Adalet Ağaoğlu GÖÇ TEMİZLİĞİ

RK

Adalet Ağaoğlu

GÖÇ TEMİZLİĞİ

REMZİ KİTABEVİ

GÖÇ TEMİZLİĞİ

Adalet Ağaoğlu

GÖÇ TEMİZLİĞİ

Anı - Roman

Remzi Kitabevi
Ankara Caddesi, 93 — Istanbul

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ : 81

Fotoğraf: Haldun Sel

EVRİM Matbaacılık Ltd. Şti.
Selvili Mescit S. 3 Cağaloğlu - Istanbul 1985

BAŞLAMADAN ÖNCE : (*)

Günlerdir kimliğimi nasıl çıkarsam, kendimi nasıl yazsam diye düşünüp duruyorum. Meğer insanın kendini yazması ne zormuş; geçmişteki kendini bugünkü kendisiyle yanyana getirip, içiçe düşürüp de, başkalarının önüne tam kendini koyması ne olmaz şeymiş! Oysa, yazdıklarımızda özyaşamımızla ilgili öğeler bulanlar, şunu nasıl kolay söylerler: «Kendini yazmış!»

Şimdi, kendimizi yazıp yazamayacağımızı anlamak için, küçük bir deneme yapmak istiyorum ben de.

Kendisini son kez gördüğümde babamın saçları nasıl beyazsa, ilk kez gördüğümde de bembeyazdı. Babamın saçları hep beyazmış sanıyorum. Annem hemen düzeltiyor: Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarına dek koyu kumral olduğunu söylüyor.

Nallıhan'da, girişteki yüksek taşlığı saymazsam, iki katlı bir evimiz var. Kışları birinci kattaki sedirli sobalı odayla onun bitişiğindeki geniş mutfakta yaşıyoruz. Ben, daha çok mutfakta, 'Koca Fatma'nın yanında yatıyorum. Burnumdan sidik kokusu eksilmiyor. Yıllar sonra, «Koca Fatma'nın yatağı sıcacık olurdu ama anne,» diyorum. Annem neredeyse kızıyor: «Hadi,

hadi, sen hiçbir zaman Fatma'nın koynunda yatmadın bir kez! Nereden çıkarıyorsun şimdi bunları?» diyor. Diretiyorum, sonunda, eh evet, bir gece, o da Güner'in doğduğu gece, doğum sahnesini görmem doğru kaçmayacağı için, beni mutfağa, Fatma'nın yanına gönderdiklerini kabul ediyor. İsterse etmesin. O zaman kocaman kızım artık. Büsbütün de yanılmış olamam. Daha eskilerden o geceye dek de, sık sık 'Koca Fatma'nın koynunda yattığımı biliyorum ya, artık annem öyle söyleyince, emin olamıyorum. Annem onaylamasa bile, en azından onlar komşulara gece oturmasına gittikleri zamanlar Fatma ile yatardım.

*
**

Mutfakta kocaman bir ocak, onun karşısına gelen duvarda da boylu boyunca bir ambar var. Ambarın üstüne, tahta kapağına öteki erkek kardeşimin, Ayhan'ın doğum gününü, saatini çakıyla kazmışlar. Kazılan harflerin, rakamların arasını un, hamur doldurmuş. Bir de sıçan pisliği görüyorum.

Birkaç yıl önce andım o mutfağı. Abim, ambar kapağına bir doğum tarihinin, saatinin kazılmış olduğunu yadsıyor. Annem, «Evet, kazılmıştı. Amcanın oğlu Ahmet kazımıştı hattâ. Ama seninkini mi, Ayhan'ınkini mi, bilemiyorum. Sıçan pisliğine gelince...» diyor, yüzü hafiften kızararak kestirip atıyor: «Ambara sıçan yanaştırmazdım ki, sıçan pisliği ne gezsin, aman Allah korusun!..»

Ambarın yanında, üstünde musluklu tenekenin durduğu bir bulaşık çukuru var. Bulaşık çukurunun üstündeki pencere de yandaki büyük eve bakıyor. «Güzel Ayşanım'ların evi çok büyüktü, çok güzeldi,» demiştim babama epey önce. «Hadi oradan, maşallah!.. Güzel Ayşe'nin evi nasıl büyük olurmuş? Mahallenin en büyük evi bizimkiydi. Ermeni eviydi bizimki,» diye azarlıyor babam beni.

*
**

Yandaki, benim için büyük olan evin geniş bahçesini mahalleli, bağbozumu zamanları üzüm çiğnemekte, pekmez kay-

natmakta kullanıyor. 'Güzel Ayşanım'dan izin alıyorlar, kazanlarını oraya kuruyorlar. Çünkü bu bahçe, oturduğumuz Aşağı Mahalle'de (nüfus kâğıdımdaki kayıda göre, Nasuh Paşa Mahallesi) üzüm çiğneme oluklarının bulunduğu tek yer. Yaz sonunun ılık gecelerinde, sonradan Baküs ya da eski Yunan'ın Diyonisos törenlerine benzeteceğim, şarapla değil, ama pekmezle, pekmez köpüğüyle kutlanan bağbozumu törenleri yaşıyoruz. Büyük ateşler yakılıyor. Üstlerine büyük kazanlar kuruluyor. Bu bahçede sabahlara dek, ateşlerin çevresinde türküler çığrılıyor, maniler söyleniyor, yığınla çocuk doğurmuş kadınla bir erkeğe kaçmayı yeni yeni kuranlar, köşekapmaca, birdirbir oynuyorlar. Başlarında nefis oyalı yazmalar...

Babam, kendinden ve çevresinden en hoşnut dönemlerinden birini yaşıyor. Herkes çok da çalışıyor çünkü, üstelik kimse yakınmıyor. Kadınlarsa çok güzel. Büyük kepçelerle gidip gidip, kazanlarda kaynayan pekmezi kabartıyorlar. Arada bir babama, bizlere, herkese, çiçekli çinko taslarda, kaynar kaynar pekmez köpüğü sunuyorlar. (Şimdi bile genzimi hoş bir kokuyla yakıyor). Babam, beyaz, ışıklı saçlarıyla güzel kadınlar (tombul kadınlar) arasında, yüzü, yükselen alevlerden ya da yediği pekmez köpüğünden turuncu bir kızıllıkla, tüyleri parlak bir horoz gibi dolaşıyor: Haydi kızlaaar, durmayın!

Bunları andığım zaman da babam düzeltmişti beni: «Hadi canım, kocaman kadınlar birdirbir mi oynarlarmış! Mız mız bir iki türkü mırıldanırlardı. Birdirbiri, sırta yumruğu biz, bağ aralarında oynardık. Erkekler!..» Annem de hemen onu destekliyor: «Elbet, canım... Hem, kimmiş güzel? Tombak Hatçe mi? Buldun güzeli. Bizim Fatma desen, malûm... Mahiye Halanı da bilirsin. Hem, işbaşında oyalı yazma falan olur mu? Geniş şalvarlar giyerlerdi. Başlarına da ben, beyaz tülbentler bağlatırdım...» «Boncuklu tülbentler ama! Boncuk oyasıyla çevrelenmiş...»

Ne olur sanki, o güzelim elişleri başlarında oluverse? Kadınlar saçlarını oyalı yazmalarla sarmış olsalar?.. «Yok,» diyor annem, «yok yanlışın var. Oyalılarımızın en güzellerini sandıklarımızda saklardık. İş zamanı kullanılmaz. Düğünlerde çı-

kardı bunlar ortaya, bilirsin zaten... Şurası doğru! Eğlenceler kurulurdu, evet. Kazanlar da akşam serinliğinde kurulur, iş, gece uyku saatine dek sürdürülürdü. Sabahlara dek değil ama. Sabaha dek olur mu? Kim dayanır? Sana öyle gelmiş...»

Birden pekmez kaynatma törenleri bitiyor. 'Güzel Ayşanım'ın, evimizin yanındaki bahçesinde değiliz artık. Mutfağın o yana bakan penceresine kalın beyaz patiska bir perde geriliyor. Patiska perde, akşamüstleri Ayşanım'ların penceresinden bize ulaşan bir ut sesini bile kesiyor, onu işitilmez ediyor. Ut sesiyle de küsüşüyoruz artık.

Bir ikindi zamanı, yandaki odanın penceresinden annemin seslendiğini işitiyorum: «Eve gir, eve gir! Kesme önünü, bırak!» Aynı anda babamın, evimizin tam karşısındaki eski hanın alt köşesinde gece gündüz gürül gürül akan çeşme başında, çopur yüzlü birinin yakasına sarılıp, suratına bir tokat indirdiğini görüyorum. Adamı tanıyorum: 'Güzel Ayşanım'ın kocası Hayri Bey. Yukarı Mahalle'den, daha çok, Nallıhan'ın çabuk 'uygarlaşmış' yerlileriyle memur ailelerinin oturdukları mahalleden, kafes gerisindeki minderinden hiç kalkmayan pek yaşlı bir kadının, uzun yıllar «Hayri Bey, Hayri Bey,» denildiğini işitip de, bir akşamüstü, aynı kafesli camın gerisinde yaşıtı bir komşusuyla kahve içerken, bu komşunun: «Bak ayol, Hayri Bey geçiyor,» demesi üzerine, biriktirdiği bütün merakıyla hemen kafesi kaldırarak dışarı, yoldan geçen adama iyice bir bakıp, Hayri Bey'i en sonunda görüp, «Ay, böyle Hayri Bey mi olurmuş?» dediği Hayri Bey. Hayri Bey, onun kafasında nasıl bir sultandı kimbilir! Babamdan tokadı yiyor bu Hayri Bey. Gerilerden bir yerden 'Güzel Ayşanım'ın çığlıkları geliyor. Neydi bu?

Babam, «Ahdim vardı, patlatacaktım tokadı, patlattım,» demişti yıllar sonra. Güner gülmüş, «Hadi, hadi, vuramamışsındır baba. Yüzüne karşı içinden bir şeyler yaptınsa yapmışsındır,» diye takılmıştı. (Babam bir gün, öfkelendiği birinden

sözediyordu: «Benim kim olduğumu bilmiyor o! Yutacak mıydım bana yaptıklarını? Yüzüne karşı içimden bastım küfürü, bastım küfürü. Tutulacak yerini bırakmadım,» demişti de, biz, ne zaman içimizdeki öfkeyi öfkelendiğimiz kimseye dökmekte beceriksizlik göstersek, bu beceriksizliğimizi kendimize karşı örtbas edebilmek için, «Yüzüne karşı içimden bastım küfürü!» demeyi alışkanlık haline getirmiştik.) Bu takılması üstüne babam, Güner'e yan yan bakıp, «Maşallah! Hayri Bey'den mi korkacaktım? Tokatladım işte,» demişti. «Söylesene bayan, tokatlamadım mı onu, yaradana sığınıp?» diye de yine annemin tanıklığına başvurmuştu. Annem ne dese beğenirsiniz bu konuda? «Neredeyse vuracaktın. Tam yakasına yapışıyordun, görüverdim. Ben yetişip seni eve çağırınca, tabii artık bıraktın, içeri girdin. Ayşe Hanım ise vurduğunu sanmış, bağırması ondan. Öyle ya canım, şunca yıllık komşumuz. Sebep olmuşlar, olmamışlar; kız gitmiş. Artık kavga yakışır mıydı?»

Bana kalırsa babam, şak diye bir tokat vurmuştu Hayri Bey'e. Görmüştüm. Güner'e kalırsa, —olayı bilemezdi, henüz doğmamıştı, ama babamızı iyi bilirdi— babam böyle bir şeye içinden niyetlenmiştir de, vurduğunu sanıyor. Babama bakarsak, şrrraaak! diye okkalı bir tokat indirmişti de, hattâ 'Güzel Ayşe' pencereye bu şrrraaak sesine koşmuştu. Anneme kalırsa, hayır, babam tokat atmamıştı Hayri Bey'e; hanımının uyarsını dinleyip uslu uslu girmişti evceğizine. Serin taş avluya oturmuştu da, annem onu yatıştırmak için, acele bir limonata bile hazırlayıp içirmişti babama. «Limontuzuyla mı?» diye sordum anneme. «Aaa, sen de! Her şeyi küçültüyorsun. Neden limontuzuyla olsun? Limonla işte. Limon suyuyla...» Benim bildiğime göre ise, limon o yıllar henüz Anadolu evlerine giren bir şey değil. Hele köy, kasaba evlerine...

***

Babam bazen, kışkıyamet, at sırtında Geyve'ye dek, oradan öte trenle İstanbul'a alışverişe gittiğinde, dönüşte bir sandık da portakal getirirdi bize. Portakallar bir dolaba madlen

çikolatalar gibi kitlenirdi... dedim, demedim, bu bilgime de abim karşı çıkmıştı: «Niye kitlensin? Bir günde bitirirdim ben portakalları. Alıp alıp yerdim. Sokaktaki çocuklara da götürürdüm, öğretmenlerime de... Bilemedin iki günde portakal sandığının dibi görünürdü...»

Bunun üstüne düşünekalmıştım doğrusu: Demek portakallar abime yasak değilmiş. Ee, tabii, ne olsa ilk gözağrısı, hem de erkek. Demek portakalları en çok o yemiş. Afiyet olsun. Ben yine de, portakallar kilitlide dururdu, annem uygun gördüğü zamanlar birer tane alıp verirdi bize, diye biliyorum.

Peki, babam tokadı attı, atmadı; Hayri Beylerle aramıza neden küslük girmişti acaba?

***

Annemin birçok kızkardeşinden en küçüğü bizimle kalırdı. Ben onun koynunda yatardım. Henüz 'Koca Fatma'mız yoktu. Şimdi anlatacağım olayın geçtiği gece, tokat gününden de eski. Epey küçük olmalıyım. Teyzemin koynunda yatıyorum işte. Bu teyzemin çekik, samur kaşları, sarı-elâ gözleri vardı. İnce, uzundu. Saçları kızıl kumral, çok gürdü. Örgülerini başının çevresine sarıp da 'Güzel Ayşanım'ların penceresi önünde ut çalmaya gittiği zamanlar, evde bütün işlerin bitirilmiş olduğunu anlardım. Çamaşır yıkanmış, tahtalar ovulmuş, halılar, kilimler güneşlendirilmiş, ekmek yapılmış, çeşmeden su taşınmış, bütün su kapları doldurulmuş, mutfağın altındaki odunluk bile tepeden tırnağa süpürülmüş, çıralar bir yana, odunlar bir yana özenle istif edilmiştir.

İşte, yine böyle bir günün gecesinde, alt kattaki odada, yer yatağında teyzemle yatıyorum. Burnuma ovulmuş tahtaların serin kokusu geliyor. Dışardan ayışığı, annemin ördüğü, beyaz patiska perdelerin eteklerine geçirilmiş yarım metre enindeki tavuskuşlu dantellerin arasından içeri süzülüyor; odanın yüklük dolabında, oymalı tahta tavanda, ellerimde, teyzemin yüzünde dantelin nakışları geziniyor. Bu nakışlar, geniş kroşelerle odanın her yanında dolaşıyor. Nakışların duvardaki, el-

lerimdeki, teyzemin yüzündeki yansımasına bakarken uyumuşum.

Bir ara uyandığımda, içim dışım kavruluyordu. Çok susamıştım. Başucumuzda, yerde, fitili iyice kısılmış idare lâmbası yanıyor. «Teyze, su...» dediğimi biliyorum.

Teyzem zaten uyanıkmış. Hemen kalkıyor, bana su getirmeye gidiyor. Ayışığı pencereden çekilmiş, ama ay, hanın üstünde duruyor olmalı. Çünkü dışarısı aydınlık. Şimdi o nakışlar yok ama. Kendimi oyalayamıyorum. Teyzem de çok gecikiyor. Uyuyakalmışım yeniden.

Dışarıda, sofada birtakım gürültülerle, babamın hırçın sesiyle uyandım. Yatağımdan sıyrılıp usulca dışarı çıkıyorum. Merdiven başındalar; annem, Mahiye Hala ve o saatte neden orada olduğunu bilemediğim Tombak Hatçe fısıldaşarak konuşuyorlar. Babamsa, birden merdivenlere davranıp: «Vururum onu ben be! İkisini de vururum! Lâkin önce bizim akılsızı!» diye bağırıyor. Annem onu tutmaya, yatıştırmaya çalışıyor.

Yıllar sonra öğreniyorum: Teyzem o gece, yakın köylerden birindeki bir 'Yemen Mücahiti'nin (daha sonra o, hayat sahnesinden çekilmiş olarak, *"Kendini Yazan Şarkı"* adlı oyunumla tiyatro sahnesinde, epey kılık değiştirmiş biçimde bir kez daha görünecek) Âşık ve âşık oğluna kaçmış. Bir atın terkesinde. Güzel kollarını eniştenin beline sarmıştır. At, taka tak, taka tak, hızlıca bir melodi gibi, bağların arasından geçmiş, pirinç tarlalarını aşmış, köye çıkan tepe yoluna sardırmıştır. Dedim ya, aylı bir geceydi. Kimbilir ne güzel olmuştur kaçışları. Tepe yoluna vurmadan önce de, attan inip bentlerde, çayın sularında yıkanmışlardır bile. Söğütler iyice suya değer orada. Âşık ve âşık delikanlı, teyzeme söğüt yapraklarından bir taç yapmıştır, başına kendi elleriyle takmıştır. Teyzem de suda, yokluğa değil, şimdi gerçek varlığına, kendi yaşamına kavuşan bir Ofelya olmuştur.

Ben böyle düşünüyordum. Ama, geçen yıl, artık torununu bile evlendirmiş olan yüz kiloluk teyzeme: «Teyze, enişteye hâlâ âşık mısın?» diye sorduğum zaman, hiçbir şey an-

lamadı. O geceyi benim ona anlatmam gerekti. «Aaa yanlışsın!» dedi teyzem. «Yanlışsın Adalet'im. Bi kez ben, sahiden sana su getirmeye gittim. Baktım güğümler boş, ne olacak, iki adım çeşme, hadi serince alıp geleyim, dedim. Kapıya çıktım ki, aman, neye uğradığımı anlamadım. İki el, iki kol, tuttuğu gibi attı beni atın üstüne...» Annem, hemen teyzeme karşı çıktı: «Suya giderken bohçanı neden aldın peki? Suya giden insan çeyiz bohçasıyla mı gidermiş?» Teyzem direniyor: «Deme abla! O bohçayı Güzel Ayşe, daha gündüzden alıp vermiş vereceği yere. Benim neden haberim var?» «Güzel Ayşe, bohçayı nasıl alsın bizim evden?» «Canım, o gün temizlik vardı ya evde? Tahtaları ovmuştum. Çamaşırlığa çamaşır yıkamaya gitmiştim. Yorgunluktan ölmüşüm. Sen de dedin ya, ben çamaşırdan dönünce, Güzel Ayşe misafirliğe geldi, diye? Benim çeyizlerimi görmek istemiş, demedin mi? Belki, hani sen onu bir ara yalnız bıraktınsa, onlar da, eh, kavilleşmişler aralarında zaten... Bu iş olacaksa, bugün olsun, demişler... Ben akşam bulaşığından sonra kapları doldurup yattım...» Teyzemin yüzü, bunca yıl sonra hâlâ utangaç bir genç kız yüzü. Takıldım: «Güğümler boştu da, su almaya gitmiştin hani ya teyze?» «Boştu tabii. Akşamdan seni yıkadım ya leğende?..» Bunu hiç anımsamıyorum doğrusu. Olsun, olsun; yine de teyzemin kendi isteğiyle doru bir atın terkesinde kaçmış olması gerek. Gönlüne söz geçiremememiş bulunması gerek. Gümüş çayın başında oturmaları da, söğüt dalından taç da, atın taka tak, taka takları da gerçek olmalı. «Ut çalardın sevdalı sevdalı. Sen meğer ta o sıralardan sevdalıymışsın enişteye teyze?..»

Teyzem birden ağlamaya başladı: «Yok, yok, sevdalanıp gitmedim ben!..» Evcek takıldık: «Haydi, haydiii...» Gözyaşlarını iyice koyverdi. Nasıl içten ağlıyor! «Ben hiç âşık olmadım ayol. Vallahi billâhi olmadım!» Sanki iftiraya uğramış, sanki cinayetle suçlanıyor da, kendini savunuyor. Sevdalanmayı hâlâ utlanılası bir şey mi sanıyor, yoksa hiç sevdalanamadığı için hayıflanıyor mu, ayırdedemiyorum. Hangisi olursa olsun, benim o güne dek bildiğim o güzelim sevda destanı dağılıyor, uçuyor. Ayışıklı bir gecenin gümüş sularında yüzen,

söğüt dallarını da kendine şemsiye yapmış sevda teknesi su alıyor, batıyor; karanlıklara gömülüp gidiyor.

Her şeyin üstüne annem: «Çok istedim, ut çalsın. Öğrensin. Hiç heveslenmedi ki teyzen,» demesin mi? «Büyükbabanın utu vardı. Teyzen bir gün eline almadı.»

*
**

Annemin babası, büyükbabam, babamın gözünde 'yanlış adam' tipiydi. İyimserle Kötümser, Şişkoyla Sıska, Cimriyle Cömert gibi, büyükbabamla babam da bütün bunları ve daha pek çok karşıtlığı içeren iki kişiyi simgelerler. Babam, —kısa süren ilk evliliğinî saymazsak— annemden başka kadın tanımamış; büyükbabam, bir karısını bilmiyor. Babam, babasından kalan bir çuval koza ya da afyon topağı ile geçim sağlamaya çabaladığı yıllarda, büyükbabam da, hekim bir dedenin tek erkek torunu olarak epey bir 'servet-i sâmâna' konuyor; cebinde de bir 'müddeiumumî'lik belgesi olduğu halde, her şeyi çarçabuk tüketiyor. Babam, ağzına hiç içki, sigara koymadı. Büyükbabam, her akşam içe içe sirozdan gitti.

Kurtuluşta babam, büyükbabamın jandarma eriymiş. Büyükbabam, kaçak saklayanları, kaçakların karılarını sorguya çekermiş. Babam da sorgu sırasında kapıda nöbet tutarmış. Ama babam, daha sonraları kızını alıp da büyükbabamın huyunu suyunu iyice öğrendikten sonra, o zamanlar o kapıda neyin nöbetini tuttuğu konusunda adamakıllı kuşku içinde kalmıştır. Bir keresinde usulca kolumu tutmuş, kulağıma fısıldamıştı: «Kızım, büyükbabanın sorguya çektiği kaçak karıları, onun yanından alı al moru mor çıkarlardı, yanakları al al olurdu...» Ben de Güner'e fısıldadım, sonra herkes işitti tabii. Buna da, büyükbabamın yaşlılığında canyoldaşı diye aldığı ikinci karısı, bizim hâlâ çok sevdiğimiz büyükanne karşı koyardı: «Söylemeyin öyle Hâfız Bey. Resmî iş bu. Resmî işte böyle şeyler yapmazdı. Herhalde yapmamıştır yani... Hiçbir şeyini görmedim, neme lâzım. Yalnız, bir kez, bağ aralarında rakı içmeye gitmişler. O zaman da, şeyin karısı dut ağacına çıkmışmış, dut

yiyormuş. Uzaktan bakmışlar ki, dut ağacı çatırdıyor. Bizimki koşmuş, kadıncağızı kurtarayım derken, kocası çıkıp gelmiş...» «Yaaa,» diye kesmişti babam da büyükannenin sözünü, «bacağından kurşunu da yemiş ama!» Ve hemen sormuştu büyükbabama: «Kocası oracıkta vurmadı mı bacağınızdan sizi? Koşun, Fuat Önder vuruldu, dediler de, nasıl yetiştiğimi bilmiyorum...»

Büyükbabam, hiç istifini bozmaz, hiç karşılık vermez, dudaklarında yaramaz bir gülümsemeyle nane şekerini emer, —sigarayı bırakmak zorunda kaldı son yıllarında,— uzaklara bakardı. O gün de öyle yaptı: Ne evet, ne hayır. Yaşama doygunu.

Babam, çok tutumluydu. Büyükbabam, korkunç eliaçık. Kızını babama verdiğinde artık cebinde metelik yokmuş. Ben bildiğim sürece de hiç olmadı. Her işten sıkıldı. Ama lunaparkların işlemeli dönmedolaplarına bakmaktan hiç sıkılmadı. Penceresinin altından geçen kadınların güzellerini de hiç gözden kaçırmadı. Üç kuruşu olsa, bize macun alır, cambaza götürürdü. Babamın 'yanlış adam'ını çok severdim. Basılı bir kitabı, bir dergiyi, ilk görüşüm onun elinde oldu. *"Yedi Gün"* ya da *"Resimli Ay"*

Yukarı katta, annemle babamın yattıkları odada, demir karyolanın başucunda bir gömme dolap vardı. Okuma-yazma öğrendiğim sıralarda, rastlantı sonucu, o dolabın içinde bir hazine keşfettim. Demir karyolanın aynalı başı engel olduğu için, dolabın kapağını tam açamıyordum. Yarı açabildiğim kapağından ötürü kolumu zorla, çize yüze içine daldırıyor, bir yığın kitap, gazete, dergiyi çekip çekip çıkarıyordum oradan. Ama gizli yürütüyordum bu işi. Annem, karşıki hanın ısırganotlarıyla kaplı duvarları dibinde kardeşlerimle oynadığımı sandığı sıralar. Büyükbabam, o zamanlar artık bizimle oturmuyordu.

Geniş boy dergilerden birini o dolaptan çekip çıkarayım derken kapağını yırtmıştım. İçimde bir yanmayla birlik, göz-

lerimden yaşlar fışkırmıştı. Yırtık yeri birleştiriyor, yapıştırmaya çalışıyor, yapamıyor, yatağın üstüne kapanıp hıçkıra hıçkıra ağlıyordum.

Bir gün anneme o odayı, demir karyolayı, kitap, dergi dolu dolabı da anlatmıştım. Anneme göre, o karyola o sıralar demir değildi, pirinçti; bu bir. İkincisi, o dolap da karyolanın başucunda değil, sedirin üstündeydi. Üçüncüsü, kitapların hepsi Ermenilerden kalmıştı. Türkçe değildi. Okumuş olamazdım. Büyükbabam da okumuş olamazdı. «Peki, ne oldu o kitaplar sonra?» Babam atıldı: «Ne olacak, Fuat Önder sattı. Parasıyla da rakı aldı!» Ama ben, o dolapta, bir yarımayın üstüne salıncağa oturur gibi oturmuş, kısa kollu ince giysili, düzgün bacaklarını yarımayın alt ucuna doğru gergince uzatmış, kısa saçlı, hattâ saçlarının sol yanına da işlemeli bir toka takınmış ece gibi bir kadın resminin yeraldığı kapağıyla bir yığın dergi gördüm. O dolaptan çıkarıp gördüm. Büyükbabamın elinde de gördüm anne! «Önceleri büyükbaban çok okurdu. Fakat, senin bilebildiğin zamanlar okumayı, yazmayı iyice bir yana itmişti. Gazete okurdu bazen...»

Çok kötü. Okuma tutkum o kitaplarla, dergilerle başlamadıysa neyle başladı? Okumanın önemini büyükbabamdan da öğrenmediysem, nereden öğrendim? Bu bari doğru çıksaydı, yazarlığıma geçmişte bir ipucu bulacaktım. Anlaşıldı, yazarım, çizerim ya, ne geçmişimle acındırabilirim kendimi kimseye, ne o geçmiş tepeden bakabilir herkese...

Annem öyle diyedursun, yine de ben o kitapları, dergileri annemin demir, evet, demir karyolası üstüne yayıp da, ya yakalanırsam, diye diye, yürek gümbürtüleri içinde okudum onları... Belki de heceledim demem daha doğru.

***

Evimizin arkasında bir tepe vardı. Tepeyi tırmanırken yukarda, solda sütbeyaz bir Ermeni kilisesi de vardı. O kiliseye de gizli giderdim. Kendim keşfetmiştim de, kimselere söylemezdim: Kilisenin göçmüş bir duvarından içeri girince, güver-

cinler pırrr, diye uçuşur kaçarlardı yıkık kubbeden yukarı. Yüreğim de pırrr, diye bir kalkar, bir otururdu yerine. Bu heyecanlanmadan pek hoşlanırdım. Kilisenin ikonaları da vardı... «Yoktu,» diyor abim, «hiçbir şeyi yoktu. Tepesi de yıkık değildi. Jandarma Karakolu idi o zamanlar. İçine girmiş olamazsın.» Neyse, hiç değilse kilise var. Ama ben kilisenin içini de çok iyi biliyorum. İç duvar diplerini otlar bürümüştü. Duvarlar sütbeyazdı. Yerin toprağı bile sütbeyazdı. Akşamüstleri, gün batarken bütün sütbeyazlık pembeleşirdi. Bir de sütun vardı. Üstü pürtüklüydü. Sütuna kulağımı dayar, org sesine benzer bir ses işitirdim. Org sesi büyür, büyür, bütün kilisenin içine yayılırdı. İkonalar da tozundan, örümceğinden arınır, iyice belirginleşirdi. Org sesine bir karganın bir yerlere tak tak gaga vuruşları eklenirdi. Halim'e de anlattım bir gün. «Hadi canım, sen o zamanlar, Nallıhan gibi yerde, orgu nereden bileceksin, org sesini nereden bileceksin?» Düşünüp kaldım. Yani, bir org sesi olsaydı çocukluğumda, ne olurdu? Org yok; teyzemin kaçtığı enişte de, biraz saz çalıyormuş, ama Âşık değilmiş. 'İrticalen' türkü güfteleri düzüp de onları yine 'irticalen' söylemiyor.

Peki, gramafonumuz da mı yok?

***

Babam bir seferinde, yaylasına çıktığımız köye at sırtında gelmişti de, gelirken, İstanbul'dan, kucağında bir de borulu gramofon getirmişti. Bir dizinde de ben oturuyordum hattâ. Babam, atını yayla evine doğru sürüyor. Herkes toplanıp bize karşı çıkıyor. Bir elimi gramofonun borusuna koyuyorum. Atın üstünde üçümüz de dimdikiz: Babam, ben, gramofon. Karşılayıcıların yanına geldiğimizde babam beni hemen kucağından indiriyor, sonra borulu, güzel gramofonu da... Babamla ben, birlikte getirdik ya onu, tabii benim öteki kardeşlerime, yayladaki herkese göre bir üstünlüğüm var şimdi. Hepsinden önce ben görmüşüm gramofon denilen şeyi. Onu hemen yayla evinin penceresi içine kuruyoruz. Borusunu da dışarı doğru çeviriyoruz ki, çaldığımızda herkeslere......

«Cık, cık, hayır,» dedi erkek kardeşlerimin benden iki yaş küçük olanı. «Öyle değil! O gramofon borusuz bir *"Sahibinin Sesi"* idi. Babamın onu İstanbul'dan getirdiği doğru, ama insaf artık, taa Geyve'den yaylaya at koşturacak da, kucağında hem sen olacaksın, hem de borulu gramofon. Bir kez sen yaylada bizimleydin. Gramofon da kutusuyla atın böğrüne asılıydı...»

***

Nallıhan, eski sefer yollarının, ticaret yollarının geçtiği bir yermiş. Bir hanı oluşu bundan. Büyükler, Bolu Beyi'nden kaçan Köroğlu'nun da bu handa konakladığını, giderken de ünlü atının nalını hanın kapısına çaktığını söylerlerdi. Bolu Beyi'nin adamları, ardından buraya gelirlerse, onun Beye meydan okuduğunu anlasınlar diye... Ben bildiğimde hanın konaklama odaları tümden yanmıştı. Çoğu gibi bu han da, ağır taş duvarlarla çevrili dikdörtgen bir yer olarak kalmış. Kemerli yüksek kapısı, çarşının alt ucuna açılır. O yandaki duvarların dış yüzünde, demir kepenkleri bulunan birkaç mağaza da vardı. Hanın bize bakan yanında, sol alt köşesinde o çeşme. Çeşmenin gece gündüz şıkır şıkır akışı evden bile açık seçik işitilir. Beş yaşımdan başlayarak buradan eve güğümlerle ben de su taşıdım. Kaplar ağır, yüksek gelir, bacaklarıma dolanır, dökülen sular da eteklerimi ıslatırdı. «Hadi oradan,» diyor annem, «o yaşta su falan taşıtmadım sana ben. Taşıdınsa taşıdınsa, daha sonra, artık dokuz on yaşlarında falan, heveslenip belki bir iki ibrik su taşımışsındır.» Nasıl olur? Eteklerimde hâlâ taşıdığım suların ıslaklığı var! Hem sanki, ne olur taşımış bulunsam? Biraz da benim 'cefalı' bir geçmişim olmasına kimse izin vermiyor. Oysa ben, Ankara'da ortaokula giderken de, babamın balon gibi şişirilmiş olarak aldığı sucukluk bağırsakları kaç kez taa Ulus'tan Kocatepe'ye yayan taşıdığımı anımsıyorum. (Hiç balon verilmedi elime oysa. Çabucak büyümüş oldum. Şişirilmiş sucuk bağırsaklarını taşıdım.) «Yooo,» diyor yine küçüğüm, «onları sen hiç taşımadın, hep ben taşıdım. Yaya değil ama, Kocatepe otobüsünde, herkes bana ters ters

bakarken. Çok kötü kokardı bağırsaklar.» Bense, o Diyonisos törenleri benzeri geceler, bir de, henüz bir yaşında iken boğmaca olan Güner'in çam havası alabilmesi için gittiğimiz, Mudurnu'nun bir köyündeki alabildiğine özgür bütün bir yaz dışında, hep büyük olduğumu ve hep bir şeyler taşıdığımı sanıyorum. Yataklarının çevresine piretozu serpilmiş çok sıcak, çok dar odalarıyla Sirkeci Otellerinin ya da babamın Yüksekkaldırım'daki apartımanında, henüz boşalmış tamtakır bir dairesinde yatıp kalkışlarımızın İstanbul'ları dahil, her zaman pek sıkıcı, pek renksiz, pek de yakınmasız, bu nedenlerle de çok yalnız bir çocukluk yaşadığıma inanıyorum. Bu renksizlikleri ve sıtma nöbetlerimin karabasanlarını ışıldatacak bir iki renkli, bende öyle kaldıkları için de çok güzel köşetaşları söz konusu olduğunda da, ne garip, her şey beni yalanlıyor. Hele şu yazarlık serüvenim için, geçmişimden inandırıcı hiçbir kanıt gösteremiyorum.

Fakülteyi bitirdiğim yıl, Küçük Tiyatro'da (Ankara Devlet Tiyatrosu) bir arkadaşımla yazdığım *"Bir Piyes Yazalım"* oynanacak. İlk gece, babam baş çağrılım olsun, oyunumu o da görsün istiyorum. Artık bu kez sevindiririm onu, diyorum. Güzel bir çağrı cümlesi bile kuruyorum. Babam ise: «Çekil başımdan hadi!» diyor. «Senin tiyatrocu olduğunu gözlerim görmesin bari!» Eh artık, bu da okurun yüreğini cızlatmazsa, ne diyeyim?

Tam buna heveslenirken işte, birden Güner'in sözünü anımsayıveriyorum: «Ben dururken sen de ne diye tiyatroya bulaşmaya kalkıyorsun? Aferin babama!» Höh, höh, hö, diye keyifli keyifli gülüyor ardından da. Burada da Güner haklı. O, «Tiyatro!» deyip Paris'e gitsin, geledursun bakalım, ben de bu arada, hem de onu orada ziyaretlerimden biri sırasında *"Evcilik Oyunu"*nu yazıyorum. O gün, bugündür de, artık en çok severek yapabileceğim başka bir iş bilmediğim için, yazıp duruyorum işte. Kendimi değilse de, kendimden bir şeyleri...

Hiçbir yazar KENDİNİ yazamaz. Çünkü, yukarda biraz gösterdim, öncelikle dünkü kendini yazamaz. Dünkü kendini hep bugünkü kendine yamamaya çalışır. Dünkü kendinde, durmadan, bugünkü kendini doğrulatıcı ipuçları arar, bulamazsa uydurur. Bu nedenle dünkü olaylar gibi, bu olaylar, o zaman, o zaman kişileriyle ilişkideki insan da ortaya kılık değiştirerek çıkar.

Nallıhan'da doğduğum eve bundan yedi yıl önce gidip yeniden bakmasaydım, o ev benim kafamda hep cumbaları, cihannümâları, geniş pencereleri, sofaları, güzel bir çatısı olan konak yavrusu gibi kalacaktı. Gidip gördüm. Zaman içinde büyük bir değişikliğe uğratılmamış. Yine de önümde, bütün bildiklerimi yıkan, bozan bir gaddarlıkla duruyor. Bu ev hiçbir özelliği olmayan, çizgilerinde hiçbir yakışıklılık bulunmayan bir yapı işte. Benim bellek odamda barınmış konak yavrusu nerede, bu, çenesiz, burunsuz, alınsız bir yüz gibi düz, donuk yapı nerede! Uzun yıllar çok güzel sandığım bu evde, çocuksu bir resmin sıcaklığı bile yok. Ben ömrümde böylesi anlamsız bir yapı görmedim... Görmez olur muyum, gördüm de, onların içinde daha önce ve şimdi ben yaşamadığım için, ansızın karşıma çıkan yüzleri yüreğimi bu denli sıkmadı. Onlara bakarken anlamsızlığa bir de yanılma duygusu eklenmedi. Ama bu, gerçekte bir yanılma mı? Dün, o evi güzel buluşum bir gerçekti. Bugün çirkin buluşum da bir gerçek. Ya da belki, birine göre öteki yalan.

Bir kimse, bugünkü kendini de yazamaz. Kendimi yazıyorum derken, ya iyice yana çekilir, kendini anlatıyormuş gibi özlediği, olmak istediği kişiyi anlatır (bizde örneği çok), ya da gereğinden öte yargılar kendini, hakettiğinden fazla sorguya çeker, üstelik suçlu çıkarır (bizde örneği az.) Dıştan bakan biri de, onun kendisine karşı böylesi acımasız olabileceğine, yazdıklarında kendisini asacağına inanmaz. Çünkü, yazdıklarında kendisini sahiden yargılayıp, sahiden asan bir yazarın, önünde sonunda yeryüzündeki kendini de asması gerekir. Doğrusu yazar da bekleneni boşa çıkarmamak ister, ister ama, nedense daha yazacağı pek çok şeyi olduğuna inanır. Böylece, kendi-

sinin en acımasız savcısı kesilen bir yazar bile, ecel gelip gırtlağına çökene dek infazı geciktirir. İnfazı ecele bırakmayan sanatçılar, yazarlar da var. Gelgelelim, onların kendi üstlerine çarpı işareti çekmeleri, yazdıklarında, yaptıklarında kendilerine dayanamamalarından ötürüymüş gibi görünmüyor. Daha çok, başkalarına dayanamamak, kendilerine dayanamamakla sonuçlanıyor.

Böylece sıra şimdi de (her zamanki gibi) başkalarına gelmiş oluyor.

Bir yazar, kendini çarpıtarak yazsa, anlatsa, bunu kendinden başka kim bilebilecek? Kimin neden vurulduğu üstüne en yakınlar bile birbiriyle anlaşamadıklarına göre? Yine bir yazar, kendini gerçekten yazabilse, bunu da kendinden başka kim bilecek? Yazarın kendisiyle kıyasıya, kaçamaksız bir hesaplaşmaya giriştiğini düşünün. Bu çetrefil hesaplaşmada, şu yeryüzünde tek başına yaşamadığına göre, elbette çevrenin, toplumun izleri, belirtileri, etkileri günyüzüne çıkacak. Birey sorguya çekilirken toplum bunun dışında kalamaz. Çevre bundan yakayı kurtaramaz. Böylece, anlatanın merceğinden günyüzüne çıkan toplum, çevre, başkaları, bir başkası tarafından açıklanmaktan hoşnut kalmayacak. Yazarın kendi kendisine yüklediklerini bilmezden gelip, kendilerine yüklenenlerden ötürü aklanmak telâşı, yazarın kendi üstüne söylediklerinde 'eksik', başkaları üstüne yazdıklarında da 'abartma', hattâ 'yalan' olduğu savını getirecek.

Herkes aynı çevrede, aynı zaman parçası içinde, aynı etkiler altında, aynı duygu ve düşüncelerle, kısacası dün ve bugün, şimdi, şu ân, her şeyin *aynını yaşayıp, aynı olduğu zaman*, yazar da belki bir oranda *kendini anlatabilir*. Ama bu da, o denli 'aynılaşma' noktasına dek, olacak şey mi? (Burada *anlatmayı*, hem öne sürmek, hem öne sürme biçimi, hem de öne sürüleni benimsetebilmiş olmak anlamında kullandım.) Hem, bütün üniformalaştırmalar insanı bir kişi yapmayacaksa, en sonunda YAŞAMAYI da üniformadan sıyırmayacaksa neye yarar ki?

Toplumların tarihleri uydurulmuş tarihlerse, biz o toplumları tanımakta, giderek onlarla birliktelik kurmakta güçlük çekeriz. Toplumları doğru tanımak için, yine de en sağlıklı yol, yakın tanıklıklara başvurmak. Kişiler için de aynı oranda doğru bu. Ama, diyelim bir yazarın kimliğinin gerçeğe en yakın olarak bilinebilmesi için ona kendinden yakın bir tanık bulmak da olanaksız. Yazarların kendi üstlerindeki tanıklıkları, bir tarihçinin bir toplum üstündeki tanıklığından çok daha gerçek olduğu halde, yukarda belirttiğim nedenlerle çok daha kuşku çekicidir. Tarihte bir olay bittiği yerde dururken, insanda bir olay bittiği yerde durmaz. Daha doğrusu tarih insanla değişirken, insan hem tarihle hem kendisiyle değişir.

Herkes gibi benim de kafamda dünden yığınla resim, kulağımda yığınla ses, burnumda yığınla koku, yüreğimde de yığınla sevinç, keder, öfke, sevgi, damağımda da yığınla tatlı ve acının izleri var. Bunların herbiri, bugünkü, şu ân'daki bizim birer hücremiz. Bizi biz yapan şeyler. Yaşanmış olan gün çekilip gitmiş, yerine şimdi yaşanan günler gelmiştir. Onlar da en küçük zaman parçaları içinde çekilip çekilip gitmekte, yerine yenileri gelmekte. Geçmişte yaşanan günler, olaylarıyla ölü. Ama o olayların geride bıraktıkları, bu tatlar ve acılar birikimi hep bizimle. Bir olayın bizde neden tat bıraktığını, bize niçin acı verdiğini gerçekte o duyguları, düşünceleri yaşadığımız ân' daki biz olarak bilebilseydik, bugünkü bizi *anlatmak* dediğimiz şey gerçekleşebilirdi.

Yukarda serpiştirdiğim bazı anılarımın sahihliği nasıl kuşkuyla yüklüyse, benim bildiklerimi düzelten çevreme de, —onlar da bu düzeltmeleri şimdiki onlar olarak yaptıkları için,— kuşkuyla bakalım, derim ben.

En gerçek gerçek, şu an içinde yaşadığımız ve tek ağızdan asla açıklanamayacak olan gerçektir. O gerçeği yazarken

de işte, kendimizden yazıyoruz. Ama, kendimizi değil, kesinlikle kendimizi değil.

Yazar, kendinden yazabilir tabii. Tabii kendini de yazabilir. Ama KENDİNİ yazamaz, anlatamaz.

En iyisi, kendinden yazdıklarını da, kendi yazdıklarını da, kendini de önümüze koyup, bir yazarı biz kafamıza kendimiz yazsak?

Ağustos, 1977

(*) Bu kitabı hazırlarken yeniden gözden geçirdiğim eski bir yazı.

1.

GÖÇ TEMİZLİĞİ

TOZLU BİR GEÇİTTE...

Ne zaman haşlanmış iki yumurtayı kızgın kızgın soymaya kalksam, gözümün önüne bir Çinli gelir. Dört kızgın yumurtayı soyarken iki Çinli, altısını soyarken, artık belli belirsiz, üç Çinli görürüm. Çünkü, herkes gibi, Çinlilerin de iki koltukaltı var. Dördüncü çift yumurtayı soyarken tek Çinli görmem. Ötekileri soyarken bunlar yeterince soğumuş oluyor da...

İyi ki eski Çinliler, haşlanmış kızgın yumurtaları, işkence ettikleri insanların başka yerlerine sokmuyorlarmış! Öyle yapsalardı, ilkinden geri kalan yumurtalar daha çabuk soğurdu; biz de geride kalan Çinli tutsakları daha çabuk unuturduk.

Dilim sürçtü, 'biz' dedim. 'Ben' demeliydim. Ne olsa, başkalarının haşlanmış kızgın yumurtalar konusunda ne düşündüklerini bilmiyorum. Unutmak'tan benim kadar çekinip çekinmediklerini, Dün'de bir seçme yapmadan, Yarın'ın gizli yüzünü göremeyeceğimize benim kadar inanıp inanmadıklarını da...

Hoş, ben de, yalnız Çinlileri ve tutsaklarını değil, bütün insanları aklımda tutsam bile, şu an burada, Şimdi'nin içindeyim. Onun ağır sultası altındayım işte: Bugün, küçük bir evin dört duvarıyla sınırlı bir işi bitirmek zorundayım. Çalışma odasının dolaplarını, raflarını boşaltmak... Dergi, gazete, kâğıt, dosya yığınlarını ayıklayıp, atılacakları atmak... Alakoyduklarımı karton kutulara doldurmak... Bu odada yaşanmış yirmi yılı, bu odaya yirmi yıl öncesinden taşınmış

nice şeyle birlikte, bir gün içinde tek bir dosyaya, bir albüme sığıştırmak gibi bir şey bu...

Odadan evin öteki bölümlerine doğru taşarak yatak altlarına dek her köşeye yürümüş kitaplarda da bir seçme yapabilsem ne iyi olurdu! Ama artık buna zaman yok. Yarın, umduğumuz ölçüde de sabır göstermiyor bize. İnsan, «Daha zaman var, daha zaman var...» derken, bir de bakıyor, şimdiden yarın olmuş bile!

Sabah sabah, haşladığım iki katı yumurtadan birini miğdeme indirmiş olarak burada, çalışma odasının orta yerinde dikilmekteyim. Ömürboyu biriktirilmiş —benim kendi tarihimin arşivi oranında biriktirilmiş— kitaplar, dergiler, notlar, dosyalar, bir gün gerekebilir düşüncesiyle alıkonulmuş gazete kesiklerinin ortaya getirdiği şu karmaşanın altından nasıl kalkacağımı, göç temizliğine hangisinden başlayacağımı bilememekteyim. Bir çekmece dolusu mektup da var tabii. Dostluklarıyla düşmanlıkları birbirine karışmış mektuplar... Çok uzaktan bana yakın olan okurlar, çok yakınken bana uzak düşenler, benim kendilerine uzak düştüklerim... Sövmekte cömert, övmekte cimri davrananlar... Övmekte cömert, sövmekte cimri davrananlar... Hâlâ süregiden güzellikler, kart, mektup aralarına sıkıştırılmış kuru çiçekler, her anlama gelebilen yanar-döner tavuskuşu tüyleri, yalın bir merhaba, tomar tomar başsağlığı telgrafları, en çok onlar. Altı yılda ardarda, en yakından dört yitik için...

Sonra plâklar ve iki kişilik dünyamızın ikinci üyesinin yan meraklarından birikenler: Tonla fotoğraf, gerikalmış ülke çocuklarının, o da kavuşabilmişlerse, ancak orta yaşı geçip yaşlılığa doğru adım attıklarında kavuşabildikleri uygarlık oyuncuklarından 8 mm.'lik bir kamerayla çekilmiş 'belgeselleri': En mutlu günleri o günmüş gibi bizlere zoraki gülücükler sunanlar, bu rolden sıkılarak ortalıkta dolananlar, ailenin sahiden ışıklı bir günü, dostlarla sahiden coşkulu

birkaç saat; derken bir kurban kesimi, bir sünnet düğünü, herbiri ayrı biçimde yiyen, kemiren, yalayıp yutan hayvanlara doğru ilk çekinik fokus adımları... Daha sonra sıra gelişmiş yaratıkların yeme, içme, yalayıp yutma biçimlerini 'belgelemeye' gelecekti ya, film fazla gidiyor, bütçe sarsılıyor, diye, hızlı çekim de işin içine girince, ötekilerde bile doğru dürüst yolalınamadan kameranın bozuluvermesine galiba sevinmiştim. Daha taaa 1965'lerde, sinema sanatımıza önemli katkıları olabilecek bu yürekli girişim, aile bütçesini gerçekten sarsmaya başladığı gibi, yan meraklara ayrılmış iki dolap da, ön merakları kıyıya itecek oranda kabarıp taşmaya başlamıştı. Hoş, ön meraklardan önce yan meraklarla beslenmemiş bir çocukluğun da, yetişkin çocukluktaki ön meraklara açacağı yer ne kadar olur, o da ayrı soru ya, neyse; şimdi, hiç değilse yolun yarısından sonra kavuşulmuş birtakım oyuncaklar için değerbilmez davranarak zaman geçirmenin sırası değil. Kısacası, biriken, biriktirilen her şeyde bir seçme yapmam sözkonusu iken, en azından plâklarla da, fotoğrafçılık, filmcilik gibi serüvenlerden geriye kalanlarla da benim ayrıca ilgilenmem gerekmeyecek. Çünkü, ikinci üye, bunlar arasında herhangi bir ayıklama yapmamı bir hak ve haksızlık sorunu haline getirdi. Ben de, oyumu onun isteği doğrultusunda kullanıp, hem büyük bir hakseverlik örneği vermiş oldum, hem de, kısacık bir zamanda zaten altından kalkmakta güçlük çekeceğim yükün birazından olsun kurtuldum: Göç öncesi, plâklar ve yan meraklar üstüne hiçbir işlem yapılmayacak; tek fotoğraf yırtılmayacak!

Pekii, mektuplar ne olacak Adalet?

(Fatma İnayet'in hınzır sesi bu... Ama kimse şimdi bana, Fatma İnayet de kimmiş, diye sormasın.)

Çekmeler dolusu mektup. Onlar ne olacak? Sövgülüsü, övgülüsü, kasıtlısı, kasıtsızı, hep bir başka sıtmanın ateşiyle yazılmış, o ân'larda bile insan beyninin kıvrımları arasındaki nice sansür hücresinin çektiği telörgülere rastlayıp bir türlü gerçek sayıklamaya, sahici bir açıklığa dönüşememiş bu, sözümona 'dışavurmalar?'

Bir ölünün, yakın ölünün ardında bıraktığı özel eşyaları gibi, onları ne yapabileceğimi gerçekten bilmiyorum. Zaman darlığı bir yana, asıl, onlarda bir seçme yapma ya da tümünü gözden çıkarma girişiminde insan, koltukaltlarından ötürü hoplamasa bile, yüreğinde bir dağlanma ile...

Neyse, neyse. İşte bu sabah, Halim, iki kişilik dünyamızın öteki üyesi yani, ertelene ertelene kemiğe dayanmış bıçağı bana anımsatmak zorunda kaldı:

«Taşıyıcılar yarın gelecekler! Bütün bu birikenlerde bir seçme yapacaksan, artık daha fazla geciktiremezsin...»

Galiba, bir dosya, bir not, bir dergi, kitap ararken önüme aramadıklarım dökülüp durdukça, sürekli homurdanan biri olmamdan yılmıştı. Hiç dokunulmaması gerekenler üstüne her zamanki manevi çarpı işaretini çekip işine yollandı.

Nereden başlayacağım?

Bir yerden başlamalıyım. Göçülen yere elden geldiğince hafiflemiş gitmemek de budalalık olur. Ya da Kazancakis' in *"El Greco'ya Mektuplar"*ında söylediğine benzer biçimde: *Ruhum hafiflesin ey dede!..*

Ancak ben, ömrümü kimsenin tanıklığına sunmuyorum. Kimseye dilekçe vermiyorum. Burada, böyle bir günün içinde durmuş, bakınıyorum.

Takvim 1983 yılını gösteriyor.

Haziran sonlarındayız. Günler bunaltıcı. Bu saatte bile dışarda tek yaprak oynamıyor. Ama bu oda yalnız günbatımına doğru güneş alır. Şimdi gölgeler içinde. Yine de, açık balkon kapısından içeri, çöp kokusuyla birlikte sıcak, yanık yaprak kokulu bir hava doluyor. Kitapların toz kokusu ise, gölgeli aydınlığın veremediği serinlik duygusuna birazcık yer açıyor. İki yandaki böğürtlenlerinin yaprakları bile külrengine bulanmış, böylesi toz pofurdatan bir kır yolu, bir geçit... Aşağıda, beş caddenin birleştiği küçük alandan ise araçların gürültüsü buraya bütün bir uğultu olarak yankıyor.

Geçen yıl bir gazeteci bana Ankara'da nasıl yaşadığımı sordu. «Ankara, durmuş oturmuş, biraz da toz tutmuş, iyi bir çalışma odasıdır,» dedim ona. İnsan, gerçek bir çalışma odasında nasıl yaşadığını hiç sormaz ki kendine...

Tozlu geçidimde durmuş, iki çalı arasından başımı uzatıyor, pencereden bakıyorum. Kent, taa uzak tepelere dek, sarımsı bir pusun altında, derisi kalın, çatlak, yaşlı ağaç kabuğunu çağrıştıran iri bir fil benzeri uzanmış yatıyor. Gözlerim, altında bir solunum varsa bile, bunu bütünüyle gizleyen sert, pürtüklü kabuğun bozluğunu kem-küm yeşerten kavakların, akasyaların, caddelerden birinde artakalmış birkaç atkestanesinin üst dallarını tarayarak gelip daha yakınımda duruyor: Evet, işte bu köşeyi her zaman sevdim ben. Hep, elaltında hazır durduğu bilinen heyecansız, durgun sevgi. Çoşkusuz. Ortasından bir kez dar bir asfalt yolla ikiye bölünen, ondan buyana dikeyliğinde biraz değişse de, yataylığında hemen hiç değişmemiş yoğun, dingin yeşillik. Kuğulupark ile Polonya Elçiliği bahçesinin eski uzun kavakları, çamlar, karaağaçlar, taflanlar... Yeşil öbeğin bir kıyısında kırmızı kiremitleriyle yayılı duran elçilik çatısı. Ona ve bitişiğindeki küçük yapıya baka baka, yıllar sonra buraya *"Yan Kapı"* adlı bir hikâye yakıştırdığımı anımsıyorum. *"Yazsonu"*nda söyledim, ya da romanın Nevin'ine söylettim: *«İnsan yokolmak istemiyor. İnsan, yaşadığı yerlerin de yokolmasını istemiyor.»* Bunu, yirmi yıldır kuşbakışı gördüğüm kırmızı çatıya bakarken sesli sesli mırıldanmıştım bir gün; içinde kırk yıl yaşadığım bu kente, kent merkezinden buyana, her birkaç yılda bir, biri ötekini örterek yükselen gökdelenlere karşın, kendini hâlâ koruyup sürdürebilen betonüstü genişliğin ötesindeki ufuk çizgisine bakarken de... Özellikle o ufuk çizgisine bakarken. Bazı çok aydınlık sabahlarda, bir yarımay çizerek ansızın ortaya çıkıveren tepelerle sınırlı ufuk... Hiç pussuz yaz gecelerinde kentin üstünü örten neşeli ışık benekleri, o uzak yıldızlar... Bütün bunlar bana, yıllarca, küçük özgürlük duyguları bağışlayıp durdular. Gecenin çok geç saatlerinde, her şey durup sustuğu

anlarda, göğün yıldızları uzak tepelerin gecekondu planetleri içinde erir, göz aldanır, orada, ötede Mamak Tepesi'ni bile bozkır göğünün bir yıldızı gibi almaya hazır bulurdum kendimi.

Cama koskocaman bir ağaç sineği yapışmış. Orada, pireleri çağrıştıran yavrular bırakmış. Sinek, kurtçukların çevresinde abartılı bir vızıltıyla dönenip duruyor. Aşmaya değil, aşmamaya, özellikle buna çabaladığı bir duvara yapışmış o.

1971 Mart'ından sonra Mamak'tan 'görülmüştür' damgalı mektuplar aldım. Onlara ayrı bir yer ayırdım.

Başka bir zaman olsa güne, camlara yavrulamış sinekleri hemen şeltokslayarak başlayabilirdim. Ardından balkon kapısını kapatır, uğultuyu dışarıda bırakırdım. Eskilikten çoktandır homurtular salıveren buzdolabı regülatörünün sesine, su kaçıran musluğun ince ince sızıltısına bir alışkanlıkla da, çalışmaya koyulabilirdim. Bazan, yazılarımı biryana iter, bazı mektupları yanıtlardım. Oysa bu sabah, bütün bu alışılmış şeylerin, alışılmış günlük çizelgenin dışındayım. Okumanın bile dışındayım. Tam yirmi yıldır oturduğumuz bu kat, özellikle de bu oda, daha şimdiden bana, içinde hiç yaşamadığımız bir yermiş gibi geliyor. Galiba Unutmak'tan hiç şu ân'daki kadar ürkmedim.

«KATİL OLİGARŞİ!.
YUUU, YUU, YU!..»

Muslukları su sızdırmayan ya da suları hiç kesilmeyen, köşesinde bucağında daha nice şeylerin biriktirileceği bir yere mi göçüyoruz acaba?

Değişimini kırk yıldır adım adım izlediğim bu kent ise, gençlikten ortayaşa, ortayaştan yaşlılığa ağışını birlikte yaşadığım bu ev, şu oda gibi, en küçük bilinmezlikten yoksun.

Burada, son yıllar, sıra seki tanımadan çekip gitmiş yakınlarımdan ötürü yüzleşmek zorunda kaldığım ölüm dışında, benim için bilinmedik hiçbir yer kalmadığını düşünüyorum. Nicedir, herhangi bir şaşkınlık duygusundan yoksun olduğumu görüp, buna şaşıyorum. Durgun suda bekleye bekleye yosun bağlamaya yüztutmuş bir taşın sindiremediği tek şey, beni ıpıssız bırakıp gidenlerin acısı. Yeni tek mekân, mezarlık, o mazarlar...

Her yıl birisinin fotoğrafı çekmecelerden çıkıp raflarda, kitapların önündeki boşluklarda yeralıyordu. Fotoğraflarının sayısı, böyle böyle, neredeyse, kentte birlikte pek çok şey yaşadığımız yakınların, dostların sayısını aştı. Bu durum, iki dudak arasından kolayca çıkıveren iki yalın sözcüğe nekadar aykırı; ya da nekadar sinsi, alaycı gülüyor bu söze: Yaşam sürüyor!

Evet sürüyor, öyle, sürüyor!..

Yüklerin çoğunu geride bırakmalı. Kalanları iyi paket etmeli evet; şöyle, bir deftere, bir albüme sığabilecek kadar.

Her göç, eğer o göçü pek hazırlıksız yapmak zorunda kalmamışsak, yaşanmışın ağırlığından birçoğunu kapı önüne koymak, pek azını yanında taşımak olmalı. Yine de, özellikle büyük göç zamanlarında, bize artık hiçbir şeyin gerekmediği o ân'da, insanlar nekadar da yüklü oluyorlar! Bir kez, böyle bir şeyin çok yakınında bulundum. O ân, kendi kendime bir de söz verdim, anımsıyorum:

(Sabah, uzun dalışlarından uyanmıştı. Kapılar sürekli gıcırdıyordu. Asansörler inip çıkıyor, hastabakıcılar bir uçtan öte uca birbirlerine sesleniyorlardı. Tekerlekli sedyeler gidip geliyor, yemek arabaları her yanda şangırtılarla dolaşıyor, hademeler, sabah kahvaltısının boş kaplarını topluyorlardı. Avluda öğrenciler bağrışıyor; üniversite hastanesi öğrencileri:

«Katil oligarşi!.. Yuuu, yuu, yu!»

Az önce berber gelip gitti. Kobalt nedeniyle artık çıkmayan sakallarını traş etti. Yürekte biriken her şeyin birlik-

te götürülmesine izin var, sakalların götürülmesine, buna izin yok.)

Evet bu, beynimin kıvrımlarından defalarca, takılan plâk gibi geçti durdu. Hâlâ öyle:

(Berberin gelişi, işini bitirip havlusunu katlarken, «sıhhatler olsun,» diyerek gidişi bana, hastanın doğumundan o ân'a dek geçen zamanın en kısa özetiymiş gibi geldi. Avludakiler ise hâlâ haykırışıyorlar:

«Faşistlere ölüm! Halka özgürlük!»

Sıçradı. Gözlerini bir kez daha, usulca açtı. Odaya baktı, bir ucu kopuk perdenin lekelerine baktı, başucundaki kirli oksijen tüpüne baktı, sesleri dinledi. Galiba, haykırışların, yıllar önce Kızılay Alanı'nda çınlayan kendi haykırışları olduğunu sandı. Gözlerinde olağanüstü bir pırıltı, ölüme bir kala'nın o en güçlü, en muzip pırıltısı; derken, yanıldığını anladı, fısıldadı:

«Şimdi haykırabilsem!»

Bu fısıltının bütün haykırışları bastıran, bütün suskunlukları da ayağa kaldıran bir çığlık olduğunu duydum. Gördüm onu!

Aklı, yüreği birikenlerle çok ağırdı.

Sabahtı tabii. Henüz her şey susmamıştı.

Sonra ben, bir cam açtım. Galiba boşluğa, yalnız içimle işitebileceğim bir çığlıkla haykırdım: Her şeyi yüklenip gitmeyeceğim ben! Yanımda götürmeyeceğim!)

Bunu seyrettim mi, yaşadım mı, yazdım mı; artık bilemiyorum. Belki de hem yaşamış, hem seyretmiş, hem de yazmışımdır. Hangisi ise, hepsi de çok sessiz geçti işte. (*"Sessizliğin İlk Sesi"*ni yazmamakta uzun bir süre direnmiştim. Zaten her şey öyle bulanıktı ki. Ölmüş olduğuna inanmıyordum. Ama şimdi, hikâyenin ilk müsveddeleri elimde, benim kendi kendime verdiğim o sözün şu anda bile her zamankinden açık, aydınlık, her zamankinden de gürültülü biçimde yüreğimin kapısını yumruklayıp durduğunu seçiyo-

rum.) Taşıyıcılar ise yarın sabah gelecekler. Çünkü yarın göçüyoruz.

Evecenleşiyorum. Mavi kaplı kitabın yayımlanmasından sonra da bu taslakları hâlâ alıkoyduğuma şaşıyorum, onları bir yana ayırıp, buzda fırtınada da olsa, dalınması zorunlu bir suya dalar gibi, gözlerimi yumuyorum; odanın kitap, kâğıt, dosya, defter yığınları arasına dalıyorum.

YARATANI ÇARPITAN:
GÖZ, IŞIK, ZAMAN...

Rafların üst katlarında düzenli düzenli sıralanmış kitaplar, alt katlara doğru bir karmaşa halini almış. Dergiler, kendilerine ayrılmış yerlerinden fışkırmış. Yazı masasının iki yanındaki açık gözler ise, artık herhangi bir sıralamadan uzak kâğıt yığınlarıyla tıkış tıkış. Daha da yakınımda, masanın üstünde büyük bir yığın var. Ama oradan tek sayfayı, o sayfalardan tek satırı bile ayıklayıp atamam şimdi. Henüz değil. Hepsi öyle yeni yazıldı ki... *"Üç Beş Kişi"*yi geçen ay bitirdim. Daha doğrusu, ilk yazımı bitti. Gerçekten bitip bitmediğini, ya da artık bitirmem gerekip gerekmediğini, onu yeniden gözden geçirdikten sonra, her zamanki gibi, sonuncu olduğunu sandığım bir yeniden yazma sırasında anlayacağım. Geçen ay, romanın son tümcesini de yazınca, sanki bir roman için en sahici sonun ne olduğunu bulabilmek isteğiyle, bir kez daha kendimi kilometrelerce uzağa fırlatmıştım. Tam geçen yıl, bu aylarda geçirdiğim ikinci bir belkemiği ameliyatının ardından, yarım kalmış *"Üç Beş Kişi"*yi artık tamamladığım duygusuyla, o birkaç günlük soluk alışlarda F. Almanya'nın Kassel, Aachen kentlerinden gelmiş çağrıları nihayet 'evet'leyebilmiştim. Giderken Berlin'e de uğramıştım. *"Fikrimin İnce Gülü"*nün Almanca yayımından doğan yazar ücretiyle kentler dolaşmaktan uçarı

bir tat almıştım. Mehmet Güler'in Kassel'deki konukseverliğini güzelim tabloları süsledi. Atölyesinde, evinin duvarlarında yalnız onlara bakmak istedim. Berlin'de Margit'le bir akşam buluşmamız oldu. İlk karşılaşıyorduk. Edebiyat ve toplumlar üstüne ne çok konuşacak şeyimiz varmış! Tayfun, Aachen'da beni karşılaması için Nurhan'ı 'öncü' göndermişti. Şimdi onlar benim çocuklarım. Yeni bir ailem var şimdi. Böyle dönüp geldim. Dönüşümde karşıma, sahici bir roman sonu yerine, sahici bir göç sorunu çıktı. Artık, "*Üç Beş Kişi*"nin üstünden tüten dumanlar hayli yatışmış, orada, masada sessiz sedasız duruyor.

Bir an yüreğim sıkışıyor. Roman müsveddesini geniş bir zarfa özenle yerleştirirken, bunun da yayımlandığı ân' dan itibaren, ötekiler benzeri, kendisi dışında bir şey olacağını düşünmenin getirdiği bir yürek sıkışıklığı bu. Yalnızca yazarın merceğinden, önünde sonunda onun gözünden yansıyan her şeyin üstüne, her biri ötekinden farklı binlerce başka mercek çevrilecek yine. Bu büyük saldırı karşısında yazarın, yaratıcının kendisi de, üstünde dolaşan göz sayısınca değişik kimliğe büründürülmüş olacak. Yine de durmaksızın tek bir 'yazar kimliği'nden sözaçılması nekadar şaşırtıcı! Bu kadar çok değişik ışık altında, aslı çoktan silinip gitmiş bir yazar kimliği, tıpkı yazmanın, yaratmanın kendisi gibi, bir yeniden biçimlendirilişten başka nedir ki?

Yazar, sanatçı, yaratırken dili, renkleri, sesleri, biçimleri, özetle ışığı ve zamanı, hayatı dönüştürüyor. Buna karşın pek çok başka göz de yalnız yaratıyı değil, bunları yaratanı da dönüştürüyor. Yaratıcının kendi çizgisinde birtakım seçmeleri var. Ama izleyicinin de, bu yeni 'yaratıcı'nın da yani, ona karşı kendi çizgisinde birtakım seçmeleri var. İlk adımda bir kitapla onu yazan arasında teke tek bir ışık düşürme sözkonusu. Buna karşın, okurun bakışlarındaki çeşitlilik, işte bu dışardan yansıyan ışık sağanağı altında, sanat eseri gibi yazar da, sanatçı da, bütünüyle kendinden başka bir şeye dönüşüyor; artık her şey, *«Bir tek gözün düzeltmeye yetmeyeceği biçimde çarpılmış»* oluyor.

F. Scott Fitzgerald'in *"Muhteşem Gatsby"*sindeki bu sözü yıllardır unutmadım. Tıpkı, Balzac'ın bir kitabında geçen şu sözü gibi: *Felemenk tablolarında, büyük ressamların çizdikleri yüzlerin canlı görünmesi için, o tabloların alaca-karanlığı bir zorunluluktur.»* *"Yazsonu"*nda, puslu, bilinmez bir zamanı seçişim de herhalde bundan.

Fakat, öyle ya; *"Muhteşem Gatsby"*. Amerika, Caz Çağı ve New York'un West Egg'indeki bir yaşam parçası... Bu dönem, o ilişkiler Nick'in 'gözlerinin düzeltmeye yetmeyeceği biçimde çarpılır' giderek ve geriye El Greco'nun resimlerindeki gece manzaralarını anımsatan bir görünüm kalır. Zamanın, yani ışığın, renklerin biçimler üstündeki uçsuz bucaksız değiştirici rolünden taa Rönesans'tan buyana haberli duran ressamlar, mimarlar, herhalde kendilerinin de değişik ışıklar altında biçim değiştirdiklerinden haberliydiler. Galiba, ışığın —zamanın— giderek rengin, sesin, dışlaştırma aracı dil olan sanatlarda, özellikle de doğumu gecikmiş romandaki değiştirici rolü geç farkedildi. Roman, hikâye yazarının, kendisinin uğradığı biçim değişikliğinden, özellikle ülkemizde fazlaca haberli olduğunu sanmıyorum. Yanılmıyorsam Selim İleri, yalnızca o, yaratıcının üstüne çevreden düşen ışık sonucu uğrayacağı renk, biçim değişikliğinden her zaman rahatsızlık duydu, en azından bu gerçekliğe de değinmeden hiçbir şeye değinmiş olamayacağına inandı. Özellikle son yıllarda. Ahmet Oktay, bir incelemeci olarak konuya romanlar açısından eğildikçe seviniyorum.

Eğitim, kültür farklılıkları çok, düzeyi de yüksek olmayan toplumlarda, yazarın, sanatçının uğrayacağı değişikliğin, görünüm ve görüntüleri aslından iyice uzaklaştıran bir değiştirme, bir çarpıtma olacağı gerçeği, bunun sancısı... Aslında bu, bir sancıyı getirmeyebilirdi. İzleyicimizin çoğunluğunun, Türk roman ve hikâye yazarını kendi ışığından geçirerek değiştirmesi, bu yeniden üretim, genel anlamda daha üst düzeyli, yaratıcıyı da aşan bir noktaya ulaşabilirdi. Şimdi ise, tıpkı Nick'in gördüğü ve salt 'onun gözünün düzeltmeye

yetmeyeceği biçimde bir çarpılma!' Demek ki biz de geçmiş bir çağı şimdi yaşıyoruz.

Şu anda, çalışma odamda, büyük bir göç öncesi temizliğinde bulunacakken, yüreğime bungunluk veren şey, bu düşüncelerden kaynaklanıyor. Daha baştan biliyorum ki, burada biriktirdiklerim ya da birikmiş olanlar, önünde sonunda büyük oranda da benim toplumumun, benim okur yazarlarımın süzgecinden geçti. Üstlerine düşen ışıktan ötürü alıkonulacaklarla atılacaklar konusu, değişimle çarpıtma arasındaki farkı seçebilmek gibi yeni bir çaba istiyor benden.

"BİR PİYES YAZALIM"

'Sevim Abla' ile birlikte yazdığımız, adına da "*Bir Piyes Yazalım*" dediğimiz oyunun sergilendiği ilk gece geliyor aklıma. Yıl 1952. Yoo, diyor Sevim Uzgören, 1953!. Belki öyledir. 1953. Ankara. Küçük Tiyatro.

Oyunun ilk temsili bitmiş, perde kapanmıştı. Alkışlar dinmek bilmiyordu. «İki genç bayan bir piyes yazmışlar,» benzeri, yarı şaşkın, yarı artı değer yüklü haberler günlerce gazetelerde, dergilerde yer alıp durmuştu. İşte artık haber, haber olmaktan çıkmış, somutlanmıştı. O oyun oynanmıştı. Perde kapanıyor, alkışlarla yeniden yeniden açılıyordu. Daha ben yirmi iki yaşımdayken, —o zamanlar bütün yazarlar yaşlı başlı, hepsi kelli felli olurdu,— 'Sevim Abla'nın da yüreklendirmesi, destek olmasıyla yazmaya koyulduğumuz oyun, yirmi üç yaşımda beni Ankara'nın 'genç şair kızı'. olmaktan çıkarıyor, adı afişlere yazılmış bir 'bayan oyun yazarı' yapıyordu.

Aynı sahnede ben, beş altı yıldır pek çok başka oyun da izlemiştim. Hocaların Hocası Muhsin Ertuğrul yönetimi altında, Batı Müzikçimiz Cevat Memduh Altar yönetiminde... Bizim oyunumuz, gördüğüm oyunların hepsinden daha iyi

değildi. Yine de, en büyük alkış payının bize ayrılmış olduğunu görüyordum. Bir şey sezmiştim. Bu sezginin itisiyle selâma çıkmamakta direttim. Galiba, alkışlardan yarısından fazlası bizim birer 'genç kız' olmamıza idi. Hem genç, hem yerli oyun 'kadın yazarı'. O sıralarda bunu kafamda şöyle bir tümce haline getirebilmiş değildim: İşte, Cumhuriyet bir meyvesini daha verdi! Kadın oyun yazarını yetiştirdi.

Alkışlardan birkaçının bile, bizim oyunumuzdan başka bir yere, sahnede görünenden başka bir yere kaymasını istemezdim tabii... Alkışlanan herhalde resmi ideoloji idi. Üstelik, bizim sosyal konumumuz, özel durumumuz, sahnede oynanan oyundan çok daha ilgi çekiciydi izleyici için!

'Kadınlarımızı yetişmiş' görmek pek çok kişiyi hoşnut bırakırken, erkeklerimizden, özellikle 'genç erkek yazarlarımızdan' bir bölümünü de rahatsız etmiş olsa gerek. Çünkü, şurada burada, gazetelerde, dergilerde bizimle alay eden yazılar boygöstermeye başlamıştı. «İki hanım bir gece oturup bir oyun yazıvermişler!..», «Adalet Hanım apandisit ameliyatı geçirmiş, ameliyat sonrası evde canı sıkıla sıkıla yatıyormuş, Sevim Hanım gelmiş, haydi bir piyes yazalım, oyalanırsın, demiş; bir gecede bu oyunu yazıvermişler...» İşte böyle şeyler...

Sonraları radyoda maç spikerliği yapan, gazetelerde spor yazıları yazan, yıllar sonra TRT merdivenlerinde sık sık karşılaşacağım bir erkeğimizin oyunumuz üstüne yazdıkları ise şöyle başlıyordu: «Efendim, iki genç hanım, tanımıyorum ya, birisinin saçlarına ak düşmüş diyorlardı.....»

Artık yazarlarımız için böyle şeyler söylenmiyor. Söylense de, kimi kez inceleme, araştırma süsü verilmiş yazılar biçiminde söyleniyor. O zaman, aylarca, bunun bir inceleme, bir eleştiri yazısı olup olmadığı üstünde tartışılabiliniyor.

Yine de, ne bileyim, şimdi düşünüyorum da, dün tek bir gözün, tek bir ışığın düzeltmeye yetebileceği, çocuk resimlerini çağrıştıran açık, yalın çarpıtmalardı «... yazarlardan birinin saçına ak düşmüş diyorlardı,» türünden çarpıt-

malar. Bugün, pek çok göz bir araya gelse, çarpıtmaları kolay kolay düzeltemez. Ama, o bakışlara, şimdi olduğu gibi bir karşı ışık da düşürülebilir. Her zaman, iki karşıt ışıktan bir yeni ışık doğacağı umulabilir.

İlk oyunumuz oynandıktan sonra, andığım türden değimiler salt 'genç erkek yazarlarımızın' kaleminden çıkabilmişti. Doğrusu onları, kullandıkları dil biryana, tepkilerinden ötürü anlayabiliyordum. MİM imzalı bir yazı daha anımsıyorum. «Allah nazardan saklasın, Adalet Hanımla Sevim Hanımın şansları kimde olsa, *"Bir Piyes Yazalım"* gibi oyunlar değil, daha da *"Hamlet"*ler yaratır ve sahneye koydurmasını da bilir,» diye başlıyor, Metin Eloğlu'nun *"A şırfıntı, cakan kime?"* diye biten şiirini bize yakıştırarak sürüyordu. Fakat, bütün bu erkek çocuk hırçınlıklarının bu erkek çocuk dili, bu yeniyetme ağız, kendini, gerçeği bir başka yüzüyle şu satırlarda apaçık gösteriyordu: «Piyes çok tutmuş. Çok beğenilmiş. Muzip arkadaşlarımız var. Onlara göre, seyirci meraklıdır. Yazarlar kadın olunca, görmek ihtiyacı çoğalmıştır.» *"Mavi Dergisi"*nde, Osman Daloğlu imzalı bir yazıda ise, bizim hayatı pencereden seyrettiğimiz, sokağa çıkıp mahalle çocuklarıyla hiç oynamamış bulunduğumuz, oyunumuzun yüzeyselliğinin buradan geldiğine değinen bölüm de aklımda kalmış.

Bütün bunlar benim açımdan, yeniyetme ağız biryana, kadınların ezildiği bir toplumda, 'kadınların kurtuluşunu somutlayan' kimi örnekler sonucu ortaya çıkmış yeni tür bir ayrıcalığa tepkiyi dile getiriyordu. Ama böyle işte, 'genç erkek yazarlarımızdan' pek çoğu, korunmuşluğa, bu yeni tür ayrıcalığa tepkiyi küçüğün, zayıfın gücü biçiminde dile getiriyorlardı.

Siz şurada oturup bir oyun yazıyorsunuz. İyi olduğuna güvenip Devlet Tiyatrosu Edebî Kurulu'na gönderiyorsunuz. Çünkü, o günlerin Ankara'sında başka tiyatro yok. Edebî Kurul, oyununuzu sahnelemeyi uygun bulduğunu bildiriyor. Seviniyorsunuz elbet. Oyunu sahneleme görevi değerli bir oyuncuya, daha sonraları büyük oyunculuğu yanısıra tiyatro

adamlığını kanıtlamış bir sanatçımıza, Ulvi Uraz'a veriliyor. Daha çok mutlanıyorsunuz. Enayi bir mutluluk değil bu. Güzel bir mutluluk. Ulvi Uraz size kadınmış, erkekmiş, ünlüymüş, ünsüzmüş, yerliymiş, yabancıymış diye bakmıyor. O, oyununuza bakıyor. Size, bu oyunun yazarı olarak bakıyor, o kadar.

Bir gün beni çağırdı. Oyun için nasıl bir dekor düşündüğünü, sahnelemede neler tasarladığını uzun uzun anlattı. Fikrimi sordu. Daha sonraları kaç oyunum sahnelendi. Hiçbirinde düşüncelerime bu kadar inceden inceye başvurulmadı.

Ergin'i görüyorum. Ergin Orbey. Sonra Tunç. Tunç Yalman. İkisi de kınayarak bakıyorlar bana. Sanki, «Haksızlık ediyorsun,» diyorlar. Belki. Belki onlara haksızlık ediyorum. Ama, aklımda böyle kalmış.

Ulvi Uraz'la düşünce alışverişimiz yazık ki çok kısa sürdü. Dördüncü buluşmamıza gittiğimde Ulvi Uraz gelmemişti. Gelememişti. 1952 sonbaharındaki solcu tutuklamaları sonucu onu ve çok sevdiğim bir fakülte arkadaşımı da götürmüşlerdi. İlk oyunumun sahnelenmesinden duyacağım tüm coşku savrulup gitmişti. Beri yanda, yazıyorlardı: «A şırfıntı, cakan kime?»

İnsanları düşüncelerinden ötürü cezalandıranlara karşı bir tutum göstermek istiyordum. Oyunu geri alabilirdim, ama bunun çok gülünç kaçacağını söylediler. Bir kez, Ulvi Uraz'ı tutuklayan Devlet Tiyatrosu değildi, sonra, ben de sahnelenecek oyunun tek yazarı değildim. Tek başıma hareket edemezdim.

O oyunu niçin yazdığımızı artık açık seçik bilemediğim gibi, kavganın yollarından da haberli değildim. Yalnız deneyim değildi eksik olan, bilincim de eksikti. Tiyatro denince, bildiğim en kesin kural ise şu: Perde kapattırmak tiyatroya en büyük ihanettir!

Ellerim kollarım o kadar baştan bağlanmış...

Tiyatro yönetimi oyunun rejisini bu kez bir Alman sanatçıya, Arnulf Schröder'e vermişti. Kimileri bunun, başı-

mıza konmuş bir devlet kuşu olduğunu söylüyorlardı. Buna da içerliyordum. Giderek, apaçık acı çekiyordum. Daha o zamandan *"Bir Piyes Yazalım"*a karşı içimde bir soğukluk duymaya başlamıştım. Böylece, artık bütün provalar süresince benim tiyatroyla da, Arnulf Schröder'le de ilgim kesilmiş oldu. Aklım Ulvi Uraz'da, çok sevdiğim fakülte arkadaşımda. Bunun sonucu, oyunumuzla da hesaplaşmaya başlamıştım: O kadar çabanın, o kadar uykusuz gecenin, yorgun günün sonunda ortaya çıkan bu oyunu biz niçin yazdık? Neden söz açıyor, insana ne söylemek istiyoruz? Celile ile Selma'nın güzel günlerden yırtık, kırık bir ilişkiye ağışları bana artık öyle anlamsız görünüyordu ki...

Perde açıldıktan sonra oyuna gösterilen ilginin nedenlerini kavramıyor değildim. Sevgi, özveri, dayanışma, düşmanlık, kıskançlık, yanlış anlama, yanlış anlaşılma, nefret gibi birtakım insanî karşıtlıklar sözkonusuydu. Ama MİM'in 'bizim izleyicimizin kadın yazarlara merak duyması' dediği şey de, Osman Daloğlu imzalı yazıda kullanılan aşağılayıcı dil biryana, orada değinilen şey de gözardı edilecek gibi değildi: Hayata pencereden bakmıştık. Mahallede hiç oynamamıştık. Askere gitmemiştik. Ev geçindirmek ya da ev geçindirmeye katkıda bulunmak zorunda kalmamıştık. Böyle bir hayatın gerçekleri içinde hiç hırpalanmamıştık. Böyle bir hayatın gerektirdiği siyasal bir seçmemiz yoktu. Yoksul da olsak, zengin de, hep eviçlerindeydik. Dış hayata uzaklığımızın tek nedeni ise kadın, kız oluşumuzdu...

Kolumu biri dürtüyor. O biri kıs kıs gülüyor: Karşı komşunun, pencereden bile bakmasına izin verilmeyen oğlunu unutuyorsun!

Yine Fatma İnayet. Biraz beri dursa, ne kadar iyi olacak. Bana daha çok zaman yitirtiyor.

... Ayrıca ben, çok kapalı bir çevrede yetişmiştim. Gerçi bana dürüst, özverili, çalışkan, mutlak çalışkan olmam öğretilmişti, ama yanısıra uysal, silik, sessiz olmam da öğretilmişti. İlkokuldan sonra eve kapatılmak istenmiştim. Açlık grevlerimizle, evden kaçma, 'ucunda ölüm yok ya!' gibi-

sinden gözüpekliklerimle, kuşkusuz okula gitmenin, bir işe girmenin ahlâksızlık olmadığını kanıtlamak üzere de fakülteyi bile bitirmiştim. Babama ve erkek kardeşlerime göre sık sık düz yolun dışına çıkmıştım, aykırı yerlere sapmıştım, sonuçta da onlar ortada aykırı hiçbir şey olmadığına inanmak zorunda kalmışlardı. İşte şimdi de ekonomik özgürlük istiyordum. Gizlice Ankara Radyosu'nun 'memur alma sınavları'na girmiştim. İşe alınmıştım. Bütün bunlar çok yeni olmuştu. Bir oyun yazmıştık sonunda. Onu sahneletmeyi isteyebilecek kadar yüreklenebilmiştim. Babamı oyunun ilk gecesine baş konuğum olarak çağırmıştım. Babam, yitirilmiş —elden kaçırılmış— bir kız evlâda karşı duyduğu öfkeyle: «Çekil! Gözlerim senin tiyatrocu olduğunu bari görmesin!..» demişti. Böylece, atmak istediğim ve giderek attığım her adımda birini üzmüş, birini kırmıştım. Annemi, babama ve erkek kardeşlerime karşı hep suçlu durumda bırakmıştım. Üstelik Ulvi'yi ve en sevdiğim okul arkadaşlarımdan birini tutuklamışlardı. Hiçbir şey kurtulmamıştı. Kadın dergileri bizi göklere çıkarıyorlardı; bunu da haketmemiştik. Yazıya yıllarca emek vermiş, bizden daha iyi yazar olan birilerinin hakkını yemiştik. MİM'le Osman Daloğlu'nun......—

—Bu ikincisi Cemal Süreya'dır! O, Osman Daloğlu yani, Cemal Süreya'dır...— Dudağımı ısırıp Fatma İnayet'e bakıyorum. Bir yığın tozlu gazete, dergi kesiği arasından birkaçını çekip çıkarmış, burnuma burnuma sallıyor: Odur. Bütün bu tür takma adları o kullanır!..

Bu keşiften hoşnutluğumu gizleyebildiğim kadar gizleyip, sözümona bir ayıplamayla homurdanıyorum: İyi, bari MİM'in kim olduğunu da söyleyiver. (Hayret! Bu tür yakıştırmalardan tüylerimin diken diken olduğunu sanırdım. Ama Fatma İnayet, MİM'e yakıştırdığı adı söylese de, işitmemiş gibi yapabiliyorum hiç değilse...)

Daloğlu'nun övgülerini haketmemiştik belki, gelgelelim, kullanılan aşağılayıcı dili de haketmemiştik.

Üç erkek kardeşimin özgürlüklerine karşın beni eve kapatmalarına öfke duyardım. Haksızlıktı bu. Babam başta, dördünün de bulaşıklarını ben yıkıyor, gömleklerini, pantolonlarını ben ütülüyordum. Annem, tek başına hepsiyle başa çıkamazdı ki... Fakat, erkek kardeşlerim hep hazıra konuyorlardı. Bizim onlara verdiklerimize karşın onlar bize hiçbir şey vermiyorlardı. Babam hiç değilse işe gidiyordu. Ortanca kardeşim biraz ona yardım ederdi, ama öteki ikisi eve girer, çıkar, «Bugün ne yemek var?» diye sorarlar, biri de, pabuçları kapı önüne neden daha iyi dizmediğimizi, terlikleri neden ayaklarına doğru çevirmediğimizi anlamak isterdi. Yoksa onu sevmiyor muymuşuz? Yoksa başımıza ağır mı geliyorlarmış? İşte okula gidiyorlar, onlar da derslerini çalışıyorlarmış ya!..

Böyle özürleri vardı. Herhalde ben de salt, böyle bir özürüm olsun diye okula gitmek istedim. Çünkü evde kimse bana okumanın, kitaplardan da öğrenmenin iyi bir şey olduğunu söylemedi. Okula gitmenin, ders çalışmanın tek somut yararı, görebildiğim kadarıyla insanı o sıkıcı evişlerinden kurtarmasıydı.

Abim dudak kıvırıyor: İyi işte, artık okullusun!..

Artık okulluydum, ama bu, başıma ek bir yük almak anlamına geldi. Evişlerinde annemin yardımcısı yine bendim. Osman Daloğlu herkimse, çok haklı: Osmanlar daha iyi haberli olsunlar diye, annem ve ben dış hayattan habersizdik. Annemin annesi, yüzünü hiç görmediğim büyükannem de, teyzelerim de, başka anneler, halalar, teyzeler, büyükanneler de... Erkeklerimiz dış hayattan daha iyi haberli olsunlar, pencereden bakıp kalmasınlar, alanlarda, sokaklarda, içkievlerinde ufukları genişlesin diye biz, onlar için, günün on altı saati didinip duruyorduk.

Annemin erkeklere kazaklar örmeye, onların çoraplarını yamamaya oturduğu 'boş saatleri', benim de ders çalışma saatlerimdi. Bunu bile kimsenin gözüne batmadan, 'boş saatlerim olduğunu' çaktırmadan yapmam gerekiyordu. Ders kitapları dışında kitaplar da okumaya, üstelik bir de şiirler,

hikâyeler yazmaya tutulduğum zaman, uyku saatlerimi ortadan kaldırmak zorundaydım. Bu gizli çabalarıma eklenen yürek çırpıntıları...

Lütfen başımdan çekilir misin Fatma İnayet!

Şimdi de, aman Yarabbi, o kadar acındırdın ki, gözyaşlarımı tutamayacağım neredeyse, diye sırıtıyor.

Geceyarısından sonraki saatlerde birkaç kez ya abim, ya babam tarafından 'basılırdım'. Genelevde baskına uğramışlık halini yıllarboyu kimbilir kaç kez yaşadım. Böyle böyle, çok genç yaşımda, yitirmekten korkabileceği hiçbir şeyi kalmamış birinin içsel özgürlüğüne kavuştum galiba.

Benim sokak tanımış, pencereden bakmakla yetinmeyip dış hayatı yaşamış genç erkeklerime gelince; bu dış hayat onlara sadece bir açıkhava özgürlüğü bağışlamış görünüyordu. O özgürlükle, daha ilk adımda, ağızlarının kıyısına bir sigara yerleştiriyor, ceketi de bir omuza atıp, sereserpe dolaşıyorlardı. Eminim şimdi böyle şeyler olmuyordur!..

Kadınlara ayrı bir duyarlık alanı yakıştırılır ya, kimse bunun bir içyaşam özgürlüğü olduğunu söyledi mi acaba? Bir zamanlar kadınla erkek için ayrı ayrı duyarlık alanları olacağına inanmazdım. Yaratırken yani. Oysa, bunun doğru bir yanı da var: Kadın hep 'günahkâr' görüldüğü için, o kadar çok günah duygularıyla yüklüyken, yani zaten 'suçluyken', iki kez ölünemeyeceğini çok daha çabuk ve derinden kavrıyor.

Oyunun ilk gecesinde selâma çıkmayışım, herhalde benim kadınlığımın bana getireceklerini de, benden götüreceklerini de birlikte ilk reddedişim, ilk somut başkaldırım. İçteki özgürlüğümü dışta, apaçık ilk yaşayışım, onu hayatla ilk bütünleyişim.

Aile içi yaşamımda olduğu gibi, topluma gösterdiğim ilk karşı duruşta da, hepsi genç erkek yazarların, eleştiri adı altındaki değinilerinde kullandıkları dile, bu baskıya karşın hiçbir zaman erkek düşmanı bir feminist olamayacağımı an-

ladım. Hem de aynı olaydı. İzleyici, bizim yüzümüzü, bir kadın peçesini kaldıran erkek elinin heyecanıyla keşfediyordu. Bunun 'ilk' coşkusunu yaşıyordu. Ama, biliyordum ki, peçesiz yüzler arttıkça merak silinecek, heyecan durulacak, yüzümüz doğallaşacak. Onun için, hangi sahnede olursa olsun, orada oynadıkları rol süresince, kadınlıklarından ötürü daha fazla alkış toplayan ve bunu seve seve kabullenip bundan yararlanan kadınlarımızın yakınmaya çok benzer bir eşitlik savaşımı içinde bulunmalarını hiçbir zaman bütünüyle kavrayamadım. Bu rol sahiplerinin pek çoğunu, içtikleri içkinin parasını başka erkeklere ödetirlerken, gittikleri yerden evlerine arabalarla erkekler tarafından götürülmelerini beklerlerken, o arabanın kapısı kendileri için açılmadığı zaman en azından şaşırırlarken gördüm. Onları devlet dairelerinde de gördüm: Karısından daha düşük maaşta olan kocaları küçümsüyorlardı. Onları, yazın, sanat hayatında da gördüm: Sivrilen hemcinslerini benimsemekte, erkeklere oranla daha güçlük çekiyorlardı. Bazan, bir başarıya şaşkınlıkla bakıyorlar, inanmamak için türlü yan nedenler aramaya kalkıyorlardı.

Kendi hemcinsine inanmayan, ona güvenmeyen bir kadın özgürlükçüsü!

Cinslerarası ayrımda olduğu gibi, toplumlararası ayrımda da benzer durumlar var.

Arnulf Schröder, oyunumuzla ilgili olarak Devlet Tiyatrosu Dergisi'ne yazdığı yazıda aşağı yukarı şunları söylemişti: «Teatral coşkunluklardan, patetik abartılardan, güçbelâ biraraya getirilmiş karışıklıklardan uzak bir oyun *"Bir Piyes Yazalım"*. Olayların akışı berrak ve inandırıcı. Karakterler, gerçeklik duygusu verecek biçimde gelişiyor. Oyunun biçimi yalın. Özellikle bu yalınlık etkileyici. Böyle bir oyun, çağdaş tiyatro anlayışına uygun düşmektedir. Suttermeister'le başlayarak Oscar Wilde'dan sonra zamanımızın Fransız yazarlarında da uygulanan çağdaş tiyatro biçimlerine... İçinde bir oyun yazılan bu oyunun yazarları, nasıl oluyor da, daha ilk deneylerinde tiyatrodan bu kadar çok şeyi birden

istemeye yüreklenebiliyorlar? Buna şaşmamak elde değil. Bu iki genç bayan, bunca hayat deneyimini nereden edinmişler, bu deneyimleri anlamlandırma gücünü nereden bulmuşlar, kuruluştaki bu kusursuzluğu nasıl sağlamışlar? İçyaşam çatışmalarını düzenlemekte nasıl bu denli usta olabiliyorlar? Şaşmamak elde değil!»

İşte, bizim genç erkek eleştirmenimizin kullandığı dile karşın, burada kullanılan yazı dili, tiyatro dili biryana, 1950'ler Ankara'sında yabancı bir tiyatro adamı da şaşkın. Ama onun şaşkınlığı, izleyicimizde olduğu gibi, salt bizim 'oyun da yazabilen birer genç kız olmamızdan' kaynaklanmıyordu. Bunun yanısıra, bizim Türkiyeli olmamızdan da kaynaklanıyordu bana kalırsa.

Tek başımıza yaşamıyoruz. İnsanın üstüne ister yakından, ister uzaktan pek çok ışık düşüyor. Biz o ışıklara göre de varız; o ışıklarla da varız, özellikle böyle varız. Gelgelelim dörtbir yandan pek ayrı yoğunlukta, renkte, güçte, birbirine aykırı o kadar çok ışığın düştüğü bir geceyi de El Greco'nun nasıl resimleyebileceğini merak etmiyor değilim. Gözümün önüne Picasso'nun ışıklarla çılgınca oynayarak yaptığı tabloları geliyor. Arayış. Galiba sanatçının tek gerçeği bu. Bir ân için gördüğünü sandığı gerçek gerçeği dile getirebilmenin, anlatabilmenin aranışı, sancısı...

Peki ama, Schröder'in tanıtma yazısında sözünü ettiği Suttermeister kimdi?

Kim olduğunu, nerede, ne yaptığını bilmediğim bir esin kaynağına bu ilk toslayışımda, önünde sonunda herkesin başının üstünde bir tek gökyüzü olduğunu düşünmüştüm. Bizi, ayrı ayrı çatılar altında yaşadığımıza inandıran, değişik saatlerde doğup değişik saatlerde batan 'güneşler', değişen hava basınçları, ışınların değişik yansıyışı, bulutların üstümüzden değişik saatlerde, değişik yoğunlukta, biçimde geçişi, kısacası zamanın değişik akışıydı. Yine de hepimiz aynı uydu üstünde olduğumuzdan, aynıydık: Birer uydu idik. Birbirimizin uydusu idik.

Her şeye karşın, Eskimonun da dünkü Eskimo olmadığına bakarak, onun bir gün Ankara sokaklarında dolaşmaya başlayacağını, kimbilir, belki bir gece Küçük Tiyatro'dan içeri girerek bizim oyunumuzu izleyebileceğini de düşlüyordum.

«NAKLETTİĞİM GİBİYDİ BU RÜYADA GÖRDÜĞÜM.»

Çinlilerle başlayan büyük temizlik sabahımın gölgeleri arasında şimdi de başlarında kürkten kukuletalarıyla hayvan postları içindeki Eskimolar dolaşmaya başladı. Hem de böyle sıcak, bungun bir Haziran gününün sabahında. Daha ilk adımda, son romanımın müsveddelerini büyük bir zarfa yerleştirirken, çevreme, Eskimolar bile üşüşecekse, seçilecekleri nasıl seçeceğim? Atılacakları nereye atacağım Fatma İnayet?

Bu kez İnayet'i harekete geçiren benim. Ona başvurdum bir kez. Fatma İnayet? O benim eski, korkunç adım. Yeni adım da ilkinden daha az korkunç değil ya, neyse...

Nüfus kâğıdındaki adımla hayattaki adım, ben fakülte ikinci sınıfa gelene dek ayrı kalmıştı. Erkek kardeşlerim, nüfus kâğıdımdaki adımı keşfettikleri zaman ben, ortaokul ikinci sınıfta idim. Her zaman çağırdıkları 'Adalet' adını ansızın unutuvermişlerdi sanki. «Günaydın Fatma İnayet!» «Nasılsın Fatma İnayet?»

Zaman içinde, benimle alay edecek herkese karşı böyle muzip, hınzır, sözümona külyutmaz bir kimlik geliştirdim galiba.

Lizbon'da rastladığın köpekli ve çocuklu adamı anımsıyor musun Adalet?

Kaldırıma boylu boyunca yatmıştı. Soluğu kesilmişti. Cançekişir gibiydi.

Düpedüz cançekişiyordu!

Biraz sonra Filipinli iki kızla buluşacaktın. Gece çökmek üzereydi. Bungun, puslu bir günün üstüne serin, ıslak bir çarşaf çekiliyordu. Filipinli kızlarla Portekiz'in yerel şarkıcılarını dinlemeye gidecektiniz...

Onlarla Pena Palas Şatosu'nu gezerken tanışmıştım. Bizi, daracık asfalt bir yoldan döne döne bir dağın tepesine çıkarmışlardı. Zirveye kartal gibi tünemiş şatodaydık artık. Elimdeki broşürde «Büyük İngiliz Şairi Lord Byron, Kont'un konuğu olarak sık sık Pena Palas'a gelirdi. Şiirlerinin çoğunu buradaki özel dairesinde yazdı,» diye bir açıklama vardı.

Kaldırıma yatmış cançekişen adama, yanındaki oğlana ve iri, sarı köpeğe bakıyordum. Oğlan, beş-altı yaşlarında idi. Köpeğin alnında, kulaklarında kara lekeler vardı. Akşam, işlerinden, alışverişlerinden dönen Lizbonlular, yerde yatan adamın çevresini sarmışlardı. Köpek, ağzını cançekişen efendisinin ağzına dayamış, sürekli nefes veriyordu ona. Çocuk, ikisinin yanına dizçökmüş, sakin sakin, köpeğe duyduğu güvenle babasının —herhalde babasıydı cançekişen adam,— yüzüne bakıyordu. Köpek soluğunu sürekli adamın ağzına veriyordu. Akşam, bu tablo, —tabloydu evet, ona uzaktan bakıyorduk,— içimi eziyordu. Aynı anda «hah» deyip gülmüşüm... Pena Palas'ta «Lord Byron şiirlerinin çoğunu burada yazmıştır,» bilgisini aldığım ân'daki kendimi görüyordum. Çok gülünçtüm: Lord Byron'un toplumsal konumu adının içindeyken, üstelik bize okulda ozanın soyluluğu o kadar ezberletilmiş, ozanlığından çok lordluğu öğretilmişken, şatoda kendisine ayrılmış özel bölüme, penceresinden görünen ormanlık tepelere, eşsiz doğaya hayran hayran bakmış, bir yandan da içimden, «O zamanlar ne kontlar varmış! Kaç iklim öteden ozanları şatolarına çağırıp, onları buralarda konuk ediyorlarmış!» deyip durmuştum. Öyle ya, ozan dediğin mutlak yoksul, hattâ paramparça giysile-

riyle sokak ortasında yatmış şu adam kadar yoksunluklar içinde yaşayan, bir gün bir yere düşüp orada ölen kimse demekti. Sonradan edindiğim hiçbir bilgi, bu çökmüş, oturmuş bilginin üstünü örtememişti demek? Uğradığım şu kafa körlüğü... Taşlaşmış bir çökelek... 'Hık' demiş gülmüştüm. Herkes, köpeğin yaşatmaya çalıştığı adamı bırakıp bana dönmüştü. Bakışlarda duyarsızlığıma bir tepkiyi okumuştum. Onlara, yerde yatan adamı bir ozana benzettiğimi, ama artık bunun Lord Byron olmadığını ya da Lord Byron'ın bu adam olmadığını anlatabilmeyi isterdim. Ayrıca, bu ozan da ölmemişti. Sevinçliydim. İşte, köpek, ağzını adamın ağzından yavaşça çekiyor; yerde yatan usul usul soluk alıp veriyor. Yaşıyor! Yaşıyor!.. Oğlan çocuk, iki dizinin üstüne oturup, dilini dışarı sarkıtarak yorgun soluklar alıp veren köpeğin boynunu okşuyordu. Köpek, gözlerini efendisinin yüzünden ayırmıyordu. En küçük bir soluk kesilişte, hemen ağzını yine onun ağzına dayamaya hazır bekliyordu.

Derken adam, yattığı yerde usulca kımıldadı. Sonra elini uzattı. Çocuk ve köpek uzanan ele yaklaştılar. Adam, onlara dokundu; gözleri aralandı. Kıyıya çekildik. Çünkü köpek şimdi önümüzden geçiyordu; kalabalığı yarıp hastaya yol açıyordu. Kaldırıma bir ambülans yanaşmıştı. Köpek, geri döndü; adamla çocuğa baktı. Hiçbirimiz artık yerimizden kımıldamıyorduk. Donup kalmıştık. Çocuk, adamı tuttu. Ambülansa kadar sürüklendiler. Ambülanstan iki adam indi sonunda, onları bindirdiler. Köpek de sıçradı ambülansa; gittiler. Neden sonra, adamın kalktığı yerde çalgısının kaldığını gördük. Trafik polisi, küçük bir laterna biçimindeki kutuya elkoydu. Motorsikletine atlayıp ambülansı izledi.

Filipinli kızlarla o turistik kahveye gitmekten caydım. Bütün gece eski kentin dar sokaklarında dolaştım. Dik yokuşlar tırmandım. Çalgıcı, çocuk, köpek... Sonra, hep birlikte Pena Palas'a gittik. Şatoda, Lord Byron'un özel daire-

sinin pencerelerinden karşıki ormanın üstünde batan güneşe bakıyorduk. Şatonun ana kapısına uzanan taş köprünün üstünden kolkola girmiş iki kişi geçiyordu. Lord Byron ve Kont, akşam gezintisinden dönüyorlardı. Az daha yaklaştıklarında, Kont'un yanındakinin Lord Byron değil, Yahya Kemal Beyatlı olduğunu anlamıştım. Yıl da 1931'ler falan olmalı. Şato sahibinin Yahya Kemal'i Türkiye Büyükelçiliği'nden aldırdığı araba, taş köprünün öteki ucunda duruyordu. Atlar, soluk soluğa idi. Yahya Kemal'in redingotu biraz tozlanmıştı. Şosonları gümüş rengiydi.

Baktım hüzünle her birinin benzi sapsarı
Sezdim ki, gövdesizdi, hayâldi boyları.
Bir başka semte doğru dönerken bu gezmeden
Bir tas ziyâ alıp içiyorlar o çeşmeden...

Pena Palas, bir dağın tepesine nasıl tünemişse, Albergaria Senhora Do Monte de eski kentin bir tepesine, kalenin böğrüne öyle tünemişti. Benim yedi günlük şatom... Küçücük odamın penceresinden aşağıda, uzakta haliçin ışıklarını görüyordum. *'Onlar, sessiz, yavaş, dalıyorlardı bir yola.'*
Naklettiğim gibiydi bu rüyada gördüğüm.

Gün doğuyordu. Adam, çocuk, köpek, otelin altındaki dar sokaktan aşağı iniyorlardı. Adam, çalgısını çalıyor, şarkı söylüyordu. Pencereler, kapılar açılıyor, uyuyanlar uyanıyor... Birkaç yoksul çocuk, üstünde iri harflerle «Morte i Fascissimo!» yazılı duvarların dibine diz çökmüş, gazoz kapakları topluyorlardı. Çalgıcının oğlu da yanlarına gelmişti. Köpek onun biraz gerisinde oturuyordu. Günün ilk ışınları hepsinin üstüne biraz yandan vuruyordu.

Madrid'deydim. Prado'da Murillo'yu gördüm. 'Onun sokak çocukları sahiden, tablolarında göründükleri kadar güzel miydiler acaba?'

Sokak çalgıcısının sesi çok etkileyici idi. Müziğini işitiyorum. Tınlamalarında kendi tarihime gülüşüm bile yankıyor.

Gün yükseldi.

ORHAN PEKER'İN DEVRİMCİ ATI

Işınlar, çalışma odamın camından içeri yatay vuruyor. Ellerim, açık gözlerden birindeki eski defterlere uzanmış. Eski defterlerimi yerlerinden çekip çıkarıyorum. Aklımda Madrid, Prado, Murillo. Gözlerim buğulu. Oysa, bir yandan da kendi kendime gülüp duruyorum. Niye güldüğümü bilmiyorum.

Masanın yanındaki bu açık raflardan biri benim Dert Dökme Defterlerim'le dolu. Üstlerine 'Lise Defteri' yazısı basılı defterler. Sayfaları sarı ya da ak, hepsi çizgisizdir. Her zaman yanımda bir tanesini gezdiririm; sanki, boş götürdüğüm her yerden dolu getireceğim! Günce bile tutmadığıma göre, onlara ayaküstü neyi yazabilirdim ki? Salt ufaktefek notlar: Sokak Çalgıcısının Dirilişi. Yahya Kemal, Pena Palas'da. Ya da bir sokak adı. Bir telefon numarası. Bir soru: İnsan zihni, on sayana dek kaç farklı şey düşünebilir acaba? Sonra, nasılsa, tek bir tümce: «Ölü üstüne kaldı işte!» Birkaç yıl sonra, böyle bir tümceyle başlayan bir hikâye yazacağımı hiç düşünmeden: *"Hadi Gidelim"*.

Geçen yıl, hikâyemi okuyan Ahmet Oktay dostumdan bir kart almıştım. «Gidelim ya, nereye?» diye soruyordu.

Biz üçümüz, o, İlhan Berk ve ben, az önce Orhan Peker'in evinden kovulmuştuk. Kennedi Caddesi'nden aşağı, Tunalı Hilmi'ye doğru inip duruyorduk. O zaman daha duvarımda ressamın karanlık gecedeki bir çift mor kumrusu asılı değildi. İkisi de hayattaydılar, Güner ve Orhan... Fakat, 12 Mart döneminin karanlık bir gecesiydi. Sokaklar kap-

karaydı. İlhan susuyor, Ahmet'le ben homurdanıp duruyorduk: «Kartondan bir at, devrimci olsa ne çıkar, olmasa ne çıkar?..»

Çok öfkeliydik. Orhan Peker'in evinde, masanın başını tutmuş bu at yüzünden kavga etmiştik.

Şimdi, hemen koşup baksam! Orhan'ın 'Devrimci At'ı acaba hâlâ bitişik balkonda, Artizan'ın sahipleri Bilge ile Ertan'ın balkonlarında, gözlerinden akmış boyalarıyla bana bakıp duruyor mu? Ama galiba bugün bunun değerini veremeyeceğim. Atın oradan bana baktığını ilk görüşümde, «At ağlıyor,» demiştim.

Hadi, sen gidip bir bakıver Fatma İnayet! Git.

Başımı çeviriyorum, gözlerimi yumuyorum. Onun gidip gitmediğini bilmiyorum.

Henüz oradayız. Orhan Peker'in evindeyiz.

Beni oraya İlhan çağırmıştı. «Orhan senin de mutlaka gelmeni istiyor,» demişti.

Ben, epeyce geç gidebilmiştim. Masanın çevresinde beş -altı kişi oturuyordu. Başköşede, onur konuğu yerinde iri, kızıla boyalı kartondan bir at başı duruyordu. Ortalıkta gergin bir hava esiyordu. İlkin yadırgamadım. Çoktandır hepimiz gergindik, alışmıştım. Orada, andıklarımdan başka, bizi kimsenin tanıştırmadığı, sonradan mimar Ragıp'ın kızkardeşi olduğunu öğrendiğim hoş ve sessiz bir hanım, bir genç, bir de yine genç bir fotoğrafçı vardı. Fotoğrafçı, somurtup duran, düşünceli düşünceli 12 Mart'ı oflayıp poflayan bizlerin resmini çekti. —At da bizimle birlikte çıkmış.— Yan gözle hep ona bakıyordum. Orhan, yakında gideceğini, İspanya'da, evet İspanya'da bir sergisinin açılacağını anlattı sonunda. Kimse, ne şaştı, ne şaşmadı; ne sevindi, ne sevinmedi. Orhan Peker, evde ekmek olmadığını söyledi. Sonra, birden masadaki atı kaptığı gibi getirip benim yanıma koydu: «Söylesene, söylesene Adalet, ben bu atı yurtdışına nasıl çıkaracağım?»

Pek bir şey anlamamıştım. İlhan, sırtını dönmüştü. Ahmet, daha sonra yoldaki homurdanmalarımızdan daha basık

bir sesle homurdanmıştı: Al işte, hâlâ!.. gibi bir şey. Demek daha önce bu konu tartışılmış, atın dışarı nasıl götürüleceği üstüne tam bir anlaşmaya varılamamıştı. Ben de, herhalde, Fatma İnayet'in benden çekilip gittiği zamanlarımdan birindeydim. At başının taşınmasına ciddi ciddi bir yol düşünüyordum. Sonunda çaresini bulmuştum da: «Bak ne yaparsın Orhan,» demiştim. «Başın arkasına düz bir tahta tutturursun, iki de kayış takarsın, şöyle askılı sırt çantası gibi yani; atını böylece sırtına alırsın, öyle gidersin...»

Kıyamet asıl o zaman kopmuştu. Daha önce kopmuş olana taş çıkartacak bir kıyamet! Orhan, haykırıyordu: «Bu at başıyla alay edemezsiniz, edemezsiniz! Defolun, çabuk çıkın buradan! Benim başkaldırmış atımı nasıl olur da bir eşya, bir çanta yerine koyarsın?.. Ben sana bunu nasıl taşıyacağımı mı soruyorum? Nasıl geçireceğim? diye soruyorum. Eveet, biliyorum, bunlar kulağına fısıldadılar değil mi? At, devrimci falan değil, dediler!.. Orhan'ın devrimle mevrimle ilişkisi yok, dediler değil mi?.. Çıkın, çabuk çıkın evimden!..»

Bir yandan da altımdan iskemleyi çekmiş, beni kapıya doğru itiyordu. Ahmet, yiğitçe ortaya atılmıştı: «Gitmiyoruz, çıkmıyoruz işte!..» İlhan, kıyıya çekilmişti. Ben de, «Çağrılı bulunduğum bir yerden ancak kendi isteğimle giderim!» diye tutturmuştum. Yine de üçümüz, öyle işte, İlhan bile dahil, üçümüz kendimizi kapı önünde bulmuştuk. Ahmet dışardan bağırıyordu: «Sen de militan olmayıver!.. Git, resimlerini yap!» Sorunu temelden anlar anlamaz ben de bağırdım: «Demek bu at, bakışlarında çakan başkaldırı boyasından ötürü mü içerde tutuklanacak?» Ne desek boş. Kapı yüzümüze çoktan kapanmıştı.

İşte, zifir gecede yokuş aşağı tok tok inen ayak seslerimizi, ikide bir, «Hıh, devrimci atın başıymış,» deyişlerimizi işitiyorum.

Birkaç hafta sonra Paris'ten genişçe bir zarf almıştım. İçinden büyücek bir fotoğraf çıkmıştı. Bir masanın onur köşesinde Orhan'ın at başı, öte yakalarda kendisi, ben, Ah-

met, İlhan, o hoş hanım, o ağırbaşlı genç... Hepimiz durgun, düşünceliydik. Fotoğrafı çevirdim. Arkasında Orhan'ın elyazısı: «Dünyanın en güzel ablasına,» diye yazmış. Altında onun ve Güner'in imzaları vardı.

Orhan'ı bir daha hiç göremedim. Ama duvarımda, işte orada, karanlık geceye çıkan bir çift mor kumru. Bitişik balkonda bir de at başı. Geçen yıl, bir sabah balkona çıktığımda gözlerime inanamamıştım. Orhan'ın atının bir metre öteden bana baktığını görmüştüm. Kızılı biraz islenmişti. Gözlerindeki alev, aşağı doğru akmıştı: Sönmüş bir lav gibi. Sınır çizgisini geçememişti...

Defterlerimi karıştırıyorum. Bütün eski defterleri: «Orhan'ın Atı bana bakıyor. O geceden ise bende yalnız dostluklar kalmış...»

Eski defterlerimi karıştırıyorum. Büsbütün de savurganlık etmemek için, çoğunun boş kalmış sayfalarına sonradan, burada, yerleşik düzenimde zaman zaman dertlerimi dökmüştüm. Dert dökmenin belli bir günü, sırası olamayacağına göre, herhalde bundan, hiçbir derdin üstüne tarih atmadım. Ama defterlerin kapaklarına arasıra bir yıl kondurduğum olmuş: Mart 1971, Haziran 1973, Nisan 1977 vbg...

Şu defterleri fazla karıştırmasan Adalet! Atılacakların arasına atıp geçsen!..

Fatma İnayet'e kulak tıkayıp defterleri karıştırıyorum. Hem de çok daha eskilerini. —Demek bu sabah, o ata bakmaya Fatma İnayet de yüreklenememiş...—

'LİSE DEFTERİ'

Lise yıllarımın alışkanlıklarından geriye kalan pek az şeyden biri bu: Böyle, sarı ya da ak yapraklı çizgisiz defterlere

elyazısıyla yazıp duruşum. Şimdi, hemen hemen kırk yıl sonra da, bir romana, bir hikâyeye, bir oyuna başlayacaksam, ilk taslağı mutlaka bir 'Lise Defteri' üstünde denerim. Bana hep amatör kaldığım duygusu veren acaba bu alışkanlığım mı?

Fakat, o zamanlar romanım bir defterle başlar, aynı defterde de biterdi. Her üç gecede, bir 'roman tamamlardım'. 'Tamamladığım romanı', ertesi gün, ders aralarında en yakın arkadaşlarıma, en sadık dört izleyicime okurdum. Leman, Sevim, Fahire, bazan da Hazin. Onlar hâlâ dostlarım benim. Bu defterler de hâlâ onların bir parçası sanki. Oysa, roman defterleri, dert dökme defterlerine ve orada burada çiziktirilmiş notlara dönüştüğünden beri, 'münderecattan' habersizler.

Savaş yıllarının bitmez tükenmez karartma gecelerinde, evde herkes uyuduktan sonra, lise defterlerimi 'romanlarımla' doldurmak, ertesi sabah için arkadaşlarıma bir tören hazırlamaktı. Kederli, durgun, gülmenin bile yasaklandığı bir çocukluk, ilkgençlik yaşıyorduk. Hep sivil izcilerdik. Herhangi bir biçimde bunun ve ders kitaplarında yazılı olanları ezberlemenin dışına çıkmam gerekiyordu. O içine örtüklüğü, bu katı, tek kanallı gençlik yaşamını kaçak yazdığım şiirler, romanlarla kırmaya, kırıp aşmaya çalışmış olabilirim. Fakat tören, her zaman, okunup biten romancığımın hemen oracıkta yırtılıp atılmasıyla son buluyordu. Babamın geceleri, saatbaşı gelip ışığı söndürmesiyle savaşa savaşa yazılmış bu ilk denemelerimi arkadaşlarıma okuduktan sonra, yırtarken, ağlama duygusuyla birlikte, bir çeşit kahramanlık duygusu da yaşardım. Elyazması romanlarımdan biri, 'Gönül Acısı' adını taşıyanı, nasılsa benim bu kahramanlık nöbetlerimden yakayı kurtarmış. Kurtaran da, o dört sadık okurumdan biri. Yırtmama nasıl engel oldu, bilemiyorum. Yıllar sonra, kapağına çizgili beyaz kâğıt gecirilmiş, 'Lise Defteri'ni getirip bana vermişti.

Bu 'romanlarım'da hep acılı aşklar, genç kız düşleri, beklenen prensler, gelmeyen prensesler, kurulan çocuk yu-

valarıolurdu. Bir genç kız, her seferinde evini, içinde yaşadığı kenti bırakıyor, pek çok çile ve yalnızlık yaşadıktan sonra, kendi kendine yeni bir hayat kuruyordu. (Aaa, *"Üç Beş Kişi"*. Kısmet! Onun seçimi... Bu tutku bende demek hâlâ sürüyor?) Ama nedense, içinde yaşadığı ortamdan çıkışının tek ana motifi kırık bir gönül serüveni oluyordu. Bu denemelerimde bireylerin toplumsal yaşamından, ülkelerin politik görünümlerinden hiç haber yoktu. Ben, bu yıkkın aşkların baş kişilerine hiç mutlu sonlar bağışlayamıyordum. Örnekse, genç kız, türlü güçlüklerle kurduğu 'yeni hayatı'nda bu kez de ölmeyi düşünüyordu. Bireyi tek başına bir yere doğru sürdünüz mü, gidilebilecek son durak herhalde ölüm olduğu için.

Arkadaşımın yırtılmaktan kurtardığı "Gönül Acısı", yalnız o, mutlu bir sonla taçlanmış.

Genç kız, anasız babasızdır. Varlıklı akrabalar yanında kalır. Elüstünde tutulmasına karşın, kendini hep bir sığıntı gibi duyar. Evin —kuşkusuz— yakışıklı bir oğlu vardır. Kuşkusuz, bu öksüz, yetim ve çok güzel akraba kızına âşık olur. Hiç kuşkusuz, genç kız da delikanlıya sevdalanmıştır, ama berikinin aşkına güvenmez. (Yeşilçam Filimlerinde, yıllar sonra, sahici engellere değinilemeyince, böyle yapay engeller icat edilip durduğunu görecektim.) Evin gerçek sahibi, bir sığıntıyı nasıl önemseyebilir? diye düşünür. Delikanlıdan uzak durmaya çalışır. Yine de bir 'zaaf ânında' delikanlıdan gebe kalır. Bu kez de, delikanlının, acıdığı için, doğacak çocuğa babalığı benimsemek zorunda kalacağından korkarak evden kaçar. 'O kadar gururludur.' Bir Anadolu köyünde çocuğunu doğurur. (*"Bizim Köy"* henüz ortalarda yoktu, ama benim 'Gönül Acısı'nda yavaştan yavaşa köylerin yoksul çocukları belirir.) Delikanlı ise, genç kızın ortalardan kayboluşu sonucu, yıkılmıştır. Sevgilisini her yanda arar, yıllarca bulamaz. Bu arada genç kadın, yerleştiği Anadolu köyünde bir çocuk yuvası açar!.. Yuvada, kendi oğluyla birlikte köyün bütün öksüz, yetim çocuklarını besler, eğitir, büyütür, hattâ onlara piyano çalmasını bile öğretir. Otuz

kadar çocuğun hepsi gürbüz ve mutludur. Köy, gezseniz Anadolu'yu, pek güzel bulacağınız köylerden sadece biridir. Çayırlarında Hollanda inekleri dolanır. Pek acılı bir geçmişi bulunan roman kahramanım burada bütün dertlerinden kurtulur. Hâlâ sevdiği adamı unutamamış olması bile güzeldir. Genç kadının alnında özverinin, özgeçinin ışığı balkır durur. İşte kendini vatanın çocuklarına adamıştır. Burada, gönlünün çook derinlerinde sakladığı acısıyla barışık olarak yaşlanacak ve yine mutlu ölecektir. Gelgelelim bu yalnız, bu mutlu ölüm düşünü tek bir şey engellemektedir. Oğlu, öteki çocuklar arasında hep kederlidir. Nedense yalnız o, ikidebirde: «Benim babam yok mu?» diye sormaktadır. İşte ben de sonunda dayanamıyor, bu güzel oğlana babasını bağışlıyorum. Yıllardır sevgilisini arayan varlıklı, yakışıklı adam, artık ünlü bir doktor, elinde bir keman olduğu halde, güzel Anadolu köyündeki güzel çocuk yuvasının dibinde bitiveriyor. İçerden dışarıya piyano sesleri taşmakta, bu sesler mutlu çocuk gülüşlerine karışmaktadır. Keman da başlar, piyanoya eşlik eder. Böylece, Prens'le sevgilisi birbirlerine kavuşurlar. Baba ayrıca, hazırına yetişmiş bir oğlan çocuğuna, otuz kadar da vatan evlâdına konar. Dahası var: Piyano ve keman, kente dönmez; orada kalırlar. Başka Anadolu çocuklarına birlikte kolkanat gereceklerdir. Kiraz ağaçlarının dallarında erik kadar al kirazlar, kendi kendilerine aşağı doğru sarkmaktadır...

'Romanım'da Muazzez Tahsin Berkant'ların, Güzide Sabri'lerin, Kerime Nadir'lerin, Mükerrem Kâmil Su'ların hiç silinmemiş büyük ayak izleri olduğu kesin. Daha büyük bir rol ise, 'Her Köye Bir Orkestra' öğretisine ait. Bütün bu rol dağıtımının baş yöneticisi de, herhalde ortaokul sıralarında okuduğum *"Çalıkuşu"* romanı. *"Çalıkuşu"*'nu sıra altlarından elden ele dolaştırarak okuyup durmuştuk. Feride'yi unutamıyordum. Annem, bir yılbaşı günü: «Sana ne armağan etmemi isterdin?» diye sorduğunda, utana sıkıla, biraz da kor-

karak ondan *"Çalıkuşu"*nu istemiştim. Karşı durmadı. Şaşırmış, çok sevinmiştim. Annem bana kara bez ciltli bir *"Çalıkuşu"* armağan etti. Kitaplarımın arasında duran hâlâ aynı cilt işte. Yalnız benim olan ilk kitabım. Okul kitaplarım bile benim değildi. Abimin ders kitapları bana kalırdı. O zamanlar öyleydi. Her şeyde bir tutumluluk egemendi. Savurganlık ayıp: Defterde, kitapta, giyside, yiyecekte, içecekte olduğu gibi, ışıkta, havada, suda, sevgide, sevgisizliklerde, neşede ve düşmanlıklarda. Her şey kısıtlıydı. Yaratı bile... Anneme, babama karşı söylediğim tek ve en büyük yalanım galiba şuydu: Her eğitim yılı başı, bize dört okul defteri gerekiyorsa, ben altı okul defteri gerektiğini söylerdim. Sık sık da yitirmiş olurdum defterlerimi. Yalnızca annem anlardı. Hiç yüzlemezdi.

TIĞİŞİ

Sedirin üstündeki tığişi yastığa bakıyorum. Annem onu benim için üç-dört yıl önce örmüştü. Örmeden önce, «Nasıl bir şey olsun isterdin?» diye sormuştu. Ona, çocukluğumda evimizin sedirlerini süsleyen tığişi yastıkları anlattım. İçlerinde bir tanesi çok hoşuma giderdi. İki garip kuş, ortalarındaki bir ağaca gagalarını dayamış duruyorlardı. Ben o kuşlara, ağacı ha gagaladılar, ha gagalayacaklar, diye bakardım. Ama kuşlar böyle bir kötülük etmezlerdi. Ağacı öper gibiydiler. Kuşların boyu, ağacın boyuyla hemen hemen aynıydı; gagaları üst dallara değiyordu. Doğada böyle ağaç boyu kuşlar olduğunu ya da kuş boyu ağaçlar olduğunu görmemiştim. Şimdi de, sedirin üstündeki yastığın kuşlarına, ağacına, gerçeküstü bir sanat yapıtına bakar gibi bakıyorum. Annem, «Eski örnek elimde olmadığı için tam çıkaramadım,» demişti. Evet, tığişi benim anımsadığımdan biraz farklıydı, ama yine gerçeküstü. Kuşlar da, ağaç da yastığın ortasında

biraz küçük kalmışlardı. Annem, boşlukları iri kar taneleriyle doldurmuş. Kar tanecikleri, ağacın üstteki iki dal öbeğinden büyüktü. Öyleler yani...

Annemi geçen yıl, Şubat'ta, karlı, buzlu bir Ankara gününde kaybettim. Kitapların dibinde, babamla yanyana çekilmiş fotoğrafları duruyor. Çöktüğüm yerden onlara bakıyorum. İkisi de genelde tanıdığım yüzlerinden biraz farklılar. Neşeli gibiler. Öyle ya, onları o gün gazeteci İsmet Hulusî İmset neşelendirmişti. Benim Ulus, Dış Kapı'daki Radyo Dairesi'nde, Refik Ahmet Sevengil'in yanında çalıştığım günler. İsmet Hulusî'yi orada, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nde tanımıştım. Yeni bir fotoğraf makinesi edinmişti. İlle bize gelip, annemin babamın fotoğraflarını çekmek istemişti nedense. Çok şakacı, coşkulu bir adamdı İsmet Hulusî. Annemle adaş çıktıklarına da pek sevinmişti. Bizim o yıllardaki gamlı evimizi hemen ele geçirmişti. Fotoğrafta, annemle babamın objektife bakışlarından, onu kendilerine çeviren kimseden hoşlandıkları anlaşılıyor.

Reşat Nuri Güntekin'i de ilk ve son kez Refik Ahmet Bey'in odasında görmüştüm. Onlar da şakalaşıp gülüşüyorlar, edebiyattan, tiyatrodan, siyasadan, memleketten konuşuyorlardı. Ama ben, Reşat Nuri Güntekin'in iki dudağı arasına sıkıştırıp oradan hiç çekmeden içtiği sigaranın ucuna bakıp duruyordum. Külü yakasına ha düştü, ha düşecek... O upuzun külün ne zaman düşeceğini kollamak yüzünden ne edebiyat üstüne söylediklerini, ne memleket üstüne düşündüklerini dinleyebilmişim. Yazık, bugün o konuşmalardan hiçbir şey anımsamıyorum. Bu ünlü yazarımız karşısında biraz yüreklenip, *"Çalıkuşu"*nun Feride'si yüzünden lise yıllarımda her üç gecede bir roman yazmak gibi densizlikler ettiğimi söyleyebilmeyi de çok istemiştim.

Feride, o yıllar biz genç kızlar için bir mitos olup çıkmıştı. Demek, kafamız kızdığı, herhangi bir nedenle gönlümüz kırıldığı, baskıdan bunaldığımız anda, hemen evi bırakıp çıkabilir, en güç koşullar altında bile hem vatana hizmet edebilir, hem 'saffetimizi' koruyabilirdik. Bu 'saffet' sorunu

çok önemliydi. Kapıyı vurup çıkamıyor, ortalıkta kendi kimliklerimizle dolanamıyorsak, sokakları ejderhalar bastığı, daha bir sokak öteye gitmeden bütün erkeklerimizin üstümüze çullanacağından kimsenin kuşkusu bulunmadığı içindi. Ama işte Feride'nin gurbet ellerdeki yaşamı bize olmazın olurluğunu kanıtlıyordu.

Reşat Nuri Güntekin, Gülbeşeker'in o dönemde 'saffetini' koruyabildiğini göstermekle yetinmemişti. *"Çalıkuşu"* ndaki o «Hem... Hem...»lerinin arasına üçüncü bir heveslendirici öge daha katmıştı. Âşıksak, âşık olduğumuz gençle, yalnız onunla bir yuva kurmak istiyorsak, o kapı da her şeye karşın hâlâ ve hep açıktı. İşte Feride, sonunda, hem de aşkına yenilmemiş gibi yaparak, yani 'genç kızlık gururunu ayaklar altına almadan', sevdiği adama kavuşuyordu. Bu durumda ortada Doktor Hayrullah gibisinden babacan bir koruyucunun bulunması yeterliydi. Acaba benim Doktor Hayrullah'ım kim olabilirdi? Fransızca hocam Bedrettin Tuncel mi, İsmet Hulusî mi, Refik Ahmet Sevengil mi, yoksa Reşat Nuri Güntekin'in ta kendisi mi?

Feride ile tanıştıktan hemen hemen sekiz yıl sonra, onun gönül ateşiyle babacan koruyucusu yaşlı askerî doktora duyduğu derin saygı ve sevgi, kendi adıma tek kişide odaklaşmış olarak tecelli etti. Refik Ahmet Sevengil'e âşık olmuştum. Babam yaşındaydı, ama yüreği coşkularla doluydu. Daha önemlisi, Refik Ahmet Bey, benim yazdıklarımla alay etmiyordu. Beni yüreklendiriyordu. O yıllar buna öylesi gereksinim duyuyordum ki... Kaynak'da yayımlanan *"Değirmen"* adlı şiirimi Ataç'ın DTCF'deki Şiir Yarışması'nda birinci seçmesi, beni sahneye çağırması, bu şiirin bana:

Bir değirmen bilirim
Gün olur en güzel şarkıyı söyler
Gün olur yolundan eder yolcuyu......

diye yeniden yeniden okutulması, hayli uzaklarda kalmıştı. Ayrıca, bu ödüllenmenin sonrası hiç de iç açıcı olmamıştı. Biri, şiirimin Saatli Maarif Takvimi'nde yayımlandığını gös-

termişti. Bu bana, o şiiri yazanın ben olmadığım duygusunu vermişti. O kadar uzaklaştırılmıştı benden...

Ulus'un Akşam Haberleri'ne takma adla verdiğim birkaç pek kötü hikâyenin nasıl yayımlandığına ise hâlâ şaşarım. Hâlâ yazıyordum, radyo oyunları, yeni yeni hikâyeler deniyordum. Bunlar ötekilerden çok farklıydı. Ama artık yayımlatmaya o kadar yüreklenemiyordum. Salim Şengil, "*Seçilmiş Hikâyeler*"de yayımlamak üzere benden iki hikâyemi almıştı. Onları pek çok rica ile hemen geri istemiştim. Dizilmeye başlanmış bile... Üstlerinde kaç katratla dizileceklerinin işareti var. O hikâyeler bende hâlâ duruyor. Hâlâ hiçbir yerde yayımlatmadım. Benim asıl yayımlatmak gözüpekliğini gösterdiğim yazılarım, tiyatro eleştirilerimdi. Ne cesaret!

Beri yanda Ankara Radyosu'nda yayımcılık yaşamım başladı. Orada Sermet Çağan'la tanıştım. Radyoda görevli olduğu için değil, tiyatroya ve radyo oyunlarına benden öte ilgi duyduğu için. Her gün, bazan benden önce, çalıştığım odaya gelir otururdu. Orada, 'Söz ve Temsil Yayınları Şefliği' ne bağlı bu odada sürekli tiyatro konuşur, tartışırdık. Brecht'i keşfediyorduk. Türk Tiyatrosu'nun nasıl olması gerektiği üstüne kafa patlatıyor, ortaoyunundan karagöze, karagözden epik tiyatroya, epikten Müsâhipzâde Celâl'e, oradan "*Commedia dell'arte*"ye, oradan ya Shakespeare, ya da Marlowe'a savruluyorduk. Arada sırada bize Mahir Canova'nın ya da Çetin Altan'ın katıldığı olurdu. Mahir Canova katılmışsa Maeterlinck'le idik artık, Çetin katılmışsa, onun üçümüze oynattığı oyunların dalgasındaydık.

Bazı güzel yaz akşamlarında Refik Ahmet Bey ve o sıralar Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cevat Memduh Altar'ın sekreteri olan Sevim San'la buluşup Gençlik Parkı'ndaki Yelken Kulübü'ne giderdik. Ben de erkek kardeşlerim gibi artık büyüdüğümü, kişiliğime ve özgürlüğüme kavuştuğumu kanıtlamak istercesine limon suyu bol bir votka ısmarlıyordum.

Beni, Radyo Dairesi'nden Ankara Radyosu'nun 'temsilleri'ni iyileştirmeye gönderen Refik Ahmet Bey, bir gün bu yayınlar için neler tasarladığımı sormuştu. Radyo oyun yazarlığı bilinen bir tür değildi. Oyunlar, bu kanalı öğrenmiş birkaç yazarın tekelindeydi. Refik Ahmet Bey'e üç maddeli bir tasarı sunmuştum: 1./ Radyo Oyunları Yarışması açılmalıydı, 2./ Yerli tiyatro repertuvarımız radyoya uyarlanmalıydı, 3./ MEB'nın beyaz kapaklı klasikler dizisinde çıkan oyunların arasından da geniş bir seçme yapılmalı, hepsi de radyoya uyarlanmalıydı.

Bu temel atılımların ayrıntılarına da girmiştim. Örnekse, her hafta yayınlanan 'Radyo Temsil Saati'nin dörtlü aylık programında bir hafta eski yerli oyun, bir hafta çağdaş yerli oyun, bir hafta yabancı bir oyun, bir hafta da yerli ya da yabancı, öncü bir oyun yer almalıydı.

Refik Ahmet Bey, masmavi bakışlarında beni onayladığım belli eden bir pırıltıyla: «Tek yardımcın yok, bunların hepsini gerçekleştirebilecek misin?» demişti.

Radyo Dairesi Müdürü olarak tasarılarımı evetlemesi bana yetecekti. Kendimi enerji dolu hissediyordum.

Müsâhipzâde Celâl'in yeniden ortaya çıkarılması da düşlerim arasındaydı. Ama aslında tasarılarımın hiçbiri, birkaç yıl boyunca hiç de düş olarak kalmadı. Bir gün Müsâhipzâde ile ilgili tasarımdan Mahir Canova'ya sözaçtım. Kendisi o sıralarda radyonun dışardan ücretli oyun yönetmeni idi. Yanıbaşımızda, Müzik Yayınları Şefliği odasında ise sık sık Refik Fersan'ı görüyordum. *"Lâle Devri"*, *"İstanbul Efendisi"*, *"Aynaroz Kadısı"* gibi M. Celâl'in müzikli oyunlarının orijinal notalarının kendisinde bulunduğunu öğrenmiştim. Benim için çok heyecanlı günlerdi. Sonuçta, MEB Klasik Yayınları arasında çıkan pek çok oyun gibi, bu müzikli oyunları da radyoya uyarlamıştım. Metinler hazırdı. Mahir Canova, Refik Fersan'dan büyük destek ve yardım görmüş, orkestra, yani saz ekibi kurulmuş, sesler bulunmuştu. Müzikli üç oyunu da plâklara kayda geçirdiğimizde yıl galiba 1956 fa-

landı. Bu arada Halim'i tanımıştım. Onun Maraş Şantiyesi'nden döndüğü günlerden birinde de evlenmiştik.

Ben radyoya girdiğimde hep canlı yayın yapılırdı. Şimdi, Müsâhipzâde Celâl'in oyunlarını taş plâklara bile değil, artık 33 devirli plastik plâklara kaydediyorduk. Beş yılda her şey ne kadar çabuk değişmişti.

Ben de hızla değişiyordum.

Artık kendime dönük şeyler yazmıyordum. Dışardaki hayat beni yakından ilgilendiriyordu.

Ama *"Bir Piyes Yazalım"*ın ilk gecesi alkışlar arasından sahneye, selâma çıkmayan genç kız, hâlâ aynıydı. Hep mikrofonların gerisindeydim. Ta ki, sanat yayınlarına ek olarak onbeş günde bir hazırlayıp sunuculuğunu kendimin yaptığı *"Perde Arası"* programına dek. Bu program Ankara Radyosu'nun ilk çoksesli röportaj programı idi. Canlı, anında yayınlarla destekleniyordu.

Yazarlığım baba evinde, 'resmiyet' kazanmıştı. Nişanlılığım süresince ve evlendikten sonra, evlilik evinde de kimse kalkıp gecelerce ışığımı söndürmedi artık.

Çok yoğun çalışırdım. MEB'nca yayımlanmış klasik ve çağdaş oyunların mikrofonlarımızdan yayınlanması yavaş yavaş yerli radyo oyunlarının yazılmasına da bir heveslendirme oluyordu. Sermet Çağan, o güne dek yerli radyo oyunlarımızda bir örneğini görmediğim, sesin, müziğin, hareketin bir bütünlük içinde, birbirini etkileyerek geliştiği çağdaş iki radyo oyunu getirmişti. *"Damlalar"*ı bugün bile anımsıyorum.

Radyo oyun yarışması da gerçekleşmişti. Orhan Asena'yı kazanmıştık. Asena, ilk kez radyoda yayınladığımız *"Kocaoğlan"*ı daha sonra sahne oyunu olarak da yazmıştı. Her dinsel bayramda ise artık hep Müsâhipzâde'nin müzikli oyunları yayınlanıyordu. Keşke bunlara yeni şeyler eklense ve tam otuz yıl aynı müzikli oyunlar yinelenerek, o kadar heyecanla kotarılmış bu oyunlar sonuçta 'kabak tadı' vermeseydi!

Ankara Radyosu'nda 1951-57 arası geçirdiğim ilk altı yıl, bana şimdi sabırla, sevgiyle örülmüş bir tığişi gibi geliyor.

YAZMAK VE CİNAYET İŞLEMEK

İş hayatım, Halim'le tanışmam, erkeği bol, konuğu bol, çatışmaları bol bir aileden, başarabildiğimiz kadar eşit ağırlıklarla dengelemeye çalışılan ve adına evlilik denen iki kişilik yaşama girişim, 1957-59 arası iki yıllık bir ABD serüvenimiz, ülkedeki siyasal gelişmeler ve değişimler... Hepsi, her şey beni çok derinden etkiliyordu. Halim'in çalıştığı bütün o ıssız şantiyelere de gittim. Anadolu'nun pek çok köşesinde, bilmediğim dünyalarla yüzyüze geldim. İşte şurada, dik kayalıklarla çevrili, yolu izi olmayan bir vadiden cip üstünde geçiyorduk. İşte geceleri, gepegenç mühendisler, kurbağa seslerini dinleyerek kimi bir derginin sayfalarını çeviriyor, kimi yapım hesaplarını çıkarıyor, kimi sözümona iskambil falı açıyor, hangi iki taş arasından kimin namlusunu üstlerine çevirebileceğini düşünüp, tetikte duruyorlar, ayakları artık tamamlanmış beton köprünün oralardan bir dinamit patlamasını işitir gibi oluyorlardı. İşte dün akşam toprak kaymış, yolda çalışan altı işçi göçük altında kalmıştı. Üstlerine çekilen kirli örtüler, kâğıt çimento torbaları cesetleri tam örtmüyordu.

Genç mühendisleri, uzak, ıssız köşelerde kadınsız, sinemasız, tiyatrosuz, müziksiz, lüks lâmbaların ışığında günlük işlerin dökümünü yaparlarken görüyordum. Bir kısmı iskambil oynayarak dinlenmek ve avunmak isterdi, ama çoğu da kitap okurdu. Bana, düzenle uyumlu, düzenin adamları olarak sunulan bu genç adamlar, somutta bütünüyle halkın adamlarıydı. Benim tanıdıklarım öyleydiler.

İşte yeniden Ankara'da Halim'leyim. İstanbul'a bir haftasonu kaçamağı yapıyorduk. Hayır, yapamıyorduk. Kızılcahamam-Ankara arası, henüz ilk kazısı yapılmış, geçilmez bir yolda yaya ilerliyorduk. Mühendislerin ayakları doğayı yokluyordu, onunla daha çetin bir savaşa hazırlanıyorlardı.

İstanbul'a geceyarısından sonra varmıştık. Fakat, gözümün önünde hâlâ, pirinç tarlalarında yarıbellerine dek suya girmiş, ot ayıklayan kadınların görüntüsü vardı. Onları çocukluğumdan da, doğduğum ilçenin çevre köylerinden tanıyordum. Balçık bir su içinde, bacaklarına sülükler yapışırken şarkı-türkü ot ayıklayışları bana çok doğal gelirdi. Yirmi yıl sonra sanki aynı kadınlar, aynı şarkı-türkülerle soğuk suyun içinde ot ayıklıyorlardı ve bu kez, o koşullarda bu kadar neşeli olabilmeleri bana hiç doğal gelmiyordu.

Yıllar. Hem çevremdeki duvarları kırmaya çalışmak, hem keşfettiğim yeni dünyalarla, hem de kendimle hesaplaşmak...

Beni değiştiren her şeye borcumu ödemek istiyordum.

Galiba, yeniden oyun yazma eğilimim daha çok böyle doğdu.

Şimdi o afişler, o fotoğraflar bu odanın neresinde, bilmiyorum. Bir göç temizliği sırasında onlar yeniden elime geçer mi, bilmiyorum. 1960 sonrası, Ankara'da kurduğumuz, Başkent'in ilk özel tiyatrosu Meydan Sahnesi'nde, Devlet Tiyatrosu'nun aşırı kuralcı, katı ve yöneticilerin keyfî tutumuna karşı yeni bir yol önerebileceğimizi ummuştum. Ama bu, iki yıllık bir çabanın sonunda benim için yazık ki bir düş olarak kalmıştı. Bu düşün, daha sonra Asaf ve Güner eliyle, onların kişiliklerinde AST'da gerçekleştirilmesini beklemem gerekecekti.

Meydan Sahnesi'nin her adımında karşımıza zorlu ekonomik sorunlar çıkıyor, sık sık haciz memurlarıyla karşılaşıyorduk, tiyatro ortaklarımın 'gişe oyunu' aranışlarına her karşı çıkışımda, gerçekçi olmamakla suçlanıyordum. 'Gişe oyunu', 'havadan-sudan oyun' anlamına geliyordu. Üçü oyuncu, biri yönetmen dört ortağım için, her birinin kendisini en iyi gösterebileceği oyunlar seçmek, çevirmek de benim görevlerim arasındaydı. Onlar da çok gençtiler. Oyuncular yani... Ben, kendimle kavgalı olmuştum.

Her şeye karşın Meydan Sahnesi'nde spotları, ramp ışıklarını, kulis tozunu, basının görünmeyen yüzünü, izleyicinin ha deyince görünmeyen kimliğini tanıdım. Tiyatroyu basan lâğım sularını kova kova dışarı boşaltmayı, marangozlarla boğuşmayı, ayın otuzunda kontratlı sanatçıların ücretlerini ödemeyi, ödeyemediğim zaman onların kimi kez yakama yapışıp ağızlarına gelen her şeyi söylemelerine katlanmayı, sokak aralarında hoparlörlü bir arabayla dolaşarak, «Bu akşam Meydan Sahnesi'ndeeeeee!..» diye haykırabilmeyi, turne düzenlemeleri için gittiğim taşra kentlerinde, geçmişteki tiyatro kumpanyalarının buralarda nelerle karşılaştıklarını öğrendim. O kentler Emniyetinde adımın genelev kadınlarıyla yanyana yazıldığını, Emniyet duvarlarına benim vesikalık fotoğrafımın da, genelev işleten kadınların vesikalık fotoğraflarıyla yanyana asıldığını görünce de irkilmemeyi, kimsenin, hiçbir biçimde bir başkasının eliyle kirletilemeyeceğini öğrendim. Benim tiyatroya tutuluşum gibi, yaşamaya tutulmuş bütün o kadınların hayatlarındaki saygınlığı gördüm.

Burada, eski defterleri karıştırıp dururken, birinin arasından birbirine tutturularak katlanmış sarı pelür kâğıtları çıkıyor. Bir topluiğne ile iğnelenmiş yirmi daktilo sayfası. Başlık: *"İki Kişi Arasında"*. Apaçık ürperiyorum. Yeniden, o günlerinkine benzer bir aşka tutulabilmeyi özlüyorum.

Radyo oyunları da yazmak istemiştim. 1950 sonralarında. İlk denemelerim kendi gözümde hep fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Ben henüz Ankara Radyosu sınavlarına girmemiştim. Refik Ahmet Bey henüz Radyo Dairesi'nde değildi. O, benim radyoculuğumun birinci yılı sonunda geldi. Ama daha önce komşumuzdu. Onu görüyorum. Karşı apartımanın alt katında, tek başına yaşıyor. Gecelerboyu başını kitaplardan kaldırmıyor. Orada onun, burada, çatı katında benim odamın ışığı yanıyor. Yalnız bizim ışıklarımız yanıyor!

Ona işte o zamanlar, böyle, uzaktan âşık olmuştum. Kendisi bilmiyor. Ben, yine babamın ya da abimin ışığımı

söndürmeleriyle savaşarak ve karşıda, alt kattaki ışıklı pencereyi gözetleye gözeteye *"İki Kişi Arasında"*yı yazıyorum.

Bu oyunda, iki kişinin karşılıklı konuşmalarıyla, bir oda müziği parçası gibi bir şey yazmaya çalışmıştım. O müziği şimdi bile işitiyorum. İki kişinin asla dile getirilemez duygu ve düşünceleri, esler, pesler, minicik patlayışlarla işitilir olmalı... Bunu istemiştim.

Gerçekten, o yıllar hâlâ öylesi yalnızdım ki, iç dünyamda Refik Ahmet Sevengil'e açtığım kapıdan içeri, bu oyunu yazarken, sanki bütün bir dünya doluşuyordu. Biri olgun, öteki çok genç bir erkekle kız arasında geçen konuşmalarda ben garip yankılanmalar seziyordum. Bu yankılanmaların dalga dalga büyüyerek her yana ulaştığını sanıyordum.

Bu oyunum sonraları radyoda yayınlandı. Ben henüz 'Söz Temsil Yayınları Şefliği'nde değildim. Yayından iki gün sonra, bir gazete haberinde *"İki Kişi Arasında"*yı Kayseri'de izleyen bir genç kızın kendini pencereden atarak öldüğünü okumuştum.

Bu, basit bir rastlantı olabilirdi. Oysa ben, aylarca kendimi bir katil olarak gördüm. Demek yazmak, insanların hayatından sorumlu olmak demekti?

Artık tek satır yazamıyordum. Beri yandan yazma tutkum da bana rahat vermiyordu. Sonunda, insanı eylemsizliğe kadar itebilen duygumu biraz aşarak *"Açık Perde"* adlı sahne oyununu yazdım. Burada, yaratıcı ile izleyici arasındaki tehlikeli ilişkiyi sorgulamaya çalışıyordum. (Güner'cik, *"Açık Perde"*nin benim en iyi oyunum olduğunu söyler dururdu, ama bir türlü kendisi bile sahneleyemedi.) Oyunda bir genç kız, pipolu oyun yazarına da, onu sahneye koyan yönetmene de, «Sizler birer hayat hırsızısınız, herkesin yaşamına sorumsuzca dalıyorsunuz!» diye haykırıyordu galiba.

Yazmakla cinayet işlemek arasındaki tehlikeli çizgiden ötürü yaşadığım suçluluk duygusunun kaynağı salt, belki de gazetecilik gereği çarpıcı kılınmış o haberde değil. Bir sabah, babam da bana katil gözüyle bakmıştı. Hem de kendi katili...

Ben, mutfakta, temizlikte, ütüde anneme yardım ederken abim, ikidebirde yatağımın, yastığımın altını karıştırıyor, oralara sakladığım en gizli dünyamı bulup ortaya çıkarıyordu. Birkaç kez, lise defterlerimi, ilk denemelerimi, o daha kapağını açamadan kapıp geri alabilmiştim. Her kezinde gözyaşlarına boğulacak gibi olurdum, ama ağlamazdım hiç.

Bir sabah abimi, sarı samanlı kâğıttan bir 'lise defteri' mi elinde sallayıp dururken gördüm. Ev halkının ortasında. Babama çayını koyuyordum. Defteri abimin elinde görünce, dünya başıma yıkıldı, basbayağı gözlerim karardı.

Okula gitmemin, ders çalışmamın bile hiç hoş karşılanmadığı, çeşitli tatsızlıklara yolaçtığı evimizde, 'roman' yazdığımın ortaya dökülmesi artık bu kez büyük bir felâketin nedeni olabilirdi. Korkum, benim başıma geleceklerden değildi. O korkuyu çoktan tüketmiştim, ama babama inme inebilirdi. Annemi kırabilirdi, onu, bana gözyummakla suçlayabilirdi babam.

Abim, defteri sallayıp duruyor, bununla yetinmiyor: «Bak baba, kızın şimdi de seni öldürmüş!» diye haykırıyor. —Liseyi bitirdikten sonra onun İstanbul'a, Tıp Fakültesi' ne gidişine ne kadar sevinmiştim! Altı yıl, diyorlardı, altı yıl orada kalacak, yalnız yaz tatillerinde gelecek, bir ay falan... İşte o yaz tatillerinden biri...—

O yıllar yeniden roman yazmaya heveslenip, bu kez hayatın içinden bir şeylere yönelmeye çalışıyordum. Babasız, yani desteksiz bir genç seçmiştim. Yoklar, yoksunluklar içinde o kadar çok genç vardı ki, —abimin kimi arkadaşları örnekse,— örneği seçmem güç olmamıştı. Ona bir yaşam serüveni yakıştırmıştım. Sanki bir *"Martin Eden"*... Gelgelelim, işte, babamın bakışlarıyla karşılaşıveriyorum. Elimde çaydanlık, donup kalıyorum.

Abimin haykırışı üstüne babam o sabah bana, evlât adı altında koynunda bir düşman, kendi katilini beslediğine inanmış bakışlarla bakıyordu. Yıkılmıştı. Üstelik onun gibi biri, öyle bir baba... Çok değil, daha altı ay önce, bildiği, inandığı bütün değerleri çiğneyerek beni koluna takmış, ye-

niden 'insan içine' çıkarmamış mıydı? Çünkü o zaman da kendisini müthiş bir çıkmazda bırakmıştım. Önünde böyle yapmaktan başka yol bırakmamıştım. Ya sokaklara düşecek, erkek adı altındaki kurdun kuşun yemi olacaktım, ya babam benim katilim olacaktı, ya da bildiği değerleri çiğneyerek beni, hele şimdi büsbütün düşman kesildiği o tiyatrolardan birine kendi kolunda götürecekti. İşte bu sonuncusunu seçmek zorunda kalmıştı. Öyleyken ben, romanımda böyle bir babayı öldürüyordum! Evet, romanda bir baba öldürmüştüm, çünkü, babası tarafından desteklenmeyen bir gencin toplum içinde ne olacağını anlamak istemiştim.

Belleğimin derinliklerinde böyle bir hayatı çok kısa bir süre yaşamışlığım duygusu var. Doğru ya, yaşamıştım.

YAĞLI SIRIK GICIRTILARLA DÖNÜYORDU

Doğduğum ilçenin ilkokulunda sahneye ilk ve son, herhalde son çıkışım. Bu, sınırlı bir topluluk önünde, küçük bir rol oynamak da olsa, bana ölüm gibi gelmişti. Çocukluk cennetinden büyüklerin cehennemine doğru kayıyordum.

Azrail, o güne dek, benim gözümde şekilsizdi. Yalnızca rengi vardı: Karaydı. Şekilsiz, diyorum ya, belki de, kapkara iki geniş, sert kanat... Sınırları olmayan kara iki kanat. O kanatlar sevdiklerimizin üstüne kapanırdı. Sahneye ilk çıkışımda ise, bana ölümün yüzünü gösteren Azrail'in işte artık bir başı, gözü, ağzı, kabarık saçları var. Öfkeli bir sesi var. Üçüncü sınıf öğretmenim o. Beni sırtımdan cehennem çukuruna doğru itiyor. Cehennem zebanileri: Kaymakam, Jandarma Kumandanı, Tapu Memuru, onların eşleri, kardeşleri, ilçenin doktoru, eşraftan ilerigelenler. Ama babam orada değil. Annem orada değil. Abim bile yok. O artık kentte okuyor. Hepsinden uzakta, desteksiz, dayanaksız, cehennem

kuyusuna doğru yuvarlanıyorum. Abim yanımda olsaydı, beni döner yağlı sırıktan nasıl kurtarmışsa, cehennem çukurundaki zebanilerin eline düşmekten de öyle kurtarırdı.

Yağlı bir merkeze oturtulmuştu tahta sırık. Bir ucuna abim çıkmıştı, öteki ucuna ben. Sırık gıcırtılarla dönüyordu. Abim, aradabir göğsüyle sırığa abanıyor, dönüşümüzü hızlandırıyordu. Hızlandıkça sırığın gıcırtısı artıyordu. Bense tutunamıyordum, giderek sırığın ucundan yağlı merkeze doğru kayıyordum. Bol entarimin eteğini sırığın orta deliği kapmıştı. Abim direği daha hızlı döndürüyordu. Nasıl oluyorsa oluyor, entarim giderek gövdemden sıyrılıyor, çok güçlü sıkılan bir çamaşır örneği, burkula burkula boğazımı sarıyor, gırtlağımı sıktıkça sıkıyor. Boğuluyorum!

Gözlerim yuvalarından uğramıştı. Haykırmak istiyordum, sesim çıkmıyordu. Yağlı sırık da çok gıcırtı yapıyordu. Abim, dönmenin coşkusuna kendini kaptırmıştı. Yine de hâlâ yaşıyor olmam, onun gözlerinin bir ân benim yuvalarından uğramış gözlerime takılması sonucu. Kendini hemen yere atmıştı. Sırığı ağır ağır ters döndürerek burkula burkula boğazımı sıkan entari eteğini çözmüştü. Olağanüstü bir şeydi; küçük bir çocuğun, başka bir küçük çocuğa bir hayat bağışlaması yani.

Yıllar sonra, ben *"Fikrimin İnce Gülü"*nü yazarken abimin trafik kazasında öldüğü haberi gelecekti. Gecelerboyu onu, boynuna dolanmış bir ön cam contasıyla geniş bir asfalt yolda sürüklenirken gördüm. Üstünden ardarda arabalar geçip gidiyordu. Ama abim yine, kendini havaya fırlatan bir arabanın önüne, boynunda lâstik contayla düşüyor, geniş asfalt yolda sürükleniyordu. Hep aynı şeyi görüyordum. Aylarca sürdü bu. Uykumda fırlardım, görüntüyü dağıtmaya çabalardım. O zaman da entarimin eteği boynuma dolanırdı, burkula burkula gırtlağımı sıkarken abim, gıcırtılı sırığı durdurur, onu bu kez ters yöne döndürerek kementi boynumdan çözerdi. Gözlerimi yumardım, ama ben onu, boynuna dolanmış lâstikten de, o lâstikle birlik havaya fırlamaktan, sonra geniş asfalt yola düşmekten de bir türlü

kurtaramadım. Yeni romanımın ilk taslağını yazdıktan sonra, tam o noktadan, o asfalttan iki kez geçmiştim. Kaza henüz olmamıştı. Şimdi, *"Fikrimin İnce Gülü"*nü temize çekmeye sığınıyor —her zaman hep yazmaya sığınıyorum,— bunu da sürdüremiyordum. Sanki abimin cesedi üstünden akıp geçen araçlar arasında Bayram'ın Mercedes'i de vardı. Onu bundan koruyamıyordum. Benden çok uzaklardaydı artık, çok.

İlkokulun sahnesinde, önümdeki cehennem çukuruna doğru kayarken de abim uzaklardaydı. Omuzlarıma melek kanatları gibi, sarı krapon kâğıdından kelebek kanatları takılıydı. Alkışlar, gülüşmeler işitiyordum. «Kelebek Kız, Kelebek Kız!» diye haykırışıyordu birkaç ses. Azrail, kemikli eleriyle beni sırtımdan ve yeniden yeniden sahnenin önüne doğru itiyordu: Selâm ver! Selâm ver! (Selâm veriyorum: *"Fikrimin İnce Gülü"*, *"Ölmeye Yatmak"* ardından, bir zorunluluk gibi; yayınlanıyor.)

Kanatlarım yırtılıp dökülmüş. Her yanımdan sarı kâğıtlar sarkıyor. Yüzüme cehennem yalazları çarpıyor. Öğretmenim ise beni yeniden sahnenin önüne itiyor: Selâm ver!

Bütün cehennem zebanilerini selâmladım. Çünkü artık ölmüştüm. Lüks lâmbalarının ışığında tozanlarım uçuşuyor.

O günden sonra ilçede hep bir 'Kelebek Kız'dan sözedilirdi. Onun kim olduğunu bilmiyorum.

Bu müsamere günündeki selâmlama süresince bedenimde bir değişim olmuştu. Sanki o güne dek 'içimdeki çalgının mızrabı ayrı, telleri ayrı yerde duruyordu' da, şimdi mızrap tellerin üstünde ağır ağır gezinmeye başlamıştı. Henüz tek tonda, tek renkte de olsa, damarlarımdan, kaslarımdan, sinirlerimden beynime doğru bir ezgi yürüyordu. Bende bir şey ölmüş, yeni bir şey yaşamaya başlamıştı.

Sonraları sık sık düşündüm: Ses uyumu, o ezgi, ancak yaşamla açıklanabilirse, mızrapla tellerin çıkardığı düzenli seslerin bana ilkağızda ölüm duygusuyla birlikte gelmesinde bir terslik yok muydu? Galiba yok. Ölüm duygusunu tek başına algıladığım zaman, sahnenin önüne selâma çıkarıldığım ân yani, küçük bir çocuktum. Ölümü yaşamdan bağımsız bir şey sanıyordum. Oysa, içimizdeki asal tellerden biri de o. Bana başkalarınca verilmiş rol, 'Kelebek Kız' değildi hayatla barışık, onunla uyumlu tınıyı verecek olan. Herhalde 'Kelebek Kız'ın kim olduğunu bilmeyişim, benden uzak, ayrı bir yerde duruşu bundan. Beri yandan, bu rol nedeniyle yaşamım ölümle bütünlenmişti. Artık kendi sesim vardı. İçten içe işitiyordum o sesi.

BELİRSİZLİK/DİLSİZLİK

Lise onuncu sınıfta, o yıl konservatuvarı bitirmiş bir gençle tanışmıştım. Meğer, başkaları gibi o da beni bir "Kelebek Kız" olarak biliyormuş; ölü bir kelebek. Çerçeveletip evinin evlilik duvarına asmak istiyormuş. Oysa bana Çehov'un oyunlarından birini ilk armağan eden de oydu. Lâcivert bez ciltli, üstünde kabartma bir martı resmi olan kitap. İç kapağında A. Çehov'un, köpekleriyle birlikte çekilmiş, bastonlu, paltolu bir boy fotoğrafı, iç sayfalarda oyunun sahnelenişinden de fotoğraflar vardı. Aynı ciltte *"Vanya Dayı"*, *"Üç Kızkardeş"* ile *"Vişne Bahçesi"*... Fransızca bir basımdı. Daha ben ilk oyunu, *"Martı"*'mı okumayı bile öğrenememişken, evlenmeyi düşünemezdim. Zaten evlenmekten ürküyordum. Annemin konumu bana çok güç görünüyordu. Onun durumunda olmayacaktım.

İşte, bir erkek arkadaşımızın olması bile güçtü. Demek bu bile bizi önünde sonunda evliliğe götürecekti? İstemiyordum. (Onunla üç yıl boyunca arkadaşlık ettik. Başlangıçta

her şey ne kadar güzeldi. Kitaplar tartışır, oyunlar konuşur, birlikte Ulus'un Akşam Haberleri'ne giderdik.)

Defterleri öylece bırakmışım. Gözlerim raflarda, tiyatro kitapları arasında martılı cildi aranıyor. Buradan göremiyorum.

Fatma İnayet'in sesini işitiyorum yine: Utanmadan bir de opera eleştirisi yazdın!

İçim dağlanıyor. Hafifçe kızardığımı duyumsuyorum.

Şimdi geçmişimden utandığım tek şey bu. Tiyatro eleştirileri yazışım. Nedense hikâyelerimi, röportaj biçimi başka yazılarımı hep takma adlarla verirdim gazeteye. Adımın tersyüz edilmişi: Remüs Telada ya da kullandığım lâcivert mürekkebin markası: Parker Quinck gibi takma adlar. O mürekkeple Ankara Devlet Tiyatrosu, Küçük Tiyatro sahnesinde oynanmış her oyun üstüne yazı yazardım, tepesine de yürekli yürekli, adımın doğrusunu kondururdum: Adalet Sümer.

Bazen, 'kötü oynuyor' diye yazdığım sanatçılardan bana tehditler gelirdi. Bir gün, bir köşebaşında beni yakalayıp döveceğini söyleyenler de oluyormuş. Sanırım, yazılarımdan ötürü beni pohpohlayanlardan çok, beni dövmeye kalkanlar hakhydı. Keşke o günler biri çıkıp, tiyatro üstüne henüz hiçbir şey bilmediğimi, bu yazıları yazmaya yüreklenmemin gülünç olduğunu söyleseydi bana, dövmesini istemesem bile! Arkadan gönderilen haberlere pek aldırış etmiyordum. Bununla birlikte, sonraları benden opera eleştirileri de yazmam istenince, yanlış yerde çok uzun bir yol aldığımın ayırdına vardım. Ama ancak *"Rigoletto"*nun eleştirisini yazdıktan sonra, hemen bıraktım o yazıları yazmayı. Neyse ki *"Rigoletto"* yazısı baştan sona bir övgüydü. Onun için, opera eleştirileri de yazmam konusunda pek fazla yüreklendirilmiştim. Böyle olduğu halde, o işe son vermem büyük başarı doğrusu!

Oyuncu arkadaşım da yanlış yerde uzun bir yol almışa benziyordu. Bana verdiği güzel dostluğa karşılık evlilik ummuştu. (Fatma İnayet, pis pis gülüyor: Delikanlının

eğilimini bile bile, bilmediğini de söyle bakalım!..) Belki öyle yaptım, ama evlenmek istemiyoruuuum!

Arkadaşım da haklıydı. Evlenmeyeceksem, ona ne diye 'umut vermiş', onu ne diye 'oyalamıştım' sanki?

Şiirlerim, hikâyelerim, romanlarım gibi, bu erkek arkadaşımı da evden gizlemiştim. Beni ilkokulun sahnesinde somut olarak görmediği, salt fısıltılardan öğrendiği için, benim bir "Kelebek Kız" olduğuma da en çok babam inanmıştı galiba. Dokunulsa kanatları dökülüp dağılacak bir "Kelebek Kız". Öyleyse bana kimse elsürmemeliydi. Bunun için pek çok önlemi vardı. Fakat, anladığına göre, bu önlemlerin hepsi de yetersiz kalmıştı. Kız, kendine bir erkek arkadaş edinmişti.

Gerçi babamı kandırmıştım, ama ödüllendirmiştim de. Her şeye karşın kanatlarım yerliyerindeydi.

Sorun böylece bitiyor mu? Ne gezer! Bu kez de erkek arkadaşım çıkmaza giriyordu. O kadar zaman bakıştığı, o kadar zaman yollarda birlikte yürüdüğü, o kadar zaman kitaplar verip aldığı, oyunlar tartıştığı, konserlerde buluştuğu kızın kanatlarına değmemiş bile bulunduğunu öteki erkekler öğrenince ne olacaktı? Herkes her şeyi çoktan olmuş bitmiş sanmıyor muydu?

Evlenmemiz için diretince, ondan ayrılmak zorunda kaldım. «Ama benim onurumla oynuyorsun!» dedi. Onu içine düşürdüğüm kötü durum da böylece kafama dank etmiş oldu. Demek ki onur denen şey, herkes için ayrı bir bölmede, ayrı bir yüzle oturuyor?

Genç oyuncu arkadaşım kendini bu kötü durumdan kurtarmalıydı. Ben onunla evlenmeyeceğime göre, o benimle evlenmeliydi. Bunun için harekete geçmeliydi. Geçti: Babama gidip, "Kelebek Kız"ının dokunulmazlığının kendisi tarafından çoktan ortadan kaldırıldığını söylemiş.

Bunu işittiğim ân, kendimi ailenin felâketine yolaçmış uğursuz, lânetli biri gibi gördüm. *"Yerma"*nın kızkardeşiyim. İşte, annem gibi, doğuran kadınlar suçlu ya, doğurmayanlar daha suçlu!..

Eski 'Lise Defterlerim'i yine dizlerime çekiyorum. Onları karıştırıp dururken, pek çok kolejli kızla oğlan, çayhanelerden, diskolardan fırlayıp bana kahkahalarla gülüyorlar. Büyük kentlerde 'saffet'le tanışıklık kurmamış bütün gençler gülüyor. Yine de *"Evcilik Oyunu"*nu okul tiyatrolarında neden hâlâ daha sahneleyip durduklarına şaşıyorum. O oyunun çoktan eskimiş olması gerekirdi. Başka katlardan gelmiş öğrenciler bana, bu oyunda kendi yaşamlarını bulduklarını söyledikleri zaman, içim acıyla burkuluyor, dahası, bukadar değişmezliğe öfke duyuyorum.

Ölüm, o zaman da, hayatın içinden beynime doğru yürümüştü. Azrail rolünü bu kez ilkokul öğretmenim değil, benim oyuncu arkadaşım oynuyordu. Cehennem zebanileri ise, başkentin küçükortaburjuva takımı.

İçine diri diri atılıp haşlandığım kazan fokurduyordu. Kazanın altından devboyu yalazlar yükseliyordu. Hepsi aynı gün oluyor: Arkadaşım babama 'saffetimin' çoktan elden gittiğini söyledikten sonra, başkentin bütün girdisinden çıktısından haberli, teyzemin de arkadaşı bir doktor hanıma gitmiş. Doktor Hanım, teyzemi bulmuş, teyzem anneme haber vermiş: Delikanlı Mustabeye git-miş. Kızı ondan iste-miş. O da, «Benim oyuncuya verilecek kızım yok,» deyince, oyuncu, «O çoktan benim oldu bile!» de-miş. «Babası akşam eve gelince artık ne yapacağı bilinmez. Aman senin haberin olsun, hazır dur!»

Annem hazırlığını yapıyor. Kardeşlerime gece için sinemaya üç bilet aldırıyor. Babam, her zamankinden çeyrek dakika önce, yedi otuz yerine, yedi çeyrekte işinden dönüyor. Sanki üstünden tonlarca ağırlıkta bir silindir, yüzünden, bembeyaz ışıltılı güzel saçlarından çöl fırtınaları geçmiş. Bu durumda birinin üstünde öfkenin o denli sapasağlam, dipdiri barınabilmesi, inanılmaz şey!

Babam, belki de elinden bir cinayet çıkmasın diye, ona kapıyı açan benim önümden hiç yüzüme bakmadan, kendine beni yokmuşum saydırarak geçiyor, girip içeri doğru yürüyor. Annemle dosdoğru yatakodalarına kapanıyorlar. Isıtıl-

mış, ocağın üstünde hazır babamızı bekleyen dolma soğuyor, soğutulup masaya konmuş su ılıyor. İçerde fısıltılar, babamın zaman zaman öfkeyle patlayan sesi ise sürüyor. Bir başka fısıltı köşesi de, iki erkek kardeşimin *"Çocuk"* dergilerini okuyormuş gibi yaparak üstüne yarı uzandıkları somya.

Yarım saat sonra annem, yüzünde minicik bir rahatlık kırpıntısıyla dışarı çıkmıştı. Benim için çok üzüldüğünü, bundan öte elinden hiçbir şeyin gelemeyeceğini anlamıştım. Elinden gelen neydi, onu da bilmiyordum ya! (Evet, tabii, ortanca ve küçük erkek kardeşlerimin önünde babamın beni saçlarımdan sürüklemesini önleyebilmişti işte.) Abim bile İstanbul'daki okulundan koşup gelmiş, tabutumun ucundan tutuyordu. Demek bu kez cehenneme kesin yolcu edilmiştim. Bundan öte ölemezdim nasıl olsa...

Ansızın kendimi çok güçlü duydum. Her şeye karşı çok sağlam bir ölüm zırhıyla zırhlanmıştım. Hâlâ da o çok sağlam, ölüme karşı ölümden yapılma zırhı derimin üstünde duyarım. Korku denilen şey, bedenimden çekilip gitmişti. Salt, cehennem ateşine nasıl atılacağımı, öte yanda neler olacağını merak ediyordum. Ölüm törenimi seyretmenin büyüsüne kapılmıştım.

İlkönce kulağıma abimin yankılanan sesi gelmişti: Şimdi hesap vereceksin!

Bu ses, ihanete uğramış birinin sesiydi. Hain'in götürülmesini izlemekle yetinmek istemiyor, cehennem ateşlerinde nasıl kavrulup kebap olduğumu da görmeye çalışıyordu. Ama bu, aynı zamanda, aynı tabuta benimle birlikte kendisinin de girmesi demekti. O zaman ben onu geri ittim, o, ister istemez, usulca geri çekildi, yine İstanbul'da, okulunda, her şeyden habersiz oldu.

Annemiz koluma dokunuyordu. Biraz utangaçtı. Bana: «Haydi, içeri git, baban seninle konuşacak,» dedi. Kardeşlerime de: «Biz yemeğimizi yiyelim çocuklar, sonra filme yetişemeyiz,» dedi.

Yatakodasına girdim. Başım dik. Gövdem sağlam. İçimde ise hiçbir duygu yok.

Babam yatağının üstüne oturmuş, ilk iddianâmesini okuyacak acemi bir savcı benzeri, her sözü mutlak kamçılayıcı olması gereken söylevini prova ediyor. İşte, hiç kulaç atmasını bilmezken, okyanuslarda yüzmek zorunda. Şimdi beni kolumdan çekecek. Artık bana tutunmak için mi, beni boğmak için mi; bütün ağırlığıyla üstüme abanacak ve biz, ikimiz birden okyanusun derinliklerine doğru kayacağız. Benim açımdan sorun değil. Ama, babamın boğulmasını istemiyorum. Hem de benim yüzümden. İlçede, kiraz ağacının üstündeyken tufan patlamıştı. Beni selden babam kurtarmıştı.

Kısa bir sessizlik süresince, üstümüze yürüyen dalgalara, o karanlık sulara karşı boğuştuk. Babamın ağzına burnuna sular doluyordu. Konuşamıyordu.

Sonunda, ilk sözü ben söylemek zorunda kalmıştım: Kanatlarım sağlam, baba! Dokunulmadı...

Bunu işitmeye ne kadar muhtaçmış!

İnansa da, inanmasa da, beni böyle sapasağlam 'sanmaya'...

Şimdi ağlayabilirim.

Çünkü babam, ansızın, hıçkırıklarla ağlamaya başlamıştı. Bu kez yine boğuluyordu, ama sularda değil.

Sesini denetlemeye çalıştı sonra: «Eğer adamın söylediği doğru ise, evlenebilirsin onunla... Seni bir tiyatrocuya.. cuya..vermek benim için ölümden beter olur, lâkin mec..mecbursak...»

Şimdi de çılgınca gülmek istiyorum. Erkek arkadaşım kelebek kanatlarımı kırmışsa bile, neden onun evinin duvarına asılmak bir mecburiyet olsundu? Bir an babama, evet, kanat manat hakgetire, üstelik gebeyim, yine de evlenmeyeceğim onunla, demek istedim. Bunun babama karşı büyük bir acımasızlık olacağını o ân kulağıma biri fısıldadı, kim, bilmiyorum.

Beeen, diyor Fatma İnayet, böbürlenen bir ses tınısıyla, yine fısıltıyla.

Babamın dizinin dibine oturmuş, başımı pantolonunun

sert kıldan kumaşına dayamıştım. Kendi sesimi işitiyorum: «Çok iyi arkadaşımdı. Onunla yatmayı hiç düşünmedim. İçimden böyle bir istek geçmedi. Evlenmeyi de düşünmedim. Belki, zaman içinde düşünebilirdim. Ama artık olanaksız. Arkadaşı olarak kalabilmem de olanaksız.»

Bu ses pürüzsüz, net, yumuşak.

Dışarda sokak kapısı açılıp kapandı. Annem, kardeşlerimi usulca götürdü.

Babamla büsbütün yalnızdık şimdi. İkimizi bir delikten, bizi seyreden ayrı bir göz gibi seyrediyordum.

Hayatında bir kez bile beni öpmemiş olan babam, ansızın bana sarılıyor. Başımı göğsüne çekiyor. Yüzünü saçlarıma daldırıyor. Boğazından bir inilti çıkıyor: «Kızım!»

O ân'dan sonra kim bana babamın duyarsızlığından söz açmışsa, ona inanmadım. Hem, babalarımız, annelerimiz, biz, bütün insanımız her zaman böyle bir «Kızım!» diyebilseydi, gerçek yaşamda bu dile getirilseydi, herhalde Yeşilçam filimleri o yeşilçam filimleri olmazdı.

Babam kendisini ne kadar gizlemişti. Yine gizleyecekti. Benim romancıklarımı, şiirciklerimi, Refik Ahmet Sevengil'e aşkımı gizlediğim gibi gizlemişti kendini. Onu ele verdiği ân'dan ötürü ise, sanırım kendini bir türlü bağışlayamadı. Eskisinden daha sert görünümlü bir adam olup çıktı. Zaten, «Kızım!..» der demez pişman olmuş, beni itip ayağa kalkmış, sert, kesin bir yüz takınıp, dili dolanarak da olsa: «Tiyatro mu, konser mi, ne bok püsürse... —artık oralara gitmeyeceksin! diyeceği sanılabilirdi, oysa başka türlü sürdürüyor,— oralara artık birlikte gideceğiz. Benimle gideceksin!»

Yine ömründe bir kez bile tiyatroya gitmemiş olan babamı ertesi hafta annem hazırladı. Babam, koyu renk takımını giydi. Annem, kravatını bağladı.

Tiyatronun ışıl ışıl fuayesinde içeri doğru yürürken babam koluna girmemi istemişti. Kolkola, kalabalığa doğru yürüdük. Kazanın bütün fokurtuları çevremizden bize yankıyor, babamın beni öldürmüş olabileceğine inananlar hayli

şaşkın bakıyorlardı. Oyuncu arkadaşım bir sütunun dibinde duruyordu. Bana Semerkant'da verdiği randevu gerçekleşmemişti. Fakat, daha geçen yıl, *"Arabacının Kızı Dunyaşka"* yı uzun uzun konuşmamış mıydık onunla? Belki de Nataşa ile babasını, yaşlı adam İhmenev'i konuştuk. Bütün *"Ezilenler"*i... Bizi hoşgördüğünü umuyorum.

Marcel Pagnol'un *"Kuyucunun Kızı"*nı okurken de bütün bu sahne gözümün önünde boydan boya canlanmıştı.

O güne dek okuduğum yerli roman ve hikâyelerimizde, Pagnol'un sergilediği dünyaya rastlamamıştım ama. Kerime Nadir'in, Muazzez Tahsin'in babaları ve kızları farklı bir şeyi yaşıyorlardı. Halit Ziya'nın *"Aşk-ı Memnû"*sundaki baba -kızı farklı bir hayatın içindeydiler. Yakup Kadri'nin romanlarının hiçbirinde de bizimki gibi bir ilişkiye, babam gibi bir babaya rastlamamıştım. Seniha'nın babasıyla ilişkisi nekadar farklıydı! Zaten, babası da babamdan çok farklıydı. Yaşam biçimleri, toplumsal konumları değişikti. Eski konak yaşamı gibi, İstanbul'un yeni apartıman yaşamı içinde de, o Batılılık özentisi çevrede bize rastlamamıştım. Buna karşın, bir uçtan Anadolu'yu yazmış Halide Edip de bizden sözaçmıyordu. Onun kırı, küçük kenti anlatan kitapları hep kurtuluş savaşı çevresinde gelişiyordu. *"Sinekli Bakkal"*da ise, benim yaşadığım hayata benzer bir şeyler bulacakken yitirmiştim. *"Mai ve Siyah"*, belki bizim yaşamamızdan serpintiler taşıyordu. Ama çok uzaktan. Annelerimizin evlerde toplanıp gaz lâmbasının ışığında *"Aşk-ı Memnû"*yu okurken kimi özlemlerine yanıt bulduklarını seçer gibi oluyordum. Konak ve yalı hayatı... Bir anlamda bugünkü fotoromanların karşılığı değil miydi, İstanbul'un zengin, tuzu kuru çevresini mekân tutmuş romanlarımız?

İstanbul'da doğmuş, çoğu orada yaşamış bu yazarlarımıza karşın, köylü hayatını yansıtan romanlarda, hikâyelerde de yoktuk biz. Yakup Kadri'nin *"Yaban"*ındaki Ahmet Celâl, bir süre içinde yaşadığı köylüleri nasıl uzaktan, on-

ların hayatlarına karışamayarak seyretmişse, ben de Mahmut Makal'ın *"Bizim Köy"*ünün insanlarını öyle uzaktan seyrediyordum. İlçedeyken de, her hafta pazaryerini dolduran köylülere böyle, dıştan bakardık. Bazı yazlar tatil için yaylalara çıkardık. O zamanlar çok küçüktüm. Köylerde biz çocuklara bağışlanan özgürlüğe tapmıştım. Oralarda erkek kardeşlerimle birlikte oynamam yasak değildi. Köy hayatının yalnız bu yanını sevmiştim. Başka her şeyinden habersizdim. İşte, hem kente, hem köye uzaktık.

Sabahattin Ali'nin *"Kuyucaklı Yusuf"*unda, galiba yalnız onda ilk kez bizim hayatımıza değgin bir şeyler buldum.

Kaymakam Selâhattin Bey'in, Nazilli'nin Kuyucaklı köyünde, dokuz yaşında yetim kalan Yusuf'u evlât edinip onu kendi evine, Nazilli'ye getirişinden başlayarak, yıllar içinde Kaymakamın kızı Muazzez-Yusuf-Ali arasında gelişen ilişkiler, olmazlıklar, engin bir sevgi, sonsuz bir acıma duygusuyla birlikte şiddetin, acımasızlığın da kolgezdiği taşra töresi, dirimden ölüme sürekli gelgitlerle geçen bu hayat, beni derinden sarsmıştı. Orada, elyordamıyla bizim hayatlarımızdan izdüşümler keşfediyordum. Oysa, Sabahattin Ali'nin, roman kurgusu içinde sıraladığı olaylar da bana yabancıydı. Yakın olan, her an, en ışıklıdan en karanlığa ağabilecek, bıçaksırtındaki hayattı. İnsanların kendilerini yaşamalarına engel olan salt vuruculuk, kırıcılık değildi. Aynı oranda onların, sevdiklerini incitmekten kaçman duyarlıkları da engeldi buna. Yusuf, Muazzez'i sevmektedir. Gelgelelim, Muazzez'in kurtuluşu için kendisine para yardımında bulunan Ali'nin de genç kadını sevdiğini öğrenince arkadaşını dolandırmış olacağı duygusuna kapılır, Muazzez'den kaçmaya başlar. Bu kadar ince düşünürlük, bu kadar ince duyarlık aynı zamanda Muazzez'in yıkımı olur. Sevmek de, sevilmek de bir ölüm, bir yıkımdır. Ali, bir taşra kurşununa kurban gittiği gibi, Muazzez de taşra cinsel açlığının avı haline gelir. Ama, yaşanmışı hiçbir zaman bitmiş'e dönüştüremeyen duyarlık, Yusuf'u yeniden sahneye çıkaracak, Yusuf bu kez Muazzez'i yeni konumundan kurtarmaya çabalayacaktır. (Kü-

çükburjuvadan başka kimse, kendinden başkasını kurtarmaya sıvanmaz! diye parmak sallıyorum Fatma İnayet'e. Gülüyor, budala!) Ama taşra töresinde kıyıcılık da aynı güçle sürmektedir. Bu sisli, gelgitli durum, Marcel Pagnol'un betimlediği Kuyucu ailesi ile Kuyucu babanın, bağlarına bahçelerine kuyular açtığı burjuva aileler arasındaki ilişkiler kadar açık seçik değildi. Nazilli'de de, Edremit'te de, hattâ dünün küçük kenti Başkent'de de göğüs göğüse gelenler aynı sınıftan, aşağı yukarı aynı hayatı sürdüren insanlar olabiliyordu. Acımayla acımasızlık, duyarlıkla duyarsızlık, sevgiyle şiddet bir gövdede, içiçe yaşar gibiydi. Yaşıyordu. Töreler bile, sadece benzer kişileri öğütüyordu. Köylerde ağalar birbirini vuruyordu. Irgatlar, topraklarına emek verdikleri efendileriyle değil, birbirleriyle çatışıyorlardı. 1950'lerden sonra yazılmış romanlarımızda, emekçinin ağaya karşı çıkışı gibi hayatta henüz karşılığı görülmeyen bir karşı çıkışın yerini öğretmenin hocaya karşı çıkışı almıştı. Biri düzenle uzlaşmış, öteki düzenle uzlaşmak istemeyen iki çeşit 'eğitici bürokrat' da aynı sınıfların insanı gibi ele alınıyordu. Hayatlar, tıpkı *"Kuyucaklı Yusuf"*da olduğu gibi, her an, birinden diğerine ağabilirdi. Çok seven Yusuf, aynı zamanda çok sevdiğinin yıkımcısı durumuna düşmemiş miydi? Hem de istemi dışında. Muazzez'i ve Ali'yi sevmek, anlamak, onların ölümüyle sonuçlanmıştı. Özgeçi, fabrikatör oğlu, kasaba kabadayısı Şakir'e borçlanılmış 320 altından her birinin öteki yüzü değildi. Özgeçinin öteki yüzü onur, sevgi, dürüstlük ise, 320 altından herbirinin öteki yüzü yine altındı. Başka da yüzü yoktu.

*"Kuyucaklı Yusuf"*da ancak olayların çok derinlerinde sezebildiğim sancılı dünyaları ben asıl Çehov'un oyunlarında açık ve seçik görebilmiştim. Bütün o Nina'lar, Maşa'lar, Treplev'ler, Trigorin'ler, Şasa'lar, Yevgeni Constantinoviç'ler, hattâ, hattâ İvanov'lar, kendilerini, sınıfları belirmemiş bir toplumun insanlarından çok daha iyi dile getiriyorlardı. Onlar konuşuyorlardı, açıklıyorlardı. Olaki, bir oyunda yaşadıkları için.

Lise defterlerimin dert dökme sayfalarını bile açmadan, gün neredeyse öğle oldu. İsmet Hulusî'nin çektiği fotoğrafta annemle babam, henüz o gün tanıştıkları kimsenin objektifine nazik nazik gülümsüyorlar. Arada dört çocuk gibi, annemin en temel özgürlüklerinin bulunmayışı gibi, onları çok sıkı bağlayan bağlar var. Yine de birbirlerinden biraz uzak duruyorlar. Birinin omuzu ötekine değmiyor. Çocuklar, arayı kapatmaya yetmiyor. Yalnızlar. Apayrı dünyalarda tekbaşlarına yüzüyorlar sanki. Tığişi yastıktaki kuşlar gibiler. Aralarında, şimdi görünmeyen, ince gövdeli, bodur bir ağaç var. Onları ayıran bu.

Adım Neriman olsaydı!..

Annemin adı artık Neriman olamazdı. Ama benim, hâlâ olabilirdi. Hâlâ vakit var, sanırdım. Çünkü, nasıl olsa asıl adımın İnayet olduğunu bile bilmiyordum. Nasıl olsa, uzun bir geçmişim de yoktu. Her an, her şey değişebilirdi. Adım, değişebilirdi.

Açlık grevlerim gibi nice direnmelerim sonucu yazdırıldığım Ankara II. Ortaokulu'ndan içeri daha adımımı atamadan, avludan geri çevrildim.

Ders yılı başlıyor. Bizi avluya toplamışlar. Müdüranım, yüksek sesle, söylev çeker gibi uzun bir konuşma yapıyor. Sonra ekliyor: «Adı ve sınıfı okunanlar bu yana geçsin. Adların okunması tamamlanınca İstiklâl Marşı söylenecek, sonra herkes ayrıldığı sınıflarına girecek!»

Adlar, sınıflar okunuyor, okunuyor... Kimbilir, belki binbirinci ad da okunup bitti. Adalet Sümer, diye bir ad işitmedim.

Bir ağacın dibinde tek başıma kalmıştım. Müdüranım bağırmıştı: «Kızım, heey sen, uzun saçlı, sen neden orada dikiliyorsun?»

Ağzımı açsam gözümden yaşlar fışkıracak. Oysa bizim evde kimse gözyaşlarını başkasına göstermez. Hele evin dışında birine, hiç!

Yutkunuyordum.

Müdüranımın sesi: «Buraya gel bakayım!»

Oraya gittim.

Yine Müdüranımın sesi: «Adın ne senin?»

Benim soluğum: «Adalet Sümer.»

Kâğıt hışırtısı. Listeler, listeler...

Müdüranımın sesi: «Burada adın yazılı değil. Kayıtlı değilsin!»

Heryan karanlık. Kapkaranlık...

Eve doğru koşuyormuşum. İçimde çığlıklar patlıyormuş, tıpkı babamın bir kezinde, «Adama öyle öfkelendim ki, yüzüne karşı içimden bastım küfürü, bastım küfürü,» demesi gibi: Babam bana yalan söyledi! Babam bana yalan söyledi! Pis yalancı, pis yalancı!...

Oysa, babamız bize yapmayacağı hiçbir şey için sözvermemişti.

Annemin kollarındayım. Artık, yasak da olsa, ayıp da, ağlıyorum. Hem de uluyarak.

Yüzünü görmediğimiz tek amcamızın tek oğlu vardı. Biz ona 'Amca' derdik. Annesi de, babası gibi çok erken ölmüş. Amcamızın oğlu, babamızın en büyük oğlu. İstanbul'da okuyordu. O günler Ankara'da, bizde.

Ahmet Amcam beni elimden tuttu, yeniden II. Ortaokula götürdü. Üçüncü derse alındım.

Nüfus kâğıdındaki adım Adalet değilmiş, İnayet imiş. Müdüranım beni «Fatma İnayet» diye okumuş. On bir yaşımdaydım. Asıl adımı yeni öğreniyordum.

Annem tığişi yastığı elimden alıyor, beni yanına oturtuyor. Usulca gülümsüyor. Bu gülümseyişte, herkesin hemen seçemeyeceği bir ince alay gizli. Sesi, her zamanki gibi, dingin: Sen doğunca baban göbekadınm Fatma olmasını istemişti. Ebe de kulağına "İnayet" diye fısıldamış. Ben ikisini de sevemedim. Tevhit Teyzen, Ankara'dan mektup yazdı. Aklıma Adalet'i o koydu. Böylece, ben sana artık hep "Adalet" dedim, böyle alışıldı. Baban nüfus kâğıdını çıkartmayı savsaklamış. Sen ilkokula başlarken çıkarttırdı. Bilirsin, unut-

tuğunu unutur, unutmadığına sabırsızdır, her şeyi de o an aklma estiği gibi yapar çıkar. Nüfus Memuru adını soruyor, o da, göbek adını ve ebenin verdiği adı esas sayıp "Fatma İnayet" diyor. Nüfusa böyle geçiyorsun.

Annemin dudağının kıyısındaki ince alay çizgisi biraz daha belirginleşiyor. Hattâ kıs kıs gülüyor: Sen oradaki doğum gününe, yılına da inanma, diyor. İşte orada, öyle, kafadan atıvermiş baban!..

Bunları öğrendiğimde artık fakültedeydim ve nüfus kâğıdımdaki bilgilerle yaşamımdan çıkan bilgiler hâlâ birbirini tutmuyordu. Sonradan iki tanıkla İnayet çizilmiş, yerine Adalet kondurulmuş, ama doğum gün ve yılı hep öyle, 'kafadan atma'. Yaşamamızda hep iki yıl önümden gitmiş olan abimle, nüfus kâğıtlarımızdaki kayda göre tam tamına dokuz ay, on gün fark var. Mantıkî mi? Mantıkî. Yasal mı? Yasal. İşte bu kadaaar!

Babam böyle söylüyor.

Adalet adını da hiç sevmedim. Çocukluğumda bu addan hep kurtulmak istemiştim. Nallıhan'da, çarşı içinden geçerken, kahvede, çınarın altında oturup tavla atan esnaf takımı arkamdan:

Hürriyyet, Müsavat, Adalet,
Yaşasın Millet!

diye bir marş tuttururlardı. Adımlarım birbirine karışırdı. Eve alı al, moru mor gelir, «Ben Adalet olmayayım, ben Adalet olmayayım!» diye mızgırdanırdım.

Annem pek yorgun bir saatinde değilse, bu tutturmalarıma sabır gösterirdi:

«Fakat senin adın Adalet, kızım.»

«Adalet olmasın!»

«Ya ne olsun?»

«Neriman olsun!»

Fatma İnayet, tığişi yastığın arkasından biraz şaşkın gözlerle bana bakıyor. Onu bir an olsun şaşırttığım, alay etmesine bile fırsat bırakmadığım için kendimden pek hoşnutum.

Gerçekten, beş-altı yaşlarımdayken, bir süre, adımın Neriman olmasını o kadar istemiştim ki.

Sonraları, neden 'Neriman olmak' istediğimi çok düşündüm. Nallıhan'da hiçbir 'Neriman' tanımıyordum, ama Keriman Halis diye bir eceden, bu güzellik kraliçesinden çok sözedilmişti. Belki Keriman'ı ezberime alamadım, Neriman sandım.

Dar zaman, deyip her şeyin üstünden atlama, hele belleğini bir yokla!..

Fatma İnayet böyle buyurduğu için değil, ister istemez, evet, ister istemez belleğim bu konuda ilk kez ciddiyetle aranıyor. Sonunda 'Neriman olmak' isteyişime başka bir neden buluyorum. Şimdi bu bana daha geçerli bir gerekçeymiş gibi görünüyor. Ya da, belki, her iki nedenle de 'Neriman olmak' istemişimdir. Kim bilebilir?

Nallıhan'a bir tiyatro kumpanyası gelmişti. Kumpanya, çarşının başındaki kahvenin üst katına, ilçenin tek oteli sayılan yere yerleşmiş. Büyükbabamın çabalarıyla kahvenin içine, kapıya karşı gelen duvarın önüne tahtalardan bir yükselti çakılmış; sahne kurulmuş.

Orada, akşamüstleri incesaz fasılı olduğu, gece ilerledikçe de şarkıcıların, dansçıların peşpeşe sahneye çıktıkları söyleniyordu. Büyükbabam, herhalde o günlerde bu kahveden hiç çıkmıyordu. —Büyükbaba, ne olur, bırakın sürdüreyim.— Bir akşam, babamdan gizli, elimden tutup beni de oraya götürdü. Kahve yalnız erkeklerle doluydu. Onları sigara dumanları arasından seçebiliyordum. Bilmediğim ağır bir koku...

Büyükbabam, sahnenin dibindeki tahta bir masaya oturdu. Beni de masanın bir ucuna oturttu. Yanında iki arkadaşı, masada da leblebi, kuruüzüm gibi şeyler vardı. Sahnede bir dizi erkek, ut, dümbelek, zurna, def çalıyor, evde,

Sahibinin Sesi gramofonun taş plâklarında dinlediğimiz şarkıları çağrıştıran şarkılar söylüyorlardı. *Diyorlar kül olmaz ateş yanmadan / Denizler durulmaz dalgalanmadan...*

Bu fasıl bittikten sonra, lüks lâmbalarının aydınlattığı sahneye birkaç kız çıktı. Uzun, fırtınalı etekliklerinin yırtmaçlarından çıplak bacakları arada bir görünerek gidip geliyorlar, bir ağızdan şarkı söyleyip hep birlikte göz süzüyor, gerdan kırıp oynuyorlardı. Derken, sahneye İbiş rolünde biri çıkmıştı. Neyi tutsa başına göçüyor, nereye bassa sırtüstü düşüyor, tepesindeki külâhın püskülü toz-duman arasında oradan oraya uçuşup, sallanıp duruyordu. Saz heyetinden sıkılmış, kızlar çıkınca büyüklerden biraz utanmış, İbiş'i görünce, büyükbabam buraya beni de getirdi, diye çok sevinmiştim.

Kahvedeki erkekler ansızın tahta masalara vurmaya, «Ne-ri-man! Ne-ri-man!» diye ıslık çalmaya başladılar. Bu tempo ve ıslıklar arasında sahneye pırıl pırıl sarı saçlı, tombul, ince belli, yanağı benli, yeşil parlak giysili, yüksek ökçeli, kalın altlı, açık iskarpinleri içinde bir kadın çıktı. Gülümseye gülümseye, yükseltinin bir ucundan öteki ucuna, göğüslerini titreterek gidip geldi. Defler çalmaya, zurnalar ötmeye, kadın da tek başına dansedip göbek atmaya başladı. Tek başına! Tek başına!..

Beni bu çarpmış olmalı. Olağanüstü bir kadındı benim için. Onu şaşkınlık, hayranlık, inanmazlık içinde izliyordum: Ne rahat, kendini ne kadar özgür duyan bir kadın Yarabbim! Bir kahve dolusu erkeğin önünde, sarı bukleli saçlarını silkeleye silkeleye şarkı söylüyor, göbek atıyor...

Bense, bir kez, annemin konukları önünde şöyle bir dönüp oynamam istendi diye, oracıkta ölüvermeyi dilemiştim. 'Neriman olsaydım' ben de kendimi böyle özgür duyar, üstüme birkaç çift göz çevrilince o denli bunalmaz, beni seven herkesi üzüntüler içinde bırakarak mezara girmeyi dilemezdim.

Kumpanyanın baş dansöz-şarkıcısı Neriman Hanım bende büyük bir saygı uyandırdı. Ona imrendim. Artık her 'Ne-

riman'ın da, bütün sınırları yıkan yürekli biri olduğuna inanıyordum herhalde.

O yazın sonuna doğru ilçede, bağlar arasında bir kadının bıçaklandığı söylentisi yayıldı. Rakı içen erkeklerin önünde oynayan bir kadınmış.

Nedense, bıçaklanan kadının dansöz Neriman olduğunu sandım. Onun için, ne zaman bir şarkıcının, bir dansözün bıçaklandığını, kurşunlandığını işitsem, hâlâ bir tek yüz görürüm. Bir tek yeşil parlak giysi. Neriman'ın çıplak kolunun üst yanını, kumaştan çiçeği olan lâstik bir dantel sıkıyordu.

Sınırtanımazlık, özgürlük sandığım şeyin seçeneksizlik olduğunu, her Neriman'ın onu bile ne kadar pahalı ödediğini bilemezdim.

İçimden derin bir vefasızlık etmişlik duygusu geçiyor şimdi. Elli yaşımı çoktan aştım, ama ancak şu an, bıçaklanma olayını işittikten sonra, 'Neriman olmayı' artık hiç istemediğimi buluyor, bundan da apaçık bir utanç duyuyorum. Ona, her şeye karşın kimbilir neler borçluyum.

Fatma İnayet'in gözlerine bakıyorum. Yalan söylemediğimi anlıyorum. Büyükbabam da, hoşnutlukla nane şekerini emiyor. Lise bitirme sınavlarına giriyorum. Sonra, büyükbabamı hastanede görmeye gidiyorum. Beni yatağının kıyısına oturtuyor. Sanki, ağzında hâlâ bir nane şekeri. «Baban şimdi seni kesinlikle eve kapatmak, koca bekletmek ister,» diyor. «Söz ver bana, ona kulak asmayacaksın, üniversiteye de gideceksin. Gerekirse, gizli, olur mu?» diyor. Birbirimize gülümsüyoruz. Kaçamak yapan iki çocuk gibiyiz yine.

UMUT-KIRIK KOLTUK
VE 'TAK' SESİ

Yazı, oyun taslakları, notlar, döktüğüm dertler, ne anlama geldiği belirsiz yüzlerce nokta, geometrik şekiller ve ilkel

çiçek resimleriyle dolu 'Lise Defterleri'ni kucağıma yığmışım. Yazı masasının dibinde, yerde öylece oturuyorum. Gözlerim hâlâ sedirin üstündeki tığişi yastık, sedirin başucundaki bir ut ve annemle babamın sözümona birlikte çekilmiş fotoğrafları arasında gidip geliyor. Büyükbabam utu duvardan indiriyor, içli bir şeyler çalmaya başlıyor. —Ne güzel büyükbabamızdın sen, Büyükbaba!— Sanki şimdi annemle babamın üstlerinde, o fotoğraf çekildiği günkü zorlanmış neşeleri yok. İkisi de İsmet Hulusî'ye biraz mahcup, biraz üzgün ve çaresiz çocuk bakışlarıyla bakıyorlar. Aralarındaki boşluğu biliyor, hiç değilse işte artık bugün, yeni bir yaşam biçiminin kurulmaya çabalandığı dönem içine doğmuş dört çocuğu büyüttükten sonra, evet şimdi, bu boşluğu kapatmak istiyorlar, ama yapamıyorlar. Hani, önlerinde sallanıp duran bir salıncağa atlamak isteyip de, onu bir türlü yakalayamayan çocukların utangaç ve üzgün halleri... Birilerinin bir köşeden kendilerini seyrettiklerini bilir gibi...

Babamı ilk oyunumuzun sahnelenişine, o en heyecanlı geceme çağırdığım zaman bana bağırmıştı. Bir izleyici olarak tiyatroya gitmem, hattâ beni kendi kolunda oraya götürmesi verebileceği son ödündü. Bense bununla yetinmemiştim. Bir de 'tiyatro denen şey'e doğrudan katkıda bulunmaya yeltenmiştim. 'Kelebek Kız'ın kanatlarını, öyle değilse böyle, demek yine örselenmekten kurtaramamıştı. Ama artık bu suça katılmak, bu suçun destekçisi olmak istemiyordu. Bağırmıştı: «Çekil, bari bir de tiyatrocu olduğunu gözlerim görmesin!»

O gece babama o kadar kırılmıştım ki. Üstelik, küçük kardeşim Güner'i de baştan çıkardığımı söylemişti bana. Daha şukadarcık bir yeniyetmenin «Ben tiyatrocu olacağım!» diye tutturması hep benim yüzümdendi. Bütün kötülükler benden çıkıyordu işte. Kimseyi mutlu edemiyordum. Büyükbabamı mutlu edip etmediğimi bile bilmiyordum. Çünkü üniversiteye kaçamak yazıldığımı, orayı bitirdiğimi görememişti.

Neyse ki annem yanımdaydı. Öteki iki erkek kardeşimle babamdan o da ağzının payını almıştı ama: «Hep senin yüzünden!..» O gece annemin azarlanmalarına da neden olmuştum.

'Sevim Abla' ile yazdığım oyunun ilk gecesi yine. Bu cenaze töreninde beni yalnız bırakmayan annemin fotoğraftaki bakışlarında yalnızlıkötesi bir şeyler yakalıyorum. Ne olmuşsa olmuş, ama kimse onun iç dünyasına, yalnız kendi seçimiyle sakladığı inançlarına, kararlarına dokunamamış.

Hele gençlikte ne kadar ilgisiziz. Sanki annelerin bir iç dünyası yok!

Birinci ve sonuncu erkek çocuklarını, arada kocasını peşpeşe kaybettikten sonra, en çok ondan sonra, anneme kendimi unutarak bakabildim.

Geçen yıl, 1982, çok karlı buzlu bir Ankara gecesinde, artık içe atmalara direnemeyen yorgun kalbi annem adına haykırdığı zaman onu, Halim'le yolda elimizden kayıp gitmeden hastaneye yetiştirebilmiştik. O geceden sonra on beş günlük ömrü varmış. Sanki ölüme çoktan hazırdı da, biz ve bütün sevdikleri üzülmesinler diye ölmek istemiyordu. Biz, hazır olduğunu bir ân hissetmedik bile.

Okulların Şubat tatili. Güner'in oğlu Sinan, her zamanki gibi tatilde Ankara'ya babaannesini görmeye gelecekti.

Annem hastanedeki yatağında.

«Bir oyuncak almalıyız. Sen alır mısın? Burada dursun. Sinan gelince vereyim...»

Kar, tipi, Sinan'ın gelişini birkaç gün geciktirdi. Oyuncağı, annemin hastanede artaakalan gözlüğü, kitabı, havlusu, diş fırçasıyla bir naylon torbaya doldurmuşlar...

Okuduğu son kitap, Necati Cumalı'nın *"Makedonya 1900"*ü. Atmış birinci sayfada kalmış.

Bir gün önce:

«Güzel bir kitap seçmişsin bana; babam, dedem, çocukluğum geçiyor gözlerimden,» demişti.

Bana, Makedonya göçmeni 'tabip' dedenin kanadı altında geçen, çok da kısa süren çocukluk günlerini birkaç kez

anlattı. Savaş çıkmadan, her şey darman duman olup gitmeden... «Büyükdeden tabip/eczacıydı. Babam, büyükbaban, tek oğlu. Savaşta da, barışta da ortadan yokolurdu. Savaşsa ölmek için, barışsa yaşamak için... Anneannen, ben beş-altı yaşlarımdayken öldü. Teyzelerini ve beni halalarımız yanlarına aldılar.»

Tabip/eczacı dedenin Sivrihisar'daki konağını görmüş gibiyim. Annem o evi bir kez ve çok güzel anlatmıştı. Sonra, ben, sık sık anlattırmıştım: Duvarların içinden geçen sıcak su boruları, gün vurunca renkleri belirginleşip odaları alacalayan vitraylar, süzme boncuklu lâmba abajurları... Bütün bu, belli bir rahatlık, pek çok incelikle dolu hayat, topu topu beş-altı yıllık ve herhalde her resim de o beş-altı yılın salt son iki-üç yılından kalma. Durmuş oturmuş güzelliklerle bezeli bir kültür ortamından alınmış üç yıllık pay. Ancak o kadar. Bütün bir ömür boyu hepimize yetirmeye çalıştığı. O ev, o evi bir ineğe değişen büyükbabam. Hepsi, *"Akşamüstü"*.

Her şey bir *"Akşamüstü"*. Ut sesi, ut sesinin izi... Böyle bir hikâye. Ya da *"Sessizliğin İlk Sesi"*. Hepsi...

*"Evcilik Oyunu"*nun İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda ilk sahnelenişine annemi de götürmüştük. Oyunu Kadıköy Bölümü'nde, Tunç Yalman yönetiminde izlediğimiz ilk gece. Ellerim buz gibi. Birini annemin kolunun altına soktum. Öteki yanımda Halim. Öyle ya, on yıl önce de, ilk oyunun sahnelenişinde annem beni desteklemek için yapayalnız değildi. Orada Halim de vardı. Onunla yeni tanışmıştım. Beni yatıştırmak üzere elime tıp tıp vururken, annemi de kızına ettiği 'suç ortaklığı' duygusunun yersizliğine inandırabildiğini sanmıştım.

Yedi yıl süresince, kaç zorlu sınavdan geçe geçe, Kadıköy Tiyatrosu'nda yine birlikteyiz.

Bu birliktelik üstüne bitmek bilmeyen sorgulamalar. Fatma İnayet, hiç o kadar vıdıvıdıcı olmuş mudur acaba?

Hah hah hah!.. 'Davul dengi dengine'. Bu savsözümüzdeki uysallığı, tutkusuzluğu hiç gözardı edemem ben!

Fatma İnayet'e başkaldırıyorum: İyi, edeme bakalım... Sanki...

Hemen toparlanıyorum. Ben değilse de, sanki Halim benim savunuma muhtaç da... Sağlam bir zırhla zırhlanmış. Kişiliğine Fatma İnayet bile el değdiremedi. Herkes onun bana derinden bağlı olduğunu sanır. Onun her yaratıya karşı saygıyla dolu olan kendine bağlılığı, sözümona külyutmaz bir Fatma İnayet'in bile gözünden kaçar.

Melun şeytan, sıvışıp gittiğine göre, burada diyecek sözü yok.

Benimse, kadın-erkek ilişkileri üstüne diyecek ne çok sözüm varmış meğer!..

Perde açıldı. *"Evcilik Oyunu"*nu izliyoruz. Annemi unutmuşum.

Oysa, bu oyunu yazarken onu ne kadar düşündüm. Kendi tutsaklıklarımı değil, onu. Oyundaki anne olarak değil, oyundaki kız olarak, onu. Ama ne fark eder? Anne de bir zamanlar aynı kızdı.

Oyunda, cinslerarası en doğal eğilimlerin aile, çevre, toplum tarafından nasıl baskı altında tutulduğunu, kadını erkeğiyle bu kadar bastırılmışlığın, gözlenişin nice bungun, hastalıklı yaşamalara yolaçtığını dile getirmeye çalışmıştım. Erkek çocuklar ayrı, kız çocuklar ayrı gözaltında tutuluyor, ortaya gizli hayatlar çıkıyor, birbirlerine düşman kılınan iki ayrı dünya, evlilik adı altında dörtduvar arasına tıkılıyor. 'Neslin bekâsı' için tıkıldıkları bu hücrede kadın da, erkek de havasızlıktan boğuluyor.

İlk gecesinde, perde kapandıktan sonra, orada bulunan yazar arkadaşlardan biri:

«Anneni bu oyuna getirmen büyük...» —Galiba 'duyarsızlık' diyecekti, ama aynı tonda, aynı anlama gelecek biçimde, «... büyük cesaret!» demişti.

Oyun nasıl sahnelendi, oyuncular nasıl oynuyorlar, izleyici nasıl tepki gösterecek, Tanrım, yıllar önce reddetti-

ğim selâma şimdi çıkacak mıyım? diye diye yanıbaşımda unutup gittiğim anneme baktım hemen. Yüzü, herkes, «İşte, yazarın annesi, bu hava emici, hava boşaltıcı annelerden biri,» diye suçluyormuşçasına saklanacak delik arayan bir anlamla yüklüydü. Sararmıştı.

«Çocuklarımıza nasıl davranmamız gerektiğini biz seçmiyoruz ki. Neyin iyi, neyin kötü olacağına hep başkaları karar veriyor!»

Sesi kırık. Dudakları titriyor:

«Bize öyle öğrettiler. İyi olduğunu sandık.»

Ona sarılıyorum. Avazım çıktığı kadar haykırmak istiyorum.

«Ben, senin, hepimizin havasını çalan bir düzeni yazdım anne!»

Haykırma yerine bir fısıldayış. Öyle ya, sahnedeki oyun çığlığını atamamışsa, benim ek bir çığlık atmamın ne yararı olurdu ki?

Annem de biliyordu neyin ne olduğunu. Ama, bu bilgisi bile, yazarın annesini sahnedeki annelerle özdeşleştiren, bu arada o annenin, asıl onun bir kurban olduğunu unutup giden kimi bakışlar altında eriyip yokoluyordu.

Başımı sokacak bir delik arıyorum. Annemin bana hâlâ kırgın bakan gözlerinden kaçacak bir yer. İnan annen o gece çok mutluydu, diyor Halim'in sesi biryerlerden. Keşke inanabilsem!

Yeşil soğuk bakışlı kadın yazar arkadaşıma çok başka nedenlerle öfke doluyum. Onu unutmayı dileyecek kadar. Şu anda ise ona karşı yüreğimde sadece büyük bir soğukluk duyuyorum. Oyunda kendini ve annesini, onun annesini, onun da annesini nasıl seyretmiş olamaz! Yalnız anneme bakıp... Onun da bir kız olduğunu unutup...

Her şey yüreğimdeki soğuklukla bitmiş olmuyor. Bu kez de Güner'in ilk karısı Tezer'in keskin çığlıkları odayı dolduruyor.

Hayır, şu an ne onu, ne Güner'i düşünmek istemiyorum. Birinciyi Fatma İnayet'in muzip kucağına bırakalı çok oldu. Fakat Güner...

Gözlerim, sedirin başında, lâmbanın yanında duran, tahtadan oyma, antika bir sigara kutusuna takılıyor. Sonra, duvardaki, kara-kırmızı kalemlerle çizilmiş, Güner'in çok uykusuz resmine.

Bu resmi Fikret Ürgüp çizmişti. Alanya'nın Yeşilköy'ündeki evdeydik. Buzlu yeşil bakışlı arkadaş da oradaydı. Güner, yıllarca özlediği, sonunda bulduğu tiyatrosundan, AST' dan artık uzak, hayli yıkkın... Bunu elevermek istemeyen yapay coşkunlukları... Oradaki bir başka fotoğrafta kırık bir koltuk. Bir çam ağacının altında, hafif yan yatmış, kırık bir tahta koltuk. Son yıllarında Büyükada'da tuttuğu, bir sürü, bir sürü kediyle yaşadığı, bırakılmış, eski, ıssız evi kuşatan çamların dibinde: Kırgın bir koltuk. «Anacığım, bir ev, bir aile, evlilik... Biliyorsun bunlardan hep kaçtım. Ama kedileri doyurmak için meyhaneden buraya dönmek zorunda kalıyorum, iyi de oluyor...»

Bunları, ölümünden bir süre önce yaptığı ikinci evliliği henüz ortalarda yokken söyledi.

Kalkıyorum. Lise Defterleri kucağımdan dökülüyor.

Oymalı tahta kutu. Kapağını kaldırıyorum. İçinden, kurumuş bir demet kırçiçeği çıkıyor. Dokunur dokunmaz ufalanıyor çiçekler. Onları avucuma boşaltıyorum.

«Yeni yılın kutlu olsun anacığım!»

Oysa, bir gece önce, «Yahu, kırk yıldır yazar olacağım diye didinip duruyorsun; bu yüzden kurduğun o güzel sofralara da hasret kalır olduk!» diyerek damarına bastığı için birbirinize girmemiş miydiniz?

«Yalnız kendin değil, bütün arkadaşlarını da buraya topluyorsun! Sonra da, hâlâ şöyle doğru dürüst bir oyun yazamadın gitti, diyorsun!..»

«Halim abi, bu kadına nasıl katlanıyorsun?»

Öfkem başıma sıçradı.

İstediği de bu zaten.

Doğru, doğru... Hâlâ ne istediğim oyunu, ne romanı, ne hikâyeyi yazabildim. Adalet Sümer diye bir şair vardı. Arada sırada radyo oyunları da yazardı. O da çoktan yokoldu ortalardan.

Avucumda, Güner'in ertesi gün gönlümü almak için getirdiği bir tutam kırçiçeğinden artakalanlar... O günler henüz bu kırık tahta koltuk yoktu. Fotoğrafı çekilmemişti ya da. Umutlarla doluyduk. Yıl 1963'tü ve *"Evcilik Oyunu"* nu, bu oyunu bana yazdıran her şeyin fışkırdığı topraklarda, kendi toplumum içinde değil, uzak, yabancı bir ülkede, Paris'in güngörmez, daracık, eğik tavanlı bir odasında yazmıştım. Güner, iki yıldır orada tiyatro eğitimi görüyor, bana, benimkine çok benzer, belki benimkinden de kötü bir odada yazdığı *"Baba ve Oğul"*'u okuyor, ben hıçkırıklara boğuluyordum.

Bu oyunda ne vardı beni o kadar ağlatan?

Sahaflar Çarşısı'nda Müsâhipzâde Celâl'i keşfedeli çok olmuştum. Bütün birikmiş paramı verip o açık yeşil karton kapaklı eski ciltleri almış, Güner'i kıskandırmıştım. Bu oyunlarda eski kapalı çarşı esnafının, sultanların, beylerin, cariyelerin, yaşmaklı feraceli kadınların dolaştıklarını görmüştüm. Onların yaşam biçimlerini artık Molière'in uşakları, efendileri ile karşılaştırabiliyordum. Her karşılaştırma beni dosdoğru felsefe, tarih, toplumbilim kitaplarına, yeni romanlara yöneltiyordu. Kimimiz hayatı yaşarken pek çok da seyrettiğimizi, seyir sırasında bilemeyiz. Sonraları, kendimi bile kendi dışımda bir gözden incelediğimi ayırdettim. Pencereden kapı önüne çıkmış, hayatın içine doğru ağır, çekinik adımlarla yol alırken, o hayatın en çetin yanının zamanı algılamak olduğunun bilincine de yıllar sonra vardım.

Babamız, Güner'in yabancı bir ülkede tiyatro eğitimi görmesini işitmek bile istememişti. Aralarında, benim sessiz direnişlerime hiç benzemeyen büyük kavgalar patlak veriyordu. Yüreği yorgun annemin yükünü bu çatışmalarda

da birazcık olsun hafifletmek istiyorum, en küçük kardeşimizi babama karşı savunuyorum, ama bu kez de babamı yalnızlaştırıyorum. Bana sırt verecek bir ablam olmasını o kadar istemiştim ki, sanırım şimdi bu özlemimi Güner'e desteklik ederek gidermeye çalışıyordum.

Babam, hiç ummadığım halde, hiç ummadığım bir zamanda bana bir yazı makinesi de almıştı üstelik. Kendine çok karşı olan bu şeyi bile yapmıştı. Liseyi bitirdiğim yıl, annemle birlik beni ve Güner'i alarak İstanbul'a getirmişlerdi yine. Kule dibinde, Galata apartımanlarından birinde, yerlere serilmiş yataklarda yatıyorduk. Kapıcının karısının ispirto ocağında kızarttığı patlıcanları yiyorduk. Babamız bizi neden böyle yerlerde yatırıyor, neden güzel lokantalara götürmüyor? diye üzülüyorduk. Çocukluk ve gençlik aklımız, hep dışa dönük pırıltılarla avlanıyordu. Babamızı vurdumduymaz buluyor, ona fazla yaklaşmıyorduk. Zaten o da kendisine fazla yaklaşmamamız için hiçbir şey yapmıyordu. Bir yazı makinesi istiyordum. İlkokulu bitirince, beni ortaokula göndermesini istediğimden beri ondan hiçbir şey istememiştim. İsteklerimde kesin haklı olmalıydım. Ama babam için tek haklı istek, karnımızın tok, sırtımızın pek, uykumuzun da zamanında, yeterli olmasıydı. Bu üç temel gereksinim dışında çocukların, insanların başka' bir gereksinimi olacağını düşünebildiğine bile inanmazdık. İşte, sekiz yıldır ondan hiçbir şey istememiştim. Liseyi bitirmiştim. Şimdi bir şey istemek hakkımmış sanıyordum. Makineye «Hayır» derse, artık bir sekiz yıl daha hiçbir şey isteyemezdim. Sanırım anneme, bir başkasının özlemini dile getirir gibi: «Ah, hayatta bir yazı makinem olsa!» demişim. Annem anlatmıştı. Öyle bağırdan kopan bir «Ah!» Babam hiç işitmezden gelmişti. Bitti. Bütün umutlar silindi. Artık kimbilir ne zaman, bir gün, belki, kendim para kazanırsam ilkönce yazı makinesi alacağım...

Ankara'ya döner dönmez iş aramayı düşünüyordum. Kendime, kendi kazancımla bir yazı makinesi alacağım. Yoksa, verem olacağım.

Babam, sabah İstanbul'daki işlerini görmeye çıkıyor. Benim suratım altı karış. Ona «İyi sabahlar» falan demek istemiyorum. Bir yazı makinesi istediğimi sezmiş olmalıydı. Ah'ımı işitmiş olmalıydı. İşittiğini bile belli etmemişti. Her şey bitti! Taaa ben, kendime yazı makinesi alacak parayı kazanana dek bitti!

«Haydi, bugün sen de benimle gel,» diyor babam.

Bu kez ben onu işitmemiş gibi yapıyorum.

«Gelecek misin?» diye soruyor.

Omuz silkiyorum.

«Haydi,» demişti annem, ayıplar gibi dudağını ısırarak, «Haydi babanla git.»

Onunla gidip de ne olacak? O sıcak nemli günde beni yine Mahmutpaşa'da, Marputçular Çarşısı'nda dolaştıracak. Yanısıra sürükleyecek, o Ağustos sıcağında naftalin kokan dar, karanlık dükkânlara girip çıkacağız. Babam dükkânına kışlık 'mübayaa'da bulunacak. Hep, en kaba, en ucuz kumaşları bir kuruş daha ucuza alabilmek için toptancılarla saatlerce tartışacak. Yazı makinesi satan dükkânların önünden bile geçilmeyecek.

Ceketini giyip son bir kere:

«Geliyor musun, gelmiyor musun?» diye bağırmıştı bana. Sesi çok sertti. Yüzü soğuk, uzak. Anneme, gör işte suratsızı... gibilerden bakmıştı.

Annem üsteliyor:

«Haydi, haydi babanla git...»

Asılırcasına gidiyorum. Kaldığımız yapının tozlu mermer merdivenlerini iniyoruz. Yüksekkaldırım'm merdivenlerini de. Annemle babamın fotoğraflarında olduğu gibiyiz. Babamdan yarım metre açıkta yürüyorum: Beni hiç sevmiyor, hiç anlamıyor...

Kan ter içinde Köprü'yü yürüyeceğimizi, karşıya geçeceğimizi sanıyordum. Sağa, Bankalar'a kıvrılıyoruz: Herhalde bankalardan birinde işi var.

Oysa, hiçbir bankadan içeri girmiyoruz. Sağ kolda yazı makinesi satan dükkânlar var; onların önünden yürüyoruz.

Babam, aradabir duruyor, gözlüklerini takıyor, dikkatli dikkatli makinelere bakıyor. Geçiyoruz, yine gölzüğünü takıyor, bakıyor; geçiyoruz. Yüreğimde gümbürtüler; yarı umut, yarı umutsuzluk, çokça da öfke: Bana işkence etmek istiyor. Ediyor. O vitrinlerin önünden geçiriyor beni. Olimpiya'lar, Hermes'ler, Olivetti'ler görüyorum. Fakat, bakmıyor, görmüyor gibi yapıyorum. Nasıl olsa içlerinden hiçbiri benim olmayacak. Hayat da 'miş gibi' geçip gidecek.

Üçüncü dükkânın önündeyiz. Orada, camın gerisinde daha bol çeşit var. Babamın kalın camlı gözlükleri gözünde. Bakıyor, bakıyor, ama bir şey anlayabildiği söylenemez. Herhalde salt fiyatlarına bakıyor.

Sesini işittim sonra. Bir homurdanmaydı:

«Bak bakalım, hangisini beğeneceksen...»

Yazı makinesinden, tam da o kadar yaklaşmışken, cayabilirim.

Öyle, insanın yitirecek hiçbir şeyi olmamalı. Bir yazı makinesi özlemi bile olmamalı.

Ben bir Olivetti beğendim. Babam, hiç hoşnut olmadığımı, beni yine sevindiremediğini sandı.

Paris'te, eğik tavanlı odada, sekiz yıllık evli, otuzlarını geçmiş bir kadın olarak Güner'in *"Baba ve Oğul"*unu dinliyorum, çocuklar gibi hıçkırıyorum.

Bankalar Caddesi'nde, o Olivetti benim olduğu zaman akıtamadığım bütün gözyaşlarımı akıtmıştım: Kimse kimseyi tanımıyor. Kimse kimsenin iç yaşamını bilmiyor! En ince, duyarlı ân'lar, bu bilinmezlik ortasında yokmuş gibi solup gidiyor.

Babama, bana bir yazı makinesi aldığı için ne kadar sevindiğimi bile gösteremedim. Birbirimizi anlamadıkça gizleniyoruz, gizlendikçe birbirimizi anlamıyoruz.

Baba ile oğul, baba ile kız arasında olan şey bir yaşam biçimi, bir yaşama öğretisi...

Güner, beni ağlattığından pek hoşnut; bir gün önce, işportadan ucuzuna satın alıp her gece tiyatro dönüşlerinde sırılsıklam olmaktan beni kurtaran adinin adisi uçuk mavi

şemsiyeyi kaptığı gibi, tavanarası pencereden aşağı fırlatıyor. Şemsiyenin düşebileceği bir yer yok. Pencere, üstüste yığışmış çatılara bakıyor.

Küçük bir 'tak' sesi işitmiştim.

Küçük bir 'tak' sesi işitiyorum.

Kitapların, dergilerin arasından *"Yeni Ufuklar"*da yayınlanmış bu tek perdelik oyunu ararken, Güner'in armağan ettiği oymalı tahtadan antika kutuyu yere düşürmüşüm. Avucumdaki kuru çiçekler yerlere saçılmış.

Ufalanmış kırçiçeklerini birlikte götüremeyeceğim artık.

Zaten, onun cançekiştiği bir hastane odasında pencereyi açmamış, dışarı doğru sessiz bir çığlıkla, «Ben yanımda götürmeyeceğim, hiçbir şeyi!» diye bağırmamış mıydım?

Sanırım, annemle babamın fotoğrafları, bu kutu, o defterler, bütün çocukluğum, ilkgençliğim... Hiçbirini bütün bütüne de atamayacağım.

Şu tırtıklı bir kuruşu...

TIRTIKLI BİR KURUŞLAR

«Bunları biraraya getirdiğimiz sabahları sen herhalde unutmuşsundur.»

Erkek kardeşlerimin ortancası, yıllar sonra, nereden eline geçtiyse, bana bir tırtıklı kuruş uzatıp böyle söylemişti. Sesi, bakışı: Ben geçmişe vefalıyım, geçmişin üstüne çıksam da...

Bugün ona, bazı sabahlar birlikte bunlardan altısını katıştırıp, yine kıyıları tırtıklı beş bisküvilik paketlerden bir tane aldığımızı hiç unutmadım, demeyeceğim. Tırtıklı kuruşu nereden bulduğunu hiç sormayacağım. Beni unutkanlıkla suçlamak için mi verdiğini?..

Ben sana tırtıklı kuruş falan vermedim.

Ayhan'ın sesi, ortanca erkek kardeşin.

O vermediyse, nereden çıktı bu?

Bir ders yılı boyunca, sabahları okula onunla birlikte gittik. Ayhan, ilkokul dörtte olmalı. Anafartalar Caddesi'nde, Samanpazarı'na doğru, bir yükselti üstündeki Atatürk İlkokulu'na giderdi. Beni, Kale'nin altındaki III. Ortaokul'a ayırmışlardı. Resmî adımın İnayet olduğunu öğrenmiştim. Sabahçıydım.

Babam, beni İlkokul'a bile Devlet zoruyla göndermişti. İlkokul bitince, yasalar önünde suçlu olmaktan nihayet kurtulmuştu. Artık, kendi kızı üstünde kendi karar verebilir: Tamam işte, evde otur, kanaviçe... Annene yardım...

Çok kesin görünüyordu. Okumak istiyorum! Ama ben hep içine doğru haykıran biriydim galiba. Dışa doğru konuşabilmem yılları aldı, o da ancak yazıyla. Şimdi ise bazen, gereksiz yere haykırdığım bile oluyor.

Kendimi Nallıhan'daki evde, bir odaya kapatmıştım. Üç gün, kitlediğim kapıyı açmadım. Açlık grevi.

Annem, fotoğrafında kımıldanıyor. Bir şey söyledi. Ne? Üç değil, bir gün. O yaşta üç gün açlığa nasıl dayanırdın? Ben seni nasıl bırakırdım?

Kapıyı kırıp beni çıkardıklarında baygınmışım. Neden sonra babamın bungun sesini işittim: Sanki burada ortaokul var da!..

Annem, mırıl mırıl bir şeyler söylüyor. Sonunda babam haykırmıştı:

«Bıktım! Topla çocuklarını git! Götür, Ankara'da okut!..»

Ankara'ya göçüşümüz böyle oldu.

İlk aylar, İtfaiye Meydanı'nda, Gazi Lisesi arkasında, eski bir Ankara evinin üst katında iki odaya sığınmıştık. Mutfağı, karı-koca, bir de küçük kızları, bir memur ailesiyle paylaşıyorduk.

Babam, anneme öyle bağırmıştı. Ama, belli ki, bizi yerleştirecek bir ev aramaya buraya gelmiş. Kimse, dört çocuklu bir aileye ev vermek istememiş. Bu, büsbütün ağırına

gitmiş. —Annem evi beğenmeyince daha çok ağırına gitmişti.— İyi kötü, orayı bulunca, bizi göndermişti.

Şimdi ise, hep birlikte, Meşrutiyet Caddesi'nde, daracık Hayat Sokağı üstünde satınaldığı sobalı apartımandayız. «Kızım, o günler, bütün kapıların yüzüme kapatılı kapatılıvermesi öyle ağırıma gitmişti ki, doğduğum topraklarda neyim var, neyim yok, satıp savıp...» Biz, İtfaiye Meydanı'ndaki evi anlattığımız zaman, böyle savundu kendini: Zaten kimseyi hoşnut edemedim.

İlçede, 'kurtardığı' ülkedeki yeni düzeni de hoşnut edememişti bana kalırsa. *(Salim Efendi, oğlu okur-yazar olduğundan buyana boğulmakta. Kaymakam, 'mahfellerde', bayramlarda, kalkınan ışıklı bir ülkeden sözettikçe boğulmakta. Şakir Ağa, 'erkâna' rakı sofraları kurdukça, bağına bahçesine kuzu çevirmeye götürdükçe onları, boğulmakta. Onu, Belediye Reisi'nin kolunda, şosede dolaşırken görüp boğulmakta, Jandarma Kumandanı'na besili hindiler gönderdikçe boğulmakta. Kimin kimden yana olduğunu çıkaramadıkça boğulmakta. 'Memurinin' gittikçe dışına düştüğünü, hiçleştiğini görerek boğulmakta. Boğuldukça nemrutlaşmakta. Nemrutlaştıkça, yenilik, uygarlık adına ortalıkta ne görürse topuna birden soğukluk duymakta, hattâ kin toplamakta...) "Ölmeye Yatmak".*

Sen o romanda Aysel'i ve yaşıtlarını değil, asıl Salim Efendileri yazmalıydın!

Teşekkür ederim Fatma İnayet. Bir gün belki düşünürüm.

Fatma İnayet'le tam da bu konuda fikir birliği etmişken, Ayhan homurdanıyor bu kez: Anadolu Kulübü'ndeki düğünle uğraşacağına bunu yazsaydın ya!

Başladılar. AST'ı 'elegeçiren', genç Mao'cu oyunculardan biri de bir gün yanıma yanaşıp, «Abla, biraz da fabrikaları, işçilerimizi yazsanız!..» demişti. Zaman kimseyi ilgilendirmiyor. Mekân her şeydir sanılıyor. «Mekân hiçbir şey değildir,» diye yazdım *"Yürüyüş"*te.

Ama o zamanlar Hatay Sokak'taki sobalı apartımandayız. Güner henüz çok küçük. Belki iki, üç yaşında. Abimiz Gazi Lisesi'ne gidiyor. Biz, ortanca kardeşimle Kocatepe' den eski kente doğru yürüyoruz. Körkaranlıkta, buzlu yollardan geçiyoruz. Nefeslerimiz buğulanarak çıkıyor.

Sıhhıye'ye doğru, Hasan Ali Yücel'in evi olduğu söylenen evin yakınlarında küçük bir büfe vardı. Biz büfeye yaklaşırken, birbirimizden çekine çekine, «Sende kaç tırtıklı var?» diye sorardık. İşte o, beş bisküvilik paketler... Büfede çukulatalar, şekerler de var, ama en ucuzu beşlik bisküvi paketi.

Ellerimiz ceplerimizdeki iplik, kırık kalem, ekmek kırıntıları arasında tırtıklı kuruşları arar. Durur, sayarız. Ah evet, işte benim cebimden iki tane çıktı. «Neden ben bir tane fazla verecekmişim?» diyor Ayhan. «Ne olur? Geçen sefer de ben dört tane vermiştim...»

Bisküvileri paylaşmakta hiç hak geçirmezdik ama. İkisi ona, ikisi bana. Tek kalanı da ortadan bölüyoruz. Bisküvinin dişlerimin arasında kıtır kıtır edişini öyle seviyorum ki! Sonra yumuşuyor, ağzıma biraz vanilyalı bir tat yayılıyor.

Memur çocukları güzel giyimli olurlardı. Ceplerinde de her zaman bol harçlık bulunurdu. Onlar, kırmızı ya da mavi parlak kâğıtla kaplı, kâğıdında yaldızlı yazıları olan ince Nestlé'lerden alabilirlerdi.

Babamızın ilçede kâhyası, çobanı, uşakları, yardımcısı vardı. Evde, özellikle yaz ve güz aylarında çeşit çeşit kadınlar çalışırdı. Babam, yeleğinin cebinde kocaman bir altın saat taşırdı. Ama bizim pabucumuz iyice delinip içine sular dolmadan önce pabuç almaz, üstümüzdeki paltolar adamakıllı epriyip küçülmeden palto yaptırmaz, hele kitap, defter alabilmemiz için tek kuruş harcamak istemezdi. Bu türden gereksinimlerimizin karşılanabilmesi için annemizin onunla uzun süren meydan savaşları vermesi gerekirdi. Sonunda belki okul kitaplarımız alınmış olurdu ya da annem beni elimden tutup kışlık pabuç almaya götürürdü, ama yiyecek

dışında, bu türden alışverişler hep, evden o gün bir cenaze çıkmış havasıyla son buluyordu.

Sonraları, babamızın cimrilik hikâyelerini birbirimize anlatıp anlatıp güldük. Şimdi düşünüyorum da, babamın tutumluluğuna hakveriyorum. Bildiğim kadarıyla o, lüks tüketime girecek harcamalara karşı idi. Kitabı, defteri de bu sınıfa sokması beni, Güner'i en çok yaralamıştı.

Okul taksitlerim, kitaplarım, kalemlerim için özellikle bana çektirdiği çileler!.. Bir kezinde yine söylene söylene beni yanma katmış, taa Posta Caddesi'nde, Hal'in girişindeki Halil Naci Mıhçıoğlu Kırtasiye-Kitap dükkânına götürmüştü. Tarih-coğrafya kitaplarım alınacak. Devlet yayını. Her yerde fiyatları aynı. Babamı bu kitaplar için kırtasiyeci-kitapçıyla pazarlık ederken görüyorum şimdi, yine yüzümü al basıyor. O gün çok utanmıştım. Sanki abimin tarih kitabını o yıl da kullanabilseydim ne olurdu! Demek o yıl kitap değişmiş. Bu pazarlık sırasında, ağzımdan kan boşanacak gibi bir duygu yaşadığımı biliyorum.

«Seninki bir şey mi,» diyor ortanca kardeşim. «Mal almak için beni de yanında İstanbul'a götürdüğü bir zaman, Beyazıt'da Çınaraltı'ndaki lokantaya da gitmiştik. Hesabı gördü; garson, paranın üstünü kürdanlarla birlikte bir tabağa koyup getirmiş. Babam, paranın üstünü, kürdanlarla birlikte olduğu gibi aldı, cebine koydu; garsona hiç bahşiş bırakmadı. Garson da arkamızdan, 'Tabağı da atsaydın cebine beyamca,' diye güldü. Yerin dibine geçtim.»

Çocuklar, yeniyetmeler, büyüklerinden ne çabuk utanıyorlar. Hem iyi, hem kötü bu. Neden utanmak gerektiğini seçebilsek, çok iyi tabii. Sonra, o garsonun gülüşü mutlak, takılmayı seven birinin gülmesidir. Değilse, servis ücreti hesaba katıldığı halde, ayrı bahşiş bırakmayanı küçültmeye yeltenmiş bir gülüşse, o garson herhalde 1950'ler sonrasına ait bir garsondur.

Tırtıklı bir kuruş avucumda, ortanca erkek kardeşimi sonraki yıllar, gittiği her lokantada garsonlara birer aylık ücret bağışlarcasına bahşişe gömerken seçiyorum. Ona, babamızınki cimrilik değil, sanırım bir yaşam biçimiydi, demek istiyorum. Ama demiyorum. Çünkü beni, hiçbir garsonun benimle alay etmesine katlanamam, diye yanıtlayabilir.

Parayla kazanılmış saygılardan uzaklara, çook uzaklara kaçıyorum.

Tıp Fakültesi Hastanesi'nden çıkıyorum. Annemi oraya yatırdığımızın haftası falan. Bütün gün yanında kalırdım. Doktorlar, kalp hastalarının yanında kimsenin kalmasına izin vermezlerdi. Onun için hastanın yakınlarına, yarım saat uzanabilecekleri bir yer de vermezlerdi. Annem, bir iskemlenin üstünde sabahlamamdan ötürü çok üzülmüştü, geceleri eve gitmeye başlamıştım.

İşte karanlık, soğuk. Hastaneden çıkmışım, yokuşu inmişim, troleybüs yolunda ilerliyorum: Kızılay'a dek yürüsem, biraz açılsam mı? Demeye kalmadan bir durağa geldiğimi, önümde bir otobüs durduğunu görüyorum. Çok üşümenin itisiyle hemen otobüse atlıyorum, bileti kutuya sokuşturuyorum.

Sürücü birden bağırmıştı:

«Kâğıt attın, doğru dürüst bilet at!»

Uykusuzdum, yorgundum, bir otobüs dolusu insanın içinde iftiraya uğramıştım. Fatma İnayet, içimden içimden, «Sürücü reşit değil, sürücü reşit değil!» diye dürtüyordu beni, onu dinlemek istemiyordum. Sürücüyü, önesürdüğü şeyi kanıtlamaya çağırdım: O da yorgundur, onun da kimbilir ne derdi vardır!.. Fatma İnayet'in mırıldanmalarını susturdum, onu ittim, sürücüye yineledim: «Aç kutuyu, göster boş kâğıdı!» Gösteremezmiş, bilet kutusunu kendisinin açma yetkisi yokmuş. «İnin!» İnmedim. Bir kez olan olmuştu, ok yaydan çıkmıştı: «İsbat et!» Sonunda otobüs yolalmaya başladı. Sürücü kafasını salladı: «Pekâlâ geç arkaya!..» Geçmedim arkaya. Önesürdüğü şeyi kanıtlamasını istiyordum hâlâ. Yolcular mırıldanıyorlardı. Erkeklerden biri: «Artık şoför

beyi konuşturmayın, bir kaza olacak!» dedi. Kadınlardan biri: «Hayırlısıyla, kazasız belâsız evlerimize varalım,» dedi. Onlara öyle, şaşkın bakakalmıştım. Sanki ilk... Öyle ya, günlerdir üstümde aynı buruşuk etek, aynı uçları sarkık yün hırka, aynı kirli pabuçlar, sarı yüz, düşük omuzlar... Çantasında başka otobüs biletleri, birkaç taksi ücreti olan birine benzemiyordum herhalde. Onları, hepsini gördüm. Boş kâğıt atmak için bir zorunluluğum yoksa, bunu isbat etmemi beklediklerini gördüm. En azından bir kimlik kartı, bir şey... Ama içlerinden biri bir gün en son kalmış biletiyle bir otobüse binmek durumuna düşebilirdi. Düşmüştür de. Biri, hiç bileti yokken bir otobüse binmek zorunda kalabilirdi. Onlara, ne biletlerimle, ne cüzdanımla hiçbir şey kanıtlamak istemedim.

Avucumdaki tırtıklı bir kuruşa bakıyorum. Damağımda, bildiğimiz Petit Beurre'lerin biraz bayatlamış ekşimsi tadı...

Her şeye karşın, çocukluk günlerinde katıştırdığımız parayla paylaşılmış sevinçlere güveniyorum. 1960 sonrası, Eylüllere, Ekimlere doğru, ortanca erkek kardeşime sormaya yürekleniyorum:

«Yüz atmış liranın elli lirasını sen verebilir misin?»

Düşündü. Cebinde, çeşitli kırpıntılar arasında tırtıklı kuruşları arandığını sandım. Kırk lirasını verebileceğini söyledi. Öteki kırk lirayı annemiz üstlendi. Sanırım yüzgörümlüklerinden birini daha satmaya güvendi. Benim, uzun süre yüz atmış liralarda dolanan Ankara Radyosu maaşım, Halim'in bursuyla 1957'de gittiğimiz 'Amerika görgü' seyahatinden sonra birden üç yüz liraya çıkmıştı. Yurt dışına gidecek öğrenci bursları tutarı yüz atmış lira dolaylarında bir şeydi. Ortanca erkek kardeşim, annem, ben katıştırdık: Güner, Paris'e tiyatro eğitimine gitti. Kendisini gereksiz bir borçluluk duygusuna kaptırması ise uzun sürmeyecek. Yirmi iki yaşlarında yazdığı ilk sahne oyunu *"Yarın Cumartesi"*, o daha yirmi dördüne girmemişken Yıldız ve Müşfik Kenter kar-

deşlerin Site'deki tiyatrolarında, Lütfi Akad yönetiminde sergilenecek. Güner, bu ilk oyununun sahnelenişini izleyemedi. Fakat, Paris'teki eğitiminin ikinci yılında, kendi öğrenci bursunu kendi oyununun ilk telif ücretiyle karşılayabilme gibi, genç bir sanatçının yaşamında pek ender rastlanan güzel bir durum doğmuştu. O telif ücretinin anlamı Güner için öylesi büyüktü ki!

Onu yolcu ettikten pek az sonra ben, radyodan ayrılmıştım. Artık tek kuruş gelirim yoktu. Salt Halim'in Karayolları'ndan aldığı memur maaşıyla geçinmeye, yeni kurduğumuz tiyatronun masraflarından payıma düşeni de karşılamaya çalışıyorduk.

Güner'den müthiş neşeli mektuplar alıyordum. Babamla annemi mutlak oraya götürmemi istiyordu. Annem, oğlunu çok özlemişti. Babam da özlemiş olmalı, ya da belki 'ahir ömründe' başka bir ülke görmek istiyordu. Bana: «Paranı ben çekersem bizi oraya götürür müsün?» dedi. Güner'i görmeye gittiğimiz ikinci güz aylarında küçük kardeşimiz yine müthiş neşeliydi. Babamın, «Bu serseri olacak!» dediği oğlu, kendi bursunu kendi emeğiyle ödeyebildiği için oğulu nasıl gönendiriyorsa, babayı da sevindiriyordu. Babamız kendinden biraz kuşkuya da düşmüştü. Acaba, 'tiyatro denen şey' o kadar da kötü değil miydi? Güner, düşler içinde: «Kimbilir Adalet, bakarsın gelecek yıl da Jean Vilar beni yanına asistan alır! Tiyatrolardan birinde bir iş bulurum, canım. Olmazsa bir lokantada garsonluk ederim. Ama ya, üstüste, babam gibi garsona bahşiş bırakmayan müşterilere çatarsam ne yaparım?»

Göz kırpıyordu. O kadar çok gülüyorduk ki... Babamız bile gülüyordu. Yine de, ertesi kış ve bu kez oraya yalnız gittiğimde *"Baba ve Oğul"* beni ağlatacaktı.

Üç-dört yıl önce, Güner liseyi bitirdiği zaman, babam onun Hukuk Fakültesi'ne yazılmasını istemişti. «Git bari, kaymakam çık da, bana Kaymakam babası desinler...»

Ama Güner çoktan sanat, edebiyat dünyasında. *"Mavi Dergisi"*nde, onlarla birarada. İlk hikâyeleri: *"Eski Ninni"*, *"Sokağa Dökülen Kan"*... İlk tiyatro çalışmaları: Üniversite Tiyatrosu, Sahne Z. Arkadaşlarıyla böyle amatör tiyatro toplulukları kuruyordu. *"Bellac Apollonu"*, bana Fransızcadan çevirttiği, Georges Neveux'nün *"İkili Sistem"*i, *"Kel Şarkıcı"*... Küçük kardeşimiz tiyatro yönetmeni. Oyunculuğa yeteneği fazla değildi, ya da belki, dilindeki belli belirsiz bir takılmadan, bir basıklıktan ötürü, kendini hiçbir zaman oyuncu olarak göremedi. Kadroyu tamamlayamadıkları zamanlar, zorunlu olarak sahneye çıkışları... Biz o tarihlerde artık Tuna Caddesi'ndeki bahçeli eve taşınmıştık. Evin arkasında dekorlar boyarlardı. Hep coşkulu, hep düşler içinde... Bu coşkulara eklenen Kızılay'daki öğrenci gösterileri. İki akşamda bir, bize gözleri kançanağı gibi gelirdi. «Yine gözyaşartıcı bomba attılar!.. Üstümüze cop salladılar...»

Bu durumda, Hukuk'taki ilk yıl, derslerine devam ettiğini bile sanmıyordum. Ben Columbus, Ohio'da iken ise, Polatlı'da çekilmiş askerlik fotoğrafını göndermişti. Hukuk'ta ikinci sınıfa geçtikten sonra orayı bırakmış, babam ona tiyatro eğitimi için de hiçbir umut vermeyince askere gitmiş.

Annem de yazıyordu: Güner'le baban çatıştılar.

Güner yazıyordu: Askerliğimin ikinci ayında, Polatlı'da, istihkâm alayında, bir öğlesonu ismimi okudular. Görüşçüm varmış. Gittim, babammış. Bana sarıldı, ağladı. Ben de bir tuhaf oldum...

Dönüşümde Güner askerliğini bitirmişti. Onu, tiyatrodan başka hiçbir işle uğraşmak istemediği konusunda kesin kararlı buldum.

Meydan Sahnesi'ni kurmak henüz tasarı halinde bile değildi. Ankara Radyosu'ndaki işime yeniden başlamıştım.

Halim'le Küçük Esat'da bir ev kiralamıştık. Güner, çoğu geceler bizde kalırdı. Türk Tiyatrosunun yeni bir soluğa gereksinimi olduğunu konuşur, tartışırdık. Gündüzler biryana, haftada birkaç gece de yine Sermet'le idik. Halim, bazen tartışmalarımızdan bitkin düşer, yatmaya gider, biz üçümüz sabahlara dek Ankara'da tiyatrolar kurar, oralarda, daha şimdiden hazır olan repertuvarımızı uygulardık. Ne Çehov'dan vazgeçiyorduk, ne Brecht'den. Sermet, Brecht'in ateşli yandaşı ise, biz de Gorki'nin, Çehov'un pek ateşli yandaşları idik. Apayrı okullara bağlı olması gereken bu iki tür tiyatronun kadrosunu nasıl kuracağımızı da düşünüyorduk, ama galiba biraz kaçamak.

Sermet, bir gece bize uzun uzun *"Kafkas Tebeşir Dairesi"*'ni anlatmıştı. Beni, 'fazla çalışkan' buluyordu. Okul diliyle 'inek' dememek için, «Sen fazla çalışkansın, şu oyunu bari Fransızcadan çevirsene...» diyordu.

Annem ve babamla Paris'e, Güner'i görmeye gittiğimiz zaman, ozan, oyun yazarı, yılların dostu Hubert'den, sadece tiyatro kitapları satan bir kitapçının adresini alıp bütün Brecht ciltlerini edinmiştim. İşte oradalar. Sonradan gri bezle ciltlettiğim, fildişi üstüne yazı kapak L'Arche Yayınları...

Sermet Çağan'ın sözü kulağıma takılı kalmış. Bir süre sonra, işlerimden ayırdığım bütün zamanı, *"Kafkas Tebeşir Dairesi"*'nin çevirisine vermeye başladım. Böyle, boyumdan büyük bir işe kalkıştığım için sonradan yine bir yazıklanma duydum. Ama aynı anda, gençlik cesaretini sevmeye de hazır buldum kendimi.

Güner, Ankara'da kuracağımız ilk özel tiyatro için bir salon aramaya başlamıştı. Biz salonu bulamadan 27 Mayıs patlak vermişti. Çetin Köroğlu, Kartal Tibet, Üner İlsever, hattâ Mahir Canova, bağlı bulundukları Devlet Tiyatrosu'ndan sürekli yakınırlardı. Benim bu kuruluşa *"Akis"*'de yönelttiğim eleştiriler ise eskisinden daha gözüpek idi.

Çetin Köroğlu, her gün Ankara Radyosu'na gelirdi. Kerim Afşar da... Sanki, Sermet başta, orada gönüllü bir kadro oluşmuştu. İki yıllık 'yabancı ülke görgüm' ardından bana

verilen geniş yetkilere de güveniyor olmalıyım, Ardarda yepyeni programlar sunmaya başlamıştım. İlk çoksesli söz programları, ilk belgeseller, ilk karma yayınlar, ilk sürekli oyun dizileri... *"Perde Arası"*nı, yeniliklerle sürdürüyordum. Mahmut T. Öngören, Amerika'daki Radyo-TV eğitiminden dönmüş, Ankara Radyosu'na Program Müdürü atanmıştı. Onu, bir *"Perde Arası'* programında konuşturduğum günü hiç unutmuyorum. İkinci bir içspiker gerekiyordu bana. Onun, bilinen, oyuncu seslerinden olmasını istemiyordum, yabancı, değişik, 'günlük', yani oyuncu olmayan bir ses. Seslendirme günü gelmiş —Ah o nankör mikrofonlar! Sizin günlerce etinizi kemiğinizi kurutan hazırlıkları yirmi dakika içinde yutar bitirirler!..— ben aradığım sesi bulamamıştım. Mahmut'la stüdyonun kapısında karşılaştım. Program Müdürümüzün sesi acaba aradığım değişik ses olamaz mıydı? Çekinerek rica ettim kendisinden. Beni kırmadı. Sonra da uzun süre bu programın ikinci içspikeri olarak kaldı.

Buna karşın, sorumluluğunu üstlendiğim yapımların ödeme işlemlerinde Söz-Temsil Yayınları Şef'ince sürekli engelleniyordum. Yine de, vatan cephelerinin okunduğu bütün o kötü yıllar geçmek üzeredir sanıyordum. İşte: «Ordu Gençlik elele!..» O dönemde hâlâ gereğince bilinçli değildim. «Ordu - Gençlik elele!..» Bütün biz gençlerin ardında bütün bir ordu vardı sanki. İki sabahta bir odamda beni bekler bulduğum sivil emniyet görevlilerinin sorgulamalarına, geçici bir oyunmuş gibi bakıyordum.

Çetin Altan, taa fakülte yıllarından arkadaşımdı. Radyoya arada bir o da uğrardı. Bir keresinde, bizim 'dramatize program' dediğimiz, anlatmak istediğimiz her şeyi oyun biçimine dökerek sunduğumuz yapımlardan birinde, programa çok iyi gittiğine inandığım, Yves Montand'ın söylediği bir şarkıyı koymuştum. Çetin, gece yayını dinlemiş, sabah sabah beni kutlamaya gelmişti: «Yahu, kulaklarıma inanamadım. Nuhu Nebi'den kalma, gölgesinden korkan bu radyoda Yves Montand dinlemek! Galiba özgürlük sahiden geliyor.»

En küçük bir arddüşüncem olmadan, sanatsal kaygılarla yayına aldığım bu plâk, —amatör heyecanlarla doluyduk bizler, evdeki bütün plâklarımı radyoya taşırdım,— Çetin'i böyle coşturmuştu. O coşkusunu, ertesi günü gazetedeki köşesinde, bana söylediği biçimde dile getirmiş gördüm. Ama, aynı sabah, yine, iki sivil emniyet görevlisini de odamda buldum.

«Geçen hafta Tschaikovsky çaldınız, şimdi de Yves Montand!..» diyorlardı. Radyo Müdürüne verdikleri yasaklar listesi öyle uzundu ki. Örnekse, Sartre'ın oyunlarından birini, yanılmıyorsam *"Gizli Oturum"*'u mikrofona koydurduğum için de iki ay önce azarlanmıştım. Emniyet görevlilerine, ellerindeki listenin kaç yıllık olduğunu, Sartre'ın ne gibi bir sakıncası bulunduğunu sormuştum. «Sartre, komünist partisindendir,» dediler. Sartre'ı savunmak çok acıydı, ayrıca da onu savunmanın tek yolu buymuş gibi: «Sartre o partiden çıkalı çok oldu!» yanıtını verdim. Düşünce ve yaratının nice uzun ve derin yollarından geçmiş bir yazar, bir düşünce adamı, kendimiz biryana, onun avukatlığını böyle yaptığımızı işitse, herhalde Küba'yı anlatmadan önce bizleri anlatırdı.

Bari adamı doğru dürüst anlamış olsaydın, yüreğim yanmazdı!..

Gözlerim faltaşı gibi açılmış, Fatma İnayet'e bakıyorum: Aaa, sanki fakültede öğrenci iken o kara gömlekleri giyen bendim!..

Sahi ama!.. Hep de Sartre'dan ötürü... Bak, TRT kurulduktan sonra da, *"Sartre Küba'yı Anlatıyor"* kitabının, *"Kitap Saati"*'nde tanıtımına izin verdiğin için, sen ve yapımcılar mahkemeyi boylamıştınız. Genel Müdür ve radyolar başkanı, sorumluluk önce kendilerine sıçradığından olacak, senden «Programı yayından önce iyi dinlememişim, gözümden, kulağımdan kaçmış...» falan gibi bir şey yazıp altını imzalamanı istemişlerdi. Özellikle Radyo Program Dairesi Başkanı. Turgut Özakman.

Bu öneri ile karşılaştığım zaman duyduğum miğde bulantısını şimdi bile duyuyorum.

On yedi yılımı dolu dolu verdiğim yayıncılıkta, artık 1970'lere doğru, 1965 devinim ortamından sonra, ortalığı sarmış çeşitli kulisler, oyunlar, çirkinlikler içinde bana en katlanılmaz geleni bu oldu. Benden istenen şeye göre, genç yapımcı arkadaşlarımı topun ağzına atacak, ben de başkan maşkanla birlikte 'paçayı kurtaracaktım!' Öfkeden deliye dönmüştüm. Başkan'ın istediği yolu izlemedim. Hukuk Müşavirleri sorgulamamı yaparlarken, Başkan'ın işaret ettiği yolu gösterip durdular bana. Düşünüyordum: Vatan Cephesi'ne ad toplandığı, bunların liste liste radyodan yayınlandığı zamanlar bile, şimdi şu özerk kuruluş olarak savunmaya çabaladığımız TRT zamanından çok daha açıktı her şey. Kimin ne olduğu gün gibi ortadaydı. Programların yayın yetkisi hiyerarşik bir yol izlerdi. TRT de yani: Yapımcı, yapımcının bağlı bulunduğu şube şefi, uzmanlık, uzmanlığın bağlı bulunduğu daire başkanlığı... En son da Genel Müdür. Yönetim Kurulu'nun yönetim ve denetimindeki Genel Müdürlük. *"Sartre Küba'yı Anlatıyor"* kitabının tanıtım programı yayın fişinin altında benden sonra, benim üstümde Başkanla Genel Müdür imzaları var. Ama şimdi Başkan, buyruğundaki uzmanın 'dalgınlığından ötürü yanlışa sürüklendiğini' kanıtlayabilme yolları arıyor. «Programı şimdi dinlesem, yine yayınlanır kararı verirdim,» demiştim ona.

Hukuk Müşavirliği, üstlerimizi mahkemeye gitmekten kurtarmak için nasıl bir formül buldu, bilemiyorum, ama bulmuş olmalı ki, onlar hakkında dava açılmadı. Biz, iki yapımcıyla ve programa konuşmacı olarak çağrılmış Türkkaya Ataöv, Şahin Alpay'la birlikte mahkemeye verildik. Herbirimiz hakkında 1-5 yıl hapis cezası istemiyle yargılandık. Sonunda aklandık. Yargıçlar, TRT yetkililerinden daha çağdaş kafalı imişler demek! Aklandık, ama bu yayın nedeniyle TRT'nin biz memurlarına, mahkeme kararı bile olmaksızın verdiği cezalar, —uyarı, kadem indirimi vbg...— hep kaldı. Bir seçim gecesi, seçim yayınını dakikası daki-

kasına gerçekleştirmek üzere Genel Müdürlükçe hepimiz görevlendirilmiştik. Sabaha dek çalışmamız gerekiyordu. İşte, böyle bir çalışma ardından, bir gün önümde bir 'taltif' kâğıdı buldum. Bir 'taltif', bir 'ceza'yı yokedermiş. Hukukun suç görmediğini özerk TRT suç görmüş, gerekmeyen bir 'taltif'le durumu doğrultmaya çalışmıştı. Hepsi çok gülünç geldi bana.

Turgut Ökazman'ın, kuruluşundan o yana radyolarımız ve programları konusunu içeren ve kurum yayınları arasında da çıkan kitabında benim adım hiç geçmiyor.

Bu kez sesli sesli gülüyorum. Bu gülüşüm nedense biraz Sevgi'nin gülüşünü çağrıştırıyor. Başımı silkeliyorum. Kitapların önünde, bir yerde onun beyaz üniformalı fotoğrafı gözüme takılıyor. Meydan Sahnesi'ndeki *"Zafer Madalyası"*ndan kalma bir fotoğraf.

O zamanlar adı Sevgi Soysal değildi. Henüz Sevgi Sabuncu da değildi. Tiyatroya geldiğinde Sevgi Nutku idi. *"Tutkulu Perçem"*i yeni yazmıştı. Güner, bizim evde babamla yaptığımız yeni bir uzunoturum sonunda tiyatro eğitimine yurtdışına gitmişti. Çünkü o yaz, aradığı tiyatro salonunu bulamamıştık. Sermet de artık pek ortalarda görünmüyordu. Ama bize bir Ali Özoğuz bırakmıştı. Sonra, kadrolu oyuncularımızdan Esin Avcı'nın konservatuvardan arkadaşı, orkestrada kemancı olmaya çalışan Özer. Hepsi, bana, Çetin Köroğlu'na, Kartal Tibet, Üner İlsever ve Mahir Canova'ya yardımcı olmaya çalıştılar. Sevgi ile henüz bir kez karşılaşmıştım. Biz, neden sonra, Sıhhıye'de, bir apartımanın bodrum katını hasırlarla döşetmiştik. Kömürlüğe, yarım daire biçimi bir tiyatro salonu havası vermeye çalıştık. İçine yarım daire çizecek biçimde ucuz koltuklar sıraladık. Sahnemiz de tabii yarım daire biçimiydi, perdesiz olacaktı, ama bir perde takmak, üstüne de Şekerbank diye yazmak zorunda kaldık. Bu reklâma karşılık bankadan yirmi bin lira, İstanbul'dan gelen Nur Sabuncu'yu da böylece başaktristimiz olarak 'Birleşmiş Oyuncular'ın ilk ücretli kadrosuna aldık. Dergi çıkaracak, yayınlar da yapacaktık. Ben 'İşveren' olmuştum.

Sigortası, ücreti, artı değeri, artamayan değeri, hiçbir şeyi olmayan, salt heyecanı olan bir 'İşveren'. Meydan Sahnesi kuruldu.

Peki ama, dekorcumuzu, marangozumuzu, ışıkçımızı neyle geçindirecektik? 'Birleşmiş Oyuncular'ın geçiminden artakalanla bir tiyatroyu nasıl döndürecektik, daha ta başta o koltukları nasıl yaptırmıştık, o hasırları nasıl döşetmiştik, kirayı nasıl vermiştik?

Biz, Meydan Sahnesi Birleşmiş Oyuncuları Adi Ortaklığı'nı kurmadan önce birer memurduk ya? Her memur bankadan bir maaş karşılığı borç alabilirmiş. Hepimiz, çalıştığımız yerlerden ayrılmadan önce, bankadan maaşlarımız tutarında borç aldık. Bir ay daha işlerimize gidip geldik. Bu arada Terzioğlu Hanı'nın bodrum katı hasırlarla döşendi, boyanacak yerler boyandı. Bizim, birer maaş karşılığı topladığımız paralar bitmişti. Üstelik artık işlerimizden de istifa etmiştik. Mahir Canova dışında. Nedense o, sonradan istifa etmekten caydı. «Ben ikisini birarada yürütürüm,» dedi. Neyse ne, uzatma Adalet! Öyle, böyle; Ankara'nın ilk özel tiyatrosunu kurmuştuk. İlk oyunlarımız, Saroyan'dan *"İndekiler"*, Claude Magnier'den, çeviri ücreti ödemeyelim diye benim çevirmeyi üstlendiğim *"Evdeki Yabancı"*. Ufukta ne Çehov, Gorki görünüyor, ne Brecht. *"İndekiler"* tiyatroyu batırmış, *"Evdeki Yabancı"* onu batmaktan kurtarmıştı. Biz de Devlet Tiyatrosu'ndan yakınmalarımızı bir eyleme dönüştürmüştük. Eylemin özü pek sözkonusu olamıyordu.

Hepimiz Devlet Tiyatrosu'nu eleştiriyorduk, o tiyatronun Genel Müdürü Cüneyt Gökçer'e ateş püskürüyorduk. Onun keyfî yönetiminden, oyun seçimindeki tutuculuktan, baştakilere yaranma çabalarından, yalnızca kendisinin sahneleyeceği, oynayacağı oyunlar için Devlet Tiyatrosunun bütün olanaklarını kullanmasından, bunun dışındaki oyunlara üvey evlât tutumu göstermesinden... Amerika'dan dönüşte tiyatro eleştirmeni Adalet Sümer damarlarım daha beter tutuşmuş gibiydi. *"Akis"*'te, bıraktığım yerden Devlet Tiyatrosu yönetimine oklarımı fırlatıp duruyordum. Gerçi *"Akis"*'te yazılar

imzalı yazılmazdı, ama avuçiçi kadar bir çevrede herkes kimin nereye ne yazdığını bilirdi. Ben oklarımı fırlattıkça, Devlet Tiyatrosu da benim Ionesco'dan çevirdiğim *"Amédée"* ya da *"Comment S'En Débarasser"* çevirime yanıt verme gereğini bile duymuyordu. Yeni Dünya'da yazdığım *"Babaları Adına"* adlı oyunumla da ilgilenmiyordu. Resmen allamış, pullamış, on yıllık bir aradan sonra ikinci bir oyunumu da oraya göndermiştim. Ancak, tam afaroz hali!

Sahi, nasıl bir şeydi bu oyun? Nerede, hangi dolabın, hangi çekmenin diplerinde? O günden bugüne öylesi değiştim ki, onu yanımda götürmek istemem.

BİR YOL: IRAK VE LÜBNAN'DAN AMERİKA'YA...

Columbus'ta, üniversite çevresinde değerli, yetişmiş iki Ermeni ile dost olmuştuk. Hıraç ve Aruz. Biri Bağdatlı, öteki Beyrutlu idi. Yeni evlenmişler, evlenip Hıraç'ın 'master'ı için buraya gelmişler. Aruz'un çok iyi Türkçe bildiğini de aylar sonra anlamıştık. Bir gün ben, onun yanında Güner'den gelmiş bir mektubu okurken, Aruz gülüvermişti.

Birbirimize çok yakın oturuyorduk. Güney Amerikalı öğrencilerin rahat, zengin yaşamlarına karşın yalnız Halim' le ben, Hıraç'la Aruz, birer göz odada yarı aç, yarı tok yaşıyorduk. Geleneklerimiz, göreneklerimiz hemen hemen aynıydı. Aruz'la çok gülerdik. Öğrenci toplantılarında, o çok şık, çok edalı Güney Amerikalı gençler ve çiftler arasında öyle süklüm püklüm kalmamayı birbirimize borçluyduk. İyi ki evlenirken ikimize de birer palto yapılmıştı. Paltolarımız, tanıştığımızda yepyeniydi, iki kış süresince bol yürüyüp ıslanmaktan çabucak bozuldu, kumaşların havı döküldü, astarları eridi. O dönemde Türkiye'de topluiğne bile güç bulunurdu. Kumaşlar çok kötüydü. Tabii, Menderes'in yakınla-

rında değilseniz, Sümerbank'dan iyi kalite kumaşlardan da alamazdınz. Aruz'un bir de şapkası vardı. Nikâh şapkasıymış. Prof.'ların çağırdığı akşamüstü çaylarına onu mutlaka giyerdi.

Tezer'in tafta mantosu, nikâh şapkası...

Mantom tafta değil, brokardı! diye çınlıyor hırçın sesi.

Şimdi onunla tartışamam. Aruz'layım.

Pek çok açıdan pek güzel anlaştığımız halde, ikimiz birlikte dil derslerine giderken Aruz söz arasında hep, «Siz Türkler çok barbarsınız, bizim analarımızı, babalarımızı kestiniz!» diye söylenirdi. Hiç üstüme alınmazdım. Onları ben kesmedim ya, tek yanlı kesildilerse bile!

Bir öğlesonu, onların odasında Aruz'la oturuyorum. Radyo dinliyoruz. İngilizce çalışıyoruz. Haberler başladı. Haberlerde Kıbrıs olayları veriliyordu. Yıl, 1958 olmalı.

Aruz, ansızın ayağa fırlıyor işte. Yüzü mosmor. Bana, bir düşmana bakar gibi bakıyor:

«Katiller!» diye haykırıyor. «Kıbrıs nereden sizin oluyor?.. Barbarlar!.. Her yere konmak istiyorsunuz!..»

Geç büyüyorum. Otuzuma girmek üzereyim, ama hâlâ çocuğum. Daha beş yıl öncesine dek hayata gerçekten pencereden baktığım, hayatın içine doğru yürümekte diretsem, bu amaçla çabalasam da, belki henüz kapı önüne dek çıkabildiğim için...

Aruz'a bakıyorum. Onu tanıyor muyum? Hayır, tanımıyorum.

«Bilmiyorum...» diye kekelemiştim. «Bilmiyorum, gerçekten Kıbrıs niçin bizim oluyor?»

Ayrıca, Kıbrıs Türklerinin Türkiye ile bir ilişkilerinin bulunmadığını, böyle bir ilişkiye hiç eğilim göstermediklerini, İngiliz kucağını benimsediklerini, hizmet vermekte, alım-satımda, çocuklarının eğitiminde o kucağa sığındıklarını da düşünüyordum. Üstelik, o gün daha, banyo küvetlerinde bo-

yunları kesilmiş Türklerin, kanlar içindeki çocuk cesetlerinin fotoğraflarını da görmemiştim.

«Kıbrıs'a neden sahip çıkmaya çalıştığımızı bilmediğim gibi, bana neden 'katiller' diye haykırdığını da anlamıyorum Aruz?»

«Bütün tarih kitaplarımız bunu yazıyor. Dedelerimize, analarımıza, babalarımıza nasıl zulüm ettiğinizi yazıyor!»

Biraz şiir, biraz oyun yazmış, Lise Defterlerini aşk romanlarıyla doldurmuş, birkaç hikâye karalamış, Ulus'un Akşam Haberleri'nde biraz adı görünmüş, altı yıl kadar da radyoculuk yapmış, üç yıllık evli, ben, tarih kitaplarına nasıl geçmiş olabilirim ki?

Aruz, yüzümdeki gülücükten alındı belki, aynı şeyleri daha tiz bir sesle söyledi. O zaman ben de biraz ciddi olmak gereğini duydum:

«Bizim tarih kitaplarımız da karşıtını yazıyor. Ama tarih kitaplarının ve bize anlatılanların tekyanlı bir öğreti olabileceğini düşündüm ben. Hele, Türkleri kestiği söylenen katiller ordusunda senin de bir yerin bulunabileceğine inanmam için çıldırmış olmam gerekir.»

Fatma İnayet'e de, yüzümde o alaycı gülücükle oturup durmamasını ta o zamandan buyurmuştum ama, beni pek dinlemediği anlaşılıyor. Çünkü Aruz, «Gülme...» diye başlamıştı, o sırada Hıraç dersten döndü. Karısı, Ben deli değilim, ne söylüyorsam aklım başımda söylüyorum...» diye sürdürüyordu. Yüzü sapsarıydı. Hıraç, neden tartıştığımızı anlayınca, o da karısına katıldı. Şimdi, ikisinin suçlamalarını göğüslemeye çalışıyordum. (Fatma İnayet böyle zamanlarda da ortaya çıksa ya! Hayır, o ortalarda görünmüyordu.) Kıbrıs'ı, Türkleri, Ermenileri, Tarihi, Coğrafyayı, Orduları, çıkar çatışmalarını; hepsini unuttum. İçim yanıyor. Çünkü burada, güzel olduğunu sandığım, yalnızlıkları, yoksunlukları paylaşarak kurulmuş bir dostluk yerlere düşmüş, tuzla buz... Bir paylaşımla kurulmuş dostluğun güzelliği, gözlerindeki gözlükten ötürü Aruz'la Hıraç'a ne kadar kirli görünüyor! Ama, karşıtı da doğru: Benim gözlerimdeki cam-

lar, her şeyi fazla güzelleştiren camlardan. Sık sık yalan bir dünya gösteriyor bana.

İnsanlar seni durup dururken neden sevsinler?

Sanırım, 'küt' diye hayatın içine kıçüstü düşüşüm ilk böyle oldu.

Birkaç ay sonra da Irak'da darbe oldu.

Aruz'la Hıraç, bizimle bir yolculuğu sürdürmek zorunda idiler. Üniversitenin burslu yabancı öğrenciler için düzenlediği bir aylık görgü/bilgi gezisinin sonundaydık. Washington yakınlarında bir yerde. O sabah Columbus'a geri dönüyorduk. Bütün gezi boyunca Ermeni arkadaşlarımızla karşılıklı uygarlık oyunu oynamış, birbirimize hiçbir şey olmamış gibi davranabilmiştik. Gerçekte, Halim ve ben, tartışmayı doğal bile saymaya başlamıştık. Gezi öylesi ilginçti ki!..

Sabah, motelin önünde onların hazır olmalarını bekliyorduk. Yine aynı arabayla yola çıkacaktık. Gün yeni atmıştı. Çimenler güzel kokuyordu. Columbus'tan ayrılmadan önce, bir kitapçıdan Eric Bentley'in *"In Search of Theatre"* ını yürütmüştüm. İstediğim bir kitabı alamamanın sancısını ben asıl o kocaman Amerika'da öğrendim. Her şey önünde bolbulamaç serilip dururken, hiçbirine eluzatamıyorsan, açlık daha baskmlaşıyor. Yine de insan uzun süre, neşeyle dayanabiliyor. Çünkü, geçeceğini, hayatın bütün bütüne de böyle, kitaplara uzaktan bakarak sürüp gitmeyeceğini düşünüyorsun. O zaman, bir dergiyle bir gazete arasına Bentley'i sıkıştırıvermek de şakaymış gibi geliyor. İşte, bu günah oyuncağımla hiç oynayamadan yola çıkmıştık. Gezinin son durağında, motelin önünde, «Columbus'ta ne var sanki?» diye düşünürken aklıma hep *"In Search of Theatre"* geliyordu.

Aruz'la Hıraç odalarından çıktılar. «Günaydın»larımıza yanıt vermediler. Pilli radyoları Hıraç'ın elindeydi. Irak'daki 1958 darbesini az önce, ilk sabah haberlerinden öğrenmişler. Bizim yüzümüze bakmıyor, bu en gerekli haberi en kısa biçimde aktardıktan sonra, sorularımızın tekini yanıt-

lamıyorlar. Besbelli Hıraç, Bağdat'da bıraktığı anası, babası için kaygılanıyordu. Ne kadar haklı! Gelgelelim, bu haklılığını, dördümüz arabayla 60 km. kadar yol aldıktan sonra, şöyle dile getirdi:

«Dedem, ninem, anam, babam, siz Türklerin katliamından kaçıp Adapazarı'ndan taa Bağdat'a göçmek zorunda kalmasalardı, bu sabah sağ mı, ölü mü olduklarını düşünmeyecektim. Hep sizin yüzünüzden!..»

Geri kalan yol boyunca ve artık hiçbir zaman bizimle tek kelime konuşmadılar. Anlaşılan, ırklarına daha fazla hainlik etmek istemiyorlardı.

Fatma İnayet ise, ta o zamandan beri cız cız ötüyor: Türkler ne demek? Türkler ne demek?

Kuş!

Hıraç da, Aruz da yükseköğrenim görmüşler. Halim'in söylediğine göre de Hıraç sınıfın, kendi dalında iyi araştırıcı, soruşturucu bir öğrencisi imiş. Şaşırtıcı olan bu!

Bunda da şaşacak bir yan yok, Adalet! Düşün, bizim üniversitelerimizde de kafatasçı ne Prof.'lar var. «Türk ne demek, Türkler ne demek?» diye sormaya kalkışanları ölçüp biçip kapıdışarı ediveriyorlar!

Onların bir bilim dalında değerli olabileceklerine inanmıyorsun herhalde?

Olay seni amma da etkilemiş!

Evet, doğrusu etkiledi. Orada, Columbus'ta, bütün kışı hep o oyunu yazmakla geçirdim. Hani adına *"Babaları Adına"* dediğim...

Nasıl bir oyundu, nasıl bir oyundu? Aklıma hayal meyal bir şeyler geliyor: Sanırım her şey, Paris gibi bir yerde, yabancı öğrencilerin kaldığı bir pansiyonda geçiyor. Oyun kişilerinin hangi ülkeden, hangi ırktan oldukları belli değil. Pansiyonda, saf, iyi huylu bir genç de var...

Ne gülüyorsun?

O iyi, saf gencin Türk olduğunu farzetmiştim. (Biraz utanıyorum, ama ne olsa, insan ülkesinden uzakta, şey oluyor, ne bileyim, işte, şey...)

Bu kez kendimi, dudaklarımı kemirip dururken yakalıyorum. Sonra zihnim ardarda, bir savunu gibi sıralıyor:

Bir başka öğrenci Kübalı idi.

Bir diğeri Cezayirli.

Biri de Fas'tan, Sudan'dan...

Unutma, unutmuşa getirme: Pansiyon işleten kadını ise Ermeni olarak düşünmüş, aynı pansiyona, güçlü kuvvetli, iblis huylu bir Ermeni gencini de konuk etmiştin. Adlarını, ırklarını vermesen de, kafanda olan buydu.

İşte... pansiyoncu madamla bu iblis suratlı genç bir oluyorlar, iyi, saf genci içkiye, uyuşturucuya falan alıştırarak mahvetmeye çalışıyorlar. Amaaa, nereli olduğunu şimdi bilemediğim bir genç kız da, tam o sıralar pansiyonda bir oda tutmaya geliyor. Uçuruma yuvarlanmakta olan genci kurtarmaya çalışıyor falan...

Bundan dört yıl önce, *"Açık Perde"* adında, kendimce eski pek çok tiyatro kuralını yıkmaya kalkışmış bir oyun yazdıktan sonra, Columbus'ta böyle, kimi ırkları iyiler, kötüler diye ayıran, eski biçim bir oyun kurmam, Aruz'la Hıraç'ı, sorumlusu bulunmadığım bir katliamdan ötürü yitirmiş olmamdan kaynaklanamaz mı? Apaçık öyle. Burada galiba çok tumturaklı bir tirad da yeralıyordu. Genç kızın, babaların günahını çocuklarına ödetemeyeceğimiz üstüne pek dokunaklı bir söylevi. Kızın sesi, şu anda bile kulaklarımda çınlıyor.

Ben buralara gelmeden epey önce, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne Muhsin Ertuğrul Hoca atanmıştı. Benden yeni bir oyun yazıp yazmadığımı sormuştu. *"Açık Perde"* yi götürmüştüm. Onun genç yazarlara karşı gösterdiği bu ilgiye çok sevinmiştim. Ama oyunumu okuduktan sonra, beni yine çağırmış, «Pirandello'nun ne kadar etkisinde kalmışsınız!» demişti. Yüzüne şaşkın şaşkın bakakaldım, fakat, Pirandello'dan hiçbir şey okumadığımı itirafa utandım. O da, belki gönlümü almak için, bana İonesco'nun *"Amédée"* sini çevirmek isteyip istemeyeceğimi sormuştu.

Tiyatroya katkı olsun da, nasıl olursa olsun!

O zamanlar bu havalardaydım. Oyunu çevirmiş, yola çıkmadan önce de postalamıştım. Çok geçmeden Muhsin Hoca, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nden alınmış, yerine Cüneyt Gökçer atanmış. Beri yanda, operacılarımızın Vatan Cephesi'ne üye yazdırma çalışmaları hiç aklımdan çıkmıyordu.

Muhsin Hoca, iktidardaki partiye ters düşmüştü. Düz düşenler de, biz gençlere ters geliyordu.

1950'lerden sonra Devlet Operası'nda konserler, opera, tiyatro gösterileri yanısıra balolar da verilirdi. Muhsin Hoca, tiyatroya özenli kılıklarla gidilmesine karşı değildi, bunu özellike isterdi. Ama aynı çatı altında içkili balolar yapılmasına karşıydı. «Bir sanat yuvasına yavşak sarhoşların kusmuklarını bulaştırtmam!» diyormuş. Muhsin Ertuğrul, Genel Müdürlüğe atanmadan önce ben de yılbaşı balolarında, yeni tanıştığım Halim'in eli elimde, uzun eteklerimi sürüye sürüye boygöstermiştim. Ah, o gecelerden şu dolaplarda tonla fotoğraf olacak!

Sahi, o yıllar durmadan fotoğraf çektirirdik.

Aydın da Columbus'ta bir yığın fotoğrafımızı çekti. Buraya dönünce de, Eğmir gölünde boğuldu. Aydın, Eğmir gölünde boğuldu, Muhsin Hoca, zamanın Milli Eğitim Bakanı' na, «Benim şimdi burada işim gücüm var, buyruk üstüne bakanlığa makanlığa gidemem, Bakanın bir diyeceği varsa buraya gelsin,» demiş. O da onu İstanbul'a geri göndermiş. Bizim "*Amédée*" çevirisi ortalıkta kalakalmış...

Dönüşümde, aylar sonra yeni yönetimden yazıyla sordum: Benim çevirim ne oldu, evet, hayır bir yanıt... Mahir Canova, ağızdan, «Unesco'nun yazar değil, bir kuruluşun adı olduğunu öğrensin ilkin!» diye bir yanıt getirdi. Belki de Mahir Canova şaka etmiştir. Koskoca Devlet Tiyatrosu Edebî Kurulu'nun Ionesco'ya Unesco demem gerekmeyeceğini, böyle bir yazarın varlığından habersiz olabileceğini aklım kesmedi çünkü.

Gençler alanlarda, «Yıkılsın Menderes!» diye haykırışıyorsa, ben de kendi çapımda "*Akis*"te Devlet Tiyatrosu"nun

o dönem yönetimini yıkma savaşı veriyordum. Bir devlet kurumu eleştirilebilir, özellikle de eleştirildiği için oraya, daha iyi olduğuna inandığınız oyunlar önerilebilirdi.

İnsanları şaşırtan o yazarı ben de, içinde çalıştığım yerde, radyoda tanıttım. Yoo, kendi çevirimle değil tabii... Sahne Z.'de gençlerin oynadığı *"Kel Şarkıcı"* ile!

Hükümet gençlerden hiç hoşlanmamaya başlayınca, galiba Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü gibi, Radyo Müdürü de onlardan hoşlanmamaya başladı: Bu gençler de giderek suya sabuna dokunur oldular canım! Hem bu seferkiler Tan Matbaası'nı taşlayanlar, kitapları alanlarda yakanlar değil. Bunlar bituhaf. Her akşamüstü Kızılay'a dökülüyor, Başbakana ve onun bakanlarına karşı bağrışıyorlar. Refik Koraltan'ın yüzüne baka baka ona yakıştırdıkları adı söylüyorlar, ne ayıp! Bunlar da gençlerin üstüne atlı, coplu polislerini sürüyorlar; gözyaşartıcı bombalar atıyorlar.

Dumanlar arasında koro halinde sesler yükseliyordu: «Ordu-gençlik elele! Ordu-gençlik elele!..»

YASAK DÜŞLER

Ben, Meydan Sahnesi kuruçuları arasında yer almadan oluyor bunlar. Yine Ankara Radyosu'ndayım. Her Çarşamba sabahı, Moussorysky'nin *"Bir Resim Sergisinden Tablolar"*ı eşliğinde «Hayat güzeldir, sevgili dinleyiciler, her şeye rağmen hayat güzeldir!» diye anons edip günlük yaşamdan bir olguyu, bir durumu, bir kişiyi, bir ân'ı hikâye ederek izleyiciye sabah umutları saçmaya çabaladığım yıllarla bu yıl arasında tam beş yıl var. Artık Lise Defterlerime yazamadığım bütün şiirleri, hikâyeleri, bütün oyun ve romanları ses dalgalarına yazmak istiyordum sanki, ama böyle bir 'yazmak' da o kadar çok kurala bağlı ki... Bir radyo programı hazırlamakla yaratmak arasındaki derin uçurumu görüyorum.

Çelişkiler içindeydim. Sesle geniş topluluklara ulaşmak mı, yazıyla sınırlı bir okurla buluşmak mı? Ulaştırmak istediğim düşünceler neydi? Sanırım o günler böyle bir amacım yoktu, düşünce üretmek yani. Toplumun kültürel düzeyi yükselsin, savaş olmasın, insanlar hayat denen ve 'güzellikler çirkinlikler, doğruluklar iğriliklerle dolu' şeyde her zaman ayakta durabilecek bir direnme gücü bulabilsinler! Nasıl? Soru bu nasıl'a gelince bocalardım. Kekeme olurdum. Haftada bir sabah, «Hayat güzeldir, sevgili dinleyiciler, her şeye rağmen hayat güzeldir!» diye haykırıp duruşum, ağzına çakıltaşı koymuş Çiçeron gibi, bu kekemeliğime bir son verme çabasıydı galiba.

Balkon kapısı önünde, ağaç gövdesinden oyma bir saksılık. Tahtanın üstü karaya cilâlı, ortayerde dört sıra sicim sarılı, içinde bakır bir tas. Zamanla tahta çatlamış. Şimdi o bakır tasa kültablalarında biriken külleri yığıyorum.

Saksılığı ilk aldığımızda bu kadar çok sigara içmezdik. Amasra. Halim'le birlikte olduğumuz ilk yıl. İlk tatilimiz. Amasra. İki hafta, gaz lâmbalı bir odada kaldık. Helâsı merdiven altındaydı. Kapısından içeri zor girilirdi. Odanın sedirlerine kanaviçe işlemeli örtüler sermişler. Aşağıda, iki incir ağacının arasından deniz bizi çağırıyor. Halim'se, gaddar bir öğretmen gibi başıma dikilir, ben her gün bir adet *"Hayat Güzeldir"*imi yazmadan denize ne kendisi girer, ne beni gönderirdi. Her yanım radyo. *"Hayat Güzeldir"*, şimdi artık çok gerilerde kalsa da, yine heryanım radyo. Canlı yayından plâk yayınına, plâk yayınından band yayınına geçtik.

Caddelerde, alanlarda ise gençler haykırışıyor. Söz-Temsil Yayınları Şefi, hükümet büyüklerinden biri Radyoevi'ne teşrif buyurduğunda, ardından iskemle, bir bardak su koşturmakta. Kimsenin, adı 'piyes' ya da 'dramatize' ya da hikâye olan yayınlarla uğraşacak zamanı yok. Rahatım. Öyle sanıyorum. Alanlar gençlere nasıl kucak açıyorsa, ben de öyle, mikrofonlarda kucak açıyorum onlara. İşte, Sahne Z.'nin oynadığı *"Kel Şarkıcı"*yı da yayınlıyoruz. Bir dizi Sait

Faik hikâyesini Kerim Afşar'a okuttuktan, *"Korkunun Bedeli"* filminin senaryosunu gecelere böldükten, bütün çanları da çaldırdıktan sonra, *"Kel Şarkıcı"* olmazsa olmazdı sanki. Yayınlar, bir öncülük görevi de yapmalıydı. Yepyeni sesler, yepyeni bir oyun anlayışı.

Onca emek, onca zaman, onca çeşitlilik hiç dikkat çekmemişken, *"Kel Şarkıcı"*nın yayını üstüne kıyamet koptu. O gece radyoya yüzlerce dinleyici telefonu gelmiş: Nedir bu, milletle alay mı ediyorsunuz? Kesin şunu!

Oysa, polisiye romanları oyunlaştırıp yirmişer dakika, yirmişer dakika sunarken pek hoşnuttular. (O yayın bandlarından birinin, yayından önce, bir gece, teknik serviste bilinmez bir fare tarafından değiştirilivermesi, bizim 'müsvedde band' dediğimiz montaj öncesi bandın yayma sokulması olayında da izleyiciden çok tepki gelmişti. Başka da hemen hiç.) Demek izleyici, milli piyangolu skeçlere, kaynana gelin, kaynana damat kavgalarıyla dolu oyunlara iyiden iyiye koşullanmıştı. Behçet Necatigil'in ozan sesiyle yazdığı ve İstanbul Radyosu'nca zaman zaman yayınlanan o ilk üst düzeyli radyo oyunları az daha sonra ve bu oyunlar Ankara Radyosu'na hiç ulaşmadı.

"Kel Şarkıcı" deneyimiz, sıkıdenetim altına alınmamla sonuçlandı. Zaten geçen gece de, köy öğretmeninin, âşık olduğu kız kendisine verilmeyince, düşünde onu kızıl bir atın üstüne atıp kaçırmasıyla ilgili bir oyun yayınlatmıştım. Emniyet görevlileri yeniden odamı ziyaret ettiler. Ama bu kez durumu, Müdürden bir uyarı cezası alarak atlatabileceğe benzemiyordum. Görevlilerin kaşları çatık. Soruyorlar: Öğretmenin kızı kaçırdığı at neden kızıldı? Kara ya da ak bir at olamaz mıydı? Neden ille kızıl at?

Çok iyi anımsıyorum: Sarı bir zarfta, postayla gönderilmiş bir oyundu. Yazan: Hüseyin Demirhan.

Oyun, dili, kurgusuyla o dönemde bulunabilecek yerli radyo oyunlarının iyilerinden biriydi. Gel-git; kızın kaçırıl-

dığı kızıl at konusunda birkaç kez sorguya çekildim. Oyunda, kızı kaçırma, ona kavuşma özlemi öylesi inandırıcı, öyle de gerilimli verilmiş ki, ben ne bileyim, öğretmenin kızı kaçırdığı atın rengi al mı, kara mı, ak mı? İlgilenmedim bile!

Adını şimdi unuttuğum bu oyunun yazarıyla, telif hakkını almaya radyoya geldiği gün tanıştım; gözünün telif hakkı falan gördüğü yoktu. Şaşkın, bitkindi. Zarfın üstündeki adresine, telefon numarasına bakarak ona, oyunun banda alınacağını, daha sonra da yayın gün ve saatini bildirmiştim. Şimdi ilk kez yüzyüzeydik.

«Neyiniz var, hoşnut değil misiniz?»

«Hoşnut olacaktım. Oyunu dinlediğim gece pek mutluydum. Fakat, ertesi sabah işyerime Emniyet görevlileri geldiler. Biliyor musunuz, Atina'ya, Basın Ataşesi Kâtipliğine atanmam çıkmıştı benim. On beş güne kadar gidiyordum, Antalya'da babadan kalma bir eski ev vardı. Onu da satmış savmış, ailemi yanıma getirtmiştim. Şimdi bana pasaport vermiyorlar. Ortada kaldık...»

Gözlerim karardı. Kekeleyip duruyordum: Peki, memur olduğunuza göre, işiniz de...

Durum inceleniyormuş, soruşturma sürüyormuş.

Birden, kafama bir balyoz indi: Sivil Emniyet görevlileri sizin yerinizi, izinizi nasıl bulmuşlar?

İki uçurum arasında, Sırat köprüsündeyim. Beynim uyuşuyor: Nasıl olur? Nasıl olur?..

«Düşündüğünüz şeye bakın,» demişti Hüseyin Demirhan. «Her devlet dairesinde, hele hele böyle dönemlerde bir yığın şey...»

'Şey'in adını koymadı. Birkaç hafta önce, sürekli oyun bandlarından birini değiştirenin kim olabileceğini düşündüm ister istemez. Kendime göre bir de aday buldum. Ama bu, içimi rahatlatmadı. Oyun yazarlığının ve Dışişleri mesleğinin başındaki genç Hüseyin Demirhan'la ailesinin yaşamı, bir radyo oyununda, bir köy öğretmeninin gördüğü düşteki atın renginden ötürü yıkıma uğruyordu.

Şimdi bile ürperiyorum.

Evet, alışamadım.

Yıllarboyu daha nice örneklerine tanık olduğum halde... İşte 12 Mart, daha dün. Daha dün, TRT'deki işimde, kimi kez üstüne orak-çekiç, kimi kez Beyaz Saray klişeleri basılmış imzasız mektuplar alışım. Daha dün, gerçek dostlarımdan biri, Emil Galip Sandalcı ile, biraz buruk gülüşerek o mektupları okuyuşumuz. İşte, yeni bir askerî darbenin içinden geçerken de, bir göç öncesinde, daha da yoğun puslarla örtülü aylar ve yıllar... Hepsi yeni. Yine de, alışamamak. Alışmak istemiyorum!

O gün ise Hüseyin Demirhan, yanımdan sessiz sedasız ayrılmıştı: Bakalım araştırma sonucu ne olacak?

Akşam, eve dönerken Kızılay'daki genç kalabalığın arasına ben de karıştım. Onlarla haykırdım: Polis Devleti! Polis Devleti!...

Yeni bir yapımın banda çekimi sırasında Suat Taşer'e, geçen günkü oyunlardan birinin düş sahnesinden ötürü Emniyetçilerin ziyaretinden, Radyo Müdürü'nün de uyarılarına hedef olduğumdan sözaçtım kısaca. Oyunun yazarını unutamıyordum, ama ne oyununun, ne de kendisinin adını ağzıma aldım. Öyle ya, stüdyoda Suat Taşer'le yalnız değildik ki! Her köşede bir fare olabilirdi. Neyim var? Değişiyorum. Sakınık davranmayı mı öğreniyorum yoksa? Kuşku, güvensizlik... Ne berbat şey! Aaa, bunları tam on beş yıl sonra, *"Bir Düğün Gecesi"*nde yazdım ben. Kuşkuyu, güvensizliği besleyen bir ortamı. 12 Mart'ta, en yakın geçmişte değil asıl kaynak. Asıl kaynak, 1960 öncesinden de çook, çok uzaklarda, tarihin içinde.

Suat Taşer'le fısıldaşırken, sakınık olmayı öğrenmeye başladığımı sanmıştım. Bundan utanmıştım. Ama, beş yıl sonra, 1965 seçimlerinde, belki de gerekli böyle bir içdenetimin bile bende kök salamadığını anlayacaktım.

Bireyim ben. Dıştan gelen her türlü engele karşı içsel özgürlüğümle savaşabilirim!

«Taktik bilmiyorsun Adalet, taktik!» diyor ortanca kardeşim.

Hemen uzaklaştırıyorum bu sesi. Bende bir otosansür, o en tehlikeli içsel sakınıklık boygösterirse, yazarlığıma nasıl dönebilirim, onu nasıl sürdürebilirim?

Hâlâ, yalnız yazarak yaşayacağım günleri düşlüyordum.

Sanırım, o gece de, alttan alta hep bunu düşlüyordum. Yoksa, kimi koşullarda budalalık, hele politik bir taraf olmada, yanlışlık sayılacak öyle bir tutum gösterilir mi?

Fatma İnayet, canımı acıta acıta anlatıyor:

TRT'de, bütün gece, seçim sonuçlarını derleyip Haber Dairesi'ne ulaştırmakla görevli kalabalık bir memur topluluğu içinde sen de varsın: Erzurum, DP 255, CHP 189, TİP 16... (TİP seçimlere ilk kez katılıyor). Kars, DP 178, CHP 160, TİP 52...

1960 Anayasası'na dayalı olarak kurulmuş işçi partisine kimi illerden biraz oy geldikçe, ikide bir ayağa fırlayıp, «Yaşasın!» diye bağırıyorsun. Memur olmayı hiç öğrenemedin!

Memur olmak, sakınık ve renksiz olmak demek. İstemiyorum!

Herkes de, TİP'e oy gelmesinden senin kadar hoşnuttur sanıyorsun. Her saat başı, «Yaşasın, yaşasın!» diye el çırpıp çığlık atman yetmedi, sabaha doğru, Genel Müdür Adnan Öztrak'ın seni çağırtıp, «Nasıl gidiyor?» sorusunu, bu soruyu sana neden sorduğunu bile düşünmeksizin, «İyi iyi, TİP Meclis'e girecek!» diye coşkudan eteklerin uçuşarak yanıtlayışın hele! Özerk TRT'de, Genel Müdür başta, sanki herkes TİP'liydi...

Memur olmayı öğrenemedim evet. Onun için de artık memur değilim işte. Onun için, Fatma İnayet'in de sık sık yüzüme vurduğu bu 'taktik bilmezliğime' kolayca omuz silkebiliyorum.

Hangi kampta savaşırsan savaş, taktik bilmek gerekir, diye diretiyor o da. Ortanca erkek kardeşimle aynı yöntemi benimsemiş olması beni tedirgin ediyor. «Demek salt beni çuvaldızlamakta sakınık değilsin!..»

İç homurtularla geriye dönüyorum. Orada, Suat Taşer

durmuş, bana gülüyor: Ooo, Adalet, Oooo, hayır, düşler bile kimseye anlatılamamalı. Biliyor musun, bu sabah uyandığımda karıma, dün gece bir düş gördüm, diyecek oldum. Yüzü al al, gözleri çakmak çakmak; kimi, hangi kadını gördün bakalım düşünde, kiminle yattın? diye hırçın bir sorgulamaya başladı. Sabah sabah kavgalı ayrıldık.

Daha çok gülmüştük, ama artık çiziksiz bir neşe değil bu.

Suat Taşer'e birkaç yıl önce, Tunalı Hilmi'den Küçük Esat'a çıkan sokaklardan birinde rastladım. (Bütün o sokakları, şu bayırı, daha uzak köşeleri binlerce kez yürümüşümdür, binlerce kez, hiç yazamadığım şiirleri, hikâyeleri, romanları, oyunları hep o sokaklarda, bayırlarda yazıp durmuşumdur.) Süreyya Taşer ile yıllar önce ayrılmışlar. Üzülmüştüm. Süreyya Taşer'i de severdim ben. *"Çatıdaki Çatlak"* adlı oyunum Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenirken o da delişmen Komşu Kadın rolündeydi. Devrin Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken'in, oyunu izledikten sonra kimi bölümlerin, sözlerin çıkarılmasını istediğini Genel Müdür ya da yardımcıları değil, büyük bir sanatçı bilinciyle Süreyya Taşer bildirmişti bana. Omuz omuza, onunla, günlerce savaşmıştık bu haksız sansüre karşı. O sahnede, ben salonda nöbet tutardık. Bir gece Sevgi ve Başar Sabuncu da bizimle olmuştu; Sansüre karşı, yönetim tarafından onca yalnız bırakılışımda bana desteklik etmişlerdi.

Suat Taşer, yeni eşiyle İzmir'e yerleşmiş. Bana, «Ne olur, bir gün kalkıp İzmir'e gel, eski günleri anarız, güleriz, en azından öfkemiz yenilenir,» demişti. Geçen Mart, annemin ölümü ardından kendimi oralara attığım zaman —bacağımda yine o kötü ağrı— Suat'ı arayıp sordum. Evinde, çalışma odasında bir yarım saatçik oturabildik. Eski günleri anmaya pek zamanımız olmamıştı, ama bana yine, «Kafka'nın *"Dava"*sını okudun mu?» diye soruyor sandım.

Ankara Radyosu'nda, stüdyo kapısında, 1960 öncesi o sabahı anlattıktan sonra bana: «Kafka'nın *"Dava"*sını okudun mu?» diye sormuştu.

Okumamıştım.

İlkgençliği atlayıp, kendi çevremi kendim kurmaya başladığım yıllarda böyle güzel dostlarım oldu. Bana eksikliğimi söyleyen dostlarım. Niyazi Ağırnaslı sorardı: Sabahattin Ali'yi okudun mu? Dostoyevski'yi okudun mu? Suat Taşer sorardı: Kafka'yı okudun mu, Gogol'ü okudun mu? Nihal Yalaza Taluy, Varlık Yayınları'nda çıkan çevirilerini gönderirdi: Dostoyevski, Çehov, Puşkin...

Niyazi Ağırnaslı bana, nişanlısı Leman aracılığıyla bir tane MEB yayını "*Aqua Submersus*" göndermişti. Şu anda zaman tuzağı içinde debelenmesem o kitabı hemen yeniden okumak isterdim. "*Dava*"yı da sürekli okumak isterim. İlk okuyuşumda, hayatımdan koca bir kesit yansıttığını hemen kavrayamamıştım. O karanlık, kuşkulu dehlizlerde yuvarlanırken de Joseph K. bizden uzak, bize çok yabancı biriydi sanki. Demek hâlâ mızrabım ayrı, tellerim ayrı yerde duruyordu. Yıllar sürdü bu. Ama artık Kafka ve özellikle "*Dava*" üstüne uzun bir yazı yazmak isterim. Yazım şöyle başlasın isterim: *Kendimizi bilinçli bir insan olarak görebiliriz. Fakat, durmadan, zamanla, koşullarla birlikte değişen gerçek karşısında ışığı ne kadar kör kalan bir bilinçtir bu! Gerçeğin yüzünü her zaman, hiç sektirmeden 'yakalayabileceğimizi' hemen şimdi, yeni bir gerçeğin başka bir yüzünü daha görebileceğimizi ya da gördüğümüzü önesürebiliriz. Yine de, belli koşullarda, belli bir olgu karşısında yaşadığımız aydınlanma ân'ına dek, kendimizle ilgili bilgilerimiz gibi, dış dünya ile ilgili bilgilerimiz de soyut bilgilerdir. Yeni bir aydınlanma ân'ının yaşanmasına yardımcı, ama ancak, o ân'ın yaşanmasıyla doğrulanan, canlılık kazanan, hayata, kimi kez de yaratıya geçen bilgilerdir bunlar. Canlanmadan, yaratıya geçmeden (ya da yaşamda denetlenmeden) birer bilgi olup olmadıkları bile kuşku götürür.*

Okumayı biliriz. Ancak, her okuduğumuz da mutlaka 'okunmuş' demek değildir. Gerçekler karşısında bilgimiz ne kadar da değişkendir!

Dert Dökme Defterlerimden birinin boş kalmış bir sayfasına çabuk çabuk çırpıştırıyorum bunları. Notumu alırken, gözümün önüne hep o sahne, hep o Rıdvan geliyor.

TRT kurulduktan birkaç yıl sonra biz, Program Uzmanları, çeşitli nedenlerle 'kızağa çekilmiştik'. Hepimiz Başkan'a karşıydık. Hepimiz, topluca gözaltındaydık sanki. Her zaman kendi aramızda da çekişen bizler, şimdi 'aynı kaderi paylaşıyorduk.' O günler içinde bir şey gördüm. Bizimle aynı odayı ve aynı 'kaderi' paylaşmaya başlayan iş arkadaşlarından biri, o işte, Rıdvan, birkaç gün önce, Başkanlığa, durumunun düzeltilmesiyle ilgili bir dilekçe vermişti. Şimdi de, kendisine 'havale edilmiş' bu başvurusunu yine kendisi yanıtlamaya çalışıyordu. Dilekçeyi veren, dilekçeyi ya da dilekçeleri yanıtlamakla görevli kimseyle yer değiştirmişti. O masada şimdi, hem *sanık,* hem de *yetkili imza* birlikte, içiçe oturuyordu. *Yetkili imza*'nın *sanık* karşısında yeralması gerekiyordu. *Sanık, yetkili imza*'ya karşı kendini savunacaktı. O anda yetkili imza makamında oturan arkadaşımız, sanık konumundaki kendisine karşı ciddi bir yüz takınmış, hattâ onu suçlamaya kararlı bir tutum göstermekteydi. Başım döndü, gözüm karardı. O sabah henüz hiçbir şey yememiş olduğum, ağır bir yemek üstüne uyumadığım halde, kendimi bir karabasanın içinde buldum. Eve koştum. "*Dava*"yı, hem de bu kez Türkçesinden, açgözlülükle okudum. Romanı da, Kafka'yı da galiba asıl o zaman okumuş oldum. Yıl artık 1969'lardı.

Dert Dökme Defterimin boş sayfasını hâlâ kapatmamışım. Hâlâ, hepsini yanımda götürecekmişim gibi harıl harıl notlar tutuyorum: *Apaçık ki, pek çok bilinç, şu yeryüzünde olup biten her şeye karşın, ne bir Joseph K., ne "Amerika" nın Karl Rossmann'ı, ne de "Şato"nun kadastrocusu olduğunun ayrımında değil. İnsan, en azından aldatılmış, birbirine düşürülmüş toplumların ezilen, parçalanan kimselerinin 'Hiçbir zaman yaşamadıkları şeyleri yaşıyormuş gibi davranabi-*

lecekleri bir gezginci tiyatroda, bir sirkte buluşmalarını' istiyor. Karl Rossmann, 'bir mutluluğun başlangıcıymışça', o kadar hayal kırıklığına uğradığı "Amerika'da, kendisi gibi olanlarla Oklahoma Sirki'nde çalışmayı seçmiştir.

Ahmet Cemal'e teşekkür ederim. Kayahan Güven'e teşekkür ederim. Bertolt Brecht'den "*Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum*"u bize, açık aydınlık bir Türkçe ile armağan ettiler. Kitap orada, raflardan birinde, inceleme kitaplarını sıraladığım yerde, Günebakan'ın eflâtun sırtlı ak kapağıyla duruyor. Elimi uzatsam, o kitapta ilkin neyin altını çizdiğimi hemen buluvereceğim sanki. Brecht'in söylediği: *«İnsanın kurdu olan insan değil, fakat bir kurttur.»*

Hüseyin Demirhan'ın hayatını da bir dönem kemiren, Emniyet görevlileri, o sivil polisler ya da o ihbarcılar değildi. Kemiren, bir hayatta oyuklar açan, yüzüne çorap geçirilmiş *polis devleti.*

O ilk ve son karşılaşmamızdan sonra, biri bana, Hüseyin Demirhan'ın, bu radyo oyunu olayı ardından yaşamının altüst olduğundan sözaçmıştı. Doğrusu, alanlarda öğrenciler arasına karışışım, onlarla birlikte haykırışım, Ankara Radyosu'nda darbeyi benim yaptığımı sanışım bile yüreğime su serpmemişti. Zaten, hiçbir yerde, hiçbir şey yapmadığımı, darbede tırnak kadar payım bulunmadığını da 27 Mayıs'ın hemen ertesi günü anlayacaktım. Her şeyi, beş yıldır birlikte yaşadığım adamın aile adı çoktan belirlemişti.

Radyodan anons ediliyordu: Yazılı, resmî bir çağrı almadan Ankara Radyosu'nda görevli kimseler işe başlamasınlar!

İşime gidemediysem de, sokağa çıkma yasağı biter bitmez, Kızılay'a fırladım. O zamanlar henüz çarşı pazar, pasaj haline gelmemiş Ulus Sineması önünde Ankara Radyosu'nun tek, —evet, galiba tekti,— yayın araç gereçleriyle yüklü pikabını gördüm. Hareketli sesalıcı, Cebeci yönünden gelmiş, Kızılay Alanı'na doğru kayıyordu. Birkaç teknisyen arkadaşla Mahmut T. Öngören, arkası açık pikapta, ayakta

dikiliyorlardı. Onları sırttan görüyordum. Kaldırımlar insan doluydu. Pikaptakiler bana, 'zafer'in kumandanları gibi görünmüşlerdi. Sanki, defne dallarıyla süslü tâklar altından geçiyorlardı.

Sahi, sırtım hep cama, kapıya dönük, gözlerim raflarda; ayakta dikilip duruyorum. Bari şu kırık koltuğa çök. Neyi ayıklayacaksan, oradan ayıkla. Dörtköşe geniş sigara masasının üstü, sanatçı, yazar, yayıncı arkadaşlarımın içki kadehlerinden artakalan izlerle dolu. Ne çok iz! Doğrudan tahtada söndürülmüş sigara yanıkları... Yanık kokuları... Masanın önündeki sedire yanyana oturmuşlar... Sevgi Sabuncu'nun kolunu dürten biri. Tezer Özlü Sümer: «Ne burcuva ev, diğ mi anacığım?» İşte, masanın tahtasına bastırılan sigara. Hiç değilse masamız burjuvalıktan kurtuluyor böylece, bohem oluyor. Leylâ Erbil ise, İstanbul'dan yazdığı bir mektupta soruyor: «O büyülü kardeşler ne yapıyorlar?» Büyülü kardeşler dediği, Tezer Özlü Sümer ile kızkardeşi Sezer Duru, Orhan Duru'nun karısı. İstanbul'a ve Avrupa'ya âşıklar. Ben öyle sanıyorum.

Sonra, yıllar sonra ise artık Soysal olan Sevgi, bana bir kucak ak zambak getiriyor. 1975 baharı. Burada oturduk. Sevgi'nin üstünde güzel bir emprime vardı. Zambakları vazoya yerleştirdim. Vazoyu sigara yanıkları üstüne koydum. O sabah burası, burjuva mı, değil mi, bilmiyorum ama, çok güzeldi. Oysa gece yine, abimin asfaltta yatan cesedi üstünden ardarda geçen arabalar görmüştüm. Yüz kez, aynı arabanın burnunun ucundan havaya fırlayarak, boynunda bir lâstikle asfalta düştüğünü onun... Bir yıl sonra, Sevgi'nin ve Güner'in kanser oldukları haberi.

Şimdi Sevgi'lerdeyiz. Mümtaz da var. Geçmiş olsun'a gelen başkaları da var. Herkes, ortada kanser manser yokmuş gibi yapmaya çalışıyor. Sevgi, en çok o gülüyor, gülüyor, elimi tutuyor: «Biliyor musun, *"Fikrimin İnce Gülü"* çok neşelendirdi beni, çok keyiflendim,» diyor. Dönüyorum. Bu koltuk çok rahatsız.

Zambakları getirdiği sabah, Sevgi ile artık hiç TRT'den sözaçmamıştık. Benim on yedi yılım, onun sekiz-on yılı giderek puslar gerisinde siliniyordu. Yüzler, kimi eski coşkulu birliktelikler de, siliniyor... Ama dolaplarda, raflarda radyoculuk, TV üstüne tonla kâğıt yığını, tonla araştırma kitabı da var. Onları ne yapacaksın? İşte, *"BBC Year Book"*. Ayvaçürüğü renkte bir cilt, sırtı bana dönük duruyor.

Pikaptakilerin sırtları bana dönüktü. Yanlarında, yine yüzlerini görmediğim iki kişi daha dikiliyordu.

İş arkadaşlarıma coşkuyla bağırdım. Orada, Kızılay'da, Ulus Sineması önünde. Teknisyenlerden biri beni işitti, döndü, «Atla, atlayın çabuk!» diye bağırdı.

O daha ilk «Atla!»sım tamamlamadan ben kendimi kaldırıp yürüyen pikaba atıvermiştim bile. Elbisemin kemeri Halim'in elinde kalmış. (Tekirdağı'nda, bir düzlükte, Hisseli Şen Ankara Tiyatro Kumpanyası'nm çadırına doğru koşuyorum şimdi. Az önce arabadaydım, direksiyondaki Halim' in yanında oturuyordum. Halim, arabayı durdurmaz, ben Hisseli Şen Tiyatro'yu göremem sanıyorum; giden arabanın kapısını açıyorum, Halim haykırıyor, arabayı durdurmak zorunda kalıyor, kendimi henüz tam da durmamış arabadan dışarı atıyorum, çadıra doğru koşuyorum, koşuyorum. Az sonra orada, erlerin moral eğitim programlarını altüst edeceğimden habersizim.) Düğmelerim kopup, Kızılay'daki kalabalığın ayakuçlarına saçılmıştı. Pikap, beni de alarak çoktan Alan'a kıvrılmıştı. Halim, Refik Ahmet Sevengil'e verdiği sözü bir ân olsun unutamayarak, ardımdan bakmaktadır, sabırla: Kız meraklı, sakın meraklarının soluğunu kesme. Kız, yazmaya âşık, yaşamaya da. Sakın engel olma!..

Önümü kapamaya çalışarak, pikapta tutunabileceğim ilk yere tutunup, dengemi bulmaya çalışıyordum. Birinin beline sarılmışım. Beline sarıldığım kimsenin kim olduğunu iki dakika sonra ayırt edebildim. Ayırt eder etmez de kendimi tersyüzü pikaptan aşağı attım.

Sonraları, *"Ölmeye Yatmak"*ı yazarken, sanki kendiliğinden çıkageliyor: *Beş yaşımdaydım. Bostanda, otlar ara-*

sında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm. Hiç görmediğim, belki de hiç görmediğim için bana göre güzel olan br çiçek. Elimi uzattım, ona dokunmak istedim. Değmek. Değmek. Cennet bahçelerinin o hiç görülmemiş çiçeğine elimi sürmek. Kendi kendime bulduğum bir güzelliğe dokunmak. Tutmak. Tanımak. Uzattım elimi. Otlar arasında, benim için güzel olan şeye dokundum. Bir acıyla haykırdım sonra. Çiçek değilmiş. Zehirli bir hayvanmış. Parmağımı yardılar. Kanımı akıttılar. Beklenmedik, hiç umulmadık bir acı. Zehirli bir hayvanın sokmasından binlerce, milyonlarca kat dayanılmazlıkta... Ümmü Ninem beni kucağına aldı. Pörsük memesini ağzıma yapıştırıyor. Artık emmediğimi bile bile yapıştırıyor. İtiyorum onu. Hayvanın sokmasından ağladığımı, bu can acısından haykırdığımı sanıyorlar. Yanılmış olmanın acısını anlamıyorlar. Umulmadık bir anda yanılmış olmanın acısını. Bundaki dayanılmazlığı...

Beline sarıldığım kimse, kaldırımlarda 27 Mayıs'ı alkışlayan insanlara, darbeyi gerçekleştirenlerin önde gelenlerinden biri rolünde, selâmlar veriyor, gülücükler dağıtıyor, o da halkı alkışlıyordu. Daha dün, bugün devrilenlere kül tablası, bir bardak su, bir koltuk koşturabilmek için çırpınan memur. Benim, değiştirilen band konusunda fareliğe, ondan sonra da ister istemez, belki de hiç suçu yokken Hüseyin Demirhan'ın muhbirliğine aday seçiverdiğim kimse... 27 Mayıs Bayramı'na ne çabuk katılmış! Pikapta bana hiç yer kalmamış.

Kötü mü? Her değişimde, kaybedilmiş kişiler kadar, kazanılmış kişiler de olur, diye kikirdiyor Fatma İnayet. Yarım saattir, durmadan damarıma basıyor. Benim, ayıklanacakları ayıklamamı güçleştiriyor. Bari, değişimin gerçek bir değişim olduğuna inanabilseydim...

Hüseyin'e ne olmuş?

Dört yıl, yüreğimde tedirginliğini yaşayıp durdum. Dört yıl sonra bir gün, TRT'nin kuruluşunun ardından onu, ça-

lıştığım katta, bir kapının önünde görüverdim. Görüverdim, diye düşünüyorum ya, kendisi gülerek «Beni hatırladınız mı?» demese, tanıyamazdım.

«Siz nerelerdeydiniz, ama nerelerdeydiniz Hüseyin Bey? Çok merak ettim.»

Atina'da imiş. Yeni dönmüş.

Fakat, bana dediler ki...

Evet, soruşturma birkaç ay sürmüş. O birkaç ay, ailesiyle epey güç durumlarda kalmışlar. Tanış evlerinde yatıp kalkarak... Ama sonunda aklanmış, atandığı yere gidebilmiş.

«Şimdi nerelerdesiniz peki?»

«Şimdi şurada, karşınızdaki odada çalışıyorum. Etüd ve Planlama Dairesi'nde.»

İyi. Zaten, 27 Mayıs'ın kazançlarından olan kimse de İdarî İşler'de Şef mi ne olmuş. Özerk TRT de, kaynaşmış bir kitle. Barış içinde. Orada herkese yer var. Yalnız benim, Ulvi ile birlikte tutuklanan arkadaşıma yer yok. Genel Müdür ise, ne zaman ileri bir adım atsam, «Bakınız,» diyor, «geçmişten yetişmiş eleman devralamadık fazlasıyla, sizi de Emniyet raporlarına rağmen burada tutuyorum ben, beni güç durumlarda bırakmayın.» O da haklı. İşte, herkes haklı. Ama, yıllar sonra serbest bırakılan arkadaşım, iki küçük çocuğuyla açlıktan kırılıyor.

Kurumun kuruluş döneminin o çok koşturmalı, karmaşık günlerinde, ne zaman katta, katlar arasında Hüseyin'le karşılaşsak, sanırım ikimiz de, öğretmenin düşündeki al atı anımsadığımız için gülüşürdük.

ALBAY VE BEN

27 Mayıs'tan sonra, Ankara Radyosu'nun kadrosunda pek az eksilme, biraz da artma oldu. Radyo Müdürü Ümit Halit Demiriz, çekmecesinde prezervatif bulunduğu, yılların

deneyimli spikeri Can Okan ise, Menderes'in demeçlerini yürekten okuyor gerekçesiyle Yassıada'ya, tutukevlerine gönderildiler. Yeni müdürümüz Albay Nusret Altuğ, yanında yardımcısı iki yüzbaşıyla geldi. Sonra bize, başka üniformalılar da bir süre katılmış olmalı, pek anımsamıyorum. Bazı yeni spikerlerin sesi hayli tannan çıkıyordu. Devrim bildirileri, marşlar, marşlar... İlericileri kıyma makinesinden geçirenleri öğreniyorduk. Sonradan, bu korkunç olay, tarihlere nedense hiç geçmedi.

Radyo görevlileri açısından, soruşturmalar, kovuşturmalar tamamlandıkça, hepsi birer ikişer işbaşına çağrıldılar. Aradan iki hafta geçti, 27 Mayıs'a radyoda en büyük katkıda bulunanlardan biri olduğunu sanan benim dışımda, işine geri çağrılmayan pek bir kimse kalmadı. Doğrusu, askerî disiplin altında çalışmaya hiç yatkın değildim, kendimi pikaptan geri attığımdanberi de yeni yazacağım oyunların düşünü kurmaya, planlarını çıkarmaya başlamıştım, ama yine de, Menderes yanlısı olduklarını sandığım o kadar çok memurun işe başlatılıp da, benim hâlâ çağrılmamış olmam ağırıma gidiyordu.

Sonunda ben de, işe başlamak için değil ama, Albay Müdür'ün gördüğü lüzum üzerine, bir görüşme için çağrıldım.

Memurluk onurumun da sapasağlam yerinde durduğu iyice anlaşılsın diye, başım dik, burnum havada, çağrıyı kabul buyurup yola düştüm.

Fatma İnayet, sesini çıkarmasa da içinden ne geçirdiğini biliyorum: Adamlar ateş altındalar, memleketin bütün yükü de omuzlarına binmiş, Başbakanlığa, kalkmış Alpaslan Türkeş oturmuş, öyle bir dönem... Kim senin 'memurluk onurunu' düşünür Allahaşkına! Bireyci sen de!.. Devrimleri bile, kendine yapılanlarla ölçüp biçip duruyorsun.

Ya neye göre ölçüp biçecektim? Hakkın-haksızlığın, özgürlüğün-özgürsüzlüğün azı, çoğu, birazı fazlası olur mu? Hem sana Kadastrocu'dan boşuna sözetmişim anlaşılan. Tamam tamam, bu daracık zamanda seninle daha fazla tartı-

şamam. Zaten, ayıklanacakları belli bir sıraya dizecekken, ikide bir o sırayı bozuyorsun, benim işimi güçleştiriyorsun. Bellek rahat durmuyor, bir de sen...

İşte, örnekse, o büyük, 'tarihî görüşmenin' geçtiği yeri hiç unutamıyorum. Birçok şeyi unutabilmeyi istediğm çok zamanlarım oldu, ama bunu bir türlü başaramadım.

Albay Nusret Altuğ beni makamında kabul etmemişti. Henüz kapının dışında olduğumu iyice anlayayım diye herhalde, alt katta, ana giriş kapısına en yakın odalardan birine alındım. Odanın bir yanı muhasebe, bir yanı ise evrak memuru ile 'daktilo'ya ayrılmıştı. —Tuhaf şey, o zamanlar, öyle ya, Müdür Sekreteri'ne 'daktilo' denirdi nedense. Belki de, hepimiz, pek çok işi birlikte yaptığımızdan, böyle garip garip ünvanlarımız vardı.— Melâhat Hanımla Fitnat, benim çok sayıp sevdiğim kimseler. Ama o ân, onlar odada yok. Muhasebeci de yok. 'Gizli tarihî görüşme' yalnız Albay'la benim aramda geçecek. Albay Nusret Altuğ, Fitnat'ın masasında oturuyor. Küçük, tahta masanın üstü camlı. O camın altı her zaman Fitnat'm sevdiklerinin fotoğraflarıyla, dostlarından gelen kartlarla dolu olurdu. O sabah ise, camın altında bir iki fotoğraftan başka şey yoktu. Nusret Bey, beni karşısına oturtmuştu. Çok inceydi:

«Sizi biraz uzunca beklettik galiba, kusura bakmayın,» dedi.

Zaten işte, Kızılay'da, Ankara Radyosu gezginci stüdyosunda beline sarıldığım adamın kim olduğunu seçtiğim ân'dan beri: Viva Zapata! «Neden?» diye sormak bile gelmiyordu içimden. Ama, Albayım söyledi:

«Soyadınızdan ötürü... Soyadınız biraz engel çıkardı da...»

Aaa, öyle ya! Ne kadar aptalsın Adalet!.. Bazen ilk akla gelecek şey, neden senin en sonra da aklına gelmez? Menderes'in Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu... Onu çoktan Yassıada'ya gönderdiler. Sizse evde Güner'le birlikte babanızı 'solcu yapmaya' çalışıyorsunuz. O ise, öyle inatlaşıyor ki, bir türlü 'solcu olmadığı' gibi, ne olduğunu da söylemiyor. Yıllardır, kime oy verdiğini bile bilmiyorsunuz. Yani, Siz

aile içinde kaç ayrı siyasal kutba ayrılmışsanız, Samet Ağaoğlu'nun çocukları, yakınları, bir şeyleri olarak da onun siyasal görüşlerinden ayrı siyasal görüşlere sahip olabilirsiniz. Ama, al atlı oyun konusunda, seni tepelemekte hiç de ileri gitmediler apaçık. Apaçık ki, her Ağaoğlu'ya, o kocaman ailenin bir parçası, dahası fikirdaşı gözüyle bakılıyor. Bilmeden yararlandığın bu ad için, şimdi de bilmeden ödeyeceksin.

Hayatta hazırına ve karşılıksız hiçbir şeye konamadın ki zaten. O üstünkörü soruşturmaları şimdi ödeyeceksin.

«Samet Ağaoğlu neyiniz olur?»

Albay Altuğ'un elinde bir de kartpostal var. Onu evirip çeviriyor, sonra bana uzatıyor, yanıt bekliyor: Öyle, genç yaşlarda Avrupalarda dolaşabildiğine göre?..

«Samet Ağaoğlu benim amcam olur efendim!..»

—Bunu diyen, kuşkusuz Fatma İnayet.—

Kartı görüyorum: Fitnat'a Hamburg'tan göndermiştim.

Ama şimdi Fitnat'ı da görüyorum: Hayır, hayır, yanılıyorsun! O kartı bana Hamburg'tan değil, Paris'ten göndermiştin.

Sahnelenen ilk oyunumun parasını bir yıl boyunca sıkı sıkı sakladım: Bir gün, babama rağmen Avrupa'ya da kaçacağım, dünyayı tanıyacağım. İlkin, onun gidivermemden en çok korktuğu, gözüne hep bir büyük, geniş genelev gibi görünen Paris'e gideceğim!

Radyodaki ilk yıllık iznimde de bunu gerçekleştirmiştim. Paris'te açlıktan süründüm, ama bütün genç erkek yazarlarımız, hayatın içinde nasıl yiğit adımlarla yürüdüğümü görsünler istiyordum. Bütün Paris'i yaya yürüdüm. Cadde cadde, sokak sokak, tepe tepe. O kadar az parayla el ellerinde ne kadar çok sürünürsem, yiğitliğimi o kadar iyi kanıtlamış olacaktım. Hubert, bir gün beni açlıktan bayılırken yakaladı. Yüzen lokantalardan birinde, ışıklı Seine'i dolaştırarak karnımı doyurdu. Hâlâ, yaşamımın en görkemli gününün o gün olduğunu sanırım. Hubert'e yorgunluktan baygınlık geçirdiğimi söylemiştim. Karısı, Mady inandı, ama galiba

Hubert inanmadı. Bana, «Yakında Türkiye'ye geleceğiz, o zaman ödersin,» deyip bir elli frank verdi. 1953. Elli Frank!.. Onunla Hamburg'a bir tren bileti almıştım. Küçük, eski otelin resepsiyonundaki adama, parasız gidilebilecek en ilginç yerin neresi olduğunu sormuştum. O da bana, Botanik Sergisini salık vermişti. Geceydi. Beni Botanik Sergisine gönderdiği için adama çok kızmıştım. Sancta Pauli'ye gidip, sabahlara dek cinselliklerini sergileyen kadınlarla, o kadınlara müşteri olan adamlara bakıp durmuştum. Çok şaşırmıştım. Kadınlar bütün mallarını, vitrin yerine kullandıkları pencerelerde sergiliyorlardı. Onlar kadar, erkekler de bana çok acıklı görünmüşlerdi.

Evet, Fitnatçığım, evet, unutmuşum. Üstünde kilise bulunan bir kart sana gönderdiğim, Paris'ten. Hayal meyal seçiyorum.

Meğer Albay bu arada birçok şey söylemiş. Ama ben ancak sonunu işitmiştim:

«... Bir yığın şaşırtıcı nokta. Onun için soyadınızın bir aile adı benzerliği olduğunu tesbit zaman aldı. O kadar insan, o kadar evrak, o kadar ihbar ortasında onu ona, bunu buna sormak... Şimdi biliyoruz, Samet Ağaoğlu ile bir bağınızın bulunmadığını...»

Hiç de bilmiyorlar. Onunla sıkı bir bağım var: Yazarlığı. Yazarın siyasal görüşlerini paylaşmıyorum, fakat ülkemin değerli düşünce adamlarından biri olduğuna inanıyorum, yazarlığını önemsiyorum onun. Gelgelelim bu, kimseyi ilgilendirmiyor.

«Amcamdır kendileri...» deyip diretmiştim.

Fatma İnayet'in benimle gurur duyduğu anlardan biri.

Kimse, benim kim olduğumu sormayacak, bunu, yalnız bunu öğrenmek istemeyecek mi?

«Değil, değiiiil...»

Albayımın sesi, şakalarla dolu, geniş odada yankıyor. Sonra, alçakgönüllü, hoş bir açıklamada bulunuyor:

«*"Akis"*teki Nevzat'la bizim soyadlarımız da aynıdır.»

Hadi *"Dava"*yı o gün de okumadın, bari *"Amerika"*yı o gün okusaydın Adalet!

Buna vakit kalmadı ki. Albayım, bu kez de, Samet Bey'in benim hiçbir şeyim olmadığını bana zorla kabul ettirdikten sonra, yukardaki odama, eski işime yeniden kabul buyruldum.

Ama, kuşkusuz bu artık eski işim değil. Türk Radyo Oyunları tarihine yeni bir sayfa açmamız gerekiyor, bense o sayfayı nasıl açacağımı, ondan sonraki sayfaları da nasıl yazacağımı bir türlü bilemiyorum. Çünkü:

«Bundan böyle radyo piyeslerinin hamasî olmalarına dikkat ediniz!» demişti Albay Nusret Altuğ.

Türk Tiyatro Tarihi'nin ilk araştırmacılarından, bu tarihin en genç döneminde ince iki ciltlik Türk Tiyatro Tarihi' ni yazmış, sonra bunu geliştirmiş Refik Ahmet Sevengil'in radyo için yaptığı güzel bir *"Vatan Yahut Silistre"* uyarlaması vardı. Arşivimizdeki, 'vatan ve millet duygularını zinde tutacak' tek bandımız bu. Her hafta da *"Vatan Yahut Silistre"* yayınlayamam ya? Ayrıca, her askerî darbeden sonra ortaya çıkan 'eskilerin müsrifliği' sorunu ile de karşı karşıyayız. Bize artık tutumlu olmamız buyruluyor. Yeni yapımlar durdurulacak, yeni ödemeler yapılmayacak...

Bir gün, Batı Müziği Yayınları Şefliği ile görevli Faruk Güvenç, ben ve Mahmut T. Öngören, Albaya stüdyoları gezdiriyor, çalışmalar üstüne bilgi veriyoruz. O saatte Cumhurbaşkanlığı Flarmoni Orkestrası, büyük stüdyoda band dolduruyordu. Biz, ses alma odasından, tonmaysterlik camı arkasından bakıyoruz. Albayımız, orkestra çalışmaları, üyeler, onlara Ankara Radyosu'nda ödenen ücretler konusunda Faruk'tan bilgi alıyor.

Anımsıyor musun Fatma İnayet, 1960'larda, orkestra üyelerinin kaşesi kaç liraydı? Kaşe! Radyoya dışardan alınan hizmetler için, her kezinde ödenen ücret.

Böyle, her gün, her saat değişen şeyleri aklımda tutmam bilirsin. Bunu da unutmuş olabilirdim, ama unutmuyorum. Orkestra üyelerinin kaşesi 40 TL. idi.

«Her üye için aynı ücret, yani kırk lira ödenir Albayım,» diyor Faruk Güvenç de.

Stüdyoda Orkestra, belki de Beethoven senfonilerinden ya da Mozart Konçertolarından birini çalmayı sürdürüyor. En arkada, yükseltide, her zamanki gibi orkestranın davulcusu oturuyor. Partisyona göre, davula tokmağı indirme ân'ı gelince, indiriyor.

«Taaa o geride oturan, kabak kafalı davulcu yani, o da mı kırk lira alıyor?» diye sormuştu Albay; yanıt, «Evet,» olunca, işte en sonunda, o kadar tutumsuzluğa neden olan harcamalardan birini bulduğuna inanmıştı. Uzun, kalın kaşlarını burmuş, burmuş, bir süre daha, davulcunun davula ne zaman tokmak vuracağını beklemiş, o ara böyle bir şey olmayınca da:

«O davulcu orada boşu boşuna oturuyor. Ona hiç gerek yok. Kırk yılda bir vurulacak tokmak için para mı ödenirmiş? Tokmak vurmak ille gerekliyse, ben oturur vururum bundan sonra,» demişti.

Aslında hoş, şakacı bir askerdi yeni müdürümüz. Belki çoğu kez bizimle şaka yapıyordu da, biz, askerlik gereği, sıkıdisiplinli havasından ötürü bu şakacılığı ona konduramıyor, her sözünü ciddiye alıyorduk.

Yeni yapımlar çok azaltılmıştı, ama işimiz çok artmıştı. Ben, gecenin geç saatlerine dek teknisyenlerimizle birlikte hep montaj odasındaydım. Eski yapımlara yeni döneme yaraşır bir 'ruh vermeye' çalışıyorduk. Eskiden yeni giysi dikmek ne kadar daha güçtür, terziler bilir. Hem o kadar emek, hem sonuç kötü! Ama, mikrofonların da üniformalarını giyinmeleri gerekiyordu. Bütün o saatler, bol marşlı yapımlarla dolmalıydı. Buyruk buyruktur. Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin. Öyle, ha deyince gitmek de kolay değil ya. Asker kaçağı sayılırsın.

Yerim dar, yenim dar, demesini oldum olası sevmedim, bilmedim de. Ne zaman sığınacak bir yer arasam, kitaplara, en çok da şiirlere koştum. Behçet Necatigil'in son yıllar di-

limden düşmeyen dizelerinden şu ikilik o zamanlar ortada olsaydı, herhalde durmadan onları okur gezerdim:

Boyum neden kısaldı
Ölçümü bodur terziler aldı.

Bizim boyumuzun ölçüsünü alan terziler bodur olmasalar da, arşivimiz 'hamasî' oyunlardan yana pek, pek bodurdu.

Beynim uyuşmuş, yukardan, teknik servisteki montajlardan inerken bütün gün tek lokma yememişimdir. Gece saat on olmuştur. Albay Müdürümüz de hâlâ görev başındadır. Masasının yanında üç-dört katlı bir sefertası durmaktadır.

Sefertasını her akşamüstü emireri getiriyor, Albayım da, beni geç saatlerde odasının yanından geçerken her görüşünde:

«Ne yaparsınız Adalet Hanım, işte bu saatlere dek, burada, görev başında, şu taslardan ne çıkarsa, onlarla nefis körletiyorum,» diyordu.

Ben, Samet Ağaoğlu'nun hiçbir şeyi, o da *"Akis"*teki Nevzat Altuğ'un bir şeyi olduğundanberi çok iyi geçiniyorduk. Öyle ki, zaman zaman, dilekçe üzerine bana teskere vereceğinden bile umuda kapılıyordum. Onun, o saate dek tek lokma yemediğimden habersiz olarak yaptığı bu şakalara bayılırdım. Yine de, arada bir, bütün bunlar şaka değil, çok ciddiymiş gibi geliyordu bana, ama kulaklarımda uğuldayan marşları, oyuncuların mikrofonlarda patlayan yeni vatansever seslerini hemen iki yana silkeliyor, şakadan anlar pozumu takınıp sırıtıyordum:

«Az önce, bütün bir ızgara pilicin tamamını sizsiz miğdeme indirdiğim için kendimi hiç affetmeyeceğim Albayım.»

Dün gece, bu odadan neleri atarım, neleri alakoyarım, diye kitap raflarına şöylece bakınırken, *"La Strada"* cildini görmüştüm. Cildi yerinden çıkarmış, bir süre sayfalarını karıştırıp durmuştum. Sedirle masa arasına, yere düşmüş olan o.

Federico Fellini'nin *"La Strada"* filminin Fransızca senaryosunu düştüğü yerden alıyorum.

Bu filmin çekildiği yıl bana, Halim'le birlikte yaşamaya karar verdiğimiz yılı düşündürüyor. Senaryoyu, bu nefis cildi de bana zaten Sermet, Halim'le kararı uygulamaya koymamızdan az sonra armağan etmişti. Kapağın parlak kâğıdı eprimiş, aklık sararmış. Benim yüzümde de, o günden bugüne yirmi yedi, yirmi sekiz yıllık bir eskimişlik, sararmışlık.

İki kişilik yaşamı bugüne getirmek de, o birlikteliği haketmek de pek çok emek istiyor. Üstelik ben, bu yirmi sekiz yılı hep, yarın artık birlikte olmayacağız, işte yarın, şunca emek boşa gidecek, ilk güzellikler solacak, diye diye yaşadım. Onun için hep tetikte, tetikte... Evlilik kurumunu, bizim birlikteliğimizi durmadan sorgulayarak. Beni yormuş olan da, bu. Hâlâ da sorgulamalardan caymıyorum. Sanırım, şu kitap gibi bir köşede eprimeye bırakmadığım için, bırakmadığımız için, birlikteliğimizin her satırında önceden anlamlandıramadığımız yeni ve anlamlı ipuçları bulup durduk. Her tümce gözden geçirildi. Evliliğin sayfalarına yan çıkmalar yapıldı, notlar düşüldü. "*La Strada*"nın sayfalarındaki yan boşluklara düşülen notlar kadar dolu, onun kadar giderek zenginleşmiş bir yaşam. Oysa, buradaki öykünün, bizim öykümüzle hiçbir bağıntısı yok. Yine de, çok derinden bir bağ olduğunu seziyorum.

Nikâha karşıydım. Halim'e, gittiği sürece kendisiyle birlikte olabileceğimi söylemiştim. Bu birlikteliğe izin, yalnız onunla benden çıkmalıydı.

Hayatımda, çevreden önce, aile baskısına karşı duramadığım tek olgu. Halim:

«Benim için sorun değil, ama babana inme inebilir,» demişti.

Herkes kendi konumuna göre, bir noktada eli kolu bağlı kalıyordu. Bağlı kalman o noktadan çıkmak, oradan öte anlamlı bir hayat yaratmak, kendine acımadan, sevecenliği bol sevinçsiz yüreklere güneşi doğdurmak...

Sermet, bu kitabı bana, Nusret Altuğ'la şakalaşmalarımızdan da önce armağan etmişti.

Sayfaları çeviriyorum. Fotoğraflarda her adım başı, Guilietta Masina ile Anthony Quinn'i görüyorum. İşte küçük kız, izbelerde, çamurlar ortasında yaşayan çok kalabalık ve yoksul bir ailenin üyelerinden hiç değilse bir boğaz eksilsin diye, zincirkıran, gezginci cambaza veriliyor. Fellini, hiçbir özelliği bulunmayan kır manzaralarının ortasından geçiriyor onları. İşte, kız ve cambaz, köy köy, kasaba kasaba gidiyorlar. Yollar, hep o özelliksiz yollar... Guilietta, üstüne çok büyük gelen eski bir erkek paltosu ya da ceketi içinde, palyaço makyajıyla, hoşgörmez ustanın birazcık gözüne girebilmek için çırpınıyor. Sabırla sevilmeyi bekliyor.

Sermet ise diretiyordu:

«Bu senaryoyu çevirip radyoya uygulasan? İnsanlar doğru dürüst bir şey dinleseler...»

Onun bu isteğini, Halim'le iki yıllık bir Yeni Dünya serüvenine başlamadan önce, Ankara Radyosu'ndan ayrıldığım geçici dönemde yerine getirmiştim.

1970 yılının çok sıcak bir Ağustos gününde, İstanbul'da, Sermet'in çoğaltılmış vesikalık fotoğraflarından birini, bir cami avlusunda topluiğne ile yakama takarken, o kıs kıs gülüyordu:

Altuğ Albay'la ayrılışınız ne kadar neşeliydi, düşünsene!

Doğru: Sermet, bütün o günlerimin içinde. Bu nedenle de, yayıncılıktan birinci kez —TRT kuruluncaya dek— ayrılacağım gün, Albay'ın sefertaslarından birinden, bir sigara böreği aşırdığımdan haberli.

*"La Strada"*yı kapatıyorum.

Dişimin kovuğunda sigara böreğinin maydanoz kırpıntısı...

Albay, kumanyaların gittikçe azaldığından sözaçmıştı. Zaten, sivil hükümet de bugün yarın kurulacaktı. Kendisi de nasıl olsa kışlasına dönecekti!

Dişinizi biraz daha sıkamaz mıydınız? Bir süre daha radyoda kalamaz mıydınız?

(Çünkü ona, başkentin ilk özel tiyatrosunu kurmak üzere Ankara Radyosu'ndan ayrılmak istediğimi söylemiş, iznini istemiştim.)

Sanırım o soruyu hem kendine, hem bana sordu.

Kuşkusuz ben şimdi böyle şeyler uyduruyorum. Az sonra Kızılay'a insem, bir köşebaşında, herhalde artık emekli olmuş olan Nusret Bey'e rastlasam ve o günlerden böyle söz açsam, yüzüme uzak uzak bakabilir: Sizi tanımıyorum bile, diyebilir. Oysa ben, Devlet Tiyatrosu'ndan ayrılmış birkaç genç sanatçıya katılmıştım; 'devrime' karşın hâlâ eski yerinde duran Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü'ne karşı cihat açmaya gidiyordum.

Albay:

«Gazanız mübarek ola,» bile demişti.

Mikrofonlardaki bazı gözüpek denemelerim, marşlar ve 'yerli epik' tonlamaların ağır hücumu altında silinip gitmiş, izi bile görünmez olmuş... Güner, ikimizin birlikte bir tiyatro kurabileceğimizden umudu çoktan kesmiş, kendisinin bir tiyatro kurabileceği günler adına daha iyi donanmak üzere Paris'e yollanmış... 1960 öncesi, coplara, tanklara, gözyaşartıcı bombalara sahne olan yeni kent merkezinin, şimdi yeni bir tiyatroya sahne olabileceğini ummuştu, ama bu yörelerde aradığı salonu da bulamamıştı. Demin de aklımdan geçti: Böyle bir yeri az sonra bizim, Sıhhıye'de, bir apartımanın bodrum katında buluşumuz yani. O kömürlüğü, tiyatro salonu haline getirişimiz...

MİSYONER NESİL

İşçisinden çok patronu bulunan tiyatromuzun 'işveren' makamına ben uygun görüldüm. Bunun anlamı şuydu:

Meydan Sahnesi Birleşmiş Oyuncuları Adi Ortaklığı adı altındaki bu işletmeden tek kuruş gelir sağlamayacaksın, işletmenin tek sigortasız üyesi sen olacaksın, günde ortala-

ma on altı saat çalışacaksın, oyuncuların her türlü cinini üstüne salmalarına boyun eğeceksin, bu cinleri göğüsleyecek ve ehlileştireceksin, halkla ilişkileri gülümseyerek yürüteceksin, basını öfkelendirmeyeceksin, helâları temizleyeceksin ve hem gişenin, hem öteki ortaklarının, hem de ücretli sanatçıların hoşuna gidecek, onların kendilerine biçilmiş kaftan buldukları oyunlar seçeceksin, çevireceksin, yazdıracaksın, yazacaksın...

Asıl canıma okuyan bu sonuncu görevim. Yazarlığımın canına okuyan da!..

Evet, tiyatromuza 'gişe yapacak' oyunlar bulmalıydım. Ayrıca, üç genç, sanatlarını kanıtlamak için yanıp tutuşan oyuncu ortaklarımın üçünün de bu oyunlarda büyük, eşit önemde rolleri olmalıydı.

Sahnelediğiniz ilk oyunlardan Saroyan'ın *"İndekiler"*'i, zaten yüz atmış koltuktan ibaret tiyatro salonunun yarı yarıya boş kalmasıyla sonuçlanmıştı. Bu durum seni 'işveren -dramaturg' görevin açısından utançtan utanca sürüklemişti, ama o oyunun yanısıra sahnelenen *"Evdeki Yabancı"*'nın da Meydan Sahnesi'ni daha açılırken batmaktan kurtardığını düşünebilirsin.

Buna benzer birkaç sihirbazlık örneği daha gösterdim göstermesine, ama Sermet Çağan da yine tepemden eksik olmadı:

«Hani sen başka bir tiyatro düşünüyordun? Hani burada, izleyiciyi boşaltacak değil, bir akümülâtör gibi dolduracak oyunlar oynayacaktınız? Hani, birlikte üstünde o kadar kafa patlattığımız Brecht?»

Düşle gerçeğin tam sözleştikleri saatte buluşabildikleri nerede görülmüş? Hele, trafiğin o kadar keşmekeş olduğu bizimki gibi ülkelerde...

Kimseye yazar, çevirmen hakkı ödeyecek durumumuz yoktu. Ortaklarım, çevirmenlik, olmazsa yazarlık görevini de benim üstlenmemi uygun bulmuşlardı. Nasıl olsa 'işveren' sermayesizdi. Sermayesine artı değer ekleyecek değildi.

Sabah dokuz, sabah bir, tiyatroda olduğumdan, çeviri ve yazarlık ödevlerimi yerine getirmek için sabah ikiyle sekiz arasını tepe tepe kullanmam gerekiyordu. Yazmanın yanına bile yaklaşamıyordum. Ortak oyuncularımızdan biri ise, çevirileri çok yavaş yaptığımı söylüyordu. «İstanbul'da bir oyun çevirmeni, Hâle Hanım, bir oyunu üç gecede çeviriyormuş!» demişti.

Evet, 'işveren'lik görevini hiç de başarıyla yerine getiremiyordum. İlk tekdiri almıştım. Üstelik, Brecht'in *"Kafkas Tebeşir Dairesi"*ni çevirmeye yeltenerek, aslî görev saatlerimden çalmaya başlamıştım.

Ortaklarımdan birine bu oyunu sahnelemeyi önerdiğim zaman, pek haklı olarak yüzünü buruşturdu:

«Biz, bu oyunun kadrosunu besleyeceğiz diye evdeki çoluğumuzu çocuğumuzu aç mı koyalım? Sende çocuk yok, önermesi kolay geliyor!»

Ah, Azdak'a Sermet'i çıkarmayı tasarladım diye, yerin dibine geçmiştim! İşte böylece, emekçilerin haklarını düşünmeyen bir 'işveren' tutumunda bulunduğum da belli olmuştu. O utançla, *"Kafkas Tebeşir Dairesi"*ni çevirmeyi bir yan koyup, Robert Thomas'ın ceket ucuna yapıştım. Meydan Sahnesi *"Dolap"*la o mevsim de batmaktan kurtuldu. Haldun Dormen, İstanbul'dan *"Zafer Madalyası"* ile dayanışmaya koştu. Gelmeden önce, oradan, kendi kadrosunun pek çiçeği burnundaki oyuncusu Başar Sabuncu'yu öncü göndermişti. Başar, hem Başkentimizde Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne devam edecek, hem tiyatromuzun kadrosuna omuz verecek, hem de Sevgi Nutku'yu kendine âşık edecekti. Delikanlının, ülkeye, bize ve Türk Tiyatrosuna adadığı bu pek genç omuzlarda çok geçerli iki şeytan tüyü pırıldıyordu. Onu hepimiz sevdik. Ama Sevgi, aramıza yeni katılan bu genci hepimizden çok sevdi. *"Zafer Madalyası"*ndaki gönüllü hemşire rolünü, yine gönüllü olarak canla başla oynadı. Osman Şengezer, ilk sahne dekorlarını uygulamak için bize kollarını açtı, daha doğrusu biz onun gönüllü yardımlarını kabule 'lütfen' boyun eğmiş göründük.

Sonuçta, çok kötü giden, bir yığın borçla kapanan yaz turnesine karşın Meydan Sahnesi işte hâlâ ayaktaydı. İzleyicimizin yardımları da anımsanmayacak gibi değil. Sahnede Üner İlsever'in deviriverdiği bir sandalyeyi —o sahne Üner'e her zaman çok küçük geliyordu,— yerinden uzanıp doğrultuyor, oyuncunun aranıp aranıp bulamadığı kalemini bu izleyici oturduğu yerden kendisi uzatıyordu. Seyircimizle böylesi bütünleşmiştik! Sahnemiz salonumuzla işte bu kadar kucak kucağa!..

Böyle pek çok şey tiyatromuzu batmaktan kurtarırken, biz de, Halim'le onu boğulmaktan kurtarmadık mı?

İlkyaz yağmurlarında Sıhhiye'yi seller basar. Bütün yapıların bodrumları, kapıcı odaları sular altında kalır.

Gece yarısından sonraydı. Seyirciler dağılmış, oyuncular makyajlarını silip, gece kulüplerine ya da evlerine gitmişlerdi. Halim, beni almaya gelmişti. Islanmıştı. Ben daha kültablalarında yanar sigara kalıp kalmadığına bakacak, muslukları gözden geçirecek, ışıkları söndürecektim. Dışarıda sağanak.

Ansızın gördüm: Tuvaletlerin bulunduğu yandan doğru kirli sular hızla hem antre, hem fuaye, hem kulis görevini yerine getiren küçük boşluğa doğru yürüyordu. Lâğım taşmıştı. Tiyatromuzu basan tufan, bir anda salona yürümüş, sular koltukları aşmış, sahnemize doğru yükseliyordu. Halim, itfaiyeye telefon etmişti, ama gelen giden yoktu. Birlikte yarıbelimize dek sulara girdik; lâğım sularını kovayla, merdiven başındaki küçük pencereden dışarı atmaya başladık. Bu savaşım fazla işe yaramıyordu. Daha sonra, Çetin Köroğlu da, bu boşaltma işleminde bize katılmaya gelmişti. Şimdi, üçümüzün elinde de birer yangın kovası, pis sularda yüzerek salon ve merdiven arasında mekik dokuyorduk. Olayı işiten öteki ortaklarımızdan Mahir Canova ile Kartal Tibet, yukarı çıkan merdivenlerin en üst basamağına dikilmiş, oradan bize bakıyorlardı. Kartal, gençliğin verdiği yiğitlikle birkaç basamak inmiş, bize yardım isteği taşıdığını belirtmek istemişti. Mahir Canova hemen onun kolunu tuttu:

«İnme, boğulursun!..»

İki yılın sonunda, Meydan Sahnesi'ni bırakıp çıkarken, duvardaki çivide asılı ceketimi bile almamışım!

Her şeye karşın, orada, tiyatro sanatının ve sanatçımızın pek çok yüzünü gördüm...

Der demez Kartal, artık İstanbul'da, sinema dünyasında, bir Yeşilçam kamerasının gerisinden başını bana doğru çevirip sesleniyor:

Ben, tiyatromuzda böyle bir sahne oynadığımızı hiç anımsamıyorum!

Nasıl olur? Mahir Canova da, o sularda boğulmadığı için, 12 Eylül'den sonra, TBMM'nde Danışma Meclisi üyesi idi.

Kim dinler? Ben yine, kendi bilip gördüklerimle yetinmek zorundayım.

Meydan Sahnesi'nde, tiyatronun ramp ışıkları altında değilse de, soyunma-giyinme-makyaj odası-muhasebe ve işveren makamı olarak kullandığımız, bir buçuğa iki buçukluk hücrenin sarı, solgun ışıkları altında, incecik pudra tozuyla kaplı aynada, tuhaf bir değişikliğe uğramış yüzümü gördüm. Geçmişte her şeyi yalnız düşüncede ve düşünceyle vareden, düşleri gerçek yerine koyan, herhangi yakın bir ses «Görev başına!» der demez, hiç sorgulamadan öne fırlayıp, göğsünü ilk kurşunlara açan birinin iyiniyetten ve iyimserlikten budalalaşmış yüzü değildi bu. Kendini bildiği günden beri, ortaya çıkmak istedikçe geri, kuytulara itilmiş, sorgulayıcılıklarla muzipliklerin ecesi Fatma İnayet'in, ipini koparıp alında, burunda, bakışlarda, dudaklarda egemenlik kurduğu bir yüz. Sonra, yeni bir içses, o, «"*Sezuan'ın İyi İnsanı*"nı da sahneleyemedik işte!» diye yakınıp duran sese pek benzemiyordu. O oyunu, sanki tek başıma oynamış, tek başıma da, buradan çıkarılacak dersin hiç değilse birazını çıkarmıştım. Yeni ve insanları bulundukları konumdan kuşkuya düşürecek bir tiyatro için, bodrum katından günışığına doğru tırmandım.

1963 yılının çok sıcak yaz günlerinde, Küçük Esat'da, güneşten kavrulan bir evde, "*Kafkas Tebeşir Dairesi*"nin çe-

virisini tamamlamaya, oyuna, oyun kişilerine çeşitli açılardan, çeşitli ışıklar altında bakılabilecek bir dramaturjinin taslaklarını çıkarmaya savaşıyordum. Dekor, hayatın sahneleri kadar değişken olmalıydı. Ama sanırım, bu arada, verilen rolle seçilen rol, sömürüyle sömürten, özveriyle budalalık, kütlesel yaşamla bireysel yaşam üstüne çok ciddi ve pek eğlenceli sorulardan çıkardığım sonuçlar, bu çalışmalarımdan daha başarılıydı.

Nur Sabuncu'nun yüzümdeki tırnak izleri, en çabuk iyileşen yaralar oldu. Kadın Hamlet'imizin kendi dünyası öyle paramparça, öylesi derin oyuklarla doluydu ki!.. İçine kaydığı derin boşluk nedeniyle onun, rolünü oynamaya gelemediği gecelerden birinde, yerine sahneye çıkmayı bile üstlenebilirdim. Neyse ki, bana böyle bir görev de vermek ortaklarımdan hiçbirinin aklına gelmedi. Benim zaten aklıma gelemezdi. Çünkü, oyuncu olarak, bir kez dört, bir kez de sekiz yaşlarımda, çok sağlam, çok kesin biçimde ölmüş bulunuyordum.

Bunu bilmek içimi kederle dolduruyordu. O kederle, yeni bir 'lise defteri' edinip, ilkgençlik yıllarımdan oyana denemediğim roman yazarlığını bir kez daha denemek istiyordum. Ama sanki bu, tiyatroya verdiğim bütün emeklere karşı bir değerbilmezlik olacaktı. Yine de, şu, 'verilmiş, alınmamış görev, kendi seçimlerimiz olmayan yönelmeler' sorunu kafamı kurcalayıp duruyordu. Durmadan, bu sorgulamayı gündeme getirecek oyun taslakları kurmaktan öte hiçbir şey yapamadım. Taa *"Ölmeye Yatmak"* romanını yazana dek...

Bu göç temizliği beni, önceden düşünemediğim oranda yoruyor. Kulaklarım uğulduyor, başım dönüyor. Oda çok karışık. Gözlerimin takıldığı, elimin değdiği her şey, bir yersarsıntısına uğramışçasına, yıllardır bırakıldıkları yerlerden üstüme üstüme dökülüyor.

İki yıllık bir özel tiyatro deneyimimden bile, bunca şeyin birikmiş olduğunu sanmazdım. Tiyatromuz için başlayıp

da, perdemizi her gün iki kez saatinde açabilme çırpınışları ortasında ilerletemediğim nekadar oyun, oyun çevirisi, sonra, nekadar belediye, banka, borç, nekadar haciz memuru —(Biri, yıllar sonra bu eve kadar da zahmet etmiş, kapıyı çalmış, ben açar açmaz, kapı yanındaki telefona elini atıp, «Haciz!» diye bağırmıştı. Geride kalan ortaklarım, büyük bir sahip çıkışla beni hâlâ 'işveren' gösteriyorlarmış da... 'İşverenliğimin' çoktan sona erdiğini yasal olarak da, mahkeme kararıyla onaylatmak zorunda kaldığımı yeniden kanıtlamam nekadar uzun sürmüştü...)— nekadar afiş, nekadar fotoğraf, dergi, nekadar çok güzel ve nekadar çok çirkin gün, hafta, ay, yıl, nekadar uykusuz gece. Henüz o afişlere bugün, yeniden hiç bakmadım. Eli yüzü düzgün bir tiyatro dergisi olsun diye uğraştığımız, amacımıza da pek az yaklaşabilmiş dergilerimizden birinin bile kapağını kaldırmadım. Yine de, çöktüğüm yerde, kolum kanadım kesik, duruyorum.

Meydan Sahnesi Dergisi'nin her yeni sayısı için, Rüzgârlı Sokak'taki bir matbaada sabahlıyordum. Üstüste üç gece. Bazı geceler Halim de gelirdi. Gündüzleri memleketin yolları, köprüleri, menfezleriyle uğraşan kafası, geceleri gönüllü bir tiyatro çalışanının gözü kulağı olup çıkıyordu. Ona, gidip yatması için yakarırdım.

Guilietta'nın kocaman kocaman açılmış gözlerinde, bir yalnızlığı paylaşmak isteyen çocuk bakışları... *"La Strada"* siliniyor. Halim beni hiç yalnız bırakmadı. Bunun, kendisinin özgür seçimi olduğunu biliyorum. Onu tanıdığımda, Teknik Üniversite bitirmiş bulunmanın ne anlama geldiğini bilmiyordum, ama sanata, edebiyata duyduğu derin ilgiden haberliydim. Ciltli bir defteri vardı. Bu deftere, İstanbul'da öğrenciyken gördüğü bütün oyunlar üstüne düşüncelerini yazmış.

İnsana güvenimi ne zaman yitirecek olsam, Halim'in varlığından ötürü derlenip toplanmak, o güveni yeniden bulmak zorunda kalırım. Bazan, insana güven duygusunu yitirmemeye beni zorladığı için ona öfkelenirim. Sanki, dış dünyada burun buruna geldiğim kaypaklık ve ikiyüzlülüklere

hep o kadar şaşırmamın, bunlardan öylesi etkilenmemin tek sorumlusu Halim'dir. Onu sık sık, olmayan bir dünyayı bizlere varmış gibi gösteren düş ustalarına benzetirim, iyi masalcılara...

Der demez, çeyrek yüzyıldır birlikte yaşadığım kimse, önünde dergiler, gazeteler, elinde bir makasla yanıbaşımdaki koltukta beliriveriyor. Gazetelerden birindeki bir yazıyı kesip seloteyple bir pelür kâğıdına yapıştırmadan önce, yeni bir sigara daha yakıyor. Dingin sesi, sigaranın dumanları arasından sıyrılıp kulaklarıma ulaşıyor:

Yine yazmaya başladın! Yine uyduruyorsun!..

Sigarasından derin bir nefes daha çekiyor, ben de soluğumu tutup, seloteypin tırtıklı uçta küçük küçük koparılış sesinin bitmesini bekliyorum. Hiç hoşlanmadığım o 'cırt-cırt' seslerine yine Halim'in sesi karışıyor:

Düş ustasıymış!

Gülüyor. Gazete kesiğini bir pelüre yapıştırıyor. Pelürü kâğıt deleceği ile deliyor, kara karton kapaklı dosyalarından birine geçiriyor.

Hiçbir zaman böyle düzenli bir arşivci olamayacağım!

Şurada burada çıkan yazılarımı ya da benim yazdıklarım üstüne yazılmış yazıları böyle kırt kırt kesip duruşundan tedirgin olurum. Nasıl olsa, hiçbir yazı, iyi ya da kötü, ama artık yayımlanmış bulunan bir kitabı değiştirecek değil! Bu nedenle, makasın kâğıdı keserken çıkardığı ses bana büsbütün dayanılmaz gelir. Oysa şimdi, şu anda, bütün bu kalın kapaklı dosyalarda nelerin birikmiş olduğuna bir gözatabilmeyi de çok istiyorum. Aynı zamanda, dosyaya geçirilmiş yazılardan pek azma derinlemesine bir inceleme diyebileceğim için, pek çoğunu kapı önüne yığıvermekten çekiniyorum. Bu, Halim'in ince ilgisine büyük saygısızlık olurdu. Herkesin bir çocuk yanı var. Bu çocuksuluklar olmasa, kim kimle elele gelebilirdi, dağların ötesine gidebilirdi?

Halim'in önünde dergi, gazete kesikleri yok şimdi. Bu odada da değiliz. Yıllar önce, Çukurova'da, pamuk tarla-

ları kıyısında, sulama kanaletlerinin döşendiği yerlerdeyiz. Puslu havaya yoğun bir kükürt kokusu sinmiş. Beton kanaletler, çatal ayaklar üstünde, havanın nemli sıcak pusuna bata çıka karayolu boyunca uzanıp gidiyor. Yüksek gerilim kuleleri, dev gövdeleriyle ovadan öte, arşın kulaç yukarılara doğru tırmanıyor.

«Geçen yıl sana anlattığım kaza, işte şurada olmuştu,» diyor Halim.

Kanalet döşeme işi çoktan bitmiş. Ortada ne makine, ne işçi... Ama ben, bir bumun ucuna asılı kalmış kömür parçasını seçiyorum. Belli belirsiz bir insan gövdesini çağrıştırıyor. Hava öylesi sıcak, bunaltıcı, sarı pus öylesi yoğun ki, bumun ucuna asılı kömür parçası, o kömür parçası olana dek geçen her şey, gözlerime kalın buzlu bir camın gerisinden yansıyor. Yine aynı belli belirsizlikle, varla yok arası bazı yürek vuruşları işitiyorum.

Sonra her şey silinmişti. Üstüme başıma sinen kükürtlü ilâç kokusuna da alışmış olmalıyım. Ne orada, ne de daha sonra bu kazayı yeniden konuştuğumuzu anımsamıyorum. Düşündüğümü de... Zaten işin kendisi gibi, işçiler de, kanaletler de, yüksek gerilim hatları da benim yaşamıma dolaylı girmiş şeyler...

Bununla birlikte, dört yıl sonra kendimi masa başında "*Yüksek Gerilim*"i yazarken buluyorum. Tuhaf, sanki iş de, işçiler de, işveren de, o doğa parçası, bu bungun puslu hava da, bütün o Kadir Çiçek ailesi de benim yaşamım. Hepsi de, benim soluduğum hava, benim üstünde dikildiğim toprak, benim içtiğim su... Her içyaşamda benim yürek sancılarım, gözlerimin önünde aynı ışık titreşimleri... Düş kırıklıklarım, yeşil başlı bir ördek gibi yeniden silkelenip doğruluşlarım.

Dostlarım, tanışlarım giderek, önümden arkamdan, şu soruyu daha sık sorar oldular: Yıllarca, bütün gün dışarda, işte, geceleri de yazı makinesinin başındaki bir kadına Halim nasıl sabır gösterdi? Şimdi, içinde birlikte yaşanan bir

evin hayaletlerle, tasarlanmış insanlarla dolup taşmasına nasıl katlanıyor?

Bu türden sorular, sanırım benden çok Halim'i şaşırtıyor, onu yaralıyor. Sabırdan ya da katlanmadan sözaçabilmek için, insanın kendi seçimi dışında bir şeye zorlanması gerek. Bu türden merak ve sorularda aynı zamanda da erkeğe tanınan öncelik gizli. Bir yerde, bir erkek böyle bir önceliğin anlamsız ve gereksizliğine inanmış olabilir, beri yanda kadın da, her şeyin üstünde roman ve hikâye, oyun kişileriyle, o hayaletlerle haşır neşir olmayı seçmiş bulunabilir. Karşılıklı bir 'katlanma' sözkonusu olsa, birliktelik çirkinleşir. Sanırım, neye ne emek verilirse, katlanmanın çirkinliğine katlanmamak için veriliyor. Bunun ötesinde, mutluluk denen şey nedir ki? İki kişinin mutluluğu, o romans? Her şey o kadar değişip dururken, ikili yaşamın sırıtkan mutluluğu da çirkin bir şey olurdu.

Halim'le birlikte yaşamaya karar verdiğimizi ilk kez Refik Ahmet Sevengil'e söylemiştik. Refik Ahmet Bey, İTÜ'den çıkıp, Maraş-Pınarbaşı yol yapımında çalışmaya giden Halim'e:

«Kızlar ev bark sahibi olunca, yetenekleri varsa da körelir. Küçük ev yaşamı içinde yiter giderler. Adalet, tiyatroya, edebiyata ilgisini sürdürmeli, yazma yeteneğini geliştirmeli,» demişti.

Halim'in ağzından açık, aydınlık tek bir sözcük çıktı:

«Biliyorum.»

Yazarlığımın ilk destekçisi Refik Ahmet Sevengil'e, salt her zaman genç kalmış yüreği, kitaplar dolusu dünyası için tapınmıyordum herhalde. Biri bana güveniyordu, benim varoluş çabamı önemsiyordu. Tıpkı, annemin babası, büyükbabamın, ölümünden az önce, beni yatağının ucuna oturtup, benim adıma, benden bir şey dilemesi gibi:

«Aklına koyduğun her şeyi yapmakta direneceksin, söz ver bana!»

O yıl lise son sınıftaydım. Büyükbabama söz vermiştim. Kendime söz vermiştim. Galiba, verilen sözün kutsallığına

inanmış bir neslin, misyoner ruhlu üyelerinden biri de bendim. Fakülteye yazılabilmek için evimiz bir kez daha kan revan içinde kalmıştı. Büyükbabam artık çok uzaklardaydı.

Halim, radyoda yayıncılıkta çalıştığım yıllarda beni, zamanımın bütününü yazarlığa, bu alanda daha iyi donanmaya vermediğim için kınayıp durdu. Elinden gelse, bütün yazarlarımızı, sanatçılarımızı, geçim için ikinci bir iş yapma zorunluluğundan kurtarırdı. Yaratının başka bir işle paylaşılabilirliğine hiçbir zaman inanmadı. Bense, yaratıyı bir türlü bu denli de kutsallaştıramıyor, radyo yayınlarıyla topluma yazarlıktan daha yaygın ve etkin ses yöneltilebileceğine inanıyordum. Yıllarımı yayıncılıkla yazarlık arasında paylaştırıp durmamın bir nedeni de, ne olursa olsun, ekonomik özgürlüğümü elimde bulundurmak isteyişimdi. Başka türlü, hem yazmaya, hem birlikte yaşadığım adama bağlılığımın gerçek bir bağlılık olduğuna inanamazdım.

Babam, miğdece beslenmemize önem verir, kafaca beslenmenin gereğini ve önemini aklma bile getirmezdi. Fakülteye giriş ücretimi, Ulus Gazetesi, Akşam Haberleri'ne yazdığım yazıların parasıyla ödemiştim. O ilk iki buçuk lira, sanki benim kurtuluşumdu. Babamı, bana vereceği para için sevmekten kurtuluşumdu. Annemi, o parayı babamdan alabilmek için üzmekten kurtuluşumdu. Hattâ o iki buçuk lira, benim âşık olabilme özgürlüğümdü. Başkasının emeğiyle, bizim olan gövdemizi kullanma hakkımız bile bulunamazdı.

'Misyoner bir neslin' üyesi bulunduğumu her zaman bilinçle bildim. Şimdi de, pek çok yılı böylece eskitmeden yeni bir noktaya gelinememiş olacağını hissediyorum. Gelinen nokta ne? İçsel özgürlük. Bu özgürlüğün toplumsal yaşamla sürekli çatışması. Müthiş yorgunluk. Ama güzel bir yorgunluk bu. Mümtaz Soysal'ın *"Güzel Huzursuzluk"* yazısında anlattığının tıpkısı. Budala bir huzurdan ne üreyebilir ki?

CANDİDE - BİZİM KÖY (CENNET - CEHENNEM)

Voltaire'in *"Candide"*'i şurada, kitaplar arasında hangi noktada duruyor, gözüm kapalı biliyorum. Onu artık okumuyorum, ama arada sırada uzanıp kapağına bakıyorum. Altını çizdiğim sözcüklere falan... Kendi kazandığım parayla aldığım ilk kitap.

Bedrettin Tuncel hocamız, ince eler sık dokurluğu, alaycılığı, insanı kimi kez hiçbir şey yapmamaya dek itebilen 'mükemmeliyetçiliği' ile beni hem ürkütüyor, hem, değişik çılgın halleri, olağanüstü güzel ses tonu, diksiyonu ile Beaumarchais'den, Racine'den, Baudelaire'den parçalar okurken büyülüyordu. Benim yazılarıma kürsü başkanı Prof. Bonneau, bu yabancı adam ilgi gösterirdi. O zaman da bunun egzotik bir ilgi olabileceğini düşünmüştüm, ama yazdıklarımı ne yabancı adamın hoşuna gitmek, ne Bedrettin hocayı kızdırmak için yazıyordum. Bedrettin hoca, «Cahilliklerine bakmaz, yazar olmaya kalkarlar,» derdi. Ama ben, yine de Akşam Haberleri'ne Remüs Teleda, Parker Quinck imzalı çevirilerimi, arada bir de Remüs Telada'yı yeniden tersyüz ederek Adalet Sümer imzalı yazılarımı götürmek, yayınlanırlarsa karşılığında iki buçuk, beş lira almak zorundaydım. Rüzgârlı Sokak'tan elimde iki buçuk lira ile çıkar çıkmaz Haşet'e dalar, o sedef renkli, kıyıları yaldızlı ciltleriyle *"Sefiller"*'i alamasam bile, mavimsi eflâtun kapaklı, bol açıklamalı Molière ders kitaplarından edinebilirdim. Sonra karşıya atlar, Samanpazarı'ndan ve I. Anafartalar Caddesi'nden bu yana doğru usul usul akan yeni ve en güzel dükkânların vitrinlerinden kendime minicik bir eşarp beğenebilirdim. Gazeteden yeni bir iki buçuk lira verilirse, işte, gelecek sefere şu uçuk mavi, su rengindeki ipek eşarbı alacağım. Bunu, Bedrettin Tuncel'in dersi olduğu gün boynuma bağlayacağım. Bunu yalnız Bedrettin hoca için alacağım ve alabilmek için de babama, «Verem bir arkadaşa yardım toplanıyor da...» demek zorunda kalmayacağım.

Akşam Haberleri Yazı İşleri Müdürü Nihat Subaşı, koltuğumun altına bir yığın Fransızca dergi, gazete sıkıştırıp, bunların sayfalarında işaretlediği bazı magazin haberlerini çevirmemi istediği zaman, uça uça eve geliyordum. İşaretlenen bölümlerin çoğu, sanat, tiyatro, moda dünyasından haberlerdi. Bu çeviri haberler arasına bizim tiyatrolarımızdan, sanat yaşamımızdan haberler sıkıştırmam da Nihat Bey'in hoşuna giderdi. Yok Comédie Française'den bir ekip Ankara'ya gelmiş, yok Jean Cocteau bir konferans vermiş, yok Küçük Tiyatro'da önümüzdeki mevsim şu oyunlar sahnelenecekmiş, yok Ahmet Muhip Dranas'ın *"Gölgeler"* adlı oyununun provalarına başlanmış... Böyle şeyler...

Nihat Bey, bir kezinde yabancı dergilerden birinde, iki iri inek resmini de alt yazısıyla birlikte işaretlemişti. Altyazı şöyle bir şeydi: Kanada'nın en iyi süt veren inekleri... Kanada'da, günde şukadar litre süt veren inekler yetiştirilmektedir.

Akşam Haberleri dizilirken, bu fotoğrafın altyazısı, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün fotoğrafı altına düşmüş. 'Sayın Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü söylevini verirken' yazısı ise 'Kanada'nın en iyi süt veren inekleri' fotoğrafının altında yer almış. Ben uğradığımda Nihat Bey, saat 15.00 sıralarında dağıtılmış bulunan gazeteyi, çok daha uzaklara gitmeden toplatabilmek için çırpınıyordu. Beni karşısında görünce:

«Canım, Kanada ineklerini de ille Türkçeye çevirmek zorunda değildiniz ki! Ben öylece işaretleyivermiştim,» dedi.

Bakışlarım yere çakılıp kaldı. Değilse, Nihat Bey, orada iki kocaman kahkaha patladığını görebilirdi. İşaretlenmiş dergi, gazete sayfalarından her zaman bir düzine haber, yazı çevirirdim. Ama Akşam Haberleri'nde biri, ikisi ya yer alırdı, ya almazdı.

Kanada inekleriyle hiç uğraşmasaydın, o anda Yazı İşleri Müdürü'nün dünyasını karartan böyle bir yanlışlık, daha ta baştan önlenmiş olurdu tabii...

Alay etme, İnayet!

Alay etmiyorum. Nihat Bey'i öyle alı al, moru mor görünce, sana yaptığı uyarıdan ötürü ona gerçekten hak vermiştim, inan!..

Bu kez, bulunduğu yerde, *"Candide"* cildini gözlerim açık görüyorum. *"Bizim Köy"* ise şurada, yandaki alçak rafta, ufak tefek *"Varlık"* kitapları arasında olacak.

Birbirleriyle uzak yakın hiçbir ilişkisi bulunmayan bu iki kitaptan ne zaman biri aklıma gelse, ötekini de düşünürüm. *"Candide"*, beyaz, ince kapaklı bir kitap. Kapağında karakalem bir desen: Belli belirsiz bir şato, şatonun önünde de, şövalye giysileri içinde, yine belli belirsiz, bir genç adam. Desendeki belki de şato değil, belki de birtakım yıkıntılar. Ama, şövalye giysileri içinde, parmak çocuk kadar birinin varlığından en küçük kuşkum yok.

Akşam Haberleri'nde Kanada inekleriyle İsmet İnönü'nün fotoğraf altlarının birbiriyle yer değiştirdiği gün, *"Candide"*i Haşet'in vitrininde görmüştüm. Daha önce biriktirdiğim iki buçuk liralarım, fakülte kitaplarına, sözlüklere gitmişti. Şimdi gazeteden bana yeni bir iki buçuk lira verilirse, az sonra o kitabı alabileceğimi düşünüyordum. Ayrıca, fakültede, Edebiyat Bölümü öğrencilerinin nicedir elden ele geçirerek okudukları, aralarında fısıl fısıl konuştukları *"Bizim Köy"*den belki ben de bir tane edinebilirdim. Fakat, Nihat Subaşı'yı o durumda görünce, benim için muhasebeye bir ödeme emri vereceğinden umudu hemen kestim. Haşet'deki *"Candide"*e de, Akba'daki *"Bizim Köy"*e de daha iki hafta uzanamayacaktım.

İki haftalık bir gecikmeyle de olsa, işte, o zamandan bu zamana aynı *"Candide"* cildi, kitaplarımın arasında. Karakalem desenli ak kapak sararmış. Kıyıları tırtık tırtık, örselenmiş. Desende görünenin şato mu, yıkıntı mı olduğuna yine karar veremiyorum; kitabın içeriğine en yakışanın da bu karar verememezlik olduğunu biliyorum ve karınca kadar bir beysoyluyu 18. Yüzyıl giysileri içinde açık seçik görüyorum.

Kitabın ilk sayfalarında, bilmediğim sözcüklerin altını, sabırla çizmiştim. Sonra, besbelli kendimi okumanın akışına, Voltaire'in, cennet gibi bir yaşamı bir dokunuşta yıkıvermesi sonucu gelişen olaylara bırakmışım.

Kitabı alıp, sayfalarına hâlâ alıcı gözle bakamadığım Dert Dökme Defterleri'min hemen hemen üstüne çöküyorum. "*Candide*"in sayfalarını çevirirken, içimden sürekli olarak «Le meilleur des mondes dans les meilleurs des mondes,» diye geçiyor: Cennetler cenneti!.. Artık bundan âlâ dünya olmaz!..

Mırıldanıp durduğum tümcenin en güzel söylenişi belki de böyle değil. Ama, Baron Tunder Ten Tronk'un şatosunda hayatın, katı gerçeklerden uzakta, şeker gibi akıp gittiği kesin. Gelgelelim, hayatın bu masalsı bölümü çok kısa sürüyor. Bu cennet, en küçük bir dokunuşla yıkılıyor. Yumuşacık tenli, saf mı saf Candide, dayısının, dünyalar güzeli sandığı kızından bir öpücük çalarken, baron tarafından yakalanıyor ve kıçına yediği tekmeyle kendini bu cennet bahçelerinin duvarları dışında buluveriyor.

Bundan sonra Candide, belâdan belâya, güçlüklerden güçlüklere, serüvenlerden serüvenlere sürüklenerek hayatın güzellikler ve iyiliklerle dolu olmadığını öğrenirken, onun geçtiği yollara, bindiği gemilere, "*Bizim Köy*"ün toprak damları, tezek kokuları, o köy insanlarının yüzleri karışıyordu.

Voltaire'in büyük bir taşlama hüneriyle tersyüz ediverdiği cennet dünya, Mahmut Makal'ın anlattığı köy cehennemi açısından bir kez daha tersyüz edilemiyor, cennetin ucu görünmüyor, yoklar, yoksunluklarla dolu bir yaşam, en küçük bir nükteye olanak tanımaksızın, olduğu gibi akıp gidiyordu. İyi ama, «Al sana cennet!» sözü, neden bir kez de olumlu anlamda kullanılamıyordu?

O günler bunu düşünüp durmuştum. Voltaire, resmi öğretinin bana giydirdiği Pangloss'cu iyimserlik kaftanının canına okumuştu. İnsana cennet kapılarını açık tutacak şeyin çalışıp çabalamak, bahçesini ekip biçmek olduğu görüşü ise, ne

toprağı bulunan, ne de çalışmaya dermanı kalmış *"Bizim Köy"* insanları önünde hiçbir geçerlilik taşımıyordu.

1950'lere gelmiştik. Artık her yanda en çok bunu işitiyorduk: Kırsal kesim insanlarına yardım edilmeliydi, köy kalkınmalıydı. Sanayileşmiş toplumların traktörleri, biçer döverleri, tarıma dayalı bir toplumun pazarlarında boygöstermeli, köylüye krediyle tohumluk ve tarım araç gereçleri verilmeliydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin sanayileşmemiş ülkelere yardım planı, yeni kurulan partinin ağzından düşmüyordu: Size kredi, size tohumluk, size traktör!..

Demek, işte bu kez «Al sana cennet!» sözü olumlanıyor. Olumlamanın daha etkili biçimde kavranabilmesi için de, bizim köylerimizin nasıl birer cehennem olduğunun en yaygın biçimde bilinmesinde yarar var!

Haydi canım Adalet, bütün bunları o günler içinde düşünmüş olamazsın! Kitapları salt konudan ibaret sayan okurların yaşadığı bir toplumda, bu kitapların günlük siyasa doğrultusunda nasıl kolayca kullanılabileceğini, bu siyasanın işine yaradığı sürece ve oranda yüceltilip, karşıt durumda ortadan silinmek istendiğini, bir dizinde Voltaire, öteki dizinde Makal, kara kar düşünürken anlamış olamazsın!..

Şimdi haklısın Fatma İnayet. Bütün bunları o zamanlar böylece anlamlandırabilmiş değildim. Ama, *"Bizim Köy"*'ün yazınsal bir başarı, bir yetkinlik olarak yüceltilmesi karşısında sorular, kuşkularla yüklü kaldığımı yadsıyamazsın.

Çünkü, ne olsa, Bedrettin Tuncel, koca bir ders yılı boyunca bize Hugo'dan iki dize, bir paragraf çevirtebilmek için kılıktan kılığa giriyor, kâh tarihin, kâh toplumun ve bir dönemin, kâh yazarın ve yazının kendisi oluyor; bir oyunun, bir romanın salt figürlerini değil, dilini, anlatımını da haftalar boyu oynuyor, oynuyor; her şey bütün bağlantılarıyla anlaşılmadan o tek tümceyi çevirtmek istemiyordu. Prof. Bonneau ise, Baudelaire'in bir tek dizesi için, o dizenin bütün içindeki yerini anlamlandırabilmek amacıyla gırtlak patlatırdı. Ağzından tükrükler saçıla saçıla, *"L'Albatros"*u coşkuyla ayrıştırırdı. Tek dizenin bütünün içindeki yerini,

kurgunun payını, sözcük seçimlerinin nedenini, o sözcükten şiirin bütününe, şiirin bütününden sözcüğe yansıyan ışığı, sesi, benzetmelerin yerini, imgelemin payını, ayrıntının önemini göstermeye çalışırdı. Doğrusu, bu kadar kılı kırk yaran ayrıştırmalar sonucu şiirlerin tadı yokolup gidiyordu, dil de, günlük yaşamda kullanışlı olacak biçimde öğrenilemiyordu ve insan kendi yazdıklarındaki sözcük yığınlarının amaçsızlığından ötürü utançlardan utançlara yuvarlanıyordu. Yine de, beyin, yazıötesini, ardalanları görmeye alışıyordu.

Her şeye karşın, Sait Faik hikâyeleri ile ilk karşılaştığım zaman, yazmak bana çok kolay görünmüştü. Sait Faik, hikâyelerini sanki öylece, su içer gibi yazıveriyordu. Ama o dönemde, kolayına yazdığım hikâyeleri düşününce, yüzüm kızarıyor. Ne olursa olsun, Sait Faik'i okurken, başka bir şey öğrenmiştim: Edebiyatın kendini günübirlik siyasaya kullandırmayacağı olanaklarla dolu bulunduğunu. Sait Faik, okuruyla kendisi arasına hiçbir cadının girmesine izin vermiyordu.

Kendini bu kadar iyi koruyabilen bir yazarın, bu noktaya, kendisini hiçbir biçimde korumadığı için geldiğini anlamam da benim için epey şaşırtıcıydı.

Ama anlamıştım işte: Uçsuz bucaksız rahatsızlıkların ördüğü, onların ürünü bir rahatlık.

Bir hikâye yazmayı en çok istediğim ve bir hikâye yazmaktan en çok kaçındığım dönem, Sait Faik hikâyeleri ile tanıştığım dönem oldu. Aynı kapı, hem cennete, hem cehenneme açılıyordu. Ve bence, Sait Faik'in cenneti de, cehennemi de, başka birinin asla olamayacak cennet ve cehennemlerden biriydi. Sanırım bunun için, yaşıtlarımdan çoğu, Sait Faik izinde hikâyeler yazdılar, ben de kendi cennet-cehennemimi aramaya çıktım.

Uyumsuzun birisin!

Fatma İnayet'e, «değilim,» diyemeyecek kadar uzaklara gittim.

Kolsaatime bakıyorum. Mutfakta, parmaklarımın ucu yana yana, bir katı yumurtayı soyup miğdeme indirdikten sonra bu odaya girişimle, şu ân arasında bütün bir sabah geçip gitmiş!

Yarın taşıyıcılar geldiği zaman, onlara neleri götürüp, neleri olduğu gibi bırakmaları gerektiğini artık hiç söyleyemeyeceğimi sanıyorum. İçimi derin bir umutsuzluk sarıyor. Aynı zamanda, Dert Dökme Defterlerimden birinin açık sayfalarından birinde şunu okuyorum:

Ölülerimiz ardından birtakım güzel şeyler söylüyor, yazıyoruz. Bunlar da gerekli. Ölüler adına olmasa bile, kendimiz için, yokoluşa karşı durabilmemiz için gerekli. Ama, belki de, ölülerimizin asıl söylenmesini, yazılmasını isteyebilecekleri şeyler, ölüme gafil yakalanıp da, kendilerinin anlatamadıkları...

Bunları niçin yazdığımı biliyorum. Çok uzun bir zaman geçmedi. Sadece yedi yıl.

YAZARIN SESİ, SOLUĞU

Sıçrıyorum. Yedi yıl önceki o ayları düşünmeme zaman kalmıyor. Yazı masasının üstündeki telefon, o çalıyor.

Yerimden fırlamışım. Yüreğim de benimle birlikte fırlamış. Defterlerin üstüne basmış, orada öylece dikiliyorum.

Neden yanıt vermiyorsun Adalet?

Fatma İnayet'i işitmezden geliyorum. Annemi de yitirdim. Kentte aileden tek yakınım yok artık. Sonra, ameliyat. Üstünden altı ay geçmeden uzun bir geziye çıktım. Kassel' den gelen o çağrı. Uzaktaki dostlar... Sonra işte, bu göç.

Adalet, telefon!

Bugün çıt çıkmasın istiyorum, telefon çalmasın. Son kitabım *"Hadi Gidelim"*de anneme bir hikâye adamıştım. Fakat annem, bu kitabı göremedi. Sanki bacağım, ince bir

sızıyla yine çekiliyor; araya yeni bir ölümün karışacağı aklıma bile gelmiyordu. Zaman zaman böyle bir kitabımın yayımlanmış olduğunu unutuyorum. Kimi kez, hikâye yazmanın ân'lık bir istek olduğunu düşünürüm. Ân'lık bir dürtü. Hikâyeye başlanışla bitiş arasına yıllar girmemeli, derim.

Camın ötesinde, kavak ağaçlarının yaprakları arkasında, Hayat Apartımanlarından birinin penceresinde Gökçin'in başını görür gibi oluyorum. Ben yolculuktan döndükten sonra telefon etmişti. «Bir 'Çıt... Çıt...' sesiyle başlayan açılımı unutamıyorum,» demişti. *"Çok Özel Küçük Şeyler"*. Bense, bu hikâyedekine benzer bir şeyi yaşadığımı zaman zaman unutuyorum ama. 12 Eylül'ün az öncesiydi. Birileri can korkusunu tanımamı istedi. Oysa, hiçbir şey tam da beklendiği gibi olmuyor. Üstünüze tam da bir namlu ağzı çevrildiği ânda, göl kıyılarında dolaşabiliyorsunuz; ormanın hışırtısını işitiyor, çullukları dinliyorsunuz. Ah Gökçin, herkes senin gibi sivil ve demokrat bir okur değil ki! Okuduklarını, bugün kime ateş etsek, diye okuyanlar da var.

«Alo? Alooo?»

Almaç elimde, Gökçin'in penceresine bakıp durduğumu, telin öteki ucundan, 'Alooo?' seslenişleri gelince anlıyorum.

«Efendim?»

«Ne yapıyorsun? Hiç sesin soluğun çıkmıyor?..»

Yıllardır *"Varlık"*a, *"Türk Dili"* Dergisine şiirler yazan, adlarını her zaman aklımda tutamadığım, kimlerin çıkardığını, kimlerin de okuduğunu pek bilemediğim bazı başka dergilere de yazılar, şiirler yazan bu kişi gibi, canları birilerine çatmak ya da arada bir yiğit görünmek istedikçe çeşitli dergilere yazılar döktüren bazı kişilerin de, kitaplarını yayımlatmayı sürdüren başka yazarlar için «Sesleri solukları çıkmıyor,» demelerini hep yadırgamışımdır. Telefondakine de ne yanıt vereceğimi bilemiyorum. Hoş zaten, o da beni dinlemiyor. Kendisi konuşuyor: O yüzbaşı, *"Yazko Edebiyat"* Dergisinde sana saldırdığı zaman, Huxley'in *"Ses Sese Karşı"*sım alıp bakmıştım. *"Bir Düğün Gecesi"* ile en

küçük benzerliğini bulamamıştım... Herkese söyledim, Adalet öyle şey yapmaz, dedim. Yine de, abin gibi severim seni, abin olarak söylüyorum, bukadar sessiz durma. Baksana, çıtın çıkmıyor, böyle zamanlarda yırtık ve yırtıcı olmak lâzım, beni dinle sen... Biraz sesin soluğun çıksın...

Tüylerim diken diken. Tanrım, beni asıl bu akıl hocaları, bu 'abi'ler çileden çıkarıyor. Üç yıldır aynı hikâye. Herkese, çenelerini yoracak bir konu çıktı. Nekadar vesveseli bir adam! Kendine, bir 'kadın yazara' sahip çıkmak gibi görevler yüklemiş. Okurun sahip çıkışından çok farklı bu. 'Abin olarak...' diyor. Ben de, merak etme, aramızda özel bir ilişkinin olduğunu sanmıyorum zaten, kendini korumana gerek yok, üstüne atlamam, demek istiyorum.

İki yıl önce, kimin niçin çıkardığını bilmediğim o dergilerden birinde yayımlanmış bir yazısını bana getirmek için eve üç kez telefon etmişti. Her seferinde, yalnız olup olmadığımı sormuştu. Gündüzleri evde hemen hemen hep yalnız olurum. Bu saatleri severim. Onları korurum. «Kocan evde olduğu bir saatte getiririm dergiyi,» demişti. Kendine mi güveni yok, bana mı? Hayır, töre onun üstüne ağır bastırıyor, ben ne yapabilirim? Sonunda da, yine evde yalnız olduğum bir saatte gelmişti. Dikenüstü, on beş dakika. Irzına geçilecek bir kız hali. Onun için üzülmüştüm. O dikenüstü hal arasında, ansızın yerinden fırlamış: «İşte geldim, kötü hiçbir şey olmadı!» demişti.

Kadın kurtarıcılarımızın neden yalnız kadınları kurtarmakla uğraştıklarını gerçekten anlamıyorum. Her yan, şiir yazmayı da seven memurlarla dolu. Ne birinden cayabiliyorlar, ne ötekinden. Tam bir kıstırılmışlık. Kimse onları anlamıyor, onlar için bir şeyler yapmak istemiyor.

Telefonda hâlâ anlatıyordu. Güvenine değer olduğumu kanıtlamıştım: Yine de böyle sessiz durmamalısın...

«Bir yazarın sesi, kitaplarıyla çıkmazsa, neyle çıkar?»

Basın, bu ortalama düzeyi magazince yankılanmalara alıştırıyor. Ödüller, sataşmalar, polemikler tek 'yankılanma' yolu olup çıktı. Pek çok kimse, uğruna o kadar kan dö-

külmüş kitabın kendisiyle ilgilenmiyor. Başka bir yerden otlandı mı, otlanmadı mı? Bu konu yıllarca gündemde kalabiliyor. Bir kitap yayınlandıktan sonra ise, şurda burda bir iki yazı, sonra derin sessizlik.

Sessizliği yapan da, bozan da dergiler, gazeteler. Sonra, yine aynı dergilerde, gazetelerde futbol maçları değerlendirmelerini çağrıştıran bir ağız: O onu geçti, bu buna yenildi.

Her şey bir stadyumda, günübirlik olup geçmektedir. Sağ bek, sol beke çelme takmaktadır, günlerce bu tartışılmaktadır. O formunda, bu formunda değil. Magazin yazarları, kültürel yaşamımıza elkoydular. Bu eğilim, biraz inceltilmiş, kültüre bulaştırılmış olarak *"Yeni Dergi"* gibi bir dergide göründüğü zaman da aynı şeyi düşünmüştüm. Fethi Naci için *"Ölmeye Yatmak"*'la ilgili en önemli nokta sanki, romanın başkişisi Aysel'in menapoz döneminde olup olmadığını bulgulamaktı. Yazarının budalalığını kanıtlamak ise, artık çok kolaydı. Ona, «Atatürk 1938'de öldü,» gibi bir 'malûmu ilân' ettirmek yeterdi.

Bu benim, ciddi görünen dergilerimizde, inceleme adı altında yayımlanan kimi yazıların düzeyiyle ilk burun buruna gelişim. Hemen, defteri kalemi toplayıp bu yerlerden gitme isteğine kapılmıştım. Oysa, ülkemde yaşamayı seviyorum. Hiçbir yerde hayat, bukadar eğlenceli olamaz, diye düşünüyorum. Hayat, hiçbir yerde de bukadar acının besleyiciliğinde değildir, sanıyorum. Bir sanatçıyı, yazarı, çelişkilerin bolluğundan, keskinliğinden başka, daha öte ne zenginleştirebilir? Telefondakinin söylediklerine baksana! Ona kızıyorum, onu seviyorum, onu değiştirmek istiyorum, yalnız o bana, hayatta atılacak adımların bitmezliğini söylüyor şu an. Belki de kanıma bir savaşım tutkusu şırınga edilmiş, her zaman bir amacım var. İnsanoğlu amaçsız ne yapar? Ama, amaç o kadar da amaç olmayan şeylere yönelmek midir?

"Yeni Dergi", Ağustos 1973, sayı 107.

107 ay yayımlanmış ve ülkemde üst kültür düzeyinin sözcüsü olmak gibi bir işi üstlenmiş bu dergideki menapoz araştırmalı yazı üstüne kafa yormak, içten içe onu yanıtlama düşüncelerine kapılmak, zaman kaybı değilse ne? Ama burada yaşıyorum, burada yaşanan her şeyle ilgiliyim. Türlü doyumsuzluklarla... Her şey bir doyumsuzluğun uzantısı... Bir basamak inebilirsin, Fethi Naci'nin saptırmalarını doğrultmaya çabalayabilirsin. Yarın arşivlerde eksik ya da tek yanlı bir belgenin daha kalmasına engel olabilirsin.

On yıl önce, bunları çok önemserdim. Oturup bir kâğıda ciddi ciddi yazmıştım:

(Bu yazıya bir inceleme yazısı gözüyle bakamıyorum. Çünkü bir kitap, yanlış bilgilere dayandırılarak incelenemez. Kitapta olan, yoksayılamaz. Olmayan, varmış gösterilemez. Ben şimdi, bu yanlışları ve saptırmaları göstererek, edebiyatımıza 'inceleme' adı altında girmiş pürüzlerden birini olsun düzeltme görevini yerine getirmek istiyorum. —Görevcilik, öf, hep görevcilik.—

1.— Fethi Naci, yazısına romanımın önsözüyle başlamış. Bir cümlemi kırıp, «Atatürk.... 1938'de öldü,» dediğimi yazmış. Hiçbir yazarın, hele bir romanın önsözünde, Atatürk'ün 1938'de öldüğünü roman okurlarına duyurmak için bir cümle kuracağını sanmıyorum. En azından, ben bunu amaçlamadım. Kitabın önsözündeki tümce şöyle: «Atatürk, içinde bulunduğu koşullar altında, Türkiye'nin ileri dünya ülkeleri arasında yerini alabilmesini amaçlayan yolları *bildiğince* gösterdi (a.b.ç.) ve 1938'de de öldü. Sonra ne oldu?..»

Resmî ideolojiyi sorgulamaya hazırlayan bu giriş, Fethi Naci'nin sunuşuyla, daha başlangıç tümcesinde resmî ideolojinin gözlüğünden bir bakış haline getiriliyor, ondan sonra da, roman boyunca geliştirilen sorgulama, salt düzene uyumu imleyen bir 'suçlamaya' hazırlık yerine geçiyor.

2.— Fethi Naci'nin yazısına girişten bir tümce daha: 'Tipik bir zaman parçasından (Ağaoğulu'na göre bu, 1938 yılıdır. F.N.) geçmişe uzanmak ve yaşamın ortasından geleceğe yolalmak...'

Ele aldığım 'tipik zaman parçası bana göre 1938 yılı olsaydı', 1938'den geçmişe uzanırdım. Romanda 1968 öncesine uzanıldığma göre? 1938 yılının belki çarpıcılığı var, bir toplum önderinin ölümü var. Ama bana göre tipik zaman parçası değil. Tipik zaman parçası, romanda boydan boya öğrenci hareketlerinin yoğunluk kazandığı 1968 olarak gösteriliyor. Zaten Aysel'in bunalıma düşmesi, kendinden sonra gelen kuşağın 'altına düştüğü' gibi bir durumu yaşaması da bundan.

3.— «Roman iki çizgide gelişiyor,» diyor Fethi Naci. Nasıl bir okuma bu? Apaçık ki roman üç çizgide gelişiyor: a) Aysel'in şimdi içinde yasadığı 1 saat 27 dakikalık kısa zaman parçası, yani romanda dakikalarla belirtilen Saat 07.22 ile Saat 08.49 arası, b) Aysel'in yakın geçmişi. Yani, 1 saat 27 dakikalık süre içinde parça parça anlattığı 1968 yılı Şubat-Mart-Nisan aylarını kapsayan üç ayı. c) 'Atatürk' ün öldüğü yıl ilkokulu bitirenlerin nasıl yetiştiklerini, onlar yetişirken dünyanın ve Türkiye'nin durumunun ne olduğunu göstermeye çalışan' çizgi. Bu son iki çizgi, romanda bölüm başlıklarını oluşturan 1 saat 27 dakikalık temel kalın çizginin içinden çıkıyor. İyi bir incelemeci, hiç zorlanmadan bunu görebilirdi. Nitekim Fethi Naci'den başka hemen herkes gördü.

4.— Aysel'in 'niçin' ölmeye yattığını ben romanın 44. sayfasında sezdiriyormuşum. Aysel'e, «Çoktan aybaşı olmam gerekirdi. Neden olmadım? Kadınlığım mı bitti?» vbg. dedirterek yapıyormuşum bu işi. Bu gözle bakınca, daha doğrusu 'niçin'i tek başına bu alıntıya bağlayınca, Fethi Naci yazısının dörtte üçünde haklıdır. Neden ölmeye yatıldığını anlatmak için romanın dörtte üçü gereksizdir. Zaten, F. Naci de ne pahasına olursa olsun bunu kanıtlamaya çalışıyor. Ama ben, F. Naci'nin beni göstermek istediği gibi budala değilim. Bir kadının aybaşı olmaktan kesilmesinden, her kadının başına gelebilecek fizyolojik bir durumdan —üstelik romanda Aysel için böyle bir durum sorun edinilmemiştir, tıpkı intihar etmek üzere hap aldığına dair tek bir tümce,

tek bir gönderme de bulunmadığı gibi,— dünyanın ve Türkiye'nin taa gerideki otuz yılına uzanacak kadar çıldırmadım. Nerede yaşadığımın ise bilincindeyim. Ölmeye yatmak deyişinin, bir deri değiştirme süreci anlamına kullanıldığını, bu simgeyi daha dün okuldan çıkmış genç bir gazeteci kız bile anlamışken, bir edebiyat incelemecisinin başka olasılıkların bulunabileceği kuşkusunu hiç taşımaması insanı şaşırtıyor.

5.— F. Naci'nin «Engin'den sonraki ilk sabah,» diye başlayıp, romandan yaptığı alıntıya bakarak Aysel'in bu öğrencisiyle yatışının ardından bacağının kıllarını falan düşünmeye başladığını sananlar olursa, yanılırlar. Çünkü Aysel, F. Naci'nin yaptığı alıntılardaki şeyleri değil, yazarının son kerte ironik bir yaklaşımıyla hâlâ Anadolu, halk, özgürlük, kurtuluş vbg. şeyler düşünmektedir.

6.— Fethi Naci, yazısında, romanın dörtte üçünün 1938 -68 arası panoramasını verdiğini söylüyor. Öyle de olsa ne çıkar ya, ben üşenmedim, incelemecimizin, 'gazete alıntıları vb.' dediği sayfaları saydım: Belgesel nitelikteki bu bölümler, 359 sayfalık romanda, ara ara serpiştirilerek toplam 32.5 sayfa kadar tutuyor. Dönemin dilini, eğilimlerini belirtebilmek için özellikle Ulus gazetesinden yaptığım bu alıntıları gerekli gördüm. Yine dönemin dilini, çocukların bulundukları yaşın da dilini verebilmek için, mektuplara, güncelere başvurdum. Ancak bunlar, yazıldı, yeniden yaratıldı.

7.— F. Naci, «Ekonomik ve toplumsal gerçekliklerin bilincinde olmadığımı» da belirtiyor yazısında. Oysa, kitaba pek güzel satış sağlayacak nitelikteki alıntılarını dengelemek için, slogan dönemlerin boyutsuzluğa, tek boyuta indirgemeyi başardığı durumları irdeleyen bölümlerden de alıntılar yapılabilirdi. O zaman herhalde, herhalde ekonomi biryana, toplumsal gerçekliklerin bilincinde olduğum ortaya çıkardı. Örnekse, 'zarfın mazrufu değiştirip değiştirmediği', değiştirmişse 'nasıl' değiştirdiği roman boyunca sorgulanıp durmakta. Bence, toplumsal gerçeklerimizden biri ve en önemlisi, zarfın mazrufu pek çarpık bir biçimde etkilediği, bi-

reyleri şaşkına çevirdiği. Öyle olmasa, en başta incelemecimizin kendisi yazısının bir yerinde beni, «anlattığı dönemi kendi kişisel görüşüne göre değerlendiriyor,» diye kınarken, bir yerinde de, «kendi değer yargılarını getirmekten çekiniyor,» diye suçlamazdı. Hangisi doğru ve ilk romanını yazmış bir romancı, böyle bir incelemeden ne öğrenebilir?

Yine de ben, o yazıdan bir şey öğrendiğimi biliyorum: Romanın başkişisi Aysel'in kendisini hiç korumadığını, genel belirleyicilerin ışığında, kendisini 'sütten çıkma ak kaşık' saymadığını. O, toplumun belirlediği bir tip aydına örneklik ederken, kendini hiç kıyıya çekmiyor. Yaptığına, ettiğine dönüp dönüp bakıyor ve sonuçta, «Bizim soracağımız, bize de sorulacak sorular olmalı,» diyor. Kendi payına düşen yanlışın hesabını vermeye hazır duruyor. Yeni yanlışlara da hazır duruyor, ama eskitilmiş olana değil. Bence, onun tutumu genele pek uymuyor. Hayır, F. Naci'nin yazısında belirttiği gibi, «o dönem bir bakıma Aysel demek» değil. O dönem biryana, bu dönem bile Aysel demek değil. Bence, o dönemden bu döneme, Türkiye hâlâ, ölmeye yatmayı bir kez olsun denememiş 'aydınların' çoğunlukta bulunduğu bir toplum. Aydın kişi, çevresinde olup bitenlerden durmadan yakınacağı yerde, bir ân da durarak bakışlarını kendinden yana çevirmeli değil mi?)

Telefondaki 'abi'nin öğütlerini kulakardı ederken, kafama bunlar üşüşüyor. O günler bu düşüncelerimi bir yerde yazmak istemiştim. F. Naci, *"Ölmeye Yatmak"* üstüne yazdığı yazıyı da, yazar azarlayan ya da yazar kayıran pek çok yazısı gibi, bir edebiyat yazısı saymış, *"Edebiyat Yazıları"* kitabına almış. Ben, kendi kitabım adına, onun okura sunduğu yanlış bilgileri günün birinde karşılasam iyi olacak. Bir incelemecinin, yazarla alay etmeye hakkı olmadığını da. Edebiyat incelemecisinin, eleştirmenin, tribünlerde oturup takım tutan ya da takım yuhalayanlardan farklı bir konumda bulunması gerektiğini... Roman, bütün bunları tek başına karşılayamaz mı? Kuşkusuz, bilgi yanlışlarıyla dolu bir eleştiriyi asıl karşılayacak olan, yine kitapların kendisi. Ben,

buna inansam da, şimdiki genel eğilimlere bakarak, sanırım yarınki edebiyat incelemecimize, eleştirmenimize pek güvenemiyorum. Onun kolaya kaçabileceğinden, kitaplardan önce, kitaplar için yazılmışlara bakacağından kuşkulanıyorum. Bununla birlikte, Berna Moran, Emin Özdemir, Ahmet Oktay, Atillâ Özkırımlı, Ahmet Cemal, Nilüfer Kuruyazıcı, seyrek yazsa da Jale Baysal ve tabii Selim İleri, Muzaffer Uyguner, Füsun Akatlı, Mehmet H. Doğan gibi, her şeyden önce okuduğunu iyi, önyargısız okuyan, yazı'nın çeşitli açılardan okunabilirliğinden, yani çağdaş edebiyat incelemesinden haberli yazarlarımız var. F. Naci kadar yankılanmıyor yazdıkları. Çünkü onlar, toplumun genel kültür düzeyine uygun bir kışkırtıdan yana görünmüyorlar. Bu arada, onlardan, kimbilir kaçının adı aklıma gelmedi. Dergilerin süreksizliği, gazetelerin edebiyata ayırdıkları yerlerin giderek küçülüp silinmesiyle zaman zaman belleğimizden uzaklaşıp giden imzalar...

F. Naci, topluma aklımı fazla takmışlığımdan sözaçıyordu. Romancı, aklını topluma (da) takmadan, bireyin iç dünyasını yapıp çatan şeyleri nasıl kavrayabilir ki? Romancının, romanını kurgularken, kişilerini geliştirirken ve çok daha önceden de aklını, karıncaya dek, her şeye takması gerektiğine inanıyorum. Ayrıca, aklın topluma fazla ya da az takılmışlığından da bir anlam çıkarmak olası değil. Yazmak, aklını bir şeylere takmaktır. Bu bir dülger balığı da olabilir.

Telefondaki ses:

«*"Yazko Edebiyat"* Dergisi, seninle uğraştı, sesini soluğunu kesmek istedi, Prof. Mina Urgan'ın açıklamasını bile kendi tarafına biçerek yayımladı, fakat ne oldu? Bu tutumu ben çok ayıpladım, ancak sen de fazla sessiz duruyorsun...» deyip duruyor.

Onun da, kültürel hayatımıza, topluma ve kurulan yazarlar kooperatifinin durumuna bakmaksızın, salt ayıplamak-

la bir yere varabileceğini sanmıyorum. Ben, adını andığı derginin 'demokratlık gösterisi'nde bile müthiş toplumsal bir yan buldum. Bu gösteride toplumun bir uzantısını buldum: Kabagücün eşlik ettiği, hep bana, rab bana, diyen bir 'demokrasi'. Yazko Edebiyatçıların, bir köşebaşında birine saldırma özgürlüklerine, yalnız kendilerine tanıdıkları hakka karşı durmaya kaş çatışlarına, bu ağalık niteliklerine bakarak ise, toplumun kültürel düzeyini daha iyi anlamlandırabildim. Yazarın sesinin-soluğunun çıkıp çıkmadığını kitaplarına bakarak değil de, günübirlik sansasyonel haberlere bağlayan kişiler, okur-yazar diye bilinen kişiler arasından bile çıkabildiğine göre... Füsun Akatlı'nın dürüst yanıtı da, Prof. Mina Urgan'ın yazısı gibi çarpıtıldı. Ayıp değil mi?

Bunları daha uzunboylu, ayrıntılı düşünmeme zaman kalmıyor. Aklıma nedense Demir Özlü geliyor. Belki de, romanlarımda gerçekten 'fazla toplumbilimsel' bir yan bulunup bulunmadığını sorgularken oluyor bu.

Unutmak istemediğimiz pek çok şeyi unuturken, unutmak istediğimiz ne çok şeyi hatırlıyoruz. Yanımda götürmek istemediklerim arasında, şimdi en açık seçik bilebildiğim, Demir Özlü'nün "*Milliyet Sanat Dergisi*"ne taa Stockholm' den gönderdiği bir mektup. Dergi, bilgim için, geçenlerde onu bana postalamış. Demir'in neden olduğu yaranın acısı henüz çok taze. Bu acının zamanla durulacağını da pek sanmıyorum. Oysa, o mektuba gelene dek, kimi yargıları beni eğlendirirdi.

Demir Özlü'nün ilk romanı yanılmıyorsam 1976'da yayımlandı. "*Bir Uzun Sonbahar*". Bu nedenle kendisiyle yapılan bir konuşmada, "*Politika Gazetesi*"nde, «... Adalet Ağaoğlu'nun romanlarını didaktik bulurum, Adalet Ağaoğlu, hattâ toplumbilimsel,» diyordu. Üç yıl sonra, yeni bir romanı yayımlandı. "*Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*". Özlü, bu romanı üstüne de, bu kez "*Dünya Gazetesi*"nde uzunboylu konuşmuştu. Kendisine, kimi romancılarımız için sorulan bir so-

ruyu ise şöyle yanıtlamış: «Adalet Ağaoğlu'nun romanlarını daha tam okuyamadım, yeni yeni okuyorum.» Birbirimize karşı bukadar sorumluyuz işte. Demir Özlü'nün, romanlarım üstüne üç yıl önce vardığı yargıyı unuttuğunu mu, değiştirdiğini mi, ilk yargısını ezbere mi verdiğini hâlâ bilmiyorum. Bilmem de gerekmiyor. Fakat beni şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüren, bundan da önemlisi, yüreğime bir mil gibi dalan, orada derin oyuklar açan son tutumunu unutmam olanaksız. Beynim inatla diretiyor: Bir yazar, bir başka yazara karşı nasıl bukadar sorumsuz davranabilir? Düzenin kâğıdı üstünde varılmamış bir anlaşmanın hiçbir değeri kalmadı mı? Söz'e bağlılık bukadar mı gündemdışı kaldı? Üstelik de düzenin genelgeçer yasalarına karşı durduklarını her fırsatta yazanlar arasında?

Demir Özlü, "*Milliyet Sanat Dergisi*"ne gönderdiği mektupta: «Dostum Güner Sümer'in yazıları, bir topluyapıtta derlenip değerlendirilmeli. Adalet'in bunu yapmakta olduğunu bir yazısından öğrenince sevindim. Gerçekte bu, ona düşen bir görevdi. Ama, geride kalan oğlunun, sayın ve sevgili eşinin yasal vekili olduğumun da bilinmesi gerekir,» diye yazmış.

Bunu okuyunca, kanım donmuştu. Toplumsal ve özel bir yığın darbenin ardından gelen bu, görünüşte en hafif şamarla, sendeler gibi olmuştum. Gözlerimin önüne, Demir'le geçen birkaç günden, özellikle biri geliyordu. İstanbul'da, çok sıcak bir Ağustos günü. Güner'in ölümünden bir yıldan fazla bir zaman sonra. Onun, unutuluşun yoğun sisleri arasında da yitip gitmesini istemiyordum. Sağlığında kendisinin derlemediği bütün hikâyelerini, şiirlerini, oyunlarını derlemek, sanatçılığını yarına aktarmak benim için ertelenemez bir görev olup çıkmıştı. Düşüncemi, Güner'in son birkaç yılını birlikte yaşadığı karısına açmıştım; sevinçle, olumlu karşılamıştı. Evde kalan bir şiir dosyası, yarım bırakmak zorunda kaldığı bir romanı vardı. Suna, bunları bana ileteceğine söz vermişti. Ama, bu son yıla dek de iletmemişti. Ben, dört yıl boyunca üsteledim. Sonunda şiir dosyası geldi.

Fakat, Güner'in, Ankara'da, hastanede, İstanbul'dan Suna'ya getirtip de bana vermek istediği roman dosyası bir türlü gelmiyordu. Günün birinde, bir gazete yazısından, dosyanın Demir Özlü'de olduğunu öğrenmiştim. Bu da şaşırtıcıydı, ama belki Güner, bir kopya da Demir Özlü'ye vermiştir okusun diye. «Romanın sonunu istersen sen getir Adalet!» Hastanede bana sık sık yinelediği bu isteğini, tam bir vasiyet gibi algılamışım. Romanın peşine düşüşüm de ondan.

İşte İstanbul'dayım. Sıcak. Pus. Başım ağrıyor, gözlerim bulanıyor. Demir'i buluyorum. Onunla Café Bulvar'da oturup konuşuyoruz. Evet, *"Adı Nalân"*, Demir'in avukatlık dolabında, kitlideymiş. Onun, o avukatlık kasasına nasıl girdiğini sormak istemedim. Gereksizdi. Demir de, tasarımı sevinçle karşılamıştı. Güner Sümer Toplubasımlarının nasıl olması gerektiğini konuşmuştuk. Bana, «Sana yardımcı olmak için neler yapabilirim?» diye sormuştu. Geride kalanlar tümüyle elimde olmadıkça, bir yöntem bulmakta kararsızdım. Demir Özlü, «Şimdi İsveç'e gidiyorum. Dönüşümde seni ararım ya da oradan yazarım. Tasarını geliştiririz,» demişti. Bu arada, yarım kalmış roman dosyasını da bana gönderecekti. Beş yıl. Ne yazdı, ne aradı, ne *"Adı Nalân"*'ı gönderdi. Kimbilir, diyordum, o da nasıl koşullarda. Araya 12 Eylül de girdi, Demir belki artık Türkiye'ye dönemedi. Böyle şeyler düşünüyordum. Sonra, küt diye bu mektup işte. *"Milliyet Sanat Dergisi"*'ne gönderilen. Bana da değil, bir dergiye mektup göndererek ve orada yayımlanmasını isteyerek, Güner'in yasal varislerinden sözaçmasının nedeni ne olabilir? Bense, Güner'in elyazılarından, küçücük küçücük notlarından bile, yeniden bir dirim yaratabilmek için gecelerce... Kimilerimiz arasında salt bizim yasalarımız geçerlidir sanarak......

Yok, bunları düşünmek istemiyorum. Düşünmek, daha onarılmaz biçimde yaralıyor. Kalanları da, gideni de, gidenleri de... Haykırmak istiyorum, ama susmak zorundayım. Bu karanlıktaki tek güzel ışık, Ferit Edgü'nün önerisi. Desteği içimi güneşlere boğdu. «Uygun görürsen, kitabı ben yayımlamaktan onur duyarım,» diye yazmıştı. İnsanın çok

umutsuz, güçsüz anları oluyor. Ama her zaman da bir yerde bir *insan* var. Onlara borçluyuz.

Şimdi, telefondakinin iyi niyetli saçmalıklarına kulak versem daha iyi olacak. Almacı hâlâ elimde tuttuğuma, kapatıvermediğime göre...

«En azından yeni bir roman yayımlamalısın. Yok mu? Yazmıyor musun?» diyor. Demek *"Yazsonu"*ndan haberli değil. Çünkü bu romana kimse saldırmadı.

Selim İleri, son üç yıldır araları giderek soğuyan mektuplarından birinde, «Bugünler gece gündüz Mahler dinliyorum,» diye yazmıştı. Ben de ona, «Mahler kim, Selim?» diye yazdım. Yirmi beş yıl önce, Hüseyin Cöntürk'ün, evinde, bize ardarda Mahler dinlettiğini bile anımsamak istemiyordum. Yirmi beş yıldır da, Mahler'in 4. Senfonisini çala çala ezberlediğimi... Bazı ânlarda, yadsıyamayacağım hiçbir şey kalmayacakmış sanıyor, bundan da korkuyorum. Sonra, orada duran insan'ı görüyor, diriliyorum.

«En azından yeni bir roman daha yazmalısın. Yok mu?»

Şimdi bu da, bir yazara en insanlıkdışı yaklaşım değil mi?

Beklentiler...

Yazarın ses-soluk çıkardığını kanıtlamasına dönük beklentiler...

Tek bir kitap yazmalıyız ve artık kimse, herhangi bir şeye karşılık olsun diye, bizden bir ikincisini bekleyememeli.

Hoşça kal 'abi', hoşça kal... Başım, karnım, böbreğim, kolum, bacağım ağrıyor. Yüreğim. *Ama belki de, ölülerimizin asıl söylenmesini, yazılmasını isteyebilecekleri şeyler, ölüme gafil yakalanıp da kendilerinin anlatamadıkları.*

Elindeki Fallaci çevirisini şimdi bir yana atmalısın Gökçin, o pencereyi bir kez açmalı ve caddeden geçenlere, hattâ bütün kente doğru haykırmalısın: Yeteeer!

«Yeter,» diyorum ben de telefondakine, «yeni bir roman olsa ne çıkar? Burada söylentilerin ömrü çok uzun, insanların ve kitapların ömrü ise çok kısa.»

Sanatçının tam kendi sesine-soluğuna sağır bir toplumda, hâlâ, inatla yazan, yaratan insanlar bulunduğunu düşündükçe gözlerim sulanıyor. Aynı nedenle de güçleniyorum.

Telefonu kapattıktan sonra, kimsenin ağzında dolaşmayan, ortada yalnız kitapları kaldığı için artık unutulmuş bir yazarı okumak istiyorum. Örnekse, Ziya Osman Saba'nın *"Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi"*'ni. Bu hikâyeleri nereye sokuşturdum, biri mi alıp götürdü, bilmiyorum. Sahip çıkmazlığımın somut örneği. Gidenle, yaşamda anılarımız bolsa, birlikte yiyip içmişsek, gülüp kavga etmişsek, ona sahip çıkıyoruz. Hiç değilse!.. Ama bana, varsa üç beş bin okurdan başka kimse sahip çıkmayacak. İstanbul'da doğmadım, Galatasaray Liseli değilim, Amerikan Kız Koleji'nden de değilim. Selânik'le hiçbir bağım yok. Ankara Mülkiyesi'ni bitirmedim, Beşiktaş takımını tutmadım, Gençler Birliği ile hiçbir ilişkim olmadı, bir gazeteye kapılanmadım, bir dergide klikçilik etmedim, kooperatiflere girmedim, Doğu'dan da gelmedim. Kürt değilim, Ermeni değilim. Mason derneğiyle ilgim yok, benim sırtımı okşasın diye kimsenin sırtını okşamadım ve erkekler cemiyetinin üyesi bulunmuyorum, feministlere de katılmadım üstelik. Kadınlar birbirinin tavuğunu hep horoz sanırlar. Horozseverleri hiç sevemedim. Bir yığın yazara uzaktan uzağa tutuldum, onlar da zaten beni tanımazlar. Sağa sırtım hep dönük, Marks'a taptım. Ona kızdım ve kimsenin kimseyi ezmeye hakkı olmadığına inandım, kabagüce karşı durdum. İşte sonuçta, okur beni ne kadar var ettiyse, o kadar varım. Yarın bu kadar okur bile olacak mı? O da kuşkulu. Ödüller bana okur getirmeden önce, okur ödülleri getirdi, desem yeri. Batı'dan bana bir öneri gelmişse, her seferinde hemen üstüne atlamadım, ben kendim Batı'ya bir öneriyle hiç gitmedim.

Göç temizliği bitip, ben de çekip gittikten sonra, arkamdan, gelenek yerini bulsun diye, birkaç şey söylenecek, sonra ben de unutulacağım. Herhalde bana Hıristiyan dünyası da sahip çıkacak değil, ne de Müslüman. Sık sık düşündüm: Benim bayramlarım yok. Öyleyse cenaze törenlerim de olma-

yacak. Bir zamanlar, her yeni yıla girişte içip içip sarhoş olurdum. Bir iki kötü şarkı söylerdim.

Bu konumda bulunan her yazarın, bir gün göçüp gittiğinde, sesi-soluğu gerçekten kesilmiş olacak. Birisi, nihayet kitaplarımızda gerçekten yaşayan bir şeyler var mı, yok mu? diye bakana kadar.

Şimdilik, yalnızca yazdığımız sürece biraz yankılanmamız ne acı! Bir ay, iki ay, o kadar. Beklentiler...

Hepsine sırtımı dönüyorum.

O zaman da, gözlerim, kitap raflarından birinde, kitapların önünde duran İtalyan, Hollanda ya da Alman, öyle ya herhalde Alman camından iki yeşil bardağa yeniden takılıyor.

NİKÂH, NİKÂHA KARŞI

Cam eşyalar, bakırlar, bukadar kâğıt ve tahta eşya ortasında ister istemez insanın gözüne en çok batıyor. İki yeşil bardak. Tezer'in getirdiği. Eski, dövme bakır kap. Sezer'in getirdiği. Kızkardeşler.

Masaörtüsünde ise, kocaman, kırmızı bir şarap lekesi.

O akşam bizde, yemekte, masa başında Sezer'le, Tezer' le ve ikisinin abileri, Güner'in de kadîm dostu Demir'le buluşmuştuk. Demir, daha önce bize, Küçük Esat'daki daireye bir kez gelmişti.

1964 yıllarının o gecesi ise, yemekte Céline tartışıyorduk. Onun, bütün genel geçer yasalara pabuç bırakmayan dünyasını. Tezer, atılmış:

«Harikadır Céline!» demişti.

Céline'in dilini yakalamak kolay değil. Yazdığı dili anadilin gibi bilmek gerek. Ya da belki olağanüstü iyi bir çeviri. Céline, çevrilince eksilecek yazarlardan biri. Tezer, Almanca biliyor. Ona gıpta etmiştim. Demek, Céline'i anlamıştı,

dilini çözmüştü. Bense, *"Voyage Au Bout de la Nuit"*yi iki kez okumuş, ama, argo sözcükler biryana, yazarın icadı sözcükleri de anlamaktan yoksun kalmıştım. Bunu dile getirdim, Demir de, «Céline'i herkes anlayamaz,» dedi. Gözlüklerinin altında sinik bakışlar, dudaklarında küçümseyici gülüşler... İki kızkardeş kahkahayı basmışlardı. Galiba, şarabı da Güner devirmişti. O zaman, bir dizi sahne anımsamıştım. Çünkü Tezer, «Hele burcuvalar hiç!» demişti.

Avrupa'dan, üstünde hakiki pamuklu kumaştan iyi biçilmiş bir şömizye elbise ile gelmişti. Konyağın iyisini sever, bonfileye de bayılırdı. Neskafeyi tam İtalyanların içtiği usulde yapmamı isterdi. Bense, sofrada, Céline'in *"Mort à Crédit"*sinden ilk paragrafı geçiriyordum içimden: *İşte hâlâ yalnızız. Bütün bunlar o kadar yavaş, öyle de kederli ki... Yakında yaşlanacağım ve nihayet bitecek. Odama nekadar çok insan geldi. Hepsi bir şeyler söylediler. Yine de bana fazla bir şey demediler. Sonra gittiler. Hepsi, dünyanın bir köşesinde, ağır ağır ve yoksul, yaşlandılar.*

İşte, benim bu odama da pek çok insan geldi. O zamanlar, çoğunun yaşlanmadan ve yoksullaşmadan çekip gideceklerini bilmiyordum.

Demir'e, Tezer'e ve Sezer'e, alay ettikleri bir evde, o evin sofrasında hâlâ oturup durmakta etik bir sakatlık olması gerektiğini söylemiştim. Onlara, bu 'budala burcuva ev'den çıkıp gitmelerinin iyi olacağını söylemiştim. 'Küçük burjuva' dese, karşı durmazdım. İşte, yeniden yayıncılığa başlamıştım. TRT kurulmuştu. Bütün gün orada çalışıyordum. Akşamları dostlarıma, dostum sandıklarıma ise sofralar kurmaktan çok tat alıyordum. Tezer, benim ve Halim'in bürokratlığını küçümsüyordu, ama nasılsa 'burcuva' da oluyorduk. Güner'e sık sık, «Ne burcuva ev, değil mi anacığım?» derdi. Güner, Tezer'i bu 'burcuva ev'e ilk getirişinden sonra, —Paris'ten dönüşü, AST'ın kurulması üstüne idi— üç ay kadar bizde yatıp kalkmışlardı. Hiçbir erkek kardeşim, kadınını, nikâh öncesi baba evine götüremezdi. Tezer ise, Güner kadar, nikâha karşı görünüyor. Onlara katılıyorum. Es-

kimiş bütün kurumlara birlikte gülüyoruz. Yine de, o eskimişliğin içine bizim de katıldığımızı bilmiyordum.

Masaörtüsünde kocaman şarap lekesi. Tanrım, ne berbat gece olmuştu! Hiçbir zaman tam yaklaşamayacağımız, dünyasına balıklama dalamayacağımız Louis-Ferdinand Céline yüzünden kavga etmiştik.

Belki de hepsini şimdi, bütün güzel günleri, yılları örtüp silen gizli saldırganlıkları apaçık görüverince buluyorum. Tezer, şurada, pikabın başında, konyağını masaya biraz dökerek oturuyor. «Gilbert Bécaud çalalım,» diyor. Bécaud çalıyoruz. Sonra Frères Jacques da çalıyoruz: *Général à Vendre*. Parmaklarımızla masanın tahtasında tempo tutuyoruz. Gülüşüyoruz. Tezer iki plak arası, «Ben hiç nikâhlanmayacağım,» diyor.

AST kurulmuştu. Güner, Ankara'ya yerleşmeliydi. AST kurulunca, onlar da Tezer'le birlikte bir ev kuruyorlar. Hemen şurada, karşıda, Sevgi ile Özdemir Nutku'nun oturdukları bloklardan birinde, giriş katında. Tezer, İstanbul'dan, Kuledibi'nden, antika yemek masası, sandalyeler getirmiş. Benim gençkızlığımda, babamın bana yaptırdığı hapishane işi ceviz gardrop-kitaplık-şifoniyer-her şey olan- dolap o eve taşınıyor. 1963-64'ler, bizim artık ortayaşa doğru kayan hayatlarımız genceliyor. Tezer, marangoza, eski tip bir kitaplık ısmarlamış.

Güner, AST'ın ilk oyunlarının provalarında. Tezer, o arada yine uğramıştı: Güner'in nikâhlanmaya vakti olmuyormuş.

Yeşil bardaklardan birinin üstüne düşen öğleüstü aydınlığındaki ışıltılarda Tezer'in yakınan, bu kez de onu örtmek için batıcı bir gülüşe bulanan yüzünü seçiyorum. Gözlerinde anlamlandıramadığım bir pırıltı. Hoşnutlukla doyumsuzluk karışımı bir şey. O kadar anlaşılabilir bir şey. Biraz titriyor. Gergin. Bu kez karar veriyor. Güner'den yakınıyor. «İşte, aylardır birlikteyiz. Bu iyi değil mi? Nikâh gerekli mi yani?» diyormuş. Hep öyledirler, çevreden gelen baskının bütün yükünü kadının üstüne atıp kaçarlar. Gerçi, Tezer'in de çev-

reye falan aldırmadığını, aldırmayacağını sanıyordum, beni buna inandırmıştı, ama artık, nikâh gereklidir diye düşünüyorsa... Onun, Güner'e, «Şu burcuva evine, şu evliliğe bak anacığım,» deyişlerini bile unutmuştum. Kardeşimi ilk görüşte söyleyeyim: İnsanın birlikte yaşadığı kadın, nikâhlanmak istiyorsa, nikâh olmalıdır, demeliyim. Belki çocuk vardır, Tezer gebedir. Kendisi için göze aldığı şeyleri, doğumundan sorumlu bulunmayan bir çocuk için, onun adına göze almak istemeyebilir. Herhalde Tezer'e, nikâh da neymiş, niye gerekliymiş? diyemeyişim bundan.

Her birleşmede, nikâha, bir kâğıt üstünde iki tanıkla 'evet'e 'evet' diyen birileri bulunuyor ve nikâh oluyor. Biz de nikâhlandık. Kime, hangi akılı verebilirim ki?

Sonunda Tezer'le Güner de nikâhlandılar. Ancak Tezer, nikâhın 'bohem' olmasını istiyordu galiba. 'İşçi nikâhı' ya da 'beysoylu töreni' diyemeyeceğime göre, farklı istekleri böyle adlandırmam gerekiyor. Hoş, nikâh nikâhtır ve ülkemde törenlerin de hiçbir anlamı yoktur. Törene benzemezler. Bir adam gelir, toplumu temsilen, «Ben izin verdim,» der, «ele güne karşı birlikte olabilirsiniz, çocuk yapabilirsiniz, tasada ve kıvançta, mülkte ve mülksüzlükte...» İzin, bu ikili yaşamın saniyesini yaşamayacak birinden çıkmıştır.

«Biz nikâha kimseyi çağırmayacağız. İki tanığımız olacak, o kadar...»

Tezer, böyle diyordu. Ah Tezer, bir şeyi temelinden kökleyemeyince, böyle 'farklılıklar' uyduruyoruz. Ben de bir şey uydurmuştum: Düğün istememiştim. Yapmamıştık.

Nikâh öncesi telefon çalmıştı. Tezer'in sesi. Gülüyor:

«Yahu, anacığım, bir şapkan var mı? Şöyle, uygun bir şey. Nikâha başıma bir şapka oturtarak gideyim bari!»

Tanrım, bir şapkam yok mu?

«Bekle, arayayım...»

Tezer, başında bir şapka olsun istiyorsa, olmalı. Böyle bir günde, içten gelen her şey yapılmalı. O yabancı sesin, «durumunuz incelendi, evlenmeye mani bir haliniz bulunmadığı anlaşıldı»sını göğüsleyecek her şey yapılmalı.

Dolapları didik didik etmiştim. Sonunda, kutulardan birinde, yüzü gözlerin altına dek yarım örten vualiyle, siyah kadife banddan bir baş süsü bulmuştum. Sevimli bir şeydi. Çocuksuydu. Tezer'in genç yaşına ne kadar uygundu! Vualin üstüne, yine kadifeden minicik minicik fiyonglar serpiştirilmişti. Onu Aruz'la bir ucuzluk satışından elli sente almıştık. Columbus'ta, okulun yılsonu toplantısında giyecektim. Sonra da caymıştım.

Tezer bekliyor diye, o şapkacığı, soluk soluğa caddeyi geçip, oturdukları eve götürdüm. Tezer, muare mi, tafta mı, brokar mı, herneyse, gece mavisine kaçan bol bir manto, siyah eldivenler giyinmişti. Şapkayı bekliyordu. Vualli şeyi pek sevmişti. Belki de sevinmiş görünmek zorunda kaldı. Onu, onun başına kim koydu, bilemiyorum. Ben olmadığımı biliyorum. Oradan hemen ayrılmam gerekiyormuş sandım. Öyle bir hava vardı. Artık gitmem bekleniyordu. Hemen ayrıldım.

«Sen çok alıngansın Adalet!»

Bu da Selim İleri. Her çatışmamızda bana alıngan olduğumu söyler. Bense, alınganlıkta onunla asla yarışamayacağıma inanırım.

Tezer'e gelince; o, başına kadife bandı koymuş, vuali de yüzüne indirmiş, nikâhları kıyılmış. Çok gülmüşler. Sonradan anlattılar. Herkes gibi onların da fotoğrafları çekilmişti. —Tezer Özlü X.'ın elini beline koymuş sesi, odanın içinde, yalan! Hepsi yalan! diye öyle bir çınlayış çınlıyor ki, yeşil cam bardaklar titreşiyor, çeneleri birbirine vuruyor; çin çin ediyor...—

Bana o günler çok güzelmiş gibi geliyordu. Şimdi ise, kendi alınganlığımı değilse bile, o yıllar içinde, uzun bir süre Fatma İnayet'siz olduğumu görüyorum. Sonra, koyu yeşil camlar arkasından *"Çocukluğumun Soğuk Geceleri"*ni. Bana şu bardakları getirenin yıllar sonra yazdığı kitap. Kitapta, anlatıcı, nikâh masasına nasıl zorla götürüldüğünü, ortaya çıkan bir ablanın da, bir şapkayı başına nasıl ite kaka oturtuverdiğini hikâye ediyordu.

Bense, odanın karmaşası ortasında şaşkın şaşkın dikiliyorum. Bu şaşkınlıkla tek şey yapabiliyorum. Bakışlarımı usulca yeşil cam bardaklardan kaydırıyorum.

Herkes her şeyi aynı güzellikle hatırlayamaz ki. Ayrıca, nice roman, hayatın nice güzelliklerine karşı koymuştur, nekadar çirkinliği de güzelleştirmiştir.

Gözlerim biraz yanıyor.

Tozlu, sıkışık geçidimdeyim.

Güneş, oturduğumuz yapının iyice arkasına geçmiş olmalı. Cama hiçbir yandan günışınları vurmuyor. Oda, yeşile çalar bir bulanıklıkta görünüyor.

Rousseau'nun *"İtiraflar"*ı itiraflar mıdır? Gide'in yazdıkları, her şeye karşın nekadar güzelleştirilmiştir? Basınımız ve okurumuz, neden salt yatak öykülerini 'içten itiraflar' olarak görmektedir? 'Büyük gizlilik'in yalnız cinsel ilişkiler için geçerli sayılmasından herhalde. En büyük yasak da, en büyük merak da burada. Bu gizlilik önemsizleştiği zaman, yalnız o zaman sanki, bizim de belki bir Dostoyevski'miz olacak. Dostoyevski, insan ruhunun derinliklerinde, çok kuytularda gezinen asıl şeytanları hiç atlamaz.

Bitkinlikle kırık koltuklardan birine çökmüşüm. Fatma İnayet, üstüne oturmuşum gibi, ortalığa fırlıyor:

Morukladın!

Düşman düşman bakıyorum ona. Hiç aldırmıyor. Gülüyor:

Moruklayan herkes eski defterleri karıştırır, hem de defterlerin içinden en önemsiz şeyleri bulur çıkarır.

Dostoyevski'yi düşünüyordum. Bu mu önemsiz?

Hayır, onu düşünüyormuş gibi yapıyormuşum. Bozuluyorum. Bakışlarımı boşluğa çeviriyorum.

MERDİVENÜSTÜ

Şu, enine boyuna, kara kapaklı cilt neydi?

Oradaki işte, taa yukarda, üstten ikinci sırada duran?

Gözlerimi havaya dikmiş, yukarılara doğru bomboş bakınırken seçiyorum onu. Seçmek de denemez, insanın gözüne gözüne batıyor. Bütün ciltlere aykırı bir çıkıntı.

Oturduğum kırık koltuktan biraz yorgun kalkıyorum. Kapının arkasındaki merdiveni kitap raflarının önüne çekiyorum. O katı, çelikli korseyi belime yine bağlamadım. Böyle bir günde, özellikle bağlamalıydım, ama bana, belli bir rahatlıkla birlikte pek çok da rahatsızlık veriyor. En başta, artık yaşlanmış hantal bir kadın olduğumu haykırıyor.

On yıl kadar önce, Asya Yayın Birliği'nin toplantılarına katılmak üzere TRT görevlisi olarak Tokyo'ya ilk gidişimde, New Otani Oteli'ndeki odama, yatağın üstüne bir de kimono bırakmışlardı. Grogrene benzeyen kalın, enli kumaştan obisi, işte o güzelim kuşaklardan biri de, kimononun arasındaydı. İpeksiydi. Sertliğini algılamıyordunuz. Rengi çok güzeldi. Hemen soyunup kimonoyu üstüme geçirmiş, kuşağını da midemle belim arasına bağlamıştım. O zaman bilincime çıktı, üzülerek ayırdettim: 1964'ten beri yeniden radyoculuk, yayıncılık, derken, TRT'deki işimin yoğunluğu, bana kadın olduğumu hemen hemen unutturmuş. Otel odasında, masanın üstüne bırakılmış, incelenmeyi bekleyen yığınla raporun yanıbaşında, aynada, yeşil üstüne solgun çiçekli kuşağıyla kimonolu kendimi görünce ise, hoş bir duyguya kapıldım. Kadınlığımı yeniden bulmanın sevinçli şaşkınlığı... Onu bir suç, bir yük gibi taşımaktan yıllardır kurtulmuştum. Sonra, kurtulduğum şeyin nesnesini de unutup gitmişim. Gövdem, o, kimseye sorumlu değil, yalnız kendine sorumlu.

Çelikli korseyi takmamakta diretiyorum, çünkü sert balinaların sıkıntısını çeken benim. Yaşlılık duygusuna yenilmek istemeyen de, onunla savaşan da benim.

Merdivenin üstünde birkaç basamak çıkıp, gözüme takılan cilde uzanıyorum. Uzanırken, Fatma İnayet, inadına uyarıyor:

Dikkat et! Dikkat et! Merdivenden aşağı yuvarlanırsan, belkemiğin yine kayar. Belindeki dikişler açılabilir. Yine

yatalak olursun. Göç temizliği biryana, *"Üç Beş Kişi"*n de öylece, müsvedde halinde kalakalır.

*"Üç Beş Kişi"*n derken, benimle alay ettiğini, hattâ beni yeni romanımdan kuşkuya düşürmeye çalıştığını sanıyorum. Zaten sık sık sorup duruyorum: Şu koca dünya ortasında, hiçbir ağırlığı bulunmayan bir ülkenin yazarı olarak, sesimizi kim işitir acaba? Kırk beş, elli milyonluk bir toplumda, edebiyatçımızın beş bin okurunu beş bin yüz, on bin okurunu on bin yüz yapmak için girişmekten çekinmediği edebiyatdışı çabalarının ne anlamı var? —Geçenlerde *"Milliyet Sanat Dergisi"*ne yazarımızın durumu ve okur olmanın önemi üstüne bir yazı yazdım, yazımdan ötürü pek çok homurdanmaların yükseldiğini işittim.— Yine de sorup duruyorum: İyi bir yazar olmak için verilen çabalar, iyi bir okur olmak için neden verilmiyor? Bu çağda, salt kendi toplumumuz okusun diye yazmanın ne anlamı var? Yüz 'iyi okur' un varlığını bile algılayamadığım günlerden beri yazıp durmam da garip. Biz, gösteri sanatlarının üyeleri gibi değiliz. Bizim izleyicimizin yüzü yok. Soyut. Bazan, yolda önünüzü biri keser; sizi okuduğunu söyler. Günlerce, haftalarca, okur diye gözlerinizin önüne yalnız bu yüz gelir. Bazan da bir mektup alırsınız. Kitaplarınızın okunduğunu algılarsınız. Ama mektupta romanınız, hikâyeniz için öyle bir değinide bulunulmaktadır ki, «Ah, benim okurum keşke bu olmasa!» dersiniz. Özlediğiniz okur bir yerlerde mutlaka vardır; yazar onunla bir yaşamboyu belki bir kez buluşur. O da bazan kendisinin sizinle buluştuğuna pişman olur.

Benim için, şu yeryüzüne boşuna gelip gitmediğim duygusunu veren tek şey, yazmak. Başkalarını bulunduğu yerden kuşkuya düşürebildiğim zaman ise, doğrusu keyifleniyorum.

Aşkları hiç iyi yaşayamadık. Hiçbir şeyi iyi yaşayamadık. Hayat denen şeyin içinde bir süre benim de devindiğimi bilmek istiyorum. Uzun sürmüş, çok sancılı bir değişim döneminin üyesi olarak, bu sürecin beni büsbütün de unufak

edip hiçliğe salamadığını kanıtlamak... Bir başkaldırı? Herhalde.

Unutma! Bu, belinden geçirdiğin ikinci ameliyat!..

Böylece, çuvaldızcıbaşı beni yeniden uyarıyor. Besbelli, hayattan eletek çekmemi bekliyor. Ben de, bir basamak daha çıkıp, merdivenin en tepesinde, bakmak istediğim enli boylu cildi yerinden çekiyorum.

Tam o sırada gördüm: On yıl öncesini de, geçen baharı, yazı da... İlkinde, sağ, ikincisinde sol bacağımda boygösteren çekilmelerin giderek başıma ne işler açtığını, beni sakatlar gibi yatalak ettiğini. Sonuncusunda tekerlekli sandalyeye bağımlı kalmıştım. Yine bir ameliyatla doğrulabildim.

On iki yıl öncesi, tam bir karabasan. Şimdi de bunu yaşıyorum. Hemen hemen tıpkısını: Sağ bacağımda çekilmeler başladığı zaman, ilk romanımın son yazımını tamamlamaya çalışıyordum. Sanki, bacağın derisi, etine kemiğine kısa ve dar geliyordu. Acı, zaman zaman beynime vuruyor. 12 Mart üstüne ilk güz. *"Ölmeye Yatmak"*ı, genel ve özel nice yürek yaraları ortasında, bu acılar eşliğinde tamamladım: —Dostlarımın, tanışlarımın çoğu ve gençler cezaevlerinde. Güner, AST grevi sonucu oradan uzaklaşmış, sinirleri berbat. Ben bir kez evi bırakmıştım, bir otelde kalmıştım. Yanıma yalnız Çehov ve Gorki ciltlerini almıştım. Ben mi romanı yaşamaya başladım, roman mı beni yaşatıyor, birbirine karıştırmıştım. Basın-Yayın Yüksek Okulu'nda ders veriyordum, darbe sonunda oradan uzaklaştırılmıştım, bir toplantıda, bir sesin, «Güner Sümer intihar etmiş diyorlar,» dediğini işitmiştim. Güner'i İstanbul'da üç gün telefonla bulamamıştım. Bacağım çekiliyor.— Giderek her şey, zaman zaman kararıyordu. Halim'i bile göremiyordum. Bir avluda, bir gece, iki sivil polis tarafından sürükleniyordum. Beni, elçilikleri bekleyen polisler kurtarıyordu. Derken, yarı uyur bir dinginlik boygösteriyor, ama uzun sürmüyor. Yeni bir karabasan: Romanımı basmak isteyen Sinan Yayınları'nın sa-

hibi, dosyayı İstanbul'da kaybediyormuş. Çok yağmurlu bir gecede, kitabımın dosyasını, bir rastlantı sonucu, Oğuz Atay' da buluyormuşum. Onunla bir otelin barında oturuyormuşuz. Bir cin-tonik içiyor, bacağın yeniden bastıran ağrısını geriletmeye savaşa savaşa, Oğuz Atay'a, yeni çıkan *"Tutunamayanlar"*ını övüyormuşum. (O yıl yayımlanan romanlar üstüne bir soruşturma nedeniyle *"Tutunamayanlar"*ın adını veren tek kişiydim. Yılın en beğendiğim romanı.) Dışarda yağmur hâlâ bardaktan boşanırcasına yağıyor. Oğuz Atay, barın önünde, edebiyat çevrelerinin vurdumduymazlığından yakınıyor. Bana öyle şeyler anlatıyor ki, o dünyaya adım atmaktan caymak üzereyim. Kaybolan roman dosyamı yeniden bulduğum için yeterince sevinemiyorum. Oğuz Atay, «Eleştirmenlerin hazır formülleri var. Onlara uymayan bir kitabı ya görmezlenirler, ya yerin dibine batırırlar,» diyor. Hazır kalıpların birazcık dışına çıkabilmiş bir roman yazdığımı biliyorum. Ama, beni tedirgin eden, Oğuz'un eleştirmenler için söyledikleri değil. Onların ne diyeceği beni hiç ilgilendirmiyor. Açıkçası, okur bile umurumda değil. Yazılmasının geciktiğine inandığım bir roman yazdım. Cumhuriyet ideolojisini ameliyat masasına yatırdım. Bu ideolojinin bireyleri nasıl yapıp çattığını soruşturdum. Benim için asıl önemli olan, genelde klasik anlatımdan bir adım öteye geçmemiş, orada takılıp kalmış Türk Romanı'm birazcık bu sınırların dışına itmeye çabalamam. Bu da zaten henüz yayımlanmadı. Belki hiç yayımlanmayacak. Eleştirmenleri, okuru düşünene dek... Romanı sorgulamaya henüz başladım. Önümde, düşünülmesi gereken bu büyük sorun var.

İşte, ağrı beynimde yine zonkluyor. Hayal meyal anımsıyorum: Oğuz Atay, bir yayınevi sahibi tanıyıp tanımadığımı soruyormuş. Romanımı Ahmet Küflü'ye vermeyi düşünmüyorum. Onun dışında da hiçbir yayınevi sahibi tanımıyorum. Tiyatro çevrelerinden tanıdığım, bir süre önce Atay'ın romanını basan adamın da, roman dosyamı nereye koyduğunu bilemediğini, onun Oğuz Atay'ın kendisinde çıktığını söylüyorum.

«Sahi, bu dosya sizin elinize nereden geçti?»

«Hayati Asılyazıcı, okuyup fikrimi söylemem için bana vermişti, unutmuş olacak...»

Öfkem, bacak ağrımı dindiriyormuş. Ama beynim kötü zonkluyor. O kimseden iki temel dileğim olmuştu benim. Birincisi, romanımı bir başka roman yazarının değerlendirmesine bırakmaması, ikincisi, yayımlanacaksa, Cumhuriyet'in 50. Yılı'ndan önce yayımlanması. Cumhuriyet neslinden sözaçan bir romanın, kutlama törenleri furyasına bulaşmasını istemiyordum.

Oğuz Atay bana, yayın dünyası adına tek umut, tek güzellik gösteremeden kalkıp gitti; gecenin yağmuruna karıştı. Öyle bir karışış karıştı ki, kendisini bir daha hiç göremeyecektim.

O gece, otelde, bacağımın ağrısı bana romanı falan unutturdu. Sabah, eczanede iki iğne yaptırdım. Diş ağrısı dindirmeye çalışır gibi.

Birkaç dostum, tanışım daha yazboyu toparlanıp gözaltına, tutukevlerine götürüldüler. O karanlıkta bir ışık. Yeni yıla doğru Emil Galip Sandalcı'yı salıverdiler. Tabanlarını yarmışlar. Emil'i sonra, yeniden alacaklar. Işık kararıyor. Ağrılarım yeniden artıyor. 'Gülmeyi kasıklarıma hapsedişimden'. Emil, uçak kaçırma olayına karışmaktan suçlanıyordu. Bir ülke ki, yöneticiler Sandalcı gibi aydın birinin kişiliğinden habersiz. Bir yüreğin sürekli gençleşebilmesi için, sürekli ve çok ağırbaşlı, süzülmüş bir kültürden geçmesi gerek.

Bir kez daha İstanbul'dayım. O gidişimde Leylâ Erbil'de kalıyorum.

PARANTEZ

(O zamanlar öyleydi. Leylâ Erbil ile mektuplaşır, birbirimizde kalırdık. 1965'lerde Alanya'nın Yeşilköy'ünde, sessizlikte, iki odalı, kocaman taraçalı bir ev kurmuştuk. Oraya sık ve

uzun süreli gidemiyorduk. Gaz lâmbalarının ışığında denizin sesini kaçamak aralıklarda, iki üç gece dinleyebiliyorduk. Fakat bu evde Leylâ Erbil ile iki kez buluşmuştuk. Birinde bana Bekir Yıldız'ın kitaplarını getirmişti. Bekir Yıldız, «Arkadaşın bunları okusun da, gözü yazar görsün,» demiş. Güldük.

Leylâ da, Oğuz Atay gibi, en çok eleştirinin sefaletinden sözaçardı. Sevim Burak, Füruzan, Tomris Uyar ve Selim İleri, bana aktardığı tutumlarından ötürü onu en çok öfkelendiren yazarlardı. Özellikle Füruzan. Henüz, hiçbirini tanımıyordum. Selim'i bir kez görmüştüm. Ankara'da. İlhan Berk'le bize gelmişti. Oturduğu sürece de yalnız Güner Sümer'i çekiştirmişti. Ama kendi meslekdaşlarından övgüyle sözaçmıştı. Leylâ Erbil ise, ahlâksal bir yozlaşmadan sözaçardı.

İnsan, başkalarına karşı söylenen şeylerin, bir dostu tarafından bir gün kendisi için de söylenip yazılabileceğini akıl edemiyor. Karşınızdaki sizde kendince bir kusur, bir eğrilik görmüşse, bunu en azından sezdirir, diye düşünüyorsunuz. Böyle bir şey olmayınca da, kendinizi yıllarla birikmiş bir güvene bırakıveriyorsunuz. O günler yıl 1972 falan olmalı. Erbil'i, evliliğimin ilk yıllarında, 1955'lerde tanımıştım. Nişanlıydı. Nişanlısı, Halim'in arkadaşı ve meslekdaşı. Leylâ bize, Beşevler'e onunla gelmişti. Aşağı yukarı yirmi yıllık bir tanışıklık. Yirmi yılda kim, kimin ne yapıp, ne yapmayacağını en azından büyük, genel çizgileriyle bilir. Bilinememiş olması, birlikte geçen zamanı anlamsızlaştırıyor. Hiç olan günler, saatler...

Eflâtun'un *"Şölen"*inden Gorki'nin *"Les Estivants"*ına (Yaz Konukları), Truman Capote'nin *"Tiffany'de Kahvaltı"*sına, *"Hamlet"*in mezarlık sahnesinden ve Hamlet'in kendisinden taaa *"Artemio Cruz'un Ölümü"*ne dek, bütün doğumlar, düğünler ve ölümler tüm yazarların ortak alanı. Bütün zamanları, zeminleri, izlekleri ile. Çünkü bunlar hayatın asal belirleyicileri. Hayatın kendisi. Ortada bütün hayatlar, zamanlar, zeminler, izlekler ve bütün bir sanat, edebiyat biri-

kimi dururken, bir yazarın kendisini bir tek başka yazarın sayfaları arasına kıstırıp oralarda otlanacak şey araması budalalık olurdu. Ayrıca, otlanılacak yer de otlanmaya değmeli. Ben, yazarın büyük bir hayat hırsızı olduğunun bilincine çok genç yaşımda vardım. Yazarken, yalnız bunun, bir hayat otlakçısı olmanın tedirginliğini, suçluluğunu duyarım, ama başka yolu da yok.

Leylâ Erbil, İstanbul'da, onlarda kaldığım günlerde, ilk roman dosyamı okumuş, «Dürüst bir iş yapmışsın,» demişti. Kitap yayımlandıktan sonra, düşüncelerini aynı doğrultuda ve daha ayrıntılı yazdı. Mektubu atmadım sanıyorum. Beni ilk yüreklendiren kişiydi. Çünkü Halim, oyun yazarlığından sonra, romana geçişimi ilkağızda kuşkuyla karşıladı.

O yıllarki dostum Leylâ, gerçekten dostluk göstermiş, inandığı bir romanın yayımlanması için de çabalamıştı. Dosyayı, Bekir Yıldız'la birlikte bir kez de Cem Yayınları'na götüreceklerini söyledi.

Türkiye Yazarlar Sendikası'nı (TYS) kuruyorduk. Arkadaşlarım, yazarlararası dayanışma örneği veriyorlardı.

Ama artık yıl 1980 ve Leylâ Erbil, *"Tuhaf Bir Kadın"* adlı romanının(?) 3. basımı nedeniyle Cumhuriyet Gazetesi'nde konuşuyor. Bizse, ilk ve ikinci basımlarıyla *"Tuhaf Bir Kadın"*ın bir hikâyeler kitabı olduğunu biliyoruz. Ayrıca, yeni bir kitap üstüne değil, yeni basımlar üstüne konuşmak da salt şunları söyleyebilmek için olmalı:

Benim Tuhaf Bir Kadın'ın ikinci bölümünde Baba, ölmeye yatmış durumda, yatağında tarihiyle, toplumuyla, kızıyla, kendisiyle hesaplaştı. Ölüm öncesi zihniyle hayatı kıyasıya gözden geçirdi. Açık bir zihindi bu. 'Bu dünyada kimseye, kimseye hakkım helâl olmasın' diye diye öldü. Ölüm yatağı teması ilk kitabım Hallaç'ta (1960) da, 'Ölücem birazdan' sayıklamasıyla sık sık başvurduğum bir motiftir. Üçüncü bölüm olan Ana, sanki bir düğün günü olan şarkılı, danslı, kavgalı bir mevlût'da verildi. Düş biçimiyle. Toplumun analizini de veren bu çılgın eğlenceler Gecede kitabımda vardır. (1968)

Bu sözlerinden önce ise, şunları söylüyordu:

Eleştirinin sahip çıkmadığı işlerime bazı yazarlar fazlasıyla sahip çıkmışlardır.

E. M. Forster, *"Roman Sanatı"* adlı kitabında, roman yazarı için hayatın beş temel olanağından sözaçar. Doğum, ölüm, beslenme, sevgi ve uyku (düşler). Bu olanakların en verimlisi olarak da ölüm'ü görür. Çünkü: *Romancı, her şeyi zaman içinde ele aldığından, yaşamın bilinen gerçeklerinden ölümün karanlığına doğru gitmeyi, doğumun karanlığından bilinen gerçeklere doğru ilerlemekten daha kolay bulmaktadır. Kişileri öldüğü sırada yazar artık onları iyice anlayabilecek, haklarında hem gerçeklere uyup, hem de kendi hayal gücünden doğan şeyler söyleyebilecek durumdadır.*

Her şeyin metalaştığı her yerde olduğu gibi, ülkemde de basının, özgürlüğünü en sereserpe, birilerini birilerine tutuşturmakta gösterdiğini biliyorum. Ne yapsın ki, satış düşmeleri böylece biraz önlenebiliyor!

Her şeye karşın, *"Yazko Edebiyat"* Dergisinin Bir Karşılaştırma yazısını yayımlaması nekadar saçma ise, bu yayım da o kadar saçma! İlkin, Forster'in bu ve benzer saptamalarındaki gerçeklikten ötürü, öteki, şimdi anımsadığım türden benzetmelerin benzemezliğinden ötürü. *"Ölmeye Yatmak"*da somut bir ölüm yatağı sözkonusu değil. Aysel'de hiçbir bilinç kayması sözkonusu değil. O, her hakkını herkese helâl ederek, yeni bir başlangıç için, somut bir ölüm yatağına dek, otele girdiğinden daha diri, sabahın serininde odasından çıkıp, kentin kalabalığına karışmaktadır. Huxley'e gelince: Anadolu Kulübü gibi bir kültür kargaşasını rüyasında bile görememiştir o. Beri yanda *"Yaz Konukları"*nın Bassov'ları, Vlas'ları, Suslov'ları, Olga, Rumin, hattâ Barbara ve Marya'ları ise, galiba hâlâ birbirlerinin kötü gözcülüğünü ederek zaman geçirmekteler. Ne *'eğlenceli gecelerdir o geceler!* Hepsi, bütün 'aydınlar', birbirini emerek, tüketmeye çalışarak *'toplumun analizini de verirler.'*

Gerçi Erbil ad vermemiş, yeterince açık olamamış, 'ima' ile yetinmiş. Ama, önceden hazırlığı bulunan 'arif'lerin anla-

yacağı kadar da açık.) —Sahi, bu eski, kırık koltuğun fotoğrafını kim çekmişti? Aynı ormanda bir de eşek sürüsü olacaktı. İyi ki göçüyoruz. Bu evde sevdiğim resimleri asacak yer kalmadı. Her şeyi biriktirenlerden olmadığım halde...—

KARANLIKTA IŞIK BENEKLERİ

Ama yıl hep 1972. Ben, Ankara'ya dönüyorum.

Bazı hikâyelerim üstünde yeniden çalışmaya başlamıştım. "*Yüksek Gerilim*" kitabımı hazırlıyordum. Aklımda hep o genç tohum da vardı. Kocamış, tutucu, baskıcı duvarı yıkan genç tohum. "*Duvar*" adlı hikâyeyi kuruyorum. "*Bileyici*" nin sonunu değiştiriyorum. Hikâyenin ilk yazımı ardından, bitişte yapay bir yan bulmuştum. Edebiyatta çarpıcılıktan yana değilim. Beni, olağanmış gibi görünen, o olağanlığın altında yatan şeyler ilgilendiriyor. Bir tümce, bir bakış, bir el hareketi, bir ses.

Yine de, hikâyemin sonu gelip gelip çarpıcı bir noktaya saplanıyordu. Müthiş tedirgindim. Üstelik, bacak çekilmesi yeniden boygöstermişti. İnatçı, inceden inceye işlerliği olan bir ağrı. Sonra, Leylâ Erbil'den bir mektup: Cem Yayınları' nın yıl programı doluymuş. Romanımı okumamışlar bile.

Güngör Dilmen, «Bir de Yankı'ya versen kitabım?» demişti. Hangi ay, anımsamıyorum, bir İstanbul'a gidişimde, dosyayı bu kez Güngör'le birlikte Kemal Demirel'e bırakmıştım. Sonra da ondan çok ince bir 'red' mektubu almıştım. Dosyamı geri gönderiyordu. Ya da ben, TYS için yeniden gidişimde aldım.

TYS nihayet kuruldu. Daha kurulurken derin çatışmalar oldu. Üzgün müyüm, sevinçli miyim, bilemiyorum. Bacak ağrılarım artık hiç ara vermiyor; belime vuruyor, her yanıma.

Nasılsa, yanımda yine Güngör, kolumun altında roman dosyam, Ankara Caddesi üstündeyim. Orada dikiliyoruz. Bezginim. Bunun kesinlikle ağrılardan olduğunu sanıyorum. Güngör'e:

«Bu caddede şu kitaba salt bu kitap olarak bakacak bir yayınevi yok mudur acaba?» demiştim.

Gözlerimin önüne Oğuz Atay'ın hiç umut vermeyen buruk yüzü geliyordu.

«Bu dosyadan kurtulmak istiyorum Güngör!»

Ağrıların hep bu koca kütleyi getirip götürmekten olduğunu düşünüyordum. Ondan sadece kurtulmak istiyordum. Kaybolduğu zaman keşke hiç bulunmasa mıydı acaba? Fakat insan, emeğini o kadar kolay gözden çıkaramıyor.

Karşıdaki Remzi Kitabevi levhası o zaman gözümüze çarptı. Burasıyla tek ilişkim, ilk Nazım Hikmet'leri, ilk Kemal Tahir'leri, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'i bana sunan, onları okumamı sağlayan bir yayınevi olması. Gerçi çeviri kitaplarda, çevirilerin özensizliği, kesintiler hoşgörülecek gibi değil. Ama, MEB Yaymları'nda da, Varlık Yayınları'nda da durum aynı. Dostoyevski'nin *"Ecinniler"*indeki kısaltmalar akıllara durgunluk verecek kadar. Bu da bir MEB Klasikler Yayını. Yabancı edebiyatı hep eksik ve yanlış tanıdık. Her şeye karşın, Devlet bütünüyle sustuğu zaman da, Varlık Yayınları gibi, Remzi Kitabevi de bizi, çeşitli seçeneklerden haberli kıldı.

Çeyrek dakika sonra, yukardaki yayınevinde, Erol Erduran ile Nejat Ebcioğlu'nun karşısındaydım. Aylardan galiba Şubat'dı. Soğuk vardı. Yağmur çiseliyordu. Gözlerim, yıllardır adını bir efsane gibi duyduğum Remzi Baba'yı arıyordu. Ama, Remzi Bengi ortalıkta görünmüyordu. Onunla, kontratı imzalamaya geldiğim zaman tanıştım. Oysa, daha önce kitap satış yerinde karşılaştığım kimse oymuş. Beni ilk çarpan, Remzi Bengi'nin yayınevi çalışanlarından herhangi biri gibi, son kerte sade, düz tutumu oldu. Ne iticiydi, ne kucaklayıcı. Her şey zamana, okura bırakılmıştı.

Erol ve Nejat Beyler, romanı kendilerine bırakmamdan on beş gün sonra bana, Ankara'ya bir mektup göndermişler, "*Ölmeye Yatmak*"ı yayımlamak istediklerini söylemişlerdi. Söz verilen zaman içinde bir yanıt alışım, bu uygar tutum, beni müthiş etkilemiş, gönendirmişti. İlk romanımı basan bu yayınevinden hiç ayrılmadım. Ondan sonraki kitaplarımı da hep Remzi Kitabevi'ne götürdüm. Yayım dünyası üstüne ben de yavaş yavaş bir şeyler öğreniyordum. Öğrendiklerimin bir teki bile, beni yayınevimden uzaklaşmaya heveslendirmedi. Erol Bey, okuru izleyerek terfimi zamanında yapıyor... Yazara saygısı beni iç çatışmalardan koruyor.

12 Mart'ın o boğuntulu ortamında, içsel ve dışsal ağrılarla boğuşurken işte, küçük ışıklar, minik mutluluk kırıntılarımız; karanlıktaki bu ışık benekleri...

Her şeye karşın boğuntu baskındı. Kuşkusuz çok daha baskındı. İlk gençliğimde önüme yepyeni ufuklar açan ve her zaman dostluğundan onur duyduğum Niyazi Ağırnaslı'yı götürmüşlerdi. Kızını götürmüşlerdi. Henüz on dokuzunda var yok. Niyazi, Leman'ı tanıdığında bu yaşlardaydı. Leman'ın, bu en eski arkadaşımın hiç yakınmayışı dokunaklıydı. Arada bir Veysel Öngören uğruyor. Vasıf'tan haberler getiriyor. Kasılmış parmaklarımla Veysel'in kopuk düğmesini dikiyorum. Sevgi'ye bir kart atıyorum. Yıldırım Bölge'ye. Sonra, oturup Musa Öğün'e, TRT Ödülleri konusunda sorumsuz, suçlayıcı demecinden ötürü, bir yazıyla yanıt veriyorum. TRT'nin özerkliği için savaşmış olanlardan çoğu, şimdi cezaevlerinde.

İstanbul'dan Tomris Uyar geliyor. Bizi Selçuk Baran tanıştırıyor. Tomris beni, yemek masası üstünde yatar buluyor. Artistik bir gösteri yaptığımı sanıyor. İkinci gece. Selçuk Baran'daymışız. Ayhan Baran, şan aryalarını prova ediyormuş. Ben yerde, halının üstünde dümdüz yatıyormuşum. Tomris, yine, İstanbullulara taş çıkartacak daha artistik bir gösteri yaptığımı sanıyormuş. Neler konuşuyoruz, o gece neden o kadar çok gülüyoruz, bilmiyorum. Oysa,

dün kadar yakın bir geçmişte, üç gencin asılacakları sabahın gecesi, Selçuk'la Kızılay'ın bütün kahvelerini, barlarını dolaşmıştım. Başka bir gençlik oralarda langırt oynuyor, içki içiyor, dans ediyor; diskoteklerde kızıl ışıklar yanıp sönüyordu. Bunu görmeyi neden istemiştik sanki? Neyi anlayacaktık?

Artık, oturma odasına girişten söktüğüm kapının üstünde yatıyorum. Gövdemde de yaralar açılıyor. Doktorun verdiği bütün ilâçlar miğdemi deldi, orada da yara. Gözlerimden yaşlar boşanıyor. Bu arada romanımın provaları geliyordu. Düzeltileri bir yaş perdesi arkasında yapıyordum.

İlk salıverilişinden sonra, Mümtaz Soysal uyarmıştı: «Romanını okudum. Orada 'İngilizlerin Rommel Ordusu' diye geçiyor.» —Demek roman çıkmış?— Ama benim beynim uyuşmuştu. Nasıl olur? 'İngilizlere karşı Rommel Ordusu' yerini 'İngilizlerin Rommel Ordusu'na bırakmıştı. Utanç içindeydim. Kimse, düzeltileri hangi koşullar altında yaptığımı bilmek zorunda değildi.

Halim'in söylediğine göre tam otuz üç gece uyumamışım. Sonra, ameliyatta uyutuldum.

Ameliyata yatmanın en güzel yanı bu. Deliksiz uyuyorsun. İnsan gerçekten dinlenmiş kalkıyor, kalkabilirse... Nurhan Avman'a, Ertekin Arasıl'a acı dindirici büyücüler olarak bakıyordum.

Gerçi bir ay daha yataktasın Adalet. Ama artık okuyabilirsin, hattâ bir kurşunkalem edinip, yazabilirsin de. İlk romanının devamı olacak romanın taslağını artık çıkarabilirsin. Adı, çok sonra *"Bir Düğün Gecesi"* olacak. Zaten romanın yazılması da yıllar alacak. Araya en yakınından üç ölüm girecek. Birisininki doğal ölüm. Babamınki.

Buradan, şu camın gerisinde baharın fışkırdığını hemen hemen sesiyle duyabiliyordum. Bekleyiş. Romanım çıktı, ama onu daha bir süre kitapçı vitrinlerinde kendi gözlerimle göremeyeceğim.

Sevgi de çıkmıştı. Hastane'ye Mümtaz'la gelmişlerdi. Bana anemonlar, papatyalar getirmişlerdi. Sevda Şener, arma-

ğan etmek için ne güzel kitaplar seçer! Tarjei Vasaas'ın *"Buz Sarayı"*'nı, Siss ve Unn'un iç burkan, sanki kesme, uçuk mavi iki camın arasına konmuş iki pastel renkli çiçeğin öyküsünü Sevda getirdi. Bu kitaba, Melih Cevdet Anday'ın çevirisine vuruldum: *Unn silinip gitmiş olamaz.*

Sarayın içindeki bütün yarıklardan, çatlaklardan ıssız görünüme ve yeryüzüne buz soğuğu ışıklar saçılıyor. Güneşin yol alması, bu ışıkların biçimini ve yönünü değiştiriyor, ama tüm sarayın hem içi, hem dışı parlıyor güneşe karşı. Oradan ayrılamayan kuş, hâlâ sert helezonlar çiziyor sarayın üstünde. İlk başta yaptığı gibi, çok yakına gelmiyor şimdi. Buz sarayı, aradığı bir şey olmadığı halde, boyuna ışıklar saçıp duruyordu, dökülüp parçalanmış odalarından...

—Unn silinip gitmiş olamaz...—

—Arkasında olup bitecek büyük parçalanışın sesini dinleyerek...—

—ona, artık olan oldu, diyecek büyük parçalanışın...—

Ama, Unn silinip gidemez.

Bunları günlerce mırıldandım.

Ülker Köksal, eve bir kavanoz kurabiye getirmişti. Bir yığın da tiyatro, oyun heyecanı getirmişti.

Füsun Altıok (Akatlı) ile bu hastalığım sırasında tanıştım. Kitabım çıkalı bir ay olmuştu. Onu, çiçeklerin, kitapların, kurabiyelerin, bütün dostların yanına koymuştum. Bana, onun yayımlandığını söyleyen tek şey, Fethi Naci'nin *"Yeni Dergi"*'de çıkan yazısıydı sanki. Yatağımın başı ucuna gelip giden kişilerden çoğu, bu eleştirinin dilinden duydukları şaşkınlığı söylüyordu. Eleştirmeni tanıyor muydum? Onunla aramda tatsız şeyler mi geçmişti? Hayır, eleştirmeni hiç tanımıyorum, hiçbir gelip geçmişim yok. Oysa, bir kez TRT' nin bir toplantısında karşılaşmışız. Unutup gitmişim. Tamsam da, tanımasam da ne olacak? Fakat, kullanılan 'yıkıcı' dil, gerçekten eleştiri, inceleme dışı bir dildi. Yıllar geçti, hâlâ unutamayışım bundan.

Füsun bana bir de dergi getirmişti. Salim Şengil'in *"Dost"* dergisi. Sürekli gördüğüm bir dergiydi, ama bazı ân'larda bize armağan edilen başkadır, unutulmaz.

Bu dergilerde Füsun Altıok imzalı birkaç yazı da okumuştum. Yazılarındaki düşüncelerini paylaştığım, şiirlerine, hikâyelerine, romanlarına taptığım pek çok yazardan pek azının kendisini de görmek istemişimdir. Özellikle, *"Dogmatizm Yenilmelidir"* ve *"Diyalektik Açısından Mutluluk"* başlıklı yazılarını okuduktan sonra, bana felsefeci olduğunu söyledikleri bu genç hanımla tanışmak gizli bir özlemimdi. Slogancılığın öylesi yaygınlık kazandığı bir dönemde, üstelik pek çok yazar da böyle bir baskıya yenilmişken, özgür kişiliğini apaçık ortaya koyabilen, mutluluk dediğimiz şeye de bütün karşıtlıklarıyla yaklaşmanın olgunluğunu taşıyan bu yazarın, henüz otuzlarına gelmemiş, ufaktefek, solgun biri olduğunu görüyordum. Serinkanlı bir mantık düzeni vardı. *"Yeni A Dergisi"*'nde, *"Ölmeye Yatmak"*. üstüne de yazmış. Füsun'u, her şeyi bin yıl yaşamış da, damıtmış gibi görüyordum. Duyarlığının yükünü ne denli güç taşıdığını ise zamanla anlayacaktım. Bir tutku ve aşk insanı olduğunu, inandığına sahip çıkmanın ışığını taşıdığını... Oysa, hasta yatağımın başında, hocasından çekinen bir öğrenci gibi uzatmıştı yazısını bana. Acaba, romanı çözümlemekte bir körlük sözkonusu muydu? Galiba, o gün birbirimizi tartıp durduk. O beni öğretmeni sanıyor, ben onu. Bugün hâlâ birbirimizden öğreneceğimiz şeyler sürüp gidiyor.

Ancak zaman, kazançlar kadar kayıplarla da dolu.

«GÖKGÖRMEDİK»

Hep o merdivenüstü. Elimde de hep aynı büyük boy kara cilt. Burada ne yapıyorum? Hangi gökyüzünü arıyorum?

Gökyüzünün, sadece benim gökyüzüm olmadığını öğreneli yıllar var. Bununla birlikte orada herkes özel bir köşe

arar. O köşede, kötülüklerin kendisine dokunamayacağını... Artık hiçbir şeye şaşamadığıma şaştığımı göreli de yıllar var.

Ama o zamanlar öyle değildi. Şaşma yeteneğim bukadar körelmemişti. Kimi kez, herkese doğal gelen bir şeye ağzı açık bakakalırdım.

Salim Şengil'e biz, Ankaralı sanatçılar, yazarlar, Salim Amca derdik. Bize Nezihe Meriç'den geçmişti.

Nezihe Meriç'in, dergileriyle ilgili bir kovuşturmadan ötürü, onun sorumlu Yazı İşleri Müdürü görünmesi nedeniyle arandığını, o ara, reklâm işleriyle uğraşan yakın bir arkadaşında kaldığını işitiyordum. Nezihe'yi çok merak ediyordum. Bazan telefonla konuşurduk. O konuşmalarda, arkadaşımın tutuklulardan daha tutuklu, onlardan çok daha yalnız olduğu duygusuna kapılırdım. Sanki ikimiz de birbirimize hiç ulaşamayacağımız yerlerdeydik. Oysa aramızda bir cadde ve enlemesine birkaç sokak vardı.

O zamanlar kimin hangi cezaevinde olduğunu, o gün ne yaptığını, bazan ne yiyip içtiğini bilirdik. Ya şimdi? 12 Eylül sonrası yollar çok uzadı. Araya konan daha çetin engeller kadar biz de kendi engellerimizi koyduk: Kanıksamak, alışmak... Kanıksamış ve alışmış olduğumu düşünmek bile istemiyorum. Şimdi, dostluklar, bakış açısı birlikteliği, bu kanbağı, yöneticilere hiç yeterli görünmüyor. Tam karşıtı. Geçerli tek bağ, nüfus kâğıtlarındaki, sözde en sıkı düğümlenmiş bağ. O bile, yılda birkaç kez, telörgüleri aşmaya yetmiyor.

Yatakta olununca da, aynı aşılmaz engeller. Nezihe'ye ulaşabilmeyi delice istiyordum. Ben çıkamıyordum, o gelemiyordu.

Oysa, daha bir buçuk yıl önce, Ülker'lerin evinde hep birlikteydik. Umutlar içindeydik. Ufukta yalnız parlak ışıklar görüyorduk. Nezihe, bize yine, yazmayı tasarladığı hikâyelerini anlatıyordu. O, hep anlatırdı. Aklımdan *"Bozbulanık"* geçiyordu. Bu kitabı ilk okuduğumda, çiçeği burnunda bir fakülte mezunuydum ve o fakülteye gitmek için babamı ne-

den o kadar üzdüğümü düşünüyordum. Hiçbir şey bitmemişti. Her şey yeni başlıyordu.

*"Bozbulamk"*ın çatışmalar, iç çelişkilerle dolu dünyası beni çarpmıştı. Orada, kimliğini arayan biri daha vardı. Hiç değilse, sezinleniyordu, sorgulama buraya gelecekti. Yazarın sesi bana o kadar yakındı ki, onu kendi sesim sanıyordum. Bir adım daha, bir adım daha... İşte neredeyse aynı sorguda buluşacaktık: Ben kimim?

Ama bu ses, çığlık olamadan siliniyor, orada kalıyordu, boğuluyordu.

Şimdi yalan söylesem, Fatma İnayet hemen yüzüme vurur. Geçen yıl, Nezihe Meriç'in üç kitabını yeniden okuduğumda, ne *"Topal Koşma"*, ne *"Menekşeli Bilinç"* beni, onları ilk okuduğum yıllardaki kadar etkilemedi. Açıkcası, durmadan yakınan o kadınlara burun kıvırdım. Ama, *"Bozbulanık"*, arayışın çocukluğunu hâlâ yaşadığımız şu günlerde, beni yine ilgilendirdi. O kitaptaki sahici bir aranıştı. Acı, acıyı çekenin ta burnunun ucundaydı.

Ülker'lerdeyiz. Orada, arkadaşlardan bazıları Salim Amca' nın çevresinde halka olmuşlar; o, galiba yine uzun ve belki de ilginç bir şeyler anlatıyor. Ben de yaklaşmıştım. Salim Şengil, yıllarca yayım dünyasının içinde yaşamışlığın pişkinliği ile, bize hiç doğal görünmeyecek şeyleri, büyük doğallıkla anlatıyordu. Örnekse şimdi, yayınları arasında çıkan *"Boynu Bükük Öldüler"*e ödülü nasıl kazandırdığını gülerek hikâye ediyordu. Edebiyat çevrelerinin bu yönüyle ilk karşılaşıyordum. Olup bitenleri bir hikâye gibi dinlemek bile, o dünyaya yeni adım atmaya heveslenenler için ürkütücüydü, inciticiydi. O zamanlar tiyatronun sorunları çok daha başkaydı. Yönetici iyiydi, oyuncular kötüydü, sonuç başarılı ise kahramanları ya yönetmen, ya oyunculardı, başarısızsa bütün suç yazardaydı... Böyle şeyler.

*"Tombala"*yı 1963'te yazmıştım. Halim, kendisini uzun süre yatağa bağlayan bir hastalık geçiriyordu. Doktorlar, en az üç ay sırtüstü yatmasını istediler. Yorulmayacak, fazla konuşmayacak, iyi beslenecek, sigara içmeyecek, kimse de

yanında sigara içmeyecekti. Bu durum, ister istemez evi doldurup boşaltanlarda da kısıntı yapmamızı gerektiriyordu. O sıralar tek işsiz olduğum zamandı. Meydan Sahnesi'nden ayrılmıştım. Halim, zaten bir süredir, politik nedenlerle çok sevdiği Karayolları'ndan uzaklaştırılmış, bir şirkette çalışmaya başlamıştı. Ama şirketin durumu da hiç parlak değildi. Aylık ücretin ödenmesi de garip bir biçim almıştı. Günlük, bazan da en çok bir haftalık gıdamızı sağlayabilecek kadar bir para veriliyordu. Zaten, TRT kurulunca yeniden yayıncılığa çağrılışımda, bu işi kabul etmem, ilk kez geçim sıkıntımız nedeniyle oldu. İşsiz, parasız olduğumuz dönemde yaşamımız, dıştan bakılırsa düşmüş kontlarınkine benziyordu. İkimiz de kimseden, en yakınlarımızdan bile bir şey isteyemezdik. Onlar da bilemezlerdi. Her şey dıştan son kerte yolunda, hattâ parlak görünüyordu. Örnekse, şirket, Halim'e ödeyemediği pek çok aylık karşılığı, eve iki almaçlı bir telefon göndermişti. Yıllardır telefonumuz yokken, şimdi vardı. Sonra, Halim biraz iyileşir iyileşmez, Fransa'dan tatile gelen Hubert'le Mady'yi en güzel deniz otel ve motellerinde konuk edebilmiştik. Çünkü, yine aynı şirket, Türkiye'de turistik otel ve motelciliği başlatmıştı. Moteller, oteller sinek avlıyordu. Biz de, ödenmeyen bir üç aylığa daha karşılık, oralarda kalıyorduk. O güne dek, ikili hayatımızın tek aylık tatili...

Bundan öncesi, Halim yataktayken, çok kapalı yaşadık. Ekim, Kasım, Aralık ayları, erken gelen bir emeklilik havası içinde. Halim'in aşırı sorumluluk duygusu nedeniyle de, kendine güvenini hemen hemen yitirdiği bir dönemdi bu. Artık hiç işe yaramayacağını sanıyor, bundan da müthiş bir gurur kırıklığı duyuyordu. İçine kapanıyordu. Bazan, uzun geceler boyu, ikimizin birlikte yerin altlarına doğru kaydığımızı, yaşamın bizden gitgide uzaklaştığını duyardım. Halim'i neşelendirmeye çalışırdım, pek başaramazdım. Bazan, geçici bir güç dönemin, onu neden böylesi umutsuz kıldığını, içine neden bukadar kitlendiğini anlayamaz, bu bırakış karşısında gelecek adına korkulara kapılırdım. Emek-

liliğimiz, yaşlılığımız da bundan daha kötü olacaktı işte. Yaşamın dışına sürülecektik.

Geceleri, o uyuduktan sonra *"Tombala"*yı yazmaya başladım sonra. Bir direniş gibi bu oyunun yazılışına sığınıyordum. Yazdığım her satırı Halim'e okurken, bu kez *"Tombala"*yı ondan saklıyordum. Yeni yıl yaklaşıyordu. Halim'e çok güzel, onu diriltecek, onu gerçekten sevindirecek bir armağan vermek istiyordum. Bir şey satınalacak durumumuz yoktu. Bu koşullarda bir şeyler yazabildiğimi bilmesi onu sevindirirdi. Gelgelelim, oyun acıydı. İkimizin de yüzüne inecek bir tokat gibiydi. Yenik bir yaşama, —Halim'i anlasam da,— severek, benimseyerek yaklaşmadığım kesin. Acaba, birlikte yaşadığım ve ilk kez kendi karanlığına boyun eğmiş görünen adam, bunu okuyunca alınır mıydı?

Oyunu yalnız geceyarılarından sonra yazdığım için, hastayı uyandırmamak amacıyla, yazı makinesi kullanmıyordum. Yılın son günü yaklaşırken *"Tombala"*yı ancak elyazımla bitirebildim. Ertesi gün de kâğıtları rulo yaptım, bir kurdele ile, yazarlık belgemmiş gibi, bağlayıp geceyarısı çanları çalarken, mumlar üflenirken, kimsesiz çocuklar camlar gerisinde ışıklandırılmış çam ağaçlarını görürlerken, ninem de babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, Halim'e veriverdim. Sonra da kaçmak istedim. Kaçılabilecek son durağa kadar kaçmak. Tabii hiçbir yere gidemezdim. Kapı önüne bile çıkamazdım. Halim'i elindeki boğuntu ile başbaşa bırakamazdım. O zaman, oyunu bana yüksek sesle okumasını istedim.

O gün bugündür, yazıp bitirdiğim her şeyi bir kez ona, yüksek sesle okuturum.

"Tombala", Halim o gece bana neyi okumuşsa, bende öylece kalmış. Bu okumadan sonra, hemen hemen tek satırı üstünde oynamadığım ilk ve son yapıtım. Halim, hiç alınmamıştı. Tam karşıtı, çok güzel bir şey oldu. Dirildi. Bana:

«Bu oyunu yazmasan, kendimi bu denli bıraktığımı hiç algılayamayacaktım,» dedi.

Yazarın sorumluluğu gibi, yazının gizil gücünü, etkinliğini belki asıl o gece anladım.

Bu hikâye, belki biraz O'Henry'nin, Maupassant'ın hikâyelerine benziyor. Yine de, şimdi anımsadığım o günler, yaşadığımızdan çok daha uzak O'Henry hikâyelerine.

Oyunumu Devlet Tiyatrosu'na o yıl göndermiştim. Sahnelenip sahnelenmeyeceği konusunda hiçbir yanıt alamamıştım. Peki, 1964'de gönderilmiş, gönderildiği yerde de unutulmuş, tozlu dosyalar arasında yitip gitmiş bir oyunu sahnelemek, tam beş yıl sonra, aynı tiyatroda kimin aklına gelmişti acaba? Eksik gedik kapatacak bir oyun aranırken, kim onu tozlu dosyaların en altlarından bulup çıkarmıştı? *"Tombala"*, izleyiciler ve eleştirmenler tarafından pek olumlu karşılanınca, onu kendisinin keşfettiğinden sözaçan o kadar çok Devlet Tiyatrolu ile karşılaştım ki, gerçek 'kâşif' hangisi, hâlâ bilemiyorum. Ama şunu öğrenmiştim: 1969 mevsim başı Oda Tiyatrosu için bir oyun seçilmiş. Bu oyun çok kısa, belli bir temsil süresi doldurmuyor. Yanına şöyle az kişili, kısa, çabuk hazırlanabilecek bir oyun daha bulunabilseymiş!

Oyunumu sahneye koyan Tarık Leventoğlu coşkular içindeydi. Jale Birsel ile, bütün gençliğine karşın Alp Öyken, iki yaşlıyı oynamakta çok başarılı olmuşlardı.

Telif hakkına gelince, onu, daha uzunca olan birinci oyuna daha fazla, birazcık daha kısa olan benimkine ise daha az olmak üzere bölüştürerek ödediler. Devlet Tiyatrosu'nu dergilerde, gazetelerde, *"Devrim"*de hiç çekiniksiz eleştirip durmamdan olacak, Oda Tiyatrosu'nun kapısında, orada oynanan oyunlar listesinde *"Tombala"* hiçbir zaman yer almadığı gibi, tiyatro dolup dururken de çarçabuk sahneden kaldırıldı. Alp Öyken'i İstanbul'a, *"Macbeth"*de meşale tutmaya gönderdiler. Bunları bekliyordum, ama şu telif ücreti konusunda, sanata metreyle değer biçildiğini görmüş olmam benim için yepyeni bir bilgiydi.

—Bunları bir gün bu odada Asaf Çiğiltepe'ye anlatmış, onu güldürmüştüm.—

Tiyatro deyince, çok hoş iki şey daha anımsıyorum. Birincisinde hoşluk, o zamanlar tiyatro eleştirileri yazan Metin And dostumdan çıkıyor. Gerçi o günler öyle uzunboylu bir tanışıklığımız yoktu. Küçük Tiyatro'da iki bölümlük *"Çatıdaki Çatlak"* sergileniyordu. Metin de *"Ulus"*taki yazılarından birini bu oyuna ayırmış. Oyunum için güzel şeyler yazmış. «Ama,» diyordu sonra, «bu oyun iki bölümde oynansa, çok daha başarılı olurdu.» Yıllar sonra Metin And'a, *"Çatıdaki Çatlak"*ın zaten iki bölümlük olduğunu, öyle de oynandığını söylemiştim. Biraz şaşırmıştı. Yine de algılayışında bir gerçeklik olmalı. Oyun belki daha yoğunlaştırılabilirdi. Ya da belki, o zamanlara dek, genellikle, bütün oyunlar nedense üç perdelik olurdu.

Şimdi, şu anda anımsayıverdiğim öteki olay, yine aynı oyunumla ilgili. Dönemin Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken idi. Edebî Kurul'un seçiminden, onayından, denetiminden, her neyse işte, hepsinden geçtikten sonra sahnelenen *"Çatıdaki Çatlak"*a sansür uygulanmıştı. Az önce bir kez daha düşündüm bunu. Süreyya Taşer aklımdan geçerken... Ben böyle bir sansüre boyun eğmeyeceğimi söylüyor, oyunu hemen çekmekten sözaçıyordum. MEB Müsteşarlık odasında toplanıldı. Adnan Ötüken, beni boyun eğmeye zorluyor, devletin tiyatrosunda 'orospu' sözcüğünün geçemeyeceğini öne sürüyordu. «Delişmen bir kadın, al sana orospu emekliliği! gibi bir şey yerine ne diyebilir ki?» Müsteşar, bağırıyordu. «Pekâlâ, al sana genelev kadını emekliliği! diyebilir!»

Yıl 1966 idi. TİP, TBMM'ne girmişti. Emek-hak konuşulabiliyordu. Adnan Ötüken, oyunumdaki 'insanlar tepelerden aşağı inecekler' sözünden de gocunmuştu. «'İnsanlar ovalarda dolaşsınlar, deyin!» diyordu. Ama en güzeli, Bakanlık koridorlarının, odalarının bu türden ve Müsteşara göre son kerte 'ayıp', son kerte de 'sakıncalı' sözlerle çınlamasıydı. Tam bir ay, yiğitler gibi direnmiştim. Gelgelelim, bir ay sonunda gördüm ki, Cüneyt Gökçer, sessizce ve çabucak bir

Molière oyunu hazırlatmış. Oyunumu kaldırdılar, onu kondurdular.

İşte, tiyatroda böyle sorunlarımız vardı.

Salim Şengil ise, ödülü nasıl kazandırdığı bir yana, romanının basılması için Yılmaz Güney'in kendi cebinden basım parasını verdiğini söylüyordu.

«Ödülü alınca, Yılmaz bana, abi, senden, verdiğim parayı falan geri istemiyorum. Bir on lira ver, telif ücretim diye çerçeveletip duvarıma asacağım onu.»

Salim Şengil böyle anlatıyor, ciddi ciddi de ekliyordu:

«Ben de ona, ayıp ettin Yılmaz, dedim. Romanın şimdi su gibi satıyor. On lira olur muymuş? Al sana on beş lira...»

Romanım yayımlanırsa, kendimi bir yere gömeyim, diye geçmişti içimden. Hayat aşındırır da. Ama yazmak, her tür aşınmaya karşı durmak da değilse, ne?

Kitabım yayımlanmıştı işte. Bense onu hâlâ bir kitapçı vitrininde görememiştim. Elimde Füsun Altıok'un *"Yeni A"* daki yazısı, «Keşke, tarihin insanların üstüne yük olmaya başladığı her dönemde bir Adalet Ağaoğlu gelse de, yazsa...» satırlarını yeniden yeniden okuyup duruyordum. Her ilk roman yazarı gibi, bir yandan da yüreklendirilmeye o kadar gereksinim duyuyordum ki. Belki, aylardır yatakta olmamın da bunda payı vardı.

Ustam ve dostum Nezihe Meriç sıkıntılardaydı. Ona, «Kitabımı okudun mu?» diye soramazdım. Zaten telefonda, Aslı'ya, kızına, yazlık giysiler dikerek şu kötü dönemi atlatmaya çalıştığını söylüyordu.

On gün kadar önce, ilk kez, hemen hemen emekleyerek dışarı çıkmıştım. Evin altındaki Kuğulupark'a gitmiştim. Yürürken ağaçlara, direklere tutunuyordum. Parkta da Nezihe'ye tutundum galiba. İşte, sonunda orada buluşmuştuk. Romanımı ilk kez ona imzalamıştım. Yakında Çeşme'ye gideceğini söylüyordu. Orada okurdu. Hem sonra, belki okumuş-

tu da, «Berbat!» dememek için, yine kızına dikilecek giysilerden ve Çeşme'den sözaçıyordu.

İlk kitap insanı ne kadar bencilleştiriyor. Kendimize açıklamaktan kaçınsak da, bir süre, içimizde ve her şeyin önüne o çıkıyor. Her bakış, her gülüş, her söz onunla ölçülüp biçiliyor. Sanki, çevrenizde herkes, güncel dertlerini, en önemli sorunlarını bir yana atıp, yalnız sizin kitabınızla ilgilenmeli.

Fatma İnayet'in sesi: Gökgörmediklik!

Annem bize sık sık: «Gökgörmediklik etmeyin!» derdi.

Gökyüzünü ilk kez gören insanın, o göğü yalnız kendi başının üstünde sanması.

İlk romanım yayımlandığı zaman yaşadığım gizli 'gökgörmediklik'ten şimdi biraz utanıyorum. Ama çok değil. Fatma İnayet'e bakıyorum, nasılsa hoşgörüyor. Üç yıl önce Salim Amca ve Nezihe Meriç'le selâmı sabahı kesişimi de. 1980. Kopuşlar yılı. Çevremizde ciddiye almayacağımız kişiler bulunabilir, ama zamanı ciddiye almamak; bu olmaz.

Burada, tavana yakın bir yerde de, bir anda nekadar çok kişi olmuşuz! Kitaplar, eşyalar, yakınlar, dostlar, düşmanlar. Düşmanlar, diyorum ama, kendimi, pek azı dışında, onlarla da barışık duyuyorum.

Yine kolsaatime bakıyorum. Artık öğleüstü. Aç mıyım? Henüz değil. Sabahki bir katı yumurtayla duruyorum, ama şuramda bir doygunluk.

Zaman geçiyor.

Zaman geçiyordu. Romanımın tutukevlerinde, gençler arasında okunduğunu öğreniyordum. Hiç tanımadığım, adına 'okurum' demeye başladığım kimselerden mektuplar alıyordum. Niğde Cezaevi'nden de bir mektup almıştım. Yavuz Ünal ile böyle tanışacaktım. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra bize gelecekti. Onun, elektrik işçiliğinden sorumlu bir kimliğe, sorumlu okurluğa doğru yolaldığını öğrenecektim. TİP yeniden kurulacaktı. *"Yürüyüş"* çıkacaktı. Orada benim de

yazmamı isteyeceklerdi. Yalçın Küçük'le *"Yürüyüş"*te tanışacaktım. Sanat, edebiyat açısından, derginin politikasıyla tam uyuşmasa da, burada tek satırıma ilişmediler.

Elimdeki büyük boy cildi biraz yana çekip, aşağı sarkıyorum. Annemin yanından bana ya da İsmet Hulusî'ye çocuksu bir gülümseyişle gülümseyen babama bakıyorum.

1976 Yılı Aralık ayı. Güner'in hastalığını uzun bir süre kendisinden gizleyebilmiştik. İlk oğulun acısı yüreğinde o kadar tazeyken... Zaten galiba en küçük oğulun ölümcül bir hastalığı olduğuna hiçbirimiz inanmak istemiyorduk. Küçük oğul, hâlâ yaşam doluydu, inanılmazdı. Ama işte babamız da hastalanmıştı. Annemle on beş gece, onu hasta yatağı başında bekleyecektik. Hortlak gibi, tam da artık hiç uyumamaya yeniden alışacağım sıra, Mustafa Sümer'i buzlu toprağa gömmek zorunda kalacaktık. Ancak, Doğu'yla Batı arasına sıkışmış bir hayat hâlâ ortada. Hâlâ, oradan, fotoğraftan bana bakıyor ve yarı ağlar, yarı güler, ama çok güzel sesiyle bir şarkı tutturuyor: Adalardan bir yâr gelir bizlere...

Paris'te, kendisini çağıran kadınların bolluğundan şaşkına dönmüştü. Mekke'de sinekten ve pislikten de şaşkındı. İkisini de tam açıklayamadı. Dili tutuk gitti.

Yalçın Küçük, aynı günlerde bana, *"Yürüyüş"*e gönderilmiş imzasız uzun bir mektup verecekti. «Düşmanlarınız çoğalıyor, demek okunuyorsunuz,» diyecekti. Mektup, benim hakkımda uzun bir şikâyetti. Bir kopyası da Behice Boran'a gönderilmiş. Bu elyazısını tanıyorum. Bir yazar. Mektubu gönderen, bunun bana gösterileceğini ummamış olmalı. Düşünememiş.

Bu kez de, fotoğrafta babamdan biraz ayrık duran annem uyarıyor beni: Gökgörmediklik etme!

Hemen başımı silkeliyorum. Gülümsüyorum. Annem, düşmanlarla övünmenin de gökgörmediklik olduğuna inanıyorsa, haklıdır. Üstelik annem fazla konuşmazdı. Ancak, en gerekli anda.

Halkın sessizliğine, tepkisizliğine karşın, bizim bu konuşkan, ayrıcalıklı durumumuzdan zaman zaman tedirginlik

duyarım. Edebiyat, sanat çevrelerinde, haykırmanın ve savsözlerin getirdiği yan ürünleri devşirenleri de görüyordum. Hâlâ görüyorum. Sanatçı, yazar olarak değil, halk, onun bir üyesi, bir vatandaş olarak konuştuğuma kendimi inandırmaya çalışırdım. Bir yanım hep öyle duyuyor kendini. Öbür yanım yazıyor, konuşuyor, anlatıyor. Bir gün, belki, yazmanın da işler içinde bir iş olduğuna inanılacak, diye umuyorum. En azından, en temel haklar adına, toplumun büyük çoğunluğu bir ses olduğu zaman, kimilerine göre çok yüce, kimilerine göre çok alçak görülen şu merdivenüstü yerden kurtulacağız.

KURTLAR

Hep buradayım işte ve elimde tuttuğum kara kapaklı cildin ne olduğuna bakıyorum.

Halim, usanmaz arşivciliği ile *"Cumhuriyet Gazetesi"*nin bazı eklerini de ciltletmişti. Yayımına zorunlu aravermeler dışında, adını ve ilk sanını koruyarak bugüne, 1983'lere gelebilmiş gazetenin eski ekleri. Üşenmeden, parmaklarımla sayıyorum. Ben de, en azından tam otuz üç yıldır *"Cumhuriyet Gazetesi"*ni aralıksız okuyorum. Diledikleri zaman da, hiç karşılık beklemeden yazdım, sordukları soruları yanıtladım. Gazetenin, ilânsız, salt belirli okuruyla ayakta durduğunu biliyorum. Öyleyse, onu ayakta tutanlardan biri de benim. Hiçbir şey yapmasa, temel haklarımızı ve özgürlüklerimizi savunduğu için bu gazeteye saygı duyuyorum. Habercilikte en çok bu gazeteye inanıyorum. İlk sayfada Ali Ulvi'nin en zeki karikatürlerini görüyorum. İlhan Selçuk'un düzeni eleştiren, aynı zamanda da serinkanlı yazıları yıllarca, benim düşündüğüm, düşünemediğim pek çok şeyi dile getirdi. Onun, bu yazılarından ötürü başının derde girdiği zamanları oldu. Tutukevlerine gönderildi. Nadir Nâdi'ye, İlhan'a

ve gazeteye güç zamanlar yaşatanlara bir karşıkoyuş, bir başkaldırı gibi, böyle dönemlerde iki Cumhuriyet almayı ilke edindim. —Nadir Beyin, geçen gün Evrensel Kitabevi'nde bana verdiği pembe güller solmuş, birkaç petal dökülmüş. Ama işte hep orada, ince bir vazoda duruyorlar.— *"Cumhuriyet"*, bir ara el değiştirdi. Ben de, bütün eski ve sürekli okurları gibi, yeni yönetim altındaki gazeteyi almadım. Böylesi yıllara dayalı bir dostluk.

Ben, uyumlu biri değilim. Bugüne dek delirmemişsem, bunu da, insandan büyük disiplin bekleyen yazmaya borçluyum. Oysa *"Cumhuriyet"*, bu çağda, bugünün Türkiye'sinde ne anlama geldiğini, neye yararı dokunduğunu artık pek de kestiremediğim bir ilkeler topluluğunun savunucusu. Bunu anlamlandırabilmek için, belki de, Batı burjuva demokrasisinin savunucusu, diye düşünmeliyim. Bu, gazetenin devingenleşmesini hayli kısıtlıyor. İzlediği ilkeler birliğine değişim ve devinimi ekleyememek, ona bazan Ankara'nın Başkent oluşunun ilk yıllarında yapılıp da, şimdi gökdelenler arasına sıkışıp kalmış bir yapı görünümü veriyor. Bu anlamdaki ilkesel bağlılığa ise hiçbir eleştiri hakkı tanınmaması, beni her zaman rahatsız etti. Gelgelelim, ülkemde insanlar henüz en temel haklarından bile yoksunken, Oktay Akbal'ın genelde hep Türkiye solunun sağını savunması dahil, gazetenin ve burada yazan kişilerin şu anda, bu koşullarda eleştirilmesini hiçbir zaman ilk iş olarak görmedim. Kadroların gençleşmesi başyazılara, köşe yazılarına hemen hiç sıçramadı. İlhan Selçuk'u düşünüyorum. *"Cumhuriyet"*e köşe yazıları yazmaya başladığı zaman, herhalde en çok otuz beşlerindeydi. Belki de daha genç. —Bu odada, başka odalarda hepimiz nekadar gençtik. Bütün yazarlarımızı, doğal yorgunluğun ötesinde yordular. Ama hâlâ direniliyor. Güzel direnç.—

Kocaman, kara kapaklı cildi karıştırıyorum. Bu kez de *"Cumhuriyet"*'in, bir dönüşümü yine ordunun 'ilerici' kanadından bekleyişi, sanayileşmek zorunda olan bir toplum için

nasıl bir gerçeklik taşıyor, diye düşünüyorum. En güncel tedirginliğim ise, birazcık, 'bal tutan parmağını yalar' örneği bir kayırmacılıkla ilgili.

12 Eylül'den sonra, Barış Derneği davasının izlenip okura yansıtılmasında, *"Cumhuriyet"*, yazarlarına ya da gazetenin çevresinde, yakınında bulunanlara ayrıcalıklı bir yer tanıyor. Fotoğraflarla, yazılarla... Davaları görülen başkaları da var. Aynı oranda, ölçüde haksızlığa uğramış durumdalar. Onların mahkemelerde ne söylediklerine ya pek az yer veriliyor, ya da hiç. Toplu bir tutuklama ya da dava olayında, ilk sayfa, büyük başlıklar, Cumhuriyetçilere ayrılıyor. Biliyorum, onlar berikilerden çok daha ünlüler. Soruşturulmaları, kovuşturulmaları kamuoyunu daha çok etkileyebilir. Daha önemli haber değeri vardır. Ama bir başka mahkemede, bir gencin, ünsüz birinin söylediği söz, savunu, açıklama da çok önemli olabilir. Vatandaşın bunu bilmesi, aydınlanıp belli bir konuda bir senteze varabilmesi açısından yarar sağlayabilir. Kimbilir, belki başkaları daha katı bir gerçeği yaşıyorlar. Engeller var, evet. Sansür. Ama asıl bundan ötürü, kimi koşullarda, sıkıdenetim altında okur, bazı kayırılmalara karşı daha duyarlı oluyor. Kitapları her yayımlanışında köşe yazarlarının bir kez öteki köşe yazarından sözaçması da pek yakışık almıyor. Oktay Akbal'ın kitap tanıtma yazıları bir araştırmaya, incelemeye değil de, önüne ne gelirse ona dayanarak yapılmış tanıtmalar izlenimi yaratıyor. O seçmiyor, sanki onu seçiyorlar.

Öyle. Epey bir süredir Cumhuriyet'e duyduğum güvende bir eksilme var. En ilgiyle okuduğum sayfası, ekonomi sayfası. Dış Haberler sayfası da. Ali Sirmen'i kucaklamak istiyorum.

Fatma İnayet, yampiri yampiri gülüyor:

Sakın, birtakım eleştirilerine özel kırgınlığın neden olmasın? Oktay Akbal, tam bam teline, en duyarlı noktana dokundu değil mi?

Kuşkusuz şimdi o da var. Herkesin kendi gövdesindeki yara, en yakınındakinin bile gövdesindeki yaradan daha çok acıtır. Herkes kendi diş ağrısını ancak kendisi çeker. Bunu yadsıyacak değilim. Fakat, kabul et ki, daha gece yatısı bir tutukluluğa başlamamışken bile, Oktay Akbal'm davasını her adım başı gazetenin sayfalarında görmek rahatsız ediciydi. Girdim giriyorum, gittim gidiyorum... Aynı gazete, daha dün, tutukevine yalnız geceleri yatıya giden Nazlı Ilıcak'ı iğneliyor, onun durumuyla alay ediyordu. Oktay Akbal, şimdi aynı konumda, neden 'başka' oluyor? Hem de binlerce genç, bunlardan çoğu da salt düşüncelerini dile getirdikleri için, kimisi nedenini de bilmeden cezaevlerinde iken?

Fatma İnayet hem yüzünü buruşturuyor, hem kikirdiyor:

Az önce, herkesin kendi gövdesindeki yara, başkalarının gövdesindeki yaradan daha çok acıtır, demiştin ama?

Ona bir yanıt yetiştireyim mi, yetiştirmeyeyim mi, derken, bakıyorum, yetiştirmişim bile:

İşte onun için, benim de kendi yaramdan konuşmaya hakkım var. En azından bunu *"Cumhuriyet Gazetesi"*ne karşı açıklamaya hakkım var. Çünkü, onun kendi acılarını çok okudum, onlara çok ortak oldum ben. Ayrıca, sayfalarında, durup dururken, hakkımda küçültücü sözlerine tanık oldum. Bukadar sorumsuzluğa, hattâ kabagüce dayalı bir Batı Cumhuriyeti nerede görülmüş? Ya içinden bilmediğim başka konularda da böylesi sorumsuz davranıyor, beni yanlış koşullandırıyorsa?

Kendimin kötü bir avukatı olduğumu biliyorum. Ama, ortada başka avukat olmadığı zaman, iyi kötü, kendi göbeğimizi kendimiz kesmek zorundayız. İşte, 27 Mart 1983 gününden buyana, *"Evet-Hayır"* köşesinde Oktay Akbal'ın 'bir bayan yazarı' onursuzluk ve oluşmamışlıkla suçlaması, hem de bunu gerçekten nedensiz yapması, öylece, tek yanlı bir saldırı olarak duruyor. Nisan, Mayıs, Haziran. Neredeyse Temmuz. Aynı gazete, *"Yazar İle Yapıtı"* başlıklı bu yazıya gönderdiğim yanıtı hâlâ yayımlamadı. Apaçık ki yayımlamayacak. Bu, dürüst ve tarafsız görünen bir gazeteye nekadar

yakışır? Hem sonra, Oktay Akbal'a bir meslekdaşı için böyle bir dil kullanma hakkını kim veriyor? Gazetenin Genel Yayın Müdürü, telefonda yanıtını yayımlayacağına söz verdiği halde, bu sözünü neden tutmadı? Onun, gazetesine olduğu kadar ülkesinin bir yazarına karşı da sorumlulukları yok mu?

Fatma İnayet'i böylece susturuyorum. Ama burada, kocaman cildi ve arasına sokuşturduğum kâğıtları karıştırıp durmam bitmek bilmiyor:

Bir otobüsteyim. Otobüs, Ankara terminalinden Bursa'ya doğru hareket eder etmez, *"Cumhuriyet Gazetemi"* açıyorum. Sabah, eve geleni evde bıraktım. Günün ilk sigarasını içer gibi açıyorum gazeteyi.

Annemi de toprağa bırakalı bir yılı geçti. Hayatın somut çağrıları ise hiç beklemiyor. Bense, zorunlu olarak annemin Yalova'daki yazlık küçük evi için hastanede benden istediği şeyi bekletmiştim, dileğini hâlâ yerine getirememiştim. Titizdi, çok temizdi. Hasta yattığı yerde bir gün: «Herhalde bir süre oraya gidemeyeceğim. Bir vaktin olduğunda sen gitsen de, dolaplarda bıraktığım yiyecek gibi şeyleri atsan. Kurtlanmasalar,» dedi.

O gün bugündür, elleriyle ovup temizlediği her yanda kurtların gezindiğini görür gibi oluyordum. O kurtların, annemin mezarındaki gövdesine bile üşüştükleri duygusunu yaşıyordum. Fakat, hâlâ oraya gidememiştim işte. Hastalığı sırasında, onun başucundayken, bu kez de sol bacağımda çekilmeler başlamıştı. İnceden inceye sızılar. Bu sızıları düşünecek durumda değildim. Annem bir kalp sıkışması geçiriyordu. İki kez kriz gelmişti. *"Üç Beş Kişi"*nin yazımını olduğu gibi bırakmıştım. *"Yazko Edebiyat Dergisi"*nin hakkımda yaptığı yayımın yankıları sürüp gidiyordu. Bunu da düşünemezdim. 12 Eylül geleli bir yılı geçmişti. Yine pek çok kişi tutukevlerinde. Yine yazara baskı. *"Fikrimin İnce Gülü"* toplatılmıştı. Hakkımda dava açılmıştı. Annem saf saf

yüzüme bakar, «Peki ama, bu romanından ne istediler?» diye sorardı. İyi olduğu günlerde de anneme, bunun salt o roman sorunu olmadığını anlatmak, olan bitenle onu üzmek istemezdim. Annem, gazeteleri okurdu, ama edebiyat dergilerinin hiçbirinden haberi yoktu. O yalnız, *"Bir Düğün Gecesi"*'nin yayımlanması ardından topladığı ilgiyi biliyordu. Kitabıma yılın bütün roman ödüllerinin verilişine sevinip duruyordu. Daha sonra ve 12 Eylül'ün gelmesiyle *"Yazko Edebiyat"*'da, onuruna ve kendisi, ille kendisi olmaya pek düşkün kızının, 'yan yollardan bir başkası olmaya kalkıştığının ilân edildiğinden' haberi bile yoktu.

Olaylar pek garip gelişti.

"Bir Düğün Gecesi", ilk kez 1979 Yılının Şubat ayında, öteki kitaplarım gibi yine Remzi Kitabevi'nce yayımlandı. Hemen hemen altı yıl süren bir çabadan sonra, gerek özel yaşamım, gerekse ülkedeki genel çalkalanmaların sınırlarını zorlaya zorlaya işte, yazmayı o kadar istediğim, *"Ölmeye Yatmak"*'ın bir süreci olan bu romanı bitirebilmiştim. Roman, 12 Mart'ın bir düğün gecesinde, Ankara'nın Anadolu Kulübü'nde, Türk toplumunda İttihat-ı Terakkî'den buyana, para iktidarıyla asker-sivil bürokratın elele, sevgisiz, coşkusuz bir koalisyon halinde, ama koalisyon halinde yürüdüğünü önesürüyor, bu türden bir birlikteliğin bireylere yansıyışını, farklı bir seçenek düşünülmeden, o karanlık yaşamların, o dumanlı gecelerin, o parçalanıp parçalanıp zamkla tutturulmuş kimliklerin, o silah seslerinin son bulamayacağını söylemeyi amaçlıyordu. Yeni bir insan isteniyorsa, yeni seçenekler aranmalıydı. İlk romanımda aynı görüşü daha sınırlı biçimde dile getirmiştim. Cumhuriyetin iki kültür arasında asılı bıraktığı insana gözümü dikmiştim, ama rap rap sesleri, izcilik müsamereleri eksik değildi.

Ordunun ilerici bir kanadı bulunduğunu yadsımıyorum. Toplumun her katında olduğu gibi, bu birikim ordu katında da var. Ama ondaki bu birikim de, yapısı gereği, bir küçük burjuvalık birikiminden öteye geçemezdi. Her an, her yana ağabilirdi. Nitekim ağıyordu da. Ayrıca silâh gücüne dayalı

bir egemenliğin, silâh gücüyle elde edilen kazanımların, çağımızda insanlık için gerçek bir kazanım olamayacağına inanıyorum ben. O yüzden, 'dünyada barış'tan yanayım. Şimdi savsöz gibi görünen bu karşıkoymaların, bir gün gerçek bir yaşama biçimi olması için çalışıyorum elimden geldiğince. Bununla birlikte, işimin edebiyat olduğunu bir an unutmadım. Tüm dünyada orduların silâh gücünü, yaygın biçimde, kimin, neyin çıkarına kullandığını da hiç gözardı etmedim.

12 Eylül öncesi, ortalama bir özgürlük ortamında yayımlanan *"Bir Düğün Gecesi"*, ülkemde olabileceği kadar, okur, eleştirmenler, dergiler, gazeteler, ödüller katında yoğun bir ilgiyle karşılanmıştı. Halim'in arşivlerinde, 12 Eylül ertesine dek, bu roman için hemen hemen tek karşı ses bulmak mümkün değil. Oysa, karşı sesler de olmalıydı. Herkes, her kitabı aynı gözle, aynı koşulların varettiği insan olarak okumadığına göre...

Romanın, bütün sanatlar gibi, bir yeni dil kurmak olduğunu, bireyden soyutlanmış bir romanın ise, tarihle, toplumbilimle masal, destan arasında gidip geleceğini, yazınsallık içinde yer alamayacağını; gelgelelim, tarihten, toplumdan soyutlanmış, dünü, şimdisi, geleceğiyle bağlantısı kurulmamış bireyin içyaşamının da çağdaş gerçekçi bir roman dünyası kurmakta yetersiz kalacağını her fırsatta yazdım. Romanlarımda, hikâyelerimde yalnız bu görüş çizgisinde yolalmaya çalıştım. Yazarlığımı, büyük ölçüde de, bu görüşlerimi geliştirdiğim ölçüde geliştirdim. Sanırım, tek yol göstericim, —yazınsallığı elde etmek için de,— bu bakış açısı oldu. Metnin müziğini, büyüsünü böyle bir eksen çevresinde aradım. Eksiklerimi, bu açının ışığında görebildim. Hayatta ve romanda zaman sorununu bile bu nedenle sorgulayabildim. Aynı nedenle bazan Amerika'yı yeniden keşfettiğim oldu. Böyle zamanlarda Fatma İnayet'in en acıtıcı alaylarına boyun eğmek zorunda kaldım. Keşfedilmiş Amerika'yı yeniden keşfetmek üzere çıktığım uzun, engebeli, uykusuz yolculuklarımda Halim'in gözleri sulandı. Yine de kendimi sezgiselin getirdiği zorluklara bırakarak uzun günler, aylar, yıl-

lar yitirdim. Ama, sezgi dünyamın büsbütün de yitirişlere yolaçmadığmı biliyorum. Yitirildiğini sandığım o zamanlarda, romanın diline gelecek zamanın dilini eklediğimi gördüm. Yaratıda sezginin önemine hep inandım.

1979 Yılı boyunca ve 1980 süresince *"Bir Düğün Gecesi"*, üstüste yeniden basılıp durdu. Bazı basımlar yedi bini, on bini buldu. Bir romanım Türkiye çapında ilk kez bu kadar çok okunuyordu. Bunu düşleyememiştim bile. Basının romanıma ilgisinin ilkağızda okurun ilgisinden kaynaklandığını seziyordum. İzleyicinin ilgi kaynaklarını bulmaya çalışıyordum. Romanın ilk cümlesi, yollarda, kalabalıklarda arada bir kulağıma çarpıyordu. İki genç adam birbiriyle, «İntihar etmeyeceksek içelim bari!» diye konuşuyordu. Meyhanelerde kimi kadehler bu tümce eşliğinde havaya kalkıyordu. Bir vapurda bir genç kız, ötekine, «Düğününde Ankara tavası üstüne peşmelba da olsun,» diye takılıyordu. Bir gün kapım çalındı, karşımda duran delikanlı, «Ben sizin romanınızdaki Tuncer'im,» dedi. Terliyordu.

Fethi Naci bile ilk kez bir romanıma coşkuyla yaklaşıyor, fakat *"Soyut"*daki yazısını, «Kitap yalnız bunlardan sözetmiyor, romanın büyük bir bölümü üstünde şimdilik durmuyorum. Bu seferlik bukadar,» diye bitiriyordu. İkinci sefer ise hiç gelmedi. Çünkü artık 12 Eylül gelmişti. Kitaba saldırılar da 12 Eylül'le birlikte geldi. Bir başka yerde, kabagücün bukadar özlenir olduğunu düşünemezdim. Kuşkusuz, gece telefonlarında artık, bilmediğim birinin sürekli, «O romanı sen yazdın ha? Canına okuyacağız»larına eklenen başka bir şey daha vardı. Ödüllerin bazı kimselerde uyandırdığı hırçınlık. Bu daha çok yazarlar katında seziliyordu. Doğan Hızlan'ın ödüller nedeniyle benimle *"Cumhuriyet"*de yaptığı konuşmaya, ancak bu sonuncu sezgimden ötürü şu yanıtı vermiştim: «Şimdi işim daha kolay değil, daha güç. Sorumluluğum daha fazla. Ödüllerin bana getirdiğine değer olmaya çalışacağım, götüreceklerini de göğüsleyeceğim, başka ne yapabilirim?»

Ahmet Kahraman da benimle uzun bir konuşma yap-

mıştı. O konuşmayı kitabına almamış. Belki de alması istenmedi. Kahraman, bu konuşmada 12 Eylül sonrası bana karşı girişilen saldırıyı sorguluyordu. Ona, böyle dönemlerde her şey olabileceğinden sözaçmıştım. Romanın, ödüller öncesi daha serinkanlı değerlendirilmiş bir kitap olduğundan, edebiyat dergilerinde, basında bu değerlendirmelerin salt kitaba ilişkin olduğundan sözaçmıştım. Ona, yazarken 'tabu' denen şeyle ilgimin kesikliğinden sözaçmıştım. Toplumun bütün katları eleştiriliyordu, bütün meslekler, o meslek sahibinin kimliğinde her açıdan gelen ışık altına konuyordu. Askerin neden eleştirilemez, neden derinlemesine bakılamaz olduğunu anlamıyordum. Emekli Albay Ertürk'ü neden yalnız Amerikan tarzı kitapların gösterdiği gibi görmeliydim? Neden Kore anılarının bir de içyüzü, görünmeyen yanı olmamalıydı? Özde, sorgulamasız, karşı durmasız bir yazar, nasıl yazar olurdu?

Sanatın bir muhalefet olduğuna inanıyorum. Hemen bütün kurumlar, günübirlik sorunların aşılması için var. Sanat ve edebiyat varsa, gün'le ve düzenle çatışıldığı, öteye bakıldığı için var. Orada, ötede, bir üst aşamada sorunlar yine olacak. O zaman da bizim için günötesi olan her şey, dün olacak. *İnsanın kurdu insan değil, fakat bir kurt.* O kurt, salt doğada değil, içimizde de var. Daha doğrusu, içimizde olan şey, doğada olan şey. İçimizdeki kurdun en verimlisi, insana en yararlısı, arayan kurt, deşen kurt. Yiyen, kemiren değil.

İçimin her zaman arayan, eşen, deşen kurtlarla dolu olduğunu hissediyorum. Varoluşumun tek nedeni budur, sanıyorum. Her şeyi kurcalıyorum.

Memet Fuat yönetimindeki *"Yazko Edebiyat"*ın 'özgürlük' levhası altında, tek haklı kanıtı olmaksızın ülkesinin bir yazarına kara çalmaya kalkışılmasına yer açması ne anlama gelmektedir? Oktay Akbal'ın yıllar içinde ve upuzun, depderin Ankara Caddesi üstünde 'yazar onursuzluğuna ve oluşmamaşlığma' bula bula bulduğu tek örneğin onurlu ve oluşmuş 'bir bayan yazar' olması neyi simgelemektedir?

Genele benzemeyeni, genele benzetme çabasını. Bunun o kadar önemi yok. Çirkeften geçilirken temiz paçalara, eteklere de pislik sıçrar. Fakat, ortada zaten okumaz bir toplum var. Böyle bir izleyici var. Seyrediyor en azından. Bakıyor: Şu adamlara bak, demez mi o? Ahmet'den yaynıtılmış okurun Mehmet'e gideceğini kim biliyor?

Geçende Halim'in sökülen pantolonunu sokak içindeki pantoloncuya götürdüm. Azmi, pantolonu dikiyor, ben bir köşede oturmuş bekliyorum. Orada zayıf, sessiz, iyi yüzlü bir adam da var. Besbelli Azmi Usta'nın hemşerisi. Dili çalıyor. Bir yandan ordan burdan konuşuyorduk. İyi yüzlü adam, Azmi Usta'ya takılmalarıma bakıp, «Siz ne iş yaparsınız?» diye sordu. Çoğumuz hâlâ «Yazarım,» demeye çekiniriz. Toplumun genelinde bunun hiçbir anlama gelmeyeceğini, en fazla, yazarlıktan gazeteciliğin anlaşılacağını biliriz. Ben duraladım. Azmi, benim yerime yanıtladı: «Yazardır, o. Kitap yazar. Durmadan da okur.» İyi yüzlü adam şöyle bir toparlandı, yüzüme acır gibi baktı baktı, sonra dedi ki: «Yazık beee! Bunlar iyi şeyler değil. Okumak, yazmak kafaya iyi gelmez, hastalanırsın, şuran bozulur.» Bir parmağını kafatasının üstünde şöyle 'terelelli' der gibi çevirdi. Ben çıkarken ardımdan hâlâ acıyarak bakıyordu.

Okumanın yazmanın zararlarını artık bir fizyolojik hastalık gibi gören, yalnız o iyi yüzlü adam değil ki. Toplumda yaygın kanı bu. Meslekdaşlarımın kimi kez bunu görmezlenebilecek denli gözlerinin kararması ise, üstünde ilk başta düşünmemiz gereken bir konu. Bunun 'eleştiri kaldırmazlık' la bir ilgisi yok. Eleştiri ile karaçalma, inceleme ile saldırı ve kabagüç eğilimlerini birbirinden ayırmak güç değil.

Ama ben otobüsteydim. Otobüs Bursa'ya doğru yolalıyordu. Annemin, bir yıldan fazladır kapalı kalan evine gidiyorum. Çok tedirginim. *"Cumhuriyet Gazetesi"*nin sayfalarını çevirirken, arka pencerede annemi, beni bekler bulmayacağım, diye düşünüyorum. Kapıyı nasıl açacağım? Dileğini,

gecikerek de olsa, nasıl yerine getireceğim? Elinin değdiği her şeye, artık öncesiz sonrasız bir daha dokunmayacağını bilerek, nasıl dokunacağım?

Sayfaları çeviriyorum. Davalardan yeni bir haber var mı acaba? Başlıklar. İç sayfalar. Ekonomi. Son yıllarda yeni tip bir işadamı ortaya çıktı. *"Cumhuriyet"*, ekonomistlerin yanısıra sık sık onlarla da konuşmalar yayımlıyor. Bu adamların dili, eski tüccarınkinden farklı. Bunlar, rantabilite, ristörn, investment, malî porte, yatırım falan diyorlar. Ben romanımda bir Ferit Sakarya icat ettim. Eskişehirli işadamı. —Sahi, Eskişehir'de insem, bu gece orada kalsam, havayı yeniden koklasam, o Tatar Mahallesi'ne ve tren istasyonuna baksam.— Bu işadamı, şimdiye dek tanıdıklarımızdan oldukça farklı. İyi okutulmuş. Müziğinden planına her şeyle ilgili. Fakat, 'hazır formüllere alışmış' eleştirmenler, bu Ferit Sakarya ile yüzyüze gelince, —Fatma İnayet, kik kik gülüyor, keyfi yerinde,— bu adamı yücelttiğimi sanacaklar. Onun çıkmazı da, kurulu düzen içinde, bağımlı bir ekonomide, ulusal sanayinin gerçekleştirilebilir olduğunu savunması. —Tahsin Yücel'in Mümtaz Zeytinoğlu üstüne kitabını okuyana dek, Ferit Sakarya'nın bütünüyle benim düş ürünüm olduğunu sanıyordum, onun yüzünü *"Cumhuriyet"* ekonomi sayfasında görür gibi olduğumu.— Bu Ferit Sakarya, yeğenine Keloğlanlardan, Donkişotlardan sözaçıyor, ama kendisi de ülkenin yeni bir Keloğlanı; Donkişotluğa kalkışmış bir Robespierre! Her konumun kendi etiği var. Ferit Sakarya da ister istemez kendi konumunun etiğini taşıyor. Kendisiyle hesaplaşmayı bilse de, o etiğin gereği, en gerekli ânda, en insanî bir dileği unutuyor. Kanında hep 'her şeyin başı para' öğretisini taşıyor olmalı, çünkü yattığı kadının çarşafları üstüne bir demet para bırakıp gidiyor. O kadın da, hayatında ikinci kez para karşılığı yatmamıştır üstelik. Adam, bu tutumuyla, başka hesaplaşmalarına oranla pek az hesaplaşıyor, iç sesi, oralarda bir yere yaklaşınca kaçıyor, siliniyor. Kısmet'in notunu unutup gittiğini düşünüyor, ama bundan ötürü yüreğinde uzunboylu bir didiklenme hissetmiyor. Plancılarla çatışması

onun için daha önemli. İşleri çok, çevresi geniş. Konumu, ister istemez ona kendi etiğini yaşatıyor. Kolej arkadaşlarıyla buluşuyor, onlar da, etkilenecek her köşebaşını yitirdiklerinde, ondan etkileniyorlar. Şaşkın 'sol'un 'varettiği' bir Ferit Sakarya bu.

Otobüsteyim. Fatma İnayet, muzip muzip gülüp duruyor:

Köy öğretmeni taraftarları, bu yeni öğretmenler, bu yeni ağayı neden hantal, çirkin, canavar gibi biri olarak göstermedin, diye seni gericilikle suçlayacaklar. Soyut ilericilik -gericilik kavramlarının sanki somut emek-sermaye çelişkisi karşısında bir yeri varmış gibi. 'İyi köy öğretmeni-kötü ağa' bakışı bu kez, bu planda, 'iyi işçi-kötü işadamı' planında gündeme gelecek... Yeni koşullarda bir şeyin koşutunu tersyüz ettiğin ya da olabilirlik çerçevesinde yerine koyduğun zaman, o koşutluk bile görülemiyor. Silbaştan aynı tartışma: İşadamı müzik sever miymiş, şiirden anlar mıymış, herkes onun yolunu gözleyecek kadar ona tapar, onu önemser miymiş? Onun yolunu gözleyenlerin kimler olduğuna, senin, bu adamın çevresine kimleri, hangi 'sol'u sıraladığına bile aldırmayacaklar. Bunu görmeyecekler, kimlerin onu 'beklenen adam' kıldığını...

Ama, hayattan daha geç kalmadan, bu Ferit Sakarya'yı romana sokmalıydım. Kendileri dışında tutunacak bir direk arayan, hep 'mış gibi' yapan sözde 'sol'un topluma nur topu gibi bir Ferit Sakarya armağan ettiğini göstermeliydim. Hem sanki o adamlar da boş duruyorlar! Sanki, kültürel yaşamımıza bile onlar elkoymaya başlamadılar! Para, her şeye elkoyuyor. Ödül, yarıştırma kurumlarını giderek ellerinde topluyorlar. Galerilerden tabloları da... Kendilerince burjuvalaşıyorlar. Avrupalarda görüyorlar: Her şeyin gereğini yerine getirmek, yahu!.. Böyle diyorlar.

Arka sayfa. Sonra yeniden ikinci sayfa. İlhan Selçuk. Sağlığını merak ediyorum. Sol baş. Oktay Akbal. *"Evet-Ha-*

yır". Galiba, bu böylece diyalektik oluyor. Bugün ne yazmış? Yine, henüz girmediği hapishanesinden sözaçmasın, «Eskiden bir kitabımda şöyle demişim...»lerini yazmasın da! Hemen her gün köşe yazısı yazmak kolay değil. İnsanın günlük heyecanlara fazla kapılanmaması ya da şaşmaz doğrulukta bir bakış açısının olması gerekiyor. Ama felsefeciler, düşünce adamları, bunu elde etmek için bütün ömürlerini verip bazan tek bir kitap yazabiliyorlar. Eski bir düşünceye karşı duruyor ya da o eski düşüncenin üstüne bir yenisini ekliyorlar. Bizde niye felsefe yok? Arkamızdan her zaman bir atlı kovalıyor da, ondan.

Aaa, Akbal benden sözaçıyor! İşte, bu değişik. İlk kez bana, benim bir yazıma değiniyor. Geçenlerde *"Milliyet Sanat"* da çıkan *"Aydınlanma Anları"* (*) başlıklı yazımdan ötürü. Ben hemen anlıyorum. O yazımı okumuş olan her kişi de hemen anlar, başkaları anlamaz. Benden sözaçtığını yani. Çünkü, *"Yazar ile Yapıtı"* başlıklı bu yazısında Akbal, benim adımı ağzına almıyor. 'Sayın bayan yazar,' demekle yetiniyor.

Doğrusu yazıyı, ister istemez, özel bir ilgiyle okumuştum. Okurken, bana *"Yazko Edebiyat"*da saldıran kişiyi bir zaman önce Akbal'ın bu aynı *"Evet-Hayır"* anabaşlığı altında övdüğünü anımsamıştım. Adam, 12 Eylül sonrası bulduğu en uygun toprağa, ya tutarsa, diye attığı tohumların bazı meyvelerini topluyor: Akbal'dan bir övgü, TDK Öykü Ödülü... —Ödülünü ona bir general verdi, diyorlar, kendisi de zaten yüzbaşıymış, diyorlar. Masum bir yüzü varmış, yakaran bakışları... General, aramızdan bir yazar çıktı, diye övünçlüyüz, demiş...— Böyle dönemlerde 'mış'ların, 'miş'lerin sonu gelmez ki. Her şey açık olmayınca, kulak gazetesi çalışır. Sahi, kim bu, yazar olmayı çok, ama pek çok isteyen yakarılı bakışları kullanıyor, belki de biliyorum. Fakat, Fatma İnayet, 'şiişştt'liyor, o da böyle 'şiişştt'leyince, ben yutkunmak

(*) İsteyen, bu yazımı ve Akbal'ın yazısı üstüne gönderdiğim, *"Cumhuriyet"*'in de yayımlamadığı yanıtımı, yakında Remzi Kitabevi'nde çıkacak olan *"Geçerken"* adlı kitabımda bulabilir.

ve «Ey kalbim, parçalan!» demek zorunda kalıyorum. *"Hernani"*den mi, *"Macbeth"*den mi, *"Romeo ile Jüliet"*den mi bu çığlık? (Refik Ahmet Sevengil'in masmavi bakışlarında bazan yaramaz çocuk pırıltıları yanıp söner, eski bir Şehir Tiyatrosu Jön'ü ağzıyla, muzip muzip: «Ey kalbim, parçalan, çünkü dilimi tutmaya mecbûrum!» derdi.) Ama ben başka bir zamanın yazarıyım. Beni, dilimi tutmaya çağıran Fatma İnayet bile olsa, yutkunmak zorunda kalınca, kendi yüzüme bakamıyorum.

Öyle. Örtüklüğe, pusa, çirkinliğe, saman altından su yürütmeye prim tanınan bir dönemde yaşıyoruz. Her şey sisler altında. Her köşede biri kimvurduya gidiyor. Fakat, şu merdiven üstünde, en rahatsız bir durumda otururken bile, her şeyi ortada, apaçık, beyninde, yüreğinde de Fatma İnayet gibi bir külyutmazı olan beni, hem de *"Cumhuriyet"*de Oktay Akbal'ın kolayca taşa tutulabilecek biri sanması, neden, neden? Bir gerekçesi olmalı bunun. —Galiba Uğur Mumcu' dan etkileniyorum.—

Düşünüyor, düşünüyor, bu gerekçeyi bir türlü bulamıyordum.

Akbal, yazısında, *"Aydınlanma Anları"* başlıklı yazımı, —nerede yayımlandığını da— anarak, bir yazarın kimse sormadan kendi kitabından sözaçmasının onursuzluk, bunun yazarın oluşmamışlığınm bir göstergesi olduğuna değiniyordu. «Efendim, ben o kitabımda şunu anlatmak istemiştim, anlamadılar, oysa...» dediğimi, böyle demenin hem gereksiz, hem çirkin bir şey olduğunu söylüyordu. Yazının biçeminde baştan sona epey bir aşağılama çabası vardı. Oysa ben yazımda, onun söylediği gibi, *"Fikrimin İnce Gülü"*nün anlaşılmamışlığından falan yakınmıyordum. Onu açıklamıyordum. Yakıştırmalarının bir teki bile doğru değildi. Zaten bu romanımın anlaşılmamış, anlaşılmayacak bir yönü de yok. Bu konuda bir eksiklenme duygusuna kapılmam olanaksız.

Otobüste Akbal'ın yazısını okurken şaşkınlığım giderek kızgınlığa, daha doğrusu haksızlığa uğramış en düz vatandaşın başkaldırısına dönüşüyordu. —Bu odanın tavan boya-

ları çatlamış, tepe lâmbasının çevresi isle örtülü, geniş bir kahverengilik orada. Kapı üstünde kocaman bir sıva kopuğu. Burada her kitabı yerinden çekişimde, altından duru bir beyazlık çıkıyor, duvarların nekadar islenmiş olduğunu o zaman daha iyi anlıyorum. Her şeye yeni baştan başlamak çok daha iyi değil mi, çoğu kez yerini bulmayacak onarımlarla vakit geçirmektense... Zaman içinde eskitilmiş o kadar şey, onarım tutmaz dolap kapakları, oyukları yalama olmuş vidalar... İyi ki buradan göçüyoruz... Hem, bir ev, bir oda, bütünüyle boşaltılmadan onarılamaz, onarılmamalı. Burada yeni insanlar yaşayacak. Onların da kendi renkleri, kendi tatları, kendi dolapları olacak...—

Bunları düşünüyorum, ama şunları da düşünüyorum hâlâ: Son on yılda dört romanı, üç hikâye kitabı yayımlanmış, ömrü boyunca yazmanın sorunlarıyla boğuşmuş, onları sorgulamış ülkesinin bir yazarını Akbal, köşesinde ilk kez ağzına alıyor ve bunu da aşağılayan bir dille yapıyor. Oysa, bu köşeden şimdiye dek kimler gelip geçmemiş, kimler için saygılı bir dil kullanılmamıştı. Akbal, bu yazısında benim için ikide birde 'sayın bayan yazar' deyip duruyordu, söylediklerinin ise sayınlıkla en küçük bir ilgisi yoktu. Bu ikiyüzlü tutum, bu çocuk kandırmacası başkaldırımı büsbütün körüklüyordu. Akbal'a göre herhalde bu da diyalektik oluyor ya da belki böylece bir denge sağladığını düşünüyor. Sanki bu ülkede benim bir yazar adım yok. Ben, soyut bir 'bayan yazar'ım.

Fatma İnayet de homurdanıp duruyordu: Akbal'ın çok cimri olduğu söylenir. Hesaplı olduğu. Adını anarsa, sana reklâm yerine geçer, diye düşünmüştür.

Yoo, hayır, külyutmazlığın sanılarla donanmasını, ondan güç almasını istemiyorum. Fatma İnayet'i azarlıyorum. İstediği kadar homurdansın, onu dinlemeyeceğim.

Otobüs sarsıyordu. Kış yağışlarının bozduğu asfalt yolda hoplayıp duruyorduk. Sürücü yardımcısının uzattığı kolonya şişesini geri çevirip, yüzümü pencereden yana döndüm.

Mart'ın güneşli bir günü. Buzundan henüz çözülmüş toprakta usul bir yeşerti. Ağaçların kuru dalları ucunda kızıltılar. Batıdan doğru akıp gelen bir kucak esmer bulut. Dümdüz Eskişehir ovasında telefon telleri... Bir sonsuzluğa doğru gider gibiyiz. Adı otobüs olan bir kapsülün içinde, saatte yüz kilometre hızın boşluğa çarpa çarpa çıkardığı ses, ince uzun bir cızırtı. Ses. Karşı ses. Ses sese karşı. Eşdeğerde, ikili, benzeş tınıların bileşimi. Bir müzik. —Huxley'in "*Ses Sese Karşı*"sını okumamakta neden o kadar uzun süre diretmiştim sanki? Neyi kanıtlayacaktım? Galiba bu konuda içimin anadan doğma, pırıl pırıl olmasını istiyordum. Uzun bir yaşanmışlık. Anadan doğma kalmak zaten olası değil, hiç gerekli de değil.—

"*Bir Düğün Gecesi*"ni Huxley'in "*Ses Sese Karşı*"sına —en küçük bir yakınlığı, Füsun Akatlı'nın deyimiyle, "aynı güneş altında çamaşır kurutmanın" dışında en ufak bir ilişkisi olmadığı halde— pek çok yakıştıran ve bunu o günkü kendine özgü saplantılarına uygun bulan kaleme "*Yazko Edebiyat*"da yer verilmesi durumunda, dergi yönetmeni Memet Fuat'a bile kahkahlarla gülmüş Fatma İnayet, işte yine tutturmuştu. Ben, otobüsün havaya çarpmaktan çıkardığı sesi dinliyorum, o ise artık homurdanmıyor, açık açık konuşuyordu: Vay canına, vay canına! Böyle bir zamanda, *'Bir Düğün Gecesi*" de savcının masasında beklerken, Akbal ne yapmak istiyor? Sakın yüzbaşı, onunla da mektuplaşmaya başlamış olmasın? Bu dil, o dile o kadar yakın ki... Çünkü bu dili artık başka yerlerden tanıyoruz. Seziyorum, en azından yüzbaşı Akbal'a bir mektup döşenmiştir, ' şu yazıyı okuyun bakın, bakın da halimizi görün değerli üstadım,' falan demiştir.

Salt sezgilerle yol alınmaz, deyip Fatma İnayet'i bir kez daha susturmaya çalışmıştım. Ama o, yolboyu haykırıp durdu: Hem senin, salt sorulunca konuşacak uslu bir çocuk olduğunu kim söyledi? Kim söyledi, her şeyi bir soru-yanıt haline getirecek oyunlardan hoşlandığını, sanki soruyorlarmış da söylüyormuşsun gibi yapmakta bir sakatlık, bir

ikiyüzlülük bulmadığını? Öğretmene bak! En fazla da, başka yazarlara hattı hareket konusunda ders veren yazarlara tutulursun, yalan mı? Her ad, bir adsa, kendi sorumluluğunu kendisi taşır. Kendi davaları için durmadan yazan Akbal, *"Fikrimin İnce Gülü"*nün toplatılmasında ve hakkında dava açılmasında susmuştu. Onun avukatlığını beklememiştin, aklından bile geçmemişti. Ama, kitabı ve yazarı baskı altında tutan, kültürel yaşamımız üstünde en geri oyunların oynandığı bir dönemde, üstelik de senin yazını saptırarak ele güne karşı, «Efendim, o zaten oluşmamış bir yazardır,» diyor Akbal.

Fatma İnayet'e, özellikle şu kültürel yaşamımızın içine yuvarlandığı yoz durum nedeniyle hak vermiyor değildim. Ama sonunda onu yine de susturabilmeyi başarmıştım. *"Aydınlanma Anları"*nı düşünüyordum.

Açıkcası, hele başlarında çok tıkız bir yazıydı o. Özellikle roman yazarının, roman kişilerinin aydınlanma, ayma anlarına burnunu sokması, bir yazın sorunu olarak beni hep ilgilendirdi. Ülkemde, bunun üstünde sık sık durmamız gerektiğine inanıyordum. Buna hâlâ inanıyorum. Çünkü hâlâ aynı şeyler oluyor: Roman kişilerinin koşulları, birbirleriyle ilişkileri ne durumda bulunursa bulunsun, o kişiler bunların elvermediği bir biçimde değişiyor ya da deviniyorlar. Son yıllar romanımız genelinde gözüme çarpan bu 'kolaycılık' dikkatimi çekiyor. Oyunlarda bu, daha sık oluyor. Biri ansızın bilinçleniyor. Biri, o zamana dek olanlar ne olursa olsun, o olanlardan bağımsız deviniyor. Kimi sahne oyunlarında aradaki boşluklar, elvermezlikler, açıklar, Brecht'den parçalar okunarak kapatılmaya çalışılıyor. Hiçbir roman ya da oyun kişisi, kendisini içine soktuğumuz koşullar ve ilişkiler ötesinde değişemez. Aksi halde, koşulların ve ilişkilerin verimsizliğini izleyiciye nasıl algılatırız? Her şey kolayına çözülebiliyorsa, izleyicide de bir kolaylık duygusu gelişmez mi? Ondan sonra da başını, hiç beklemediği bir duvara çarpmaz

mı? Yazarın asıl sorumluluğu burada işte. (Güçlüklere gelince, bu hiçbir zaman bir derdin peşine düşmemizi engellememeli.)

Bütün bunları, bir dergi yazısında, iki daktilo sayfası içinde özetleyebilmenin güçlüğü karşısında, ister istemez en yakın tanıklığa, kendi tanıklığıma başvurmuştum ben. Üstelik de sorunun salt 's'sine değinebilmiştim.

Fatma İnayet'le de otobüste bunları tartışmak istedim asıl. Ama, ben onun vıdıvıdılanmalarından, o da benim sorgulamalarımdan hemen kurtuldu. Bursa'ya, oradan da Yalova'ya geldik.

Basamaklardan ikisini inmiş olsam da, hâlâ merdiven üstündeyim. Gerçi artık elimde *"Cumhuriyet"* eklerinin kara cildi yok. Onu yere düşürdüm. Bir yığın kitabın, kâğıdın arasına. İçimde bir eziklik...

Sabah sabah yediğim katı yumurtayı sindireli kaç saat oldu. O zamandan bu zamana ise henüz tek lokma yemedim. Biraz başım dönüyor. Pencereden vuran ışığa göre, güneş bütünüyle batıya ağmış. Camda yine sinekler vızıldıyor. Her şeyi biraz buğulu görüyorum.

Annemin Yalova'daki evine girince de ilkin hiçbir şeyi açık seçik seçememiştim. Bir çift terliği, girişte, dolabın dibinde duruyordu. Onları da, kapıları, lâmbaları, kültablasını, ortada yarım bıraktığı sigara paketlerini de puslu bir camın gerisinden seçebiliyordum. Fatma İnayet bütünüyle çekilip gitmişti. Annemleydim.

Yemek masasının başına çöküp, ona uzun bir mektup yazdığımı anımsıyorum. Geçen kış, burada buluştuğumuzda sobayı nasıl yaktığımızı, sandalyelerin eskiyen yüzlerine yeni kumaşları nasıl geçirdiğimizi... Bütün o tığişleri...

Mutfakta pirinç bitlenmiş, nohutlar kurtlanmış, kuru soğanlar filizlenip içleri boşalmıştı. Bunlar böylece kaldığı için annem üzülmüştür, diyordum. Ama annem, ölümü ardından geçirdiğim ikinci belkemiği ameliyatımdan ötürü dileğini yerine getiremediğimi biliyordur. Bütün o ağrılı, uzun gecelerimde yatakodasının kapısında dikilir, bana bakardı. Hiç konuşmazdı. Ama yüzünden anlardım: Bu geceler bitecek, bu geceler bitecek!..

Gepegenç yaşlarında, çoğu yeni doğmuş çocuklarını bırakarak tutukevlerine konulanların sayıları on binleri, yirmi binleri aştı. TİP yöneticileri yine içerde. Barış Derneği yöneticileri ve kimi üyelerinin dünyada barışı istemekten öte bir suçları mı var? Bütün kapitalist dünyada da barış diye haykırılmıyor mu? Niyazi'nin kızlarından biri, damatlarından biri de yine içerde. Bu yaşta yine cezaevi kapılarında beklemek, mahkeme koridorlarında, yaşamda gerikalmış pek az yılı da tüketmek. Hiç yakınmaksızın, sadece, «Haklıyız» diyebilmek için. Geçenlerde küçük Zeynep'i gördüm. Minicik, incecik kolları baba boynuna hasret. Yönetim sadece dıştan görünene bakıyorsa, orada da hiçbir şey görmüyor demektir. Bu gençler neden ses yükseltmek istediler? Haklı istekleri kimler, nasıl kullandılar? Neden her gün 'üç ölü -beş yaralı' oldu? Toplumsal ve ekonomik bunalımlar özden anlaşılmadıkça ve çözülmedikçe, bütün bir çoğunluğu cezaevlerine sokmakla ne çözülecek? Her on yılda bir, binlerle, on binlerle...

Ama bunları sesli düşünmek bile yasak. O zaman da her şey yalınkat.

12 Mart döneminde *"Gün Üç Dakika"*yı soluk soluğa yazmıştım. Yazmadan edememiştim. Pek çok yazar, yazmadan edemiyordu. Herkes, kendine göre bir yolunu bulmaya çalışıyordu. Şimdi? Sessizlik mi?

Sokağa çıkıyoruz. Ağır aksak yürüyoruz. Adımlarımızda bir yanlışlık. Hızlanıyoruz. Hızlı yürüyüşümüzdeki uçarılığa yakışmıyoruz. Bir tanıdığa rastlamak istemiyoruz. Rastlanan her tanıdığın yanlış bir tanıdık olacağını sanıyoruz. Kimse-

leri sevmiyoruz. Kimselersiz edemiyoruz. İşe gidiyoruz. Yanlış işler yapıyoruz.

Dışarı çıkmıyoruz. Dışarda bir şeylerden eksik kaldığımızı duyuyoruz. Dışarı çıkıyoruz. Dışarda olduğumuz için eksildiğimizi duyuyoruz. Bir kapının zilini çalıyoruz. Yüzler şaşırıyor. Yüzleri aydınlatmıyoruz. Kapımızın zili çalınıyor. Kapımızın yanlışlıkla çalındığı sanısına kapılıyoruz. Hiçbir kapının zilini çalmıyoruz. Yeniden sokaklara çıkıyoruz. Yeniden sokaklarda oluşumuzda bir yanlışlık. Aynı yanlışlık duygusuyla caddelerdeyim.

Fakat, artık o gına gelmiş deyimle 'yaşam sürüyor'du. *"Gün Üç Dakika"*yı *"Yüksek Gerilim"* cildine koymayı unutmamıştım. Yıl 1975'lerdi. İyi kötü bir sivil yönetim gelmişti. Tutuklular büyük oranda salıverilmişti. *"Yüksek Gerilim"*e Sait Faik Hikâye Armağanı verilmişti.

O dönemde yazarların, aydınların karşı oldukları şeyler, yıkmaya, değiştirmeye çabaladıkları kimseler, birbirleri değildi. Birbirlerine bukadar çirkin, bukadar da yok yere saldırmazlardı. Suçlanacak, iyileşmesi istenecek bir düzen ve kurumlar olduğu gibi duruyor, ama bugün sanki artık bir yazarın, ötekini nereden vurabilirim, demekten başka işi yok. 'Sürekli muhalefet', sanki muhalefetini meslekdaşlarından başka yönlendirecek yer bulamıyor. Tıkanan yolun, akışını nereye çevirdiğini görerek şaşmıyorum, fakat bukadar barajsız olabildiğimiz için acı duyuyorum. Bu ise hiçbir şeyi değiştirmiyor.

Acı çekmek neye yarar, konuş! diyor, öteki sesim.

Yalova'dan Ankara'ya dönmüşüm. Aradan üç ya da dört gün geçmiş.

Konuş, konuş. Hakkını ara! Akbal'ın neden haksızlık ettiğini sor!..

Fatma İnayet, beni kendi kendine acı çekip duran mızmız bir küçük burjuva gibi görmekten usanmıştı galiba.

Sonunda Cumhuriyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Hasan Cemal'e telefon ettim. Akbal'ın yazısından haberliydi. Yanıt hakkımı kullanmak istediğimi söyledim. Olumlu kar-

şıladı. *"Yazar ile Yapıtı"* başlıklı yazıya göndereceğim yanıtı aynı köşede yayımlayacaklarına söz verdi bana. Hayır, kabagücün kazançlar sağlamasını isteyemezdim. Sorumsuz bir yazar dilinin 'ettiğiyle kalması' apaçık ki beni herkesten, her şeyden önce Fatma İnayet'in gözünde gülünç, mızmız duruma düşürecekti. Başkalarının hakkına sahip çıkmaya kalkan ben, kendi hakkıma sahip çıkmazsam çuvaldızcıbaşımın canımı yakmalarından yakamı nasıl kurtarırdım? Hep soruyordum: Akbal, böyle bir dili neden benim için, söyledikleriyle hiç ilgisi bulunmayan bir yazımı örnekleyerek kullanmıştı? Buna bulabildiğim en kestirme yanıt, «yazdığını doğru anlamamış» ya da, «seni, sana kızgın bir gözle okumuş,» oluyordu. Giderek kendimi *"Cumhuriyet"* okuru karşısında da sorumlu buluyordum.

Kitaplarım üstüne, çoğu kez kişiliğimi de işin içine karıştırarak, pek çok yazı yazıldı. İçlerinde övgüler de çok, sövgüler de. Hiçbirine yanıt vermek istemedim. Bizim tek yanıtımız, kitaplarımız. Her göz, her şeyi aynı mercekten görmez. Okur da değişkendir, eleştirmen de. Bazan, en küçük bir eleştiride hemen kaleme sarılan meslekdaşlarımı anlayamam. Yazdıklarımızı herkesin sevmesi çok kötü, yanlış bir şey olurdu. Bu bizim, renksizliğimiz olurdu. Ortalama bir dil, kimseyi gocundurmaz. İçinde yaşadığımız dünyadan hoşnut olmadığımız, bu dünyadan kuşku duyduğumuz ve başkalarını da konumlarından kuşkuya düşürmek istediğimiz için yazıyorsak, düşüncelerimize karşı pek çok karşı sesin de yükselmesi doğal; özellikle iyi. Ama, bu karşı sesler de bir düşünceyi içermeli. Dergilerde bol bol, yapıtı bir yana bırakıp yazar kişiliklerine sataşan yazılara rastlarız. Burada bile biliriz ki, bir dergi okuru, dergi okurudur. Edebiyatta olup biteni izlemektedir. Kendisinin de bir görüşü vardır. Yazılanı, o görüş çerçevesinde değerlendirebilir. Her şeyi kendi oluşmuşluğuna bırakıp güvendiğimiz bu izleyici de çok değildir zaten. En fazla beş on bindir. Fakat, bir gazete yazısı öyle değil. Gazeteleri, kitaplarımızı okuyan da okuyor, okumayan da; dergi yazılarını gören de alıyor, görmeyen de.

Akbal'ın yazısına, alışık olmadığım bir duyarlık göstermem sanırım bunlardan kaynaklandı. Özellikle o koşullarda, durumun artık edebiyat tartışmasını aştığı bir dönemde, Türkiye'de ve upuzun Cağaloğlu yokuşunda, benden başka bu dili kullanacağı tek kurum, tek kişi kalmamış gibi... Neden?

İki yıl kadar oluyor, bir okurum telefon etmişti. Kendini tanıttı:

«Bana katılsanız da, katılmasanız da size şu gözlemimi söylemek istiyorum,» dedi. «Bu ülkede, üç suçu birden işlediniz. Elinizin hamuruyla erkek işine karıştınız, toplumsal ve siyasal içerikli kitaplar yazdınız, üstelik bunlar, burada olabileceği kadar yankılandı. Bu bir. İkincisi, orduyu, ordunun üyelerini olumsuzluklarıyla romana getirdiniz, Kore kahramanlıklarının büyüsünü dürtüklediniz, iş çevrelerinin sırlarını fâşettiniz. Üstüne üstlük de, ardarda ödüllendirildiniz. Köy toplumunda, farklı ürün derleyen tarla, bir gecenin karanlığında yakılır veya kâmilen budanır, kim vurduya getirilir.»

Bir ân, kendimi bukadar önemseyebilmek ve okuruma hak vermek istemiştim.

Akbal'a yanıtıma gelince; Hasan Cemal, sözünü tutmadı ya da tutamadı. Benim yanıt yayımlanmadı. Belki hâlâ o konuyu düşünüp durmam, okur gözleminden medet ummam bundan.

Doğrusu, şu da hoş bir rastlantıydı. Birkaç ay sonra, aynı gazetede, çok sayıp sevdiğim Melih Cevdet Anday'ın *"Akan Zaman Duran Zaman"* anabaşlıklı yazılar dizisi başladı. *"Hep Yabancı Kızlar"* altbaşlıklı olanını kesmiştim. *"Gizli Emir"* romanının arasına sıkıştırmıştım. Buralarda bir yerde olacak. İşte:

Adımla yayımladığım romanlarım içinde "Gizli Emir", öteki üçünden çok yankı buldu ve daha çok tepki aldı. Yankı bulmasının nedeni, 12 Mart'dan önce yazılmış olmasına karşın, 12 Mart sonrası olaylarının sezgisel betimlemesini içermesidir. Bu nasıl oldu? Ben o romanın önce konusunu

değil, izleğini (tema) buldum. (...) Hiçbir karakter ya da tip çizme ardına düşmedim. Bunda daha başta kararlı idim. Olaylar içinde kişiler, birer gölge gibi oradan oraya gidecek-lerdi. Fakat, şaşarak gördüm ki, okuyanlar o romanda tipler buluyorlardı, tanıdıklarına benzetiyorlardı kimi kişileri. Bu neden böyle oldu? Ya ben o kararımı gereğince uygulaya-madım, ya da yazar bu açıdan işi nekadar sıkı tutarsa tutsun, kişiler, isteristemez, yaşayan insanlara benzemeye başlıyor-lardı. Bundan kurtuluş yoktu.

Romanlara, «kim kimdir?» diye bakan eleştimenlerin de bulunduğu ülkemizde, hangi roman yazarı bu satırlara katılmaz?

Akbal'ın *"Yazar ile Yapıtı"* başlıklı yazısından Anday da ağzının payını almıştır, 'onuruna ve oluşmuşluğuna' dil uza-tan yazara ise ağzı açık bakakalmıştır, diyeceğim ama, diye-miyorum. Çünkü benim sezgisel yaklaşımımla da, Akbal'ın sözleri, en azından, görüşlerini dayandırmak için benden daha iyi örnek bulamayacak kerte, erkek meclisinden dışarı. Demir Özlü, bir tek *"Bir Uzun Sonbahar"*ı üstüne, neredeyse bu romanın boyutu kadar konuşmuş, yazmıştır. Buna, Akbal' ın anladığı anlamda karşı değilim. Ama, yine Akbal'ın gözüyle, seçilebilecek iyi bir örnekti. Elime Yourcenar'ın *"Hadria-nus'un Anıları"* kitabı geçmişti. Yazar, kitabının arkasında, bir ekte, uzun uzun bu kitabı nasıl yazdığını, kaç yılda yaz-dığını falan anlatıyordu. Wesker, Tanpınar, Marquez, Fuentes ve benzer pek çok güzel örnek varken, en başta da Akbal' ın kendisi dururken, suçlanmak için benim seçilmem, nere-deyse okurumun gözleminden küçücük bir kuşku duymamı engelleyecek.

Ben bunları düşünürken, Fatma İnayet, *"Gizli Emir"* romanı içinden çıkan gazete kesiğine topluiğne ile tutturul-muş Akbal yazısını ayırıp küçük küçük yırtmaya başlıyor. Hiç değilse bu kez ban lâf yetiştiremedi, somut bir işe ya-radı, diyorum. Yine de pek avunamıyorum. Minicik bir ga-zete kesiğini konfeti haline getirmekle ne odanın, ne de, yazıda kullanılan dil gereği, aydınlar üstüne düşen gölgenin

yükünü hafifletmiş oluyoruz. Yüreğimizin hafiflediği de söylenemez. Zaten, bu göç öncesi temizliğini de, yüreğimi hafifletmek için yapmıyorum. Büyük oranda, karışıp birbirine dolanmış şeyleri yerliyerine koyabilmek için...

Bir kış gecesi, kar kapıları tutmuş durumda iken, sokak ortasında, kucağında bir çocukla gördüğümüz yersiz yurtsuz bir kadını eşimle evimize götürdüğümüz gece "Mikado'nun Çöpleri" adlı oyunumun temeli atılmıştı.

Aynı *"Cumhuriyet Gazetesi"*'nde, aynı *"Akan Zaman Duran Zaman"* anabaşlığı altında, aynı Melih Cevdet Anday yazıyor. Hem de kimse sormadan. İyi ki de yazıyor. Çağdaş edebiyat incelemelerinde, eleştirisinde yazarın gizli kalmış yönlerinin, okurun bilmediği ilk dürtülerinin değeri ve önemi anlaşılmıştır. Belki de Oktay Akbal'ın haberli bulunmadığı bu. Ya da bildiğini yalnız benden sakınıyor, neyin temelinin nasıl atıldiğını yalnız benim açıklamama dayanamıyor. Bayram'ın kafamda nasıl şekilendiğini yazmamı benden Gürsel Aytaç ile Şârâ Sayın istemişlerdi. «Çağdaş edebiyat incelemecisinin bunları bilmesi de çok yararlı,» demişlerdi. Bir gün ben de bunları gerçekten yazabilsem! Yazarın gelişimini, anılarını, arayışlarını anlatması dümdüz, kronolojik bir sıraya göre olamaz sanıyorum. Her etkileniş, her düşünce, her anı, sırası sekisi bulunmayan bir başkasını çağrıştırır. Nesneler bu arada çok önem kazanır. Gazete kesikleri, fotoğraflar, mektuplar, kitaplar, bir bardak, masadaki bir leke, içinde bulunduğumuz ân... Işık. Anılardan en çok içinde bulunduğumuz zaman etkilenir. Güneş bir yandan bir yana döndükçe, nesnelerin üstüne düşen ışık ve gölgeler bizi, hiç anımsamayacağımızı sandığımız bir şeyden bir başkasına getirir götürür. Oktay Akbal'ı bir kez daha ve daha çok kızdıracağımı bilsem bile, kitaplarımın oluşum süreci dahil işte, bir gün, bir zamanın ve zeminin bana çağrıştırdığı her şeyi anlatmak isterdim. Bu konuda beni nicedir heveslendiren bir kişi de var: Yayıncım, Sayın Erol Erduran. Erol Bey'in benden "Yazmak"la ilgili görüşlerimi yansıtacak bir kitap

beklemesi, kendinden sözaçmayı yalnız kendine yakıştıran Akbal gibi yazarları herhalde kızdırır.

Akbal'ın yazısından bir süre sonra, bir ozanımız sormuştu:

«İmzalı bir kitabını, 'değerli üstadım, büyük yazar' falan diye yazarak Oktay Akbal'a hiç göndermedin mi yoksa?»

—Demek o da, 'sayın bayan yazar'ın kim olduğunu anlamışlardan!—

Hayır, göndermedim. Niye göndereyim ki? Ne yüzyüze bukadar bir tanışıklığım, dostluğum var onunla, ne birbirimize kitap armağan etme alışkanlığımız... Ortada, o türden sunuları gerektirecek hayranlıklar da yok. Buna karşın, adı sanı duyulmamış bir kimse de bana bir kitabını gönderse, ona yine bir kitapla teşekkür etmek isterim. Ama doğrusu, posta giderlerinin kitap fiyatını aştığı bu günlerde, PTT'yi sevindirmek istemediğim de çok oluyor.

Bu arada ozan arkadaşın sesini işitiyorum:

Ben şaka yapmıştım, canım...

Herhalde şaka yapmıştır. Gelgelelim, şakalar da çağrışımlarla yüklü.

Ömrümde bir kez bile, o şurada köşe yazarıdır, bu burada belki benden sözeder, şu seçici kurul üyesi belki oyunu benden yana kullanır, diye, yazarlıkta ilk adımlarımı attığım günler dahil, kimseye kitap imzalayıp göndermedim. «Yazar, kitabını yazar, bırakır,» ilkesine uyan pek az yazarımızdan biriyim. —Öğüt vermesini bilsem, bundan hoşlansam, sabah akşam gençlere, tanınmak için sakın büyüklere yan yollarla yaklaşmayın, onları etkilemeye kalkışmayın, buna ayıracağınız zamanı bir kitap fazla okumaya, iki satır fazladan temrin yapmaya ayırın, derdim.— İşimiz, kendisine gerçekten tutkun olup olmadığımız konusunda bizi durmadan denetler. Bizi hapislere attırır, kitaplarımızı toplattırır, elektriğimizi keser, hasta eder, zamanımızı çalar, haksızlıklara uğratır. Sanki bunların hepsi, yazmaktan, yaratmaktan cayıp caymadığımızı anlamak içindir.

Bukadar çok deneyden geçirilmeye göğüs gerip katlanabilmek için herhalde herkes bir soluklanma yolu arıyordur. Biliyorum, kimimiz kendimizi içkiye veriyoruz, kimimiz dedikoduyla rahatlıyor, kimimiz de bir defter edinip oraya dertlerimizi döküyoruz. Sanatçı, edebiyatçı bir dostumuz varsa ve onunla yazışıyor, arayışlarımızın sancısını paylaşıyorsak, her sabah çalışma masasının başına biraz daha umutla, daha büyük bir tutkuyla oturabiliyoruz.

Anılar uzaklaşıyor sanki.

Yeni bir şey, yeni bir hayat özlüyoruz.

Hayatın dilinden hoşnut olsaydık, yazarak yeni bir dil kurmaya kalkışmazdık.

Ama bu dili kurarken, keşke en azından dostlarla yazışmalarımızda olduğu kadar özgür duyabilsek kendimizi.

Usulca, merdivenin son iki basamağından da iniyorum. Onu katlayıp yeniden kapı arkasına taşımadan önce, bütün Behçet Necatigil ciltleriyle yüzyüze geliyorum.

ŞİİR... ŞİİR...

Düşen taşlar altında cam
Ya da yaprak kapılmışsa sulara—
Onlar ki bir zayıf vaktini beklerler,
Öğren!
Şimdi biraz varsan, sabah veya öğlen
Bastırınca pis yağmurlu ikindi
Ardında yiteceğin kapılarda eğilmeyi
—Ama düşün neler gider senden—
Öğren!
Vurmuşsa tek başına indirdiğin
Mermerlere gölge, kendi dağlarından,
Bu senin gölgen!
Dik dur, gülümse; çünkü kısa bir süre—
Ve silinir daha sağken güneşler çekilince
Erken—
Öğren!

El alışkanlığı; *"Öğreti"*yi *"Yaz"da* bulacağımı biliyordum. El alışkanlığı da değil, yürek alışkanlığı. Hangi ozan, iç konuşmalarıyla kendini bukadar çok ele verdi? Kim, monologlarını hepimizin yaptı, hepimizle paylaştı?

Neyi yoğunlukla dile getirmeye çalışsam ve başaramasam, Necatigil şiirinde hazırına konarım, o iç konuşmalar benimmiş sanırım.

Bu elimdeki eski, ince bir cilt. Huriye Necatigil büyük incelik gösteriyor, aramızdan sadece gövdesi uzaklaşıp giden ozanımızın *"Bütün Eserleri"* ciltlerini bana da gönderiyor. Necatigil alışkanlıklarında bir eskime, eksilme olmasın! Bunca bir duyarlık. Huriye Hanımın bu inceliğinden nekadar onur duyuyorum. Bilge ve her an yardımımıza koşan bu şiirin dünyasında özel bir yerim de olsun diye ne yaptım? Bu dünyayı sessizce yaşadım, oradan dizeler mırıldandım, insanlık durumlarına sık sık bu içkonuşmalar dizisinden baktım, fakat bir kez bile sağlığında Necatigil'e «Sizi Seviyorum!» diye haykıramadım. Önümü, günümü ışıtmış nice yazara, yaşamımı anlamlandırmış nice kişiye bir kez olsun duygularımı söyleyemedim.

Şimdi, kendi kendime söz veriyorum. Bundan böyle söyleyeceğim. Karşımdakinin buna gereksinimi olup olmaması önemli değil.

Bunları iki kez daha düşünmüştüm. Biri, *"Bir Düğün Gecesi"*ni bitirdiğim zamandı. O kadar çok kişiden biri bile ötekine sahici bir «Seni Seviyorum»u söyleyemedi.

Selim İleri, mektuplarından birinde, «Şu çorak hayat!» diye yazmıştı. «... Kimse kimseye, "seni seviyorum" diyemediği için...»

Bunları okuduğum zaman da silkelenmiştim. İlişkilerimizde sevgisizlikler olduğundan değildi salt yüreklerin kitlenmesi, dillerin bağlanması. Sahici bir sevgide de, en derin bağlılıkta da dilsizdik. Saldırıda hiç çekinik olmayan toplum, sevmekte ve bunu dile getirmekte neden o kadar suskundu?

Dik dur, gülümse; çünkü kısa bir süre—
Ve silinir daha sağken güneşler çekilince
Erken—
Öğren!

Behçet Necatigil'i ilk kez Sait Faik Hikâye Armağanı *"Yüksek Gerilim"*e verildiği zaman, Pera Palas'taki törende görmüştüm. O kadar geç. Öylesi geç ki, ondan sonra kendisini bir ikinci kez, ancak ölümünden önce, hastanede görecektim. Orada kim varsa, hepimiz, hepimiz içimizden geçeni haykırmalıydık: Sizi seviyoruz!

Düğün törenleri nasıl o kadar anlamsızsa, cenaze törenleri de aynı nedenle törensiz. Bize içinden vermiş, durmadan vermiş bütün ozanlarımızı, sanatçılarımızı sağlığında da işittiğini bildiğimiz bu iki sözcüğü koro halinde söyleyerek uğurlamalıyız. Ama, sağlığında işittiğini bildiğimiz.......

Dert Dökme Defterlerime bakmaya hiç zamanım kalmadı. Gün döndü, akşam yaklaşıyor. Işınlar camı batıdan yalamaya başladı bile.

Şu anda, kızgın yumurtaları, Çinlileri, Eskimoları düşünmeye başladığım saatten bu ân'a kadar aklımdan geçenleri çok güzelleştirerek yazabilmek için yanıp tutuşuyorum. Yazık ki bunu henüz yapamayacağım. Belki bir gün... Henüz, yüreğimin bir yanı da söylenememiş, dışa atılamamış acılıklarla dolu. Henüz herkese de 'seviyorum' diyemeyeceğim.

Sonra... Göçten sonra. Belki.

Forster, *«yaşanmış, bitmiş bir hayat yazarlar için, doğumdan da, uykudan da, düşlemeden de daha olanaklıdır,»* diyor. Ona hak veriyorum.

MEKTUPLARDA IŞIYAN VE KARARAN...

Yanar döner tavuskuşu tüyleri. Oradalar işte. Bana Selim İleri göndermişti.

Meslekdaşlarımdan nekadar azını tanıyorum.

Bir sanatçı, kalkıp gidip, önemsediği başka bir sanatçı ile tanışabilmeli. Onun düşüncelerini, bakış açısını, sanat, edebiyat anlayışını paylaşıyorsa, bu kişiyle yazışarak, konuşarak da bir dostluk kurabilmeli. Önüme hazırına gelmiş böyle dostluklardan her zaman gönendim. Bu paylaşımı sevdim. Ama sanırım, hayatta yüreksiz olduğum tek nokta, birinin kapısını kendiliğimden çalmak, tanımadığım bir yazara, sanatçıya kendiliğimden telefon etmek. İlk adımı hiçbir zaman ben atamadım. Çokları bunu, burnumun büyüklüğüne verir. Sanki kimseye gereksinimim yok. Olmaz olur mu?

Bir kez, kendisini hiç tanımazken, ondan tek satır almamışken Murat Belge'ye *"Birikim"*de yazdığı, burjuvalık üstüne bir yazısından ötürü, kısa bir kutlama mektubu göndermiştim. Çekingenliğimi altedebildiğim aşırı coşkulu ânlarımdan biriydi. Küttedek bir geceyarısı otobüsüne binmiştim. Ertesi sabah kendimi bir deniz kıyısında bulmuştum. Ilık kış güneşinin altında *"Birikim"*i okumuştum. Önden hiçbir karar almadan, paldır küldür çıktığım yolculukları, onları yapamadığım zamanlar da çok güzel yolculuklar olarak anımsarım. Murat Belge'ye o mektubu yazan, yazabilen beni de her zaman kutlayıp durdum.

Mektup der demez aklıma yine, son on yıldır Selim İleri ile yazışmalarımız geliyor. Güngör Dilmen'le, çok aralıklı olarak Hulki Aktunç'la, birkaç yıl pek sık olarak ise Afşar Timuçin'le yazıştık. Timuçin'le son üç yıldır yazışmıyoruz artık. Daha önemlisi, bir daha da yazışacağımızı sanmayışım.

Selim'in ilk mektubunu bana, Ankara'ya Yaşar İlksavaş getirmişti. Benden *"Kendini Yazan Şarkı"* adlı oyunumun metnini istiyordu. Onda, sinemalaştırılmaya yatkın bir yan bulduğunu, Erman Film'e tasarı olarak sunacaklarını söylüyordu.

Sahi, o tasarı ne oldu acaba?

Selim İleri ile böyle, hemen hemen bir iş yazışması biçiminde başlayan mektuplaşmalarımız, gitgide, edebiyatın

sorunlarını durmadan sorgulayan iki yazarın yazışmasına dönüşmüştü. Selim, Ankara'ya geldikçe beni aramaya başlamıştı. Halim'in dostluğundan da hoşlanmıştı herhalde. Ben de İstanbul'a gittikçe Selim'i arardım. Coşkuyla karşılardı. Bir yemekte buluştuğumuz olurdu. Onun, Türk ve dünya edebiyatına çok geniş bir yelpazeden, çok duyarlı, kılı kırk yaran yaklaşımlarından her zaman zenginlikler derledim. Sanki yalnız edebiyatla, sanatla soluk alıp veren böyle bir yazarın dünyasını başka pek az yazarla da paylaşabildim.

Mektupların durduğu çekmeceyi açıyorum. Hemen geri kapatmak istiyorum. Çekmenin içi tepeleme dolu. Bunları nasıl ayıklayabilirim? Hangisini yırtıp atabilirim? Hepsinin, yazıldıkları zaman, yüz buruşturulmadan yazıldığına inanıp durdum. Bayram, yılbaşı kartları dışında, bir kişiden ötekine gönderilmiş her satırın, kural yerini bulsun diye yazılmamış satırlar olduğunu kim düşünmez?

İşte, Selim'in mektupları. Çabuk çabuk karıştırıyorum.

Güner Sümer, "Destan Gönüller"i gerçekten seven tek kişi bence. En önemlisi de o, "Bozuk Düzen"de, on yedi yaşında bir lise delikanlısının söze dökemediği soruyu sorar. Tıpkı Çehov'un "Üç Kızkardeş"indeki gibi. Yaşamın bir devrimi yok şimdilik, şimdilik yaşam kirli, karanlık, vurguncu, alçak. Kendine iyi bak. Romanı terk etme. Dikkat ettim, içimizde en ekonomik yazan sensin. Fazlalıkları gözkırpmadan atabiliyorsun...

Hafifçe koltuklarım kabarıyor. Hemen silkeleniyorum. Camın aynasında Güner'in, hastanede, «sana da çektirecekler,» diyen yüzünü görüyorum. Yeniden silkeleniyorum. Şimdi hep güzel şeyler düşünmek istiyorum. Ama, *'yaşam kirli, karanlık, vurguncu, alçak.'*

Kendini beğenmişlikle, yapmacıkla, küçük zorbalıklar ve bilgisizlikle donanmış bir sınıf... Uygar dünya, bu sınıf için söylediği özdeyişle gerekli yargıyı pekiştirmiştir: 'Kendinden üstün olanlar karşısında uşak, kendinden aşağıda olanlara

karşı zorba.' Karl Marx. Şimdi, kitabımın başına koyduğum bu alıntı yüzünden Marx'ı saptırmaya kalkıştığımı söyleyenler de çıkacak. Aldırmıyorum. Sol adına, Brecht'in söylediği gibi, 'faşizmin tiyatroluk yanı' sürüp giderken...

Selim, o günler çıkan, Oktay Rıfat'ın "*Bir Kadının Penceresi*"nden adlı romanına da vurulmuştu. Aylar sonra da:

Hâlâ tutkunum o romana. Galiba yazarının tasarımlarına vuruldum, diye yazdı.

İstanbul'a, roman üstüne bir açıkoturuma çağrılmıştım. Kendi söylediklerimi kendim unutmuştum, Selim sık sık anımsatır:

«Faşizm, bir bakışla başlar, dedin. Romanımızda 12 Mart konuşulurken, izleyici biryana, oturuma katılan kişilerden bazılarının bu vurgulayışına yabancı kalışları beni hep düşündürdü.»

Sonra, şunları da yazmış işte:

Şu çorak hayat! Kendimi ve toplumu bilip —biliyor muyuz?— politikalara sıvanmaksızın, bireyselliğin ortasında debelenerek bir kış mevsimini ve yeşertisiz ilişkileri anlatayım, diyorum. Bu kadarla bu toplumdaki okur katına pek bir şey iletilemiyor şimdilk. Örnekse, sevmekten korktukları için, «Seviyorum» demesini bilmedikleri için iletilemiyor. Oysa bu çok önemli. Hayat kadar. Sevgi Soysal, son konuşmalarından birinde, ölümle pençeleşmiş insanların bilgeliğiyle, «Asolan yaşamaktır,» demişti. Bu toplumda en az rastlanan bu!

Bunu da bir yana ayırıyorum. Başka bir mektup:

Bakıcı, bunadı. Annemi Moda Çay Bahçesi'ne, elinden tutup ben götürüyorum. Hayatımız baştan sona traji-komik: Sen orada, ölümle savaşan kardeşinin başucunda, kimbilir ne acılarla kavrulurken, ben burada, çocuklaşmış annemin bisküvisini çayına batırıp ağzına verirken başkaları, ödüller mödüllerle başımızın göğe erdiğini sanıp onun hırçınlığını yaşıyor ve bize, zamanlarının bütününü yazmaya verebiliyorlar, diye iç geçiriyorlar.

Bir kimse aynı şeyleri yaşamasa, bir başkasının bukadar yakınına nasıl gelebilir? O günleri düşünüyorum da!

Güner'i her gün, tekerlekli bir sedyeyle ışın tedavisine indirirdim hastanede. Bilinçaltı konuşmaya başlamıştı. Bütün bağlantıları da bilince... Hayır, bunu bir daha yaşamak istemem. Herhalde artık katlanamam. Meğer o günler ödüllerin ve Selim'in deyişiyle mödüllerin başkalarının çenesini yoracak kadar bir anlamı varmış. Artık çoğaldılar. Belki böylesi daha iyi. Kimse, hayatı ve ölümü bile bir yana koyup, yalnız bu nedenle hırçınlaşmıyordur. Yine hiçkimse, doğurduğuna çocuk olan anaları unuttuğunu kabul etmeyecektir. Kitaplar ve uzantıları önemli olabilir, ama gerçekte yaşananı silmeli mi?

Selim'in Ataç üstüne söylediği şu sözleri de, ilk okuduğumda beni çok ilgilendirmişti. Vardığı herhangi bir yargıyı mutlaka örneklendirmesi, Selim'in saygı duyduğum özelliklerinden biri.

Kimse, içtenlikle Marksizm arasındaki bağı anımsamak bile istemiyor. Bak, Ataç da, onca içtenlik savunucusu iken, Madame Bovary'nin düşmanıdır. Neden mi? André Gide tarzı 'içtenlik' yetiyor da ondan. «Şöyle yattım, böyle kalktım,» dedin miydi, adın 'içten'e çıkar. «Madame Bovary, c'est moi!» deyince de bir köşeye itiliverirsin. Hele Namık Kemal! Hele o, özgürlükçümüz! Oysa, «Hiçbir yazara,» diyor Tanpınar, «bir roman kahramanı, (İntibah'ın orospusu) bukadar itiraz etmemiştir.» Tanpınar böyle diyor, ama sonra da, Nuran'la Mümtaz'ın niçin birleşemeyeceklerini, hiçbir iç sese dayanmaksızın, geçiştiriveriyor. Eh, üslûp, Mümtaz'ın çığlıklarını boğmuşsa, biz de işitmeyiveririz.

Bunları okuduğum zaman, roman yazarları kadar incelemecilerimizin de, yalnız 'içtenlik' konusunda değil, 'yiğitlik' konusunda da cinsellikle vatan için ölümü göze almak ötesinde bir kıstasları bulunmadığını düşünmüştüm. Yatakla ölüm en büyük hazla en büyük korkunun gösterge alanlarıydı. Gizlilikte de hem haz, hem korku yok muydu? Ama, asıl gizlilik, insan ruhunun derinlerinde, hiç el atılmamış köşelerinde. Bazan korku, korkmuyormuş gibi yapılarak örtülmeye çalışılıyordu. Yatak da, yatmıyormuş gibi yaparak.

Sanırım, 'içtenliğin' elden kaçırıldığına değgin tek kıstas da yine bu oluyordu. Anneye karşı duyulan aşırı bağlılık ya da aşırı düşmanlık romanımızda hiçbir zaman sorgulanmamıştır. Kardeşler arasındaki ilişkiler de, babayı öldürme güdüleri de deşilmemiş 'gizler.' Yazınımız bukadar çok yasakla doluyken, yazarımız kendi içinde böylesi kitliyken, herkesin de apaçık görebileceği bir şey, askerin silâh gücüne eleştirel bir yaklaşım bile 'cesurca' yaklaşım olarak değerlendirilebiliyordu.

Seni çok yordular, Adalet. Hepsine boşver. Geriye bir tek güzellik ve güzelliğin varettiği devrimci, ilerici, hattâ onurlu kışkırtı kalıyor. Evet, kışkırtı ille köpekçe provakasyon olmaz... Bir yazarın amacı, okurunu, Türkiye'nin şu garip ortamında, tam edilgenleşmişken diriltmekse —ki başka nedir?— "Sessizliğin İlk Sesi"ndeki hikâyelerin şu anda bunu hakkıyla yerine getiriyor. "Yüksek Gerilim"e yeni ve daha şiddetli bir gerilim katan, insanda gelgeç sevinç bırakmayan "Bi Sevmekten... Bi Ölümden..." hikâyen beni çok sarstı.

Eski bir mektubumda bilinçle duyarlıktan kaçtığını, bilinçli olarak soğukkanlı yazarlığı seçtiğini öne sürmüştüm. Derhal geri alıyorum bu sözümü.

Selim incelik göstermiş. Belki de bana, «soğuk, katı, duyarsız bir yazardın,» dememek için, duyarlıktan bilinçle kaçtığımı söylemiş. Gerçi hepimiz duygularımızı gizlemeyi öğrenmiştik. Toplumdaki genel öğreti buydu. Daha doğrusu küçük burjuvalar arasında bu böyleydi. Köylü kadınlar görürdüm, yasları kadar sevinçleri de anlıktı ve dışavurumluydu. Şimdi çırpınarak, saç baş yolarak ağlarlar, şimdi türkü söyleyip göbek atmaya başlarlardı. Duyguları, tıpkı çocuklar gibi denetimsiz. Bunun bir üst aşaması, insanoğlunun denetimli yaşamıydı, ama o denetimli yaşam, içimiz aşkla kavrulurken, ruhumuzda fırtınalar koparken hiçbir sır ve ser vermezlik biçimine dönüşmüş, yine Selim'in dediği gibi, insana «Seni seviyorum,» demeyi bile yasaklamıştı. Denetimsiz doğallık yerini hesaplı, en azından, «Herkes ne der?» tasasıyla dolu bir ikiyüzlülüğe, bir çifte yaşama bırakmıştı.

Belki de, soğukkanlı yazarlığı seçişim, burada bir seçmenin sözkonusu oluşu, sadece durumumuzun bilincinde bulunmamdan. Ama 1971'lerden sonra en derin ve en yakın yarayı, o yaraların acısını tanımıştım. O zamana dek yaşadığım acıların hiçbirinin içinde öncesiz sonrasız yitirişler yoktu. Kendimle birlikte insanın trajik konumunu ayrıntılarıyla tanıyordum artık. Acının eğiticiliğini kendimize saklamanın bencillik olacağını düşünüyorum. Benim olan gövdem, yalnız kendine sorumluysa, artık gerçekten benim olan yeni duyarlıklar da kendinden sorumluydu. Gizlemeye değil ama, başkalarını anlamaya, böyle bir genellemeye yönlendirişte yeni bir bilincin sözkonusu olduğunu söyleyebilirim.

Selim'in mektuplarına gözgezdiriyorum hâlâ. Ben de ona, durmadan romanı, edebiyatı sorgulayan mektuplar yazardım. Roman kişileri, tıpkı hayat gibi, birbirlerine göre, birbirlerinin gözünden, birinin ötekisi üstüne düşürdüğü ışıkla, ancak öyle, o kadar varolmalıydılar. Her ân'ın içindeki varoluş, değişen zaman nedeniyle değişmeliydi. Hiçbir kişi, hiçbir olgu, kendini vareden koşullardan ne daha geride, ne daha ilerde olmalıydı. Roman yazarı, en küçük bir el koyuştan çekinmeliydi. Böyle düşünüyordum ama, yine de romanın üstünden yazarın yetkesini kaldırmak bütünüyle olası görünmüyordu. Yazar, en azından elinde bir merceği ya da ışıldağı tutan, dilediği kişilere, dilediği yere çeviren kişi olarak her yerde hazırdı. Ortalıkta dolaştığı görülüyordu. O zaman, bu yazarı da bir kişi olarak romana sokmalıydık. O da başkalarının ışığında, ancak onlara göre, o kadar varolmalı, onun da kendi dünyası okura apaçık yansıyabilmeliydi. *"Yazsonu"*nda bir yandan da yaratının serüvenini bu nedenle romana sokmayı denedim.

Bütün bunları düşünüyor, Selim'e de belki kırık dökük yazıyordum. Fakat, E. M. Forster'ın *"Roman Sanatı"* adlı kitabından henüz ikimiz de habersizdik. Nice şeyi sezgiyle, elyordamıyla bulmaya çalışıyordum. Ama bundan pişman değilim. Hiçbir bilgi, insanın kendi bilgisi kadar gerçek ve geçerli olamıyordu. Kuşkusuz, insanın iç yaşamıyla ilgili bil-

giler. Teknikleri öğrenmek, bilimsel bilgiyle donanmak değil. Çiçek aşısını, difteri mikrobunu yeniden bulmamız, atomu yeniden parçalamamız gerekmiyor.

İkinci belkemiği ameliyatımdan sonra, yani geçen yıl, Forster'ın kitabı, Ünal Aytür'ün kavramlara yatkın güzelim çevirisiyle çıkıp geldiğinde, bütün bunları yazanın neden ben olmadığıma şaşırmış, —Tabii bu arada Fatma İnayet hemen ayağıma basıp beni alçakgönüllü olmaya çağırıyor,— aynı zamanda da roman sorunlarına bukadar içinden yaklaşabilen bir yazarın bu niteliğinin, kendisinin de, incelemeciliği yanısıra, bir roman yazarı olmasından kaynaklandığını görmüştüm.

Selim'le yazışmalarımız 1975'lerde başlıyor. 1976, 77, 78... Ya sonra? Sonra yine sürdürüyoruz, ama 1979, özellikle de 80'lerde bir tutukluk boygösteriyor. O yılki mektupların büyüsünde bir eksilme var.

Son dört yıl, o kadar yakınlık duyduğum, sayısı da zaten kabarık olmayan yazar arkadaşlarımdan bazısıyla aramıza uzaklıkların yığıldığı yıllar. Az önce aklımdan geçen birkaç çirkin saldırı, sorumsuz tutumlar çevreme güvenimi sarsmış olabilir. Ama bu uzaklaşmalar yalnız benimle başkalarının arasında değil. Kopuş, sanki genel bir hastalık olup çıktı.

Bu arada Selim İleri'ye de derinden kırıldığım bir dönemi anımsıyorum. Selim de *"Yazko"*'nun üyesi idi. Dergilerinin çarpık tutumu karşısında ondan bir karşıkoyuş beklemiş olabilirim. Hiçbir tanışıklığımız bulunmayan, huyumu suyumu yakından bilmeyen Füruzan'ın bile, Memet Fuat'a, bu türden tutumların yakışıksızlığından sözaçtığını işitmiştim. Herhalde beni savunması gerekmiyordu ve yapmak istediği de bu değildi. *"Ses Sese Karşı"*'nın çevirmeni Prof. Minâ Urgan'ın aydın sorumluluğu taşıyan dürüst yazısını, savlarını çarpıtan yorumlar eşliğinde karşılamaya kalkışan dergi, bir yandan da durmadan kendi demokratlıklarından, eşitçiliklerinden ve aydın olma konumlarından sözaçıyordu. Dergi yönetmeni Memet Fuat'ın ortada apaçık görülen tu-

tarsızlığı ve tekelciliği nasıl onayladığını anlamak mümkün değildi.

Selim'i önemsiyordum. Onun sürekli susuşu beni yadırgatmıştı, ama bukadar değil. Tam böyle bir zamanda, sanki bir vebalıymışım gibi, onun benden uzaklaştığını da sezinliyordum. İstanbul'a gidişlerimde beni artık eski yakınlığıyla karşılamadığını görüp büsbütün alınıyordum. Bana öyle geliyordu ki, özellikle böyle konularda, böyle ânlarda Selim artık susmak hakkına sahip değildir. Romanlarıyla, yazılarıyla, bana yazdığı mektuplarında en çok insan ve aydın sorumu üstünde durmuyor, bunu sorgulamıyor, en büyük rahatsızlığı kendilerini 'sol' diye gösteren kabagüç eğilimlerinden duymuyor muydu? Memet Fuat'a gönül borçlarıyla dolu olabilirdi, ama bu onun, bildiğim, «Sağdan da gelse, soldan da gelse faşizm faşizmdir!» inancını ortadan kaldırıyor olamazdı.

İşte böyle şeyler düşünüyordum. O olayda, kimseden, Selim'den beklediğim karşı tavrı beklemedim.

Fatma İnayet, bir yığın kitap kâğıt arasından omuz silkiyor, homurdanıyor:

Beklentiler!

Ama ben, şu anda artık Fatma İnayet'i hiç dinleyecek durumda değilim. Onun olumlamalarını beklemeyecek kadar o günlerle doluyum.

Bir yılda pek çok kişi kitap yazar. Onu değerlendirecek olan, değerlendiren başkalarıdır. Benim bildiğim, Fikret Otyam'ın da Orhan Kemal Roman Ödülü'nün bana verilmesi üstüne yaptığı gibi, ikide birde dergilerde ödül verilene 'imalı' sözler edilmez, «O romana ben ödül vermedim, haaa,» gibi telâşlara kapılınmaz. Hem, Fikret Otyam bir edebiyatçı mıdır, edebiyat incelemecisi midir? Orhan Kemal'in arkadaşıdır, gazetecidir, ressamdır. Alanı ayrıdır. Bir romandan yana olmaması kimseyi yaralamaz, olması da fazlasıyla gönendirmez. Ayrıca, kişi ödüllendirilen bir romana herhangi bir nedenle karşıysa, romanı yazanla değil, ona ödül verenle, onu yüceltenle hesaplaşır.

Benim konumumda başka bir nokta da sözkonusu idi. *"Bir Düğün Gecesi"*, benim ne ilk ne de son romanımdı. Hiçbir yazar, bütün bir onurlu yazarlık yaşamını, başkasının yazdığı roman üstüne imza atarak beş paralık etmeyi göze almaz. Yazarlığının her adımını acıyla ödemiş bir yazarın en kıskanacağı şey, hâlâ daha çekilen o acılardır. Onların tek saniyesini yok sayamam. Hayatımda kıskanabileceğim tek şey, kendimi kendi ellerimle kurmaya çalıştığım her saniye.

Selim İleri'ye karşı o ara duyduğum kırgınlığın nedeni, ola ki, onun suskunluğu, benim beklentilerim de değil. Bu ülkede yazmanın, yazar olmanın ne demeye geldiğini çok iyi bilen kimselerden biri oluşu. Ama benim edebiyata bağlılığım Selim'e bağlılığım demek. Ondan beklentimi çarçabuk unuttum.

KOOPERATİFÇİLİK: MÜLKİYET DUYGUSU

Sen ne yaptın? Kendin de susmadın mı?

Mektup çekmecesini yere boşaltırken, bütün vıdıvıdılarına karşın, Fatma İnayet'siz yapamayacağımı düşünüyorum. Başımdaki en püsküllü belâ o, ama yere boşalttığım mektuplardan birkaçını kapıp bir köşeye ayıran da yine o.

Ben, bir karşı koyuşun, yazmayı sürdürerek olacağını düşünüyordum. Yine öyle düşünüyorum. Kuşkusuz, *"Yazko Edebiyat Dergisi"*nin edebiyat hayatımızda açtığı yeni ve çarpık çığıra karşı, saldırıya uğrayan kişi olarak değil, bu ülkenin bir aydını olarak kesin bir karşı duruş da göstermek gerekirdi. Bunun yolu belki de dergi hakkında dava açmamdı. Bunu bana İstanbul'dan gelen iki avukat da teklif etmişti. Bu teklifi hemen geri çevirdim. Sıkıdenetim altında, bir baskı döneminde, yazarlar zaten topun ağzında iken,

karşı olduğum bir düzenin yasalarından yararlanmayı seçemezdim. Derginin yaptığı çirkin yayında hiçbir suçu bulunmayan meslekdaşlarıma bunu, kitap toplatmayı, TYS yöneticileri hakkında kovuşturma açmayı, yazarı her zaman engellemeyi iş edinmiş bir düzene yaslanarak ödetemezdim. Bunu düşünmek bile bana ağır geliyordu.

Düşünüyorum da, Yazko ve dergisi, apaçık bir etik göstergeydi.

Biz yirmi yıldır işte bu, memurların kurduğu yapı kooperatifinde oturuyoruz. Bir gün bir odacığın mülkiyetine bile sahip olmayı düşleyememiş kimselerden bazılarının, kooperatifte kat sahibi olur olmaz, nasıl kimlik değiştirdiklerini yakından gözlemledim. Kiracılıktan mülk sahipliğine sıçramak, bir zamanlar mülkiyete o kadar karşı görünenleri bile zıvanadan çıkarabiliyordu. Çocuklarından biri, ısırdığı şeftaliyi aşağı fırlattığında onlara, «Ne oluyor?» diyemezdiniz. «Ev benim değil mi,» bile demezlerdi, «Mülk benim değil mi, ne istersem yaparım?» Asansörlerle eşya taşıtmak yasaktır. Asansör, ağır yük altında arızalanacağı, en üst kattakiler yüz elli basamağı her gün yaya tırmanmak zorunda kalacakları için. Ama alt ve orta katlarda oturanın mülkiyet duygusu çok kuvvetliyse, bunu düşünmesine yer kalmaz. 'Asansörünün' tadını çıkaracaktır. Onlar, «bahçem, avlum, kapıcım,» diye konuşurlar. Yedeğinde bir Fatma İnayet'i olanlar böylelerine kızamazlar da. Anlamak zorundasınız. Yine de, kapılardan size omuz vurarak geçmeleri, sizin tuttuğunuz asansör kapısını küt diye yüzünüze bırakmaları ne olsa öfkelendiricidir.

Kimi yazarlar kooperatiflerinin dergisinde gerçekten hiç olmadıkları denli 'vurucu' kesildiler. Güvenlik duygusu güzel bir şey, ama arkada bir destek, bir baba, bir şey bulur bulmaz, «Şimdi size gösteririm artık,» tutumunda olmak, çocuklarda hoş kaçsa da, büyüklerde hoş kaçmıyor.

Fikret Otyam'ın güzel Gazipaşa evinden *"Yazko Edebiyat"*a yazdığı yazılardaki 'ş'apmakh' yazılarını düşünüyorum. Külhani bir ağız, bir romanın kişilerinden sözaçarken, «on-

ların 'ş'aptıklarından bana ne?» diyebiliyor, bu dilde bir yazı da yazarların sahipliğindeki dergide yayınlanabiliyor. Öyle ya, mülk onların değil mi, ne isterlerse yaparlar.

Pınar Kür'ün aynı dergide bizlere romancılık dersi verirken neden o kadar hırçın olduğunu, o kadar üst katlardan baktığını da anımsamadan edemiyorum. Ya da ben, özellikle mülk içinde otururlurken, daha alçakgönüllü davranmak gerektiğine inanıyorum. Öyle ya, belki de bir yerlerde başka birilerinin ayak koyacağı bir metrekarede oturuyoruz. Hele ülkemizde!

Günümüz edebiyatına yüzeyselden bir milim daha derin bir dikkatle göz attınız mı tüyler ürpertici birtakım olgularla karşılaşıyorsunuz. Bir de bakıyorsunuz ki, sözde toplumumuzdaki gelişmeleri 'cesurca' sergileyen bir yazar yalnızca toplumu da, uygulamaya kalktığı kuramı da tanınmayacak hale getirmekle kalmamış, o cesaretle kişilerini tamamlanmamış bir köprünün üstünde yolculuğa çıkarmış! Öncelikle Türk dilini 'katletmekten' sanık olmasa, toplu ölümlere 'teşebbüsten' yargılanabilir. Neyse ki kişileri zaten ölü doğmuş!..

—Hangi yazar, bir ölü doğumdan böylesi sevinç duyabilir?—

Fakat, neyse ki, Pınar Kür'ü sevindirebilecek ölü doğumlar var.

'Toplumumuzdaki gelişmeleri sözümona 'cesurca' sergileyen' bu yazar kim? Uygulamaya kalktığı kuram ne? Toplumu nasıl tanınmayacak hale getirmiş? Kim bu, cehaletinin de farkında olmayan 'cesur' katil zanlısı? Kim ise bulunsun ve hemen yakalanıp toplu ölümlere yol açmaya 'teşebbüs'ten Selimiye'ye gönderilsin...

Pınar Kür, ihbarını o kadar da dayanaksız yapmıyor. Bir ipucu veriyor. Kişilerini tamamlanmamış bir köprüden geçirmeye kalkan yazar.

"*Bir Düğün Gecesi*"nin Tezel'i, bilindiği gibi, Boğaz Köprüsü'nden bir otobüsle 1972 Yılının Kasım ayında geçer. Köprü henüz trafiğe açılmamıştır. Herkesi 'kandırabilir', her-

kese, zayıf kadınlara da yalan söyleyebilirsiniz, ama sakın *"Şişman Kadına Yalan Söylemeyin"*, yoksa Pınar Kür'ün iki eli yakanızdadır. 'Kanmayan' pek az şişman kadından biridir o.

Okuru hem bu türden yazılarıyla uyaran, hem romanlarıyla bütün yalan dolanları, kandırmacaları, kuram saptırmalarını önlemeye çalışan Pınar Kür gibi bir yazarımız olduğu için sevinmeliyiz. Bu arada onun *"Yazko Edebiyat"* Dergisi gibi bir derginin varlığına epey sevinmiş olduğu da, kullandığı dilden belli oluyor.

Türk dilini katletmekten sanık olarak o zaman şunlar geçmişti aklımdan: Gerçi katlin kanıtları ortada görünmüyor, ama Pınar Kür bazı önesürmelerimi yadırgamış olabilir. Türk dili henüz oturmamış bir dil. Pek çok yeni sorgulamaları, yeni önesürmeleri gerektiriyor. Tabii bunu yaparken kendisi gibi 'pijamanın bacaklarını biçtirmek' gibi yanlışlara da düşmemek gerekiyor. Bazan, metin itiraz etmezse bu bile geçerli olabilir. Her şeyden önce, dilimizin düşünen bir dil olmasını istemeliyiz. Güçlüğü, bunun peşine düşmemize engel olmamalı. TDK kurallarına her zaman uyacağımı, sorgulamasız başeğeceğimi de hiçbir zaman önesürmedim. Özellikle yazın dili deyince, katı kuralların dışına fırlamayı özledim.

Cinayet köprüsüne gelince: Düğün davetiyesi altına 1973 Yılını kondurabilirdim. Bazı kimseleri, roman konusuna değinirken bile, böylesi rahatsız ettiğine göre, hiç değilse kitabın yeni basımlarında bunu yapabilirdim. Hiçbir şey değişmezdi.

İşte, ben de daha ta baştan, hiçbir şey değişmeyeceği için, düğün davetiyesi altına 1972 Yılını koydum. Bütün o düğün gecesini 1972'de geçirdim. Romanı yazarken bunu bilinçle yaptım. O köprünün üstünden, köprü halka açılmadan önce geçmiştim. Hayatta biraz önce geçilen yerden, romanda hadi hadi geçilebilirdi. Köprü, altı ay sonra açılacak, bu da roman kişilerinin yaşamlarını hiç değiştirmeyecek. Bunu göstermek için 1972 yaz. O kişilerin yaşamlarını de-

ğiştirebilecek olan şeyler, romanda karşıtını sergilediğin şeyler. Dikkati en çok bunun üstüne çekebilmek için 1972 yaz.

Kuşkusuz, kimi 'şişman kadınları' böylece sevindirmiş olacağımı da biliyordum. Bir romanın özünü etkilemeyecek bazı 'cinayet teşebbüs'lerinde de bulunmazsak, edebiyat deyince işin özünü bırakıp bu türden 'kusurların' avına çıkmayı seven eleştirmenlerin bol olduğu bir ülkede büsbütün sevinçsiz kalmaz mıyız?

Ama tam burada Fethi Naci'nin çelenk üstüne bize verdiği bilgiyi de anımsamadan edemiyorum.

Öyle ya, eleştiri dediniz mi, en ileri övgülerde bile birkaç ders verilmeden geçilmemeli, bir iki virgül hatasına değinilmeli. Yoksa, eleştirmenin eleştirmen olduğu nereden anlaşılacak?

Koskoca profesör çelengin düğüne değil, cenazeye gönderildiğini bilmez mi?

Bilir tabii, bilmeli. Zaten *"Bir Düğün Gecesi"n*in Prof. Ömer'i de biliyor. Ama sanırım bana bu eleştiriyi yönelten Fethi Naci'den biraz daha fazlasını biliyor: Düğünlere de, cenazelere de gönderilen, şu bazan iki ayak üstüne oturtulmuş yuvarlak, 'çelenk biçimi' çiçeklerin ikisine de 'çelenk' denir. Ancak, düğünlere gönderilenin ortası da çiçekle doldurulmuştur. Cenazelere gönderilen 'çelenk'lerin yalnız çevreleri çiçekle donatılmıştır, ortaları boştur. Oraya çoğu kez kara bir kumaş geçirilir. Bize Hıristiyanlardan geçmedir. Bizim için kara kumaş pahalıya geliyor olacak, ortaya daha çok ot-sap tıkıştırılıyor.

Kumaş türlerini bilmeyen, «tobralkoyu pazenden ayıramam,» diyen Prof. Ömer'in Tuilleries'de gezinen düşesin şapkasını bilişine de fazla şaşmamalı. Oxford'da eğitim görmüş Prof. Ömer, belki bizim Şile bezimiz nedir, onu da bilmeyebilir, ama bana öyle geliyor ki, Avrupa tarihini epeyce bilir o. Bütün Batı tarih ve toplumbilim kitaplarında, resimli sözlüklerde süslü şapkalarıyla düşeslere, konteslere pek sık rastlanır. Fotoğrafı bol ansiklopedilerde, müzelerde hele, hele o tablolar! Avrupa romanları ise, Boulogne ya da

Tuilleries ormanlarında, parklarında gezintiye çıkmış 18., 19. Yüzyıl soylularından, onların giyim kuşamlarından sık sözaçarlar. *"Education Sentimantale"*de kibarların giyim kuşamları oldukça ayrıntılı biçimde, uzun uzun betimlenir. Onların arasına katılmaya çabalayan kibar fahişelerin de... Romanda betimlenen o şapkaları şimdi, ben bile görür gibi oluyorum.

Prof. Ömer'e, «Titü nedir?» diye sorsam, hiç kuşkum yok, hemen yanıtlar. «Filar neye denir?» desem, belki de yüzüme bakar kalır. Herhalde kaşlarını kaldırır, alnını buruşturur. Ben de zaten bunun için ona, göğsümü gere gere Tuilleries'li düşes şapkalarından sözaçtırdım.

Şimdi, bu odada sadece Fatma İnayet'le başbaşayken neden şu noktada alçakgönüllük ediyormuş gibi yapayım, neden bu ikiyüzlü oyunu oynayayım? Selim herhalde haklı. Mektuplarından birinde, «Dikkat ettim, içimizde en ekonomik yazan sensin,» demekte yani. Ama, bizim okurumuz, hattâ eleştirmenimiz karşısında o kadar da ekonomik davranmaya gerek yok belki. Ne yapayım ki, roman, hikâye yazarlığına oyun yazarlığından geliyorum. Onca yıl diyalog yazmışken, romanlarda, hikâyelerde karşılıklı konuşmaları en aza indirmeye çalışmam neden? Çünkü, oyunda kaçınılmaz ve geçerli olanın romana düşman olduğunu gördüm. İlk romanımı yazmadan önce, bizim pek çok romanımızdan gözlerimle, «Ece, bu sabah nasılsın bakalım Rüstem? Eh iyiyim, ya sen nasılsın? Ben de çok iyiyim şükür»leri silip çıkarmak zorunda kaldım.

Sonra, yine bizde alışılmışın dışında bir şey yaptım galiba. Hiçbir dergide tek hikâye yayımlatmamışken, roman yayımlattım. Bu nedenle de, yine Fethi Naci'nin beni 'kendine fazla güven duymakla' suçlamasını göğüslemek zorunda kaldım.

Ama, bütün bu türden kusur bulmalarda nedense hep aynı eğilimi yakalıyorum. Mülkiyet duygusunu ve kadına güvensizliği. Yoksa, her tutumun altında bir kendine güven ya da tam karşıtı kendine güvensizlik aramak kimin aklına

gelirdi? Hiç kuşku yok, tek satır yayımlatmayı göze alan herkes, kendine güveniyordur.

TÖRENLERİMİZ

Ellerim tozdan ve isten simsiyah, odanın bir köşesinde dikiliyorum. Mektup çekmecesinin başındayım. Bütün gün burada hiç yalnız kalmadığımı düşünüyorum. Canımın hiç sıkılmadığım. Gerçi bir ara Fatma İnayet'in beni kışkırtmasına içerledim. Onun yüzünden, hiç istemediğim, hemen hemen savunuya benzer bir şeylere sürüklendim. Fatma İnayet böyle yapmazdı. Her şeyin gülünç yanlarını bulurdu. Oysa, az önce, «Vay canına!» ile başlayan bir dizi homurdanma tutturdu. Yaşlanıyor. Onu susturmakta epey bir süre güçlük çektim. Şimdi, boyası çatlamış duvar dibinde süklüm püklüm duruyor. Onun böyle durmasına alışık değilim. «Toparlan bakalım,» diyorum yüksek sesle.

Gerçi raflarda, çekmecelerde istediğim oranda bir göç öncesi temizliği gerçekleştiremedim. Yine de, bundan ötürü en küçük bir rahatsızlık duymuyorum. İşte, gün bukadar. İçine ne, ne oranda sığabilirse, o. Nesnelerin, zamanın bir dili var. Onlar da kendilerini anlatıyorlar, anlatacaklar.

Zaten, önünde sonunda, tam da Céline'in dediği gibi, «... *Yakında yaşlanacağım ve nihayet bitecek. Odama nekadar çok insan geldi. Hepsi bir şeyler söyledi.*» Hepsine yer açtım, onları dinledim. İçlerinde hiçbir şey demeyenler bulunduğu gibi, kimisi de bana çok şeyler söyledi. Doğru, «*Sonra da gittiler,*» ama, ben de gitmeden, yine gelecekler. Çoğu, hâlâ bir şeyler söylüyor. Söylediklerini benimsemediklerimiz bile bize, eski-yeni birçok şey söyletiyorlar. Söylettiklerinin, bize çağrıştırdıklarının hep yeni şeyler olmasını özlüyorum. Ama, henüz buradayım. Burada yaşıyorum. Göçtüğüm yere de kimbilir ne çok eski şey birlikte taşınacak. Kimbilir ne çok şey yine eski olacak.

Her şeye karşın, içinde uzun süre yaşanmış bir yeri bırakıp gitmekte güzel, yiğit bir yan buluyorum. Sanki yepyeni, gerçekten serüvene benzeyen bir serüven başlayacak. Özellikle yaşlanmaya doğru hızla yolaldığım şu dönemde, ufuk çizgimizi değiştirmeye kalkışmak bana, için için bir sevinç veriyor. Eski ufuk çizgisi nasılsa, burada hep böyle kalacak.

İşte şurada Tolstoy'un nefis fotoğrafı. Bu fotoğrafı bana, karşı dairede oturan, Ziraat Fakültesi'nde öğretim görevlisi hanım vermişti. 12 Mart'ın ertesi günüydü. Nedense, bir Tolstoy fotoğrafının evinde görülmesinden çekinmiş. «Bunu bana Moskova'ya çağrılı gittiğimde armağan etmişlerdi. Şimdi evimde dursun istemiyorum, atamıyorum da. Çok güzel. Acaba size versem? Sizde nasılsa pek çok şey vardır...» 'Şey'in altını anlamlı anlamlı çizmişti.

Tolstoy'un fotoğrafının tek 'suçu', Sovyetler'den gelme olması. Aynı fotoğraf komşumuza Londra'da verilseydi, herhalde bir evden kapıdışarı edilmekten kurtulurdu. Fotoğrafı o gün kitaplarımın önüne özenle yerleştirmiştim. Tolstoy bizi görse, üstümüze kimbilir neler yazardı. Ya da belki, bizi görür görmez, daha evrensel kardeşliğe bile sığmamadan, çıldırırdı. İşte orada. Burada da ben. Ağzımdan, *«Hiçbir şey olmamış gibi yap Kiti, hiçbir şey olmamış gibi yap,»* sözünü düşürmeden. *"Anna Karenina"*. Her söz, önümde engin yeni yaşamlar türeterek... Tek bir tümceyle bile koskoca bir burjuva etiğinin betimlenişi. Sözün gücü. *"Körleşme"* ile Elias Canetti'yi keşfediyordum. Kien, gözlerimin önünden gitmiyor. Günlerce bu odada dolaştı. Benim isli kitaplığımın bakımı için, neden kolalı önlüklü bir Therese Kurumbholz tutmadığıma şaştı. Fatma İnayet, o gün çok muzipti. Fazla keyifliydi. Kien'e, bizim Japon, Çin elyazmalarımız yok, bir Osmanlı elyazmamız bile yok, dedi. Kien de, kötü bir şeye değmişçesine, yüzünü buruşturdu: Hiç değilse, şöyle küçük boy bir Therese Kurumbholz? Sonra da, kendisinin, *«yüksekteki Japon elyazmalarına doğru eğilip, farkında bile olmaksızın onlara bir selâm verdikten sonra, nihayet çalışma*

masasının başına geçti.» O zaman ben, bir yandan da Kien olmaktan pek korkarak, duvardaki Japon estamplarına bir selâm çakmamak için, işte o aydınlık körleşmesine uğramaktan dehşetle kaçınarak..... Hoş zaten ülkemde aydınlık körleşmesine uğramak kolay değil. Karanlıkta elyordamıyla yol almaya çalışıyoruz. Gerçekten aydınlık olabilsek. Bunun için körleşme öncesi sınırı kendimiz deneyleyebilmeliyiz.

Basm-yayın araçları karşısında kimliğimizi olduğu gibi koruyabilmek bile ayrı bir beceri istemekte. Böyle bir becerim olmadığını, içim yanarak algılıyorum.

Tek romanınızı okumamış toy gazete muhabirleriyle, röportajcılarıyla neden karşılaşıyoruz? Neden onlara, «Haydi git, oku da gel,» demek zorunda kalıyoruz? Neden bir de onların eğitmenliğini yükleniyoruz? Bütün bu uyduruk sorular, Kien biryana, İvo Andriç için bile bir soru olamaz. Ama ülkemde yazar, her işe koşan, her taşın altından kalkan, muhabirlere, röportajcılara güvenmediği için de kendi hakkındaki haberi kendisi kaleme alan kişi demek. Bunlar Kien'in umurunda bile değil. Ama biz de Therese'lerin eline düşmediğimize şükretmeliyiz.

Kafamdan bunlar geçerken, bir yandan da ortaya döktüğüm mektupları yeniden eski yerlerine tıkıştırmaya çalışıyorum.

Günışınları camı iyice aydınlatıp kızdırdıktan sonra, usul usul çekilmeye başladı.

Düşüncelerim az önce, bir yazar dostun birkaç güzel mektubuna, oradan da, anlatamadıklarımızı bizim için anlatan has ozanlara doğru akınca, yeniden bir şeyler yazma isteğine kapılmıştım. Kendi bakış açılarının ne olduğunu açık seçik bilmediğimiz, edebiyat anlayışları tam belirmemiş bazı eleştirmenleri anımsayınca ise, tuhaf işte, bu istekte herhangi bir gerilemeyi algılamadım. Tam karşıtı, selâmlamaktan kaçındığım Japon estampları gibi, bu odada her şey, gelenler ve gidenler, bana daha güçlü bir yazma isteği

verdiler. Sanki, hemen otursam, bu günü dille görüntüleyeceğim. Kimbilir, yaşanmış bir günün önemli olduğunu, ya da belki, böyle bir yerde yazmak istemenin başlıbaşına büyük bir serüven olduğunu düşünüyorum. Görünürde hiçbir şey yok. Üstüörtülü bir gün. Balkon kapısı bile kapalı.

Yuvasından çıkararak sandalyenin üstüne koyduğum, orada karıştırıp durduğum mektup çekmecesini, sanırım bu özlemle hemen yine eski yerine takmak istedim. Ama takamıyorum. Bir şey engelliyor. O zaman alttaki çekmeceyi çıkarmak zorunda kalıyorum. Üstteki çekmecesinin yerinde kaymasını engelleyen, Sedat Simavi'nin sarı yaldıza bulanmış küçük heykeli imiş.

Bu heykelciği, şu çekmeceye sığıştırmakta hep güçlük çektim. Fakat, ille orada durmalıydı. Çünkü orası ödüllerin, belgelerin, sertifikaların yeri! 'Bize artık hiçbir şeyin gerekmediği bir zamanda bile, insanlar nekadar yüklü oluyorlar.' Biriktirdiklerimiz arasında, törenlerimiz de var.

Yazarlar dışında herkes, her meslekten kimse, kendilerine verilmiş onur belgelerini duvarlarına asmayı, kupalarını, heykelciklerini vitrinlerinde, raflarında sergilemeyi sever. Futbolcular, sinema, tiyatro oyuncuları, berberler, atletizm yarışmacıları, dansçılar. Subayların yıldızları, madalyaları zaten omuzlarına, göğüslerine sıralanmıştır. Bazı tiyatro oyuncularının, erkekseler, yaldızlanmış palmiye yapraklarını kendilerine sunulduğu zamanki gibi jelatin kâğıdı içinde kurdelesiyle saklayıp, evlerinde bir köşeye dayadıklarını gördüm. Ama biz yazarlar, herhalde çoğumuz, ödül törenlerimizde kaçacak delik aramak biryana, o törenlerde bize verilen belgeleri de çekmecelerde, dolaplarda sıkı sıkı gizliyoruz. Ya da ben öyleyim. Neden acaba?

Fatma İnayet, uzun süredir ilk kez kikirdiyor:

Zaten ödül kurumlarına burun kıvırıp, ödülleri de, sıranız gelince alarak başınızın üstüne koymak yalnız sizler arasında görülür.

Ben de yine aynı soruyu boşluğa fırlatıyorum: Neden acaba?

Büsbütün boşluğa fırlatmayıp Fatma İnayet'in kafasına fırlatsaydım, daha iyi olurdu. Bir yandan da, onun yeniden gencelip dirilmesinden hoşnutum. Başını yarmak istemem.

Yazarlara yalnız yazarlar sahip çıkıyor. Bir Sait Faik Ödülü, bir Orhan Kemal Ödülü varsa, onların adını yaşatmak için var. Adlarına konmuş ödülün bize verilip verilmemesi önemli değil. Düzene karşı onları yaşatmalıyız. Onların adına konmuş ödüllere katılma gibi bir tavrımız olmalı.

Böyle düşünüyordum. Ama, Orhan Kemal Roman Ödülü töreninde olduğu gibi, Orhan Kemal'in romanları, hikâyeleri, oyunlarıyla ilgili incelemelerin, yeni bir tanıtımın yeralmadığı bir toplantıyı da düşlemiyordum doğrusu. Orada Orhan Kemal'in kitaplarından parçalar okunmalı, yazar kişiliği enine boyuna ele alınmalı, edebiyatımıza katkısı anlatılmalıydı. Sahneye çıkan herkes bunu yapmalıydı. Ödül seçici kurul üyelerinin hepsi, o yıl seçilen romana oy versin, vermesin, orada hazır bulunmalıydı. Oysa, Nurer Uğurlu dışında törende hiçbir seçici kurul üyesi yoktu. Ödülü, Orhan Kemal adına verecek kişi, bayan Öğütçü de ortalarda görünmüyordu. O, Orhan Kemal anma gününe katılmak üzere, Sofya'ya gitmişti. Sofya'daki anış herhalde Orhan Kemal ailesine çok daha önemli görünmüştü.

Sahnede birtakım şeyler oluyordu. Müjdat Gezen, Orhan Kemal'i anmak için toplanmış bir avuç insanı eğlendirmeye çalışıyordu. Nurer Uğurlu, bu şovun sunucusu durumunda idi. Her şey bana çok acıklı görünmüştü. Bir an önce sahnede sıramın gelmesini, Orhan Kemal'in edebiyatımızdaki yerini dile getirdikten sonra, oradan kaçmayı dilemiştim. Beri yanda, seçici üyeliği salt Orhan Kemal'le dostluğundan kaynaklanan Fikret Otyam da, dergilere durmadan, «O romana ben ödül vermedim haa,» diye yazıp duruyordu. İnsanın içinden, Orhan Kemal'e saygıyı falan biryana koyup, düşüncelerine değer verdiğin birkaç seçici üyeyi de unutup, o küçük madeni plaketi götürerek Fikret Otyam'ın Gazipaşa'daki deniz kıyısı evinin duvarına asmak geliyordu. Ama bu bile yanlış değerlendirilirdi. Hiçbir tutumumuz tam ye-

rine ulaşamaz. Onun için de biz, hem ödül kurumlarına burun kıvırır, hem o ödülleri, yitirdiklerimiz adına alıp bağrımıza basar, sonra da çekmecelerimize sokuştururuz. Ödül kurumlarının içinde mutlak değerlendirmesine, kendisine sonsuz saygı duyduğunuz birkaç üye vardır. Kimisi seçimini ölüm döşeğinde, bir vasiyet gibi yazıp bırakmıştır. Sanki en son dilek.

Törenlerimiz acıklıdır. Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü alacağım gün, Prof. Tütengil'in cenazesi kaldırılıyordu. İki gün önce gazetelerdeki fotoğrafı gözlerimin önünden gitmiyordu. Evinden çıkmış, sonra çantası bir yana, gözlüğü bir yana gitmiş, yerde, yüzükoyun yatıyordu. Üstünde emektar trençkotu. Cenazede itişmeler olmuştu. Kaftancıoğlu tekmelenmişti. Birkaç saat sonra ben ödülümü alıyordum. Bu ödülden yeterince gönenemediğimi söylemiştim. Başka türlü yapamamıştım. Sonra da, Hürriyet ailesinden bir gazeteci beni, bir masa dolusu insanın yanında azarlamıştı. «Sevinemediğiniz bir ödülü neden geri vermiyorsunuz?» Sonra beni cezalandırmıştı. Vakıf dergisine, benden istenen yazıyı kırparak ve kendi istediği biçime sokarak yayımlamıştı.

Törenlerimiz gülünçtür. Sevinçliyken ürkek ve kederli, kederliyken sırıtık bir mutluluk içinde gösterilirsiniz.

Fatma İnayet, nasılsa yumuşacık bir sesle ekliyor:

Televizyonda bile size söylemediğiniz sözleri söyletirler. Öyle ya, bir ödülü reddetseniz, ne reddettiğiniz, ne de nedeni anlaşılır. Sizden sonra ödülü kim almışsa, kime verilmişse, «ödülü şu aldı,» denir, geçilir. Karşı durma mekanizması henüz çalışmamaktadır.

Onun bu yumuşak sesini kuşkuyla dinliyorum. Acaba, bütün bu söylediklerinin altında bir takaza da var mı? diye. İyice tartıyorum, yok gibi. Yine de bilinmez ki.

Ama doğrusu, söyledikleri bana, Madaralı Roman Ödülü'nün televizyonda veriliş biçimini düşündürüyor. İster istemez gözlerime aynı görüntü takılıyor. Bir spiker on saniye içinde çarçabuk söylüyor: «Fikret Madaralı Roman Ödülü Adalet Ağaoğlu'na verilmiştir.» —Bu arada ben sahnede, mik-

rofon başında şöyle bir görünüyorum, elimi Bayan Madaralı' ya uzatıp belgemi alıyorum. Çeki de tabii. Bu sırada spiker sürdürüyor:— «Ağaoğlu, bu ödülü almaktan çok mutlu olduğunu söylemiştir.»

Kuşkusuz bu arada, ekranda bir saniye görünen benim sesim soluğum çıkmıyor.

Her ödül, biraz da ödülü alanın bazı düşüncelerini geniş topluluklara duyurabilmesi için bir fırsattır. O törenlerde konuşulursa, en çok da bunun için konuşulur. John Berger, Londra Kasaplar Derneği Başkanı'mn koyduğu ödülü bunun için almış.

Madaralı Roman Ödülü töreninde, bu ödülün amacına uygun biçimde işleyebilmesi için, 'köy enstitüleri ruhunu' yansıtan inceleme kitaplarına yönlendirilmesinin iyi olacağını belirtmiştim. Fikret Madaralı adı da böylece, kendi alanına daha yakın olarak yaygmlaşırdı. Seçici kurul üyelerinden Adnan Binyazar, ödül verilen roman *"Bir Düğün Gecesi"* üstüne çok değerli bir inceleme hazırlamıştı. Törende romanın bütün asal izleklerine ayrı ayrı değinmişti, ama ne TV' deki mutluluk resmim'in yanında, ne de basında, nice şeye ışık tutan bu güzel konuşmadan tek satır yer almadı. O konuşmada Fethi Naci'nin eleştirisinde sonraya bıraktığı 'şeyler'den de sözaçılıyordu. Kimbilir, örtbas edilmesi belki de bundan. Yürekli bir konuşmaydı Binyazar'm konuşması. «Bir generalle bir işadamının çocuklarının düğünü bize, içinde yaşadığımız bir dönemi bütün çıplaklığı ile sergiliyor.» Ben bukadarını anımsayabiliyorum, kendisi çok daha iyi söylemişti.

Her şeye karşın güzel bir bahar günüydü. Adnan Binyazar'ın asıl iç dünyasını o bahar güneşi altında çok daha iyi görebilmiştim. Duyarlıklarını keşfetmiştim. Şimdi uzaklarda. Berlin'de.

Öyle ya, Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü töreninden sonra, Hürriyet'den bir gazeteci tarafından azarlansam da, gecenin geç saatlerinde biz edebiyatçılar bir köşeye çekilmiş,

hattâ Fethi Naci ile birlikte, çok kötü bir biçimde, *"Şimdi uzaklardasın,"* şarkısını söylemiştik. Ancak, gecenin geç saatlerinde, törenlerimizin tören olamamışlığını böyle unutabiliyoruz. Ama, o saatte bile söylediğimiz şarkı, dokunaklı bir «Şimdi uzaklardasın» ise, unutabildiğimizi kim ileri sürebilir?

Seçici kurulu üyelerinden, değerli ozan Behçet Necatigil' in o saatlerde ölümle pençeleştiğini biliyorduk. Sevgi aynı hastalıktan gitmişti. Güner aynı hastalıktan gitmişti. Oğuz aynı hastalıktan gitmişti. Daha niceleri, en verimli yaşlarında... Gittikçe azalmıştık.

Odam şimdi hemen hemen kimsesiz, bomboş. Aynı anda ekranda, üstüne sırıtık bir mutluluk yakıştırılan yüzüm. Keşke bizim neden mutlu olduğumuzu gerçekten bilseler!

Oğuz Atay'la bir akşam bir otelin barında birlikte oturabildiğimiz için mutluyum. Sevgi ile bu odada ve bütün kentte yıllarca birlikte pek çok saat geçirdiğimiz için mutluyum, bana ak zambaklar, papatyalar, anemonlar getirdiği için, kızgınlıklarını altedemeyip bir iki eşine dostuna beni çekiştirdiği için; Güner, her çatışmamız ardından bana kır çiçekleri taşıdığı için; yine Sevgi, şurada dizlerime yatıp içini döktüğü ya da «başımı biraz kaşısana» dediği için; bir gece Füruzan bu eve çıkıp geldiği için; Selim'le yazışmalarımız için; Hulki, *"Kurtarılmış Haziran"*ını bana da imzaladığı için; Füsun'u bazı yıkkın saatlerinde yalnız bırakmadığım için; Yalım'lar gibi dostlarım olduğu için; uzun yürüyüşlerimde caddelerde Bilge Karasu'ya hep rastladığım için; uzaktan, beni görmeyen Attilâ İlhan'ı gördüğüm için; Selçuk Baran'la iki en bungun yılı birlikte yaşadığımız için ve Fethi Naci ile sadece bir şarkıda buluştuğumuz için mutluyum. Galiba biraz da *"Üç Beş Kişi"*yi en sonunda bitirebildiğim için mutluyum. Yeni bir şeye başlamaya hâlâ isteklenebildiğim için...

Roman müsveddelerini yerleştirdiğim büyük zarfı alıyorum, ona sıkı sıkı sarılıyorum. Odaya yeniden üç beş kişi geliyor. Masanın üstünde bardak lekeleri.

Bardak lekelerine dalıp gitmişken Fatma İnayet, kolumdan tutuyor, başımı camdan yana çeviriyor:

Bak, güneş battı. Işınlar kırıldı. Halim neredeyse gelir. Bütün günü bu odada geçirdin ve göç temizliğinin içinden hiç de başarıyla çıkamadın. Pek çok kitabı, kâğıdı, dergiyi, gazeteyi, fotoğrafı ortaya döktün. Yine de karton kutulara hiçbir şey yerleştirmedin.

O, bunları söylüyor, ama tuhaf işte, ben kendimi sabahki gibi evecen bulmuyorum. Sanki önümde birkaç saat değil, birkaç yıl daha var. Canım bir fincan kahve içmek istiyor.

Demek ki az sonra mutfağa gideceğim. Kahve yaparken, haşladığım yumurtaları göreceğim. Artık hepsi de iyice soğumuş olsalar bile, gözlerimin önünden yine Çinliler geçecek. Yine, koltuk altlarında kızgın yumurtalarla Çinli tutsakları...

Bakır kızıllığıyla batan güneşin camda bıraktığı ılıklığın içinden usulca süzülüp caddeye iniyorum. Beşyol ağzına doğru, iki yanıma bakınarak yürüyorum. Yazarlarımızın birbirlerinden gitgide uzaklaştıkları ya da üstüne kapalı küçük öbekler oluşturdukları şu günde gözlerim delicesine aranıyor.

Ansızın görüyorum.

Onlar işte, bizim yazarlarımız. Yeni bir bahar gününde, yenilenmiş umutlarla hep bir ağızdan aynı şiiri söyleyerek geçiyorlar. Aralarına katılıyorum:

Kendi kendimizle yarıştayız, gülüm,
Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz,
Ya dünyamıza inecek ölüm.

Kolkola girdik. Hepimiz aynı şiiri, bir kez daha ve çok güzel söyledik.

Koluma usulca biri dokundu. Döndüm, Çetin'in oğlu Ahmet Altan. *"Dört Mevsim Sonbahar"*ı yazmıştı. Romanını gözlerimde nem, dudaklarımda gülüşlerle okumuştum. Daha dün, Bahçelievler'de, bir apartımanın giriş katında, kâğıttan uçaklar uçuran o değil miydi? Ona en sonunda söyleyebildim. *"Dört Mevsim Sonbahar"*ı nekadar sevdiğimi yani. Çoğu kez, aramıza yeni katılanlar için susuyoruz, hiç konuşmuyoruz. —Bu arada Çetin, kâğıttan uçaklar uçuran Ahmet değildi, Mehmet'di, diyor tabii...—

Ahmet'le bir kez karşılaşmıştık. Güzel bir bayram günüydü. Yazarların bayramıydı. Çetin, Mehmet Altan'ı göstermiş, «Balzac'a benzemiyor mu?» demişti. Bence ikisi de yalnız kendilerine benziyorlar. Böylesi daha iyi. Şiir de çok güzel. Ay'a gitmekten bize gelene dek, pek çok anlamla yüklü...

Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz,
Ya dünyamıza inecek ölüm.

Kendimi camın önünde böyle bir şiiri mırıldanırken buluyorum. Fatma İnayet'in ta içimde patlayan acımasız kahkahasını şiirle bastırıyorum.

Çocuklar büyüyor. Benim için, işte akşam. Ama, yazmayı hiç şu andaki kadar derinden özlemedim.

Camın önünden çekiliyorum. Mutfağa gitmeden önce, yerde yayılı duran Dert Dökme Defterlerimden birine uzanıyorum. Oturup, boş kalmış bir sayfaya da şunları yazıyorum:

«Dün gece, *"Zamanımızın Bir Kahramanı"*nı yeniden okudum. Lermontov, önsözünde şöyle diyor:

Bu öyküden ahlâkın bir şey kazanmayacağını söyleyeceksiniz. Özür dilerim, ama insanların tatlıyla beslendiği yeter. Bundan miğdeleri bile bozuldu. Biraz acı ilâç, katı gerçekler gerek onlara...

Acaba, kurmaca bir roman da insanları fazlasıyla tatlıyla beslemek değil mi? Ayrıca, eğer roman yazarının odasın-

da gerekli gereksiz pek çok şey birarada birikmişse, bunlar romana dalarak onun sağlığıyla oynamazlar mı?

Bunu sorar sormaz, bir süre roman yazmaya elim varmayacak diye düşündüm. Böyle bir duyguya kapıldım. Romanla, roman kişileriyle o kadar haşır neşir olmuş olan ben, kendim, acaba Türkiye'de, Türkiyeli bir yazar olarak ne yaşadım?

İşte, nesneler, kırılan günışığı, gölgeler ve aşağıda hızlanan trafiğin akşam uğultusu...

Az önce odada, tek başıma bir şiir mırıldandım.

Buradan göçtükten sonra, önünde sık sık dikildiğim camdan kimbilir kimler bakacak. Baktığı zaman, yaz akşamının gölgeleri arasından sıyrılıp geçen yüzler kimlerin yüzleri olacak, kulaklarında hangi sesler çınlayacak?»

Defterimi bir süre için ve hiç istemeden kapatıyorum. Göçülecek yere dek...

Balkon kapısını açıyorum. İçeri taze sulanmış çimlerin kokusu doluyor. Ama henüz kimse, bir ağızdan aynı şiiri söylemiyor. Ancak, o şiir var, duruyor ve ben hep mırıldanıyorum.

Usul bir esinti çıktı. Kitapların önünden yere bir kart düştü. Onu alıp baktım: Bir çam ağacının dibine atılmış eski, yan yatmış kırık tahta koltuk. Onun, kimin tarafından çekildiğini bilemediğim fotoğrafı.

Bu koltuğun resmini yanımda götürmek istediğimi biliyorum.

Çünkü, ardında uzanıp giden orman çok güzel, diyor Fatma İnayet.

Öyle. Ama bence, kırık koltuk önünde durduğu için daha güzel o orman.

Büyükdere, Nisan 1985

Adalet Ağaoğlu, bu yeni kitabı için: "GÖÇ TEMİZLİĞİ'nde, tarihin hemen hiç söz etmediği bir savaştan, Türkiye'de hem kadın, hem yazar olma savaşından sadece bazı sahneleri yazdım," diyor. "Eskiden, edebiyatta kadın duyarlığı, diye ayrı bir duyarlık alanı olabileceğine inanmazdım. GÖÇ TEMİZLİĞİ'ne çalışırken, bunun doğru bir yanı da olabileceğini düşündüm. Yazar kadınlara ayrı bir duyarlık alanı yakıştırılır ya... kimse bunun bir içyaşam özgürlüğü olduğunu söyledi mi acaba? Kadın hep günahkâr görüldüğü için, o kadar çok 'günah' duygularıyla yüklüyken, yani zaten suçlu sayılırken, iki kez ölünemeyeceğini daha çabuk ve derinden kavrıyor."

Fiyatı: 900 Lira
KDV dahil 990 Lira